

KÖZJEGYZŐK KÖZLÖNYE

A MAGYAR ORSZÁGOS KÖZJEGYZŐI KAMARA JOGTUDOMÁNYI FOLYÓIRATA

Veress Emőd

Az utóöröklés problematikája a magyar és a román jogban. Történeti áttekintés és a hatályos jog

Asbóth-Hermányi Lőrinc Bence

A bizalmi vagyonkezelés helye a hagyatékban – az elkóborolt kecske jogi sorsa

Serfőző Péter

Az ideiglenes intézkedés korlátai a polgári perben, a bírói gyakorlat szorításában

Ormándi Kristóf

Korrupció és elszámoltatás a természetjogban

Török Tünde

Kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények és gyermekpornográfia az internet segítségével

Sajtószemle

Recenzió

Események

KÖZJEGYZŐK
KÖZLÖNYE

Kiadja a Közjegyzői Akadémia Nonprofit Kft.

1087 Budapest, Stróbl Alajos utca 3/b.

Felelős vezető: Dr. Moldován András ügyvezető

Alapító főszerkesztő: Charmant Oszkár, fiumei királyi közjegyző (1895)

Felelős kiadó és a szerkesztőbizottság elnöke: Tóth Ádám, a Magyar Országos Közjegyzői Kamara elnöke

Főszerkesztő: Rokolya Gábor, KRE ÁJK, PPKE JÁK, MOKK

Szerkesztőség: Bartha Bence, MOKK, Mányoki Ádám, MOKK

Molnár Tamás, DE ÁJK, MOKK, Somogyi Vivien, MOKK

Szőcs Tibor, MOKK

Szerkesztőbizottság: Boóc Ádám, KRE ÁJK, Böröcz Helga, MOKK

Gyarmathy Judit, Kúria, Harsági Viktória, PPKE JÁK

Juhász Ivett, PPKE JÁK, MOKK, Varga István, ELTE ÁJK

Veress Emőd, ME ÁJK

Rovatvezetők: Hajzer Anna Sára, MOKK, Molnár Tamás, DE ÁJK, MOKK,

Somogyi Vivien, MOKK

Szerkesztőbizottsági titkár: Somogyi Vivien, MOKK

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Stróbl Alajos u. 3/b.

e-mail: kozlony@mokk.hu

Előfizetési díj egy évre: 32400 Ft

A folyóirat előfizethető a kiadó címén. A lap negyedévente jelenik meg.

A Közjegyzők Közlönye tartalma a szerzői jog által védett információt tartalmaz.

A folyóiratban közölt anyagok bármilyen formában történő átvételéhez, felhasználásához a kiadó előzetes engedélye szükséges.

Tájékoztatjuk szerzőinket, hogy a kéziratok beadása a

https://ojs.mtak.hu/index.php/kozjegyzok_kozlonye oldalon történik.

ISSN 1416-7883 (Nyomtatott) | ISSN 3141-690X (Online)

KÖZJEGYZŐK KÖZLÖNYE

A Magyar Országos Közjegyzői Kamara jogtudományi folyóirata
2026., 30. évfolyam, 3. szám

5. oldal **Veress Emőd**
Az utóöröklés problematikája a magyar és a román jogban. Történeti áttekintés és a hatályos jog
50. oldal **Asbóth-Hermányi Lőrinc Bence**
A bizalmi vagyonkezelés helye a hagyatékban – az elkőborolt kecske jogi sorsa
62. oldal **Serfőző Péter**
Az ideiglenes intézkedés korlátai a polgári perben, a bírói gyakorlat szorításában
83. oldal **Ormándi Kristóf**
Korrupció és elszámoltatás a természetjogban
116. oldal **Török Tünde**
Kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények és gyermekpornográfia az internet segítségével
139. oldal **Sajtószemle**
148. oldal **Recenzió**
158. oldal **Események**
165. oldal Abstrakt | Abstrait | Абстрактный

5. page **Veress Emőd**
The Problem of Fideicommissary Substitution in Hungarian and Romanian Law: A Historical Overview and the Law in Force
50. page **Asbóth-Hermányi Lőrinc Bence**
The Place of Fiduciary Asset Management in Probate Proceedings – The Legal Fate of the Stray Goat
62. page **Serfőző Péter**
The Limits of Interim Measures in Hungarian Civil Litigation, Constraints Arising from Judicial Practice
83. page **Ormándi Kristóf**
Corruption and accountability in natural law
116. page **Török Tünde**
Crimes Committed Against Minors and Child Pornography via the Internet
139. page **Press Review**
148. page **Review**
158. page **Events**
165. page Abstrakt | Abstrait | Абстрактный

Veress Emőd
egyetemi tanár, ME ÁJK, az MTA doktora
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2769-5343>

AZ UTÓÖRÖKLÉS PROBLEMATIKÁJA A MAGYAR ÉS A ROMÁN JOGBAN

Történeti áttekintés és a hatályos jog¹

Absztrakt

A tanulmány történeti és összehasonlító jogi módszerrel vizsgálja az utóöröklés szabályozásának fejlődését a magyar és a román jogban, a korai szokásjogi, illetve kodifikált megoldásoktól a hatályos polgári törvénykönyvekig. Elemzi a helyettes örökös és az utóörökös elhatárolását, továbbá azt, hogy az utóöröklés miként tette lehetővé a vagyon több nemzedéken átívelő továbbadását, miközben korlátozta az előörökös rendelkezési szabadságát és a javak forgalmát. A történeti áttekintés rámutat, hogy az intézményt mind a magyar szokásjog, mind a korai román kodifikációk ismerték, később azonban az 1864. évi román, illetve az 1959. évi magyar Polgári Törvénykönyv a szabad vagyonforgalom és a teljes örökösi tulajdon védelmében megtiltotta. A hatályos szabályozás élesen eltér: a magyar Ptk. főszabály szerint fenntartja a tilalmat, és csak két szűk kivételt enged, míg a román Polgári Törvénykönyv garanciális korlátok között elismeri az egyszeri, egyfokú utóöröklést.

Tárgyszavak: utóöröklés, helyettes örökös, végintézkedési szabadság, vagyonforgalom, összehasonlító öröklési jog

THE PROBLEM OF FIDEICOMMISSARY SUBSTITUTION IN HUNGARIAN AND ROMANIAN LAW:

A Historical Overview and the Law in Force

Abstract

This study uses historical and comparative legal methods to examine the development of fideicommissary substitution in Hungarian and Romanian law, from

¹ Jelen tanulmány az Magyar Tudományos Akadémia Domus 2025 ösztöndíjprogramja keretében készült.

early customary and codified solutions to the civil codes currently in force. It analyses the distinction between the substitute heir and the subsequent heir, as well as the manner in which fideicommissary substitution enabled property to be transferred across generations while restricting the prior heir's freedom of disposition and the circulation of assets. The historical survey shows that the institution was recognized both by Hungarian customary law and by the early Romanian codifications, but was later prohibited by the Romanian Civil Code of 1864 and the Hungarian Civil Code of 1959 in order to protect the free circulation of property and the completeness of the heir's ownership. The current regimes diverge sharply: the Hungarian Civil Code maintains a general prohibition subject to only two narrow exceptions, whereas the Romanian Civil Code recognizes one-time, single-tier fideicommissary substitution within a framework of statutory safeguards.

Keywords: fideicommissary substitution, subsequent heir, testamentary freedom, circulation of assets, comparative law of succession

[DOI: 10.66103/KK.2026.3.1](https://doi.org/10.66103/KK.2026.3.1)

1. Az utóöröklés szabályozása a magyar szokásjogban (1959 előtt)

Raffay Ferenc (1870–1907), a magyar magánjog fiatalon elhunyt, pályáját kiteljesíteni nem tudó, de így is jelentős életművet maga után hagyó nagy tehetsége² győri királyi albíró korában, 1897-ben jelentetett meg egy gyakorlat-központú tanulmányt, „Az utóöröklés és örökös-helyettesítés kérdéséhez” címmel.³ A kiindulópont egy konkrét végrendelet.

Sz. F. a végrendeletében úgy rendelkezett, hogy az apjától örökölt vagyonának örököse a kiskorú fia, Sz. G. legyen. A végrendeletben ezután így folytatta: „Ha, mitől Isten óvjon, gyermekem elhalna, az esetre összes vagyonomat nőm, szül. K. E. örökölje.” Sz. F. meghalt, és a hagyatékát a fia – aki ekkor még kiskorú volt – birtokba vette. A fiú azonban 17 éves korában meghalt, végrendelet és leszármazók nélkül. A vizsgálandó kérdés: egyszerű örököshelyettesítésről volt-e szó vagy utóörökös nevezésről? Ha pedig utóörökös nevezésről, akkor milyen jogai voltak az utóörökösnek? A kérdésre Raffay radikális választ ad: „Ez a két kitétel

2 Életéről röviden lásd Veress Emőd, Emlékezés Raffay Ferencre (1870–1907). Erdélyi Jogélet, 2025/1., 7–8. o.

3 Raffay Ferenc, Az utóöröklés és örökös-helyettesítés kérdéséhez. A Jog, 16. évf., 1897/46., 326. o.

ugyanis: «egyszerű örökös-helyettesítés» és «utóörökös-nevezés» nem helyes. Ellentétet, illetve különbséget akarna kifejezni, holott egyet jelent mind a kettő.”⁴

Raffay szerint magyar öröklési jogban kétféle helyettesítés létezett: az egyszerű és az úgynevezett hitbizományi. Az *egyszerű helyettesítés* tulajdonképpen a feltételes örökösnevezés egyik különleges formája volt. A lényege az volt, hogy a megnevezett személy csak akkor kapta meg az örökséget vagy a hagyományt, ha az, akit elsőként jelöltek örökösnek, végül nem jutott hozzá – mert nem tudott (például meghalt), vagy nem akarta elfogadni az örökséget. A helyettesként megnevezett személyt utóörökösnek hívták. Az egyszerű helyettesítés tipikus megfogalmazása így nézett ki: „Örökösöm legyen A; ha azonban A nem lehet vagy nem akar örökösöm lenni, akkor B.” A volt az örökös, B pedig az utóörökös.⁵ Ha A ténylegesen örökössé vált, vagyis megszerezte az örökséget, akkor B jogai automatikusan, azonnal megszűntek. Vagyis az egyszerű helyettesítés egyáltalán nem korlátozta az örökös öröklési jogát: az örökös szabadon rendelkezhetett az örökséggel, és az örökös meg az utóörökös között nem jött létre semmilyen jogviszony. Ugyanezt az álláspontot fogalmazta meg Hajós Béla Ödön közjegyző: a közönséges örököshelyettesítés (*substitutio vulgaris*) lényege, hogy a végrendelkező ugyanarra a hagyatékra több örököst jelöl meg „tartálék” jelleggel, egymás után következő sorrendben. Elsőként kijelöl egy örököst, és arra az esetre, ha ez az örökséget nem fogadja el vagy nem is fogadhatja el, megnevez egy vagy több helyettest, akik sorrendben a kieső örökös helyébe lépnek. Fontos, hogy bármelyikük válik is végül örökössé, mindegyik közvetlenül a végrendelkező örököse lesz (nem az előző örököse). Amint valamelyik kijelölt személy örökössé válik (az első, vagy ha ő kiesik, akkor a következő), az örökrendelés teljesül, a helyettesítési lánc ezzel lezárul, és a jogi helyzet véglegessé válik.⁶

Ezzel szemben a *hitbizományi helyettesítés* olyan örökös- vagy hagyományosnevezés volt, amelyet feltételhez és egy későbbi időponthoz kötöttek. Ilyenkor Raffay szerint az elsőként megnevezett örökös (a *fiduciarius*) megszerezte a vagyont, de a halála után a vagyon a másodikként megjelölt személyre (a *fideikomisszáriusra*) szállt át, akit szintén utóörökösnek is neveztek. Ennek a tipikus formája így hangzott: „Örökösöm A, és A halála után a hagyatékomat B örökli.” A hazai joggyakorlat szerint ebben a kikötésben az egyszerű helyettesítés is benne volt: vagyis, ha A végül nem lett örökös (mert nem lehetett, vagy nem akarta elfogadni az örökséget), akkor B lett az örökös. De a hitbizományi helyettesítés nemcsak azt jelentette, hogy az örökös nem végrendelkezhetett szabadon

4 Raffay, 3. lj. alatt hivatkozott mű, 326. o.

5 Előre jelzem, hogy később, de még a szokásjogi alapú magánjog idején az utóörökös kifejezés pontosabb jelentést fog elnyerni, és az egyszerű helyettesítésnél a helyettes örökös válik a bevett szakkifejezéssé. Az utóörökös kifejezés használata a hitbizományi helyettesítés (utóöröklés) esetén vált elfogadottá.

6 Hajós Béla Ödön, A közönséges és hitbizományi örökös helyettesítésről. Közjegyzők Lapja, 1899/21., 364. o.

a vagyronról, hanem azt is, hogy élők között sem rendelkezhetett vele korlátlanul (vagyis a vagyon elidegenítése, átruházása is korlátozott volt). Ugyanakkor a köteles rész szempontjából a hitbizományi helyettesítés nem volt hatályos. Végül, ha a hitbizományi helyettesítést érvényesen rendelték el, akkor az a törvényes örökösök öröklési igényét megszüntette. Hajós nyomán összegezve, a hitbizományi örököshelyettesítésnél (*substitutio fideicommissaria*) a végrendelkező nemcsak magának jelöl ki örököst, hanem a már megnevezett örököse számára is rendelkezik arról, hogy annak halála után ki örököljön. Vagyis miközben saját maga számára örököst rendel, egyúttal kijelöl egy későbbi örököst is a tőle származó vagyon tekintetében: azt a személyt, aki majd a jelenlegi örökös halála után kapja meg ugyanazt az örökséget.⁷

Mindezek alapján Raffay szerint a kérdést helyesen így kellett feltenni: a konkrét ügyben vajon egyszerű helyettesítésről volt-e szó, vagy hitbizományi helyettesítésről? És ha utóbbiról, akkor milyen jogai lettek volna a fideikomisszáriusnak, vagyis a (később) megnevezett örökösnek – jelen esetben az özvegynek? A végrendelet idézett mondatai alapján Raffay arra a következtetésre jutott, hogy itt egyszerű helyettesítésről volt szó. Az a fordulat ugyanis, hogy „ha, mitől Isten óvjon, gyermekem elhalna”, a hétköznapi nyelvben és a korabeli gondolkodásban is leginkább azt jelentette: „ha még az én életemben meghalna”. Vagyis a végrendelkező arra az esetre akart rendelkezni, ha a fia nem éli meg azt, hogy örököljön. Ha a végrendelkező hitbizományi helyettesítést akart volna, akkor ezt egészen másképp, egyértelműbben fogalmazta volna meg. A hitbizományi helyettesítés ugyanis nagyon súlyos és messzire ható következményekkel járt: korlátozta volna a fiú végrendelkezési jogát, sőt az élők közötti szabad rendelkezését is; továbbá a fiú halála után előidézhette volna, hogy a hagyatékban lévő ági vagyon „visszarendeződjön” bizonyos irányba, és általában is kötötte volna a vagyon sorsát. Ilyen horderejű korlátozást a végrendelkező tipikusan világos, kétséget kizáró szöveggel rendelt el. A szöveg nyelvtana is az egyszerű helyettesítés felé mutat. A feltételes mód („elhalna”) és az „Isten óvjon” fordulat inkább egy előre nem kívánt, de az örökhagyó életében bekövetkező tragédiára utal: arra, hogy a gyermek esetleg megelőzi a szülőt a halálban. Nagyon erőltetett, sőt szinte lehetetlen úgy értelmezni, hogy itt valójában azt akarta volna mondani: „ha a gyermekem majd egyszer, tőlem később hal meg”.

A minősítés következményei jelentősek. Ha ez egyszerű helyettesítés volt, akkor a „második” kedvezményezett (a szül. K. E.) csak arra az esetre lett volna örökös, ha a fiú nem tudott vagy nem akart örökölni, vagyis, ha nem vált örökössé. De itt a fiú az apja halálakor örökössé vált és birtokba is vette a hagyatékot, tehát a helyettes (utóörökös) joga automatikusan megszűnt. Ennek az

⁷ Hajós, 6. l. j alatt hivatkozott mű, 364. o.

lett a következménye, hogy amikor a fiú 17 évesen, végrendelet és leszármazók nélkül meghalt, a vagyona – beleértve azt is, amit az apjától örökölt – már a saját hagyatékának számított. K. E. szempontjából pedig, mutat rá Raffay, „az özvegy tehát – miután a fiú 17 éves korában végrendelet és leszármazók nélkül hunyt el – ezen helyettesítés folytán a hagyatékból semmit sem kap, hanem az, mint ági vagyon, a maga egészében visszaszáll arra az ágra, amelytől eredt. [...] Nem a helyettesítés, hanem a törvényes örökösödés szabályai alapján, megilleti azonban az özvegyet az egész hagyatékra nézve az özvegyi jog, amelyet a férj hagyatékának átadásakor, minthogy arról az özvegy le nem mondott, köteles volt a bíróság az ingatlanokra nézve, telekkönyvileg is biztosítani. Ez a jog fennáll a fiú halála után is, sőt – mivel kötelesrészt jogosítottak nincsenek – korlátozni sem lehet.”⁸ Vagyis, K.E., az özvegy – pusztán Sz. F. végrendelete alapján – nem támaszthatott igényt arra, hogy a fiú halála után ő kapja meg a vagyont.

Ha mégis hitbizományi helyettesítésnek minősült volna a rendelkezés, akkor a helyzet fordított lett volna: a fiú csak „első” örökös (*fiduciárius*) lett volna, és a halála után a vagyon a fideikomisszáriusra (itt: az özvegyre) szállt volna át. Ebből az is következett volna, hogy a fiú (*inter vivos* és *mortis causa*) rendelkezési joga korlátozott lett volna, és az özvegy igénye kifejezetten a fiú halála utáni vagyonátadásra irányult volna. Csakhogy ehhez az kellett volna, hogy a végrendelet világosan kimondja a hitbizományi helyettesítést (pl. „fiam halála után” K.E. örököl). A megfogalmazás, a nyelvtani alak és a rendelkezés súlya alapján a legéletszerűbb és jogilag is leginkább védhető értelmezés az, hogy ez egyszerű helyettesítés volt.

Ha hitbizományi helyettesítéssel álltunk volna szemben, még egy kérdés felmerült volna.

Fentebb már jeleztem, hogy a hitbizományi helyettesítés a köteles rész (törvényes osztályrész) tekintetében hatálytalan volt. Ezt az elvet a Kúria 47. számú teljes ülési döntvénye mondta ki határozottan.⁹ A döntvény lényege az volt, hogy ha a szülők úgy végrendelkeztek a kiskorú gyermekükre hagyott vagyonról, hogy a vagyon a gyermek kiskorúsága alatti halála esetén (vagy úgy fogalmazva: a gyermek nagykorúságának elérése, illetve lánygyermeknél a férjhez menetele előtt bekövetkező halála esetén) egy megnevezett harmadik személyre szálljon, akkor ez a rendelkezés a gyermek „törvényes osztályrészére” nem terjedt ki. Ennek megfelelően a gyermekre hagyott vagyonból annyi, amennyi a gyermek törvényes részének megfelelt, sem a gyermek végrendelkezési jogát nem korlátozhatta, sem pedig nem akadályozhatta meg azt, hogy a gyermek végrendelet nélküli halála után a törvényes öröklés érvényesüljön. Ugyanakkor a hagyatékra arra

8 Ahogy helyesen leszögezték, „az utóörökös-nevezés a végrendeleti öröklés része, tehát a kötelesrészt jogosult jogait nem sértheti”. Lásd *Tóth Ádám*, Az utóöröklésről. *Közjegyzők Közlönye*, 2001/9., 4. o.

9 Vö. Raffay, 3. lj. alatt hivatkozott mű, 326. o.

a részére, amely a gyermek törvényes részét meghaladta, a szülők teljes szabadsággal jelölhettek ki utóörököst – nemcsak kiskorú vagy serdült, de akár nagykorú gyermekük után is. Ilyen esetben a helyettesítési rendelkezés a hagyatékra erre a „többletrészt” nézve kizárta az örökösként megjelölt gyermek végrendelezési jogát. Ebből az következett, hogy még ha a fideikomisszárius történetesen az özvegy lett volna, ő akkor is csak a hagyaték felére tarthatott igényt. A fiú köteles részére (törvényes részére) nézve ugyanis ez az utóörökös-nevezés hatálytalan maradt. Az ági örökösök ezért a hagyaték felét követelhatték, de ezt a részt – a fent kifejtettek értelmében – terhelte az özvegyi jog. Raffay frappáns végkövetkeztetésében így összegzett: „Ha tényleg hitbizományi ez a helyettesítés, a hagyaték fele, törvény erejénél fogva, visszaszáll az ági öröklés rendje szerint, fele pedig a fidekommisszárius özvegyet illeti. Akárhogy oldjuk meg tehát a kérdést, csak a hagyaték fele vitás, mert a másik fele feltétlenül az ági örökösöké.”¹⁰

Raffay álláspontjával, hogy a hivatkozott végrendelet egyszerű helyettesítést tartalmazott, azért is egyet kell érteni, mert a hitbizományi helyettesítés a forgalomképességet és az örökös autonómiáját súlyosan korlátozta,¹¹ ezért logikus, hogy csak egyértelmű, kifejezett formulák alapján szabad a hitbizományi helyettesítést megállapítani. Ennek hatása a mindennapokban az volt, hogy a végrendelezők és az okiratszerkesztők számára világos jelzésrendszer alakult ki: ha valaki tényleg hosszú távú kötöttséget szeretett volna, azt pontosan ki kellett fejeznie; ha pedig nem, a rendszer az egyszerű helyettesítés irányába terelte az értelmezést. Ez a bizonytalanság csökkentésének egyik legerősebb eszköze volt egy szokásjogi, eseti döntésekre támaszkodó magánjogi környezetben.

A kétféle örököshelyettesítés között a különbség nagyon látványos. A közönséges örököshelyettesítésnél az elsőként kijelölt örökös mellett csak „tartalék” örökösök vannak, egymás utáni sorrendben. A helyettes(ek) csak akkor jutnak örökséghez, ha az előttük álló örökös nem fogadja el az örökséget, vagy eleve nem is örökölhét. Ezzel szemben a hitbizományi örököshelyettesítésnél a későbbi örökös (várományos) esetében nem az öröklés lehetősége a kérdés, inkább annak időpontja. Az első örökös halála után a korábbi végrendelet alapján, automatikusan, külön új rendelkezés nélkül száll a későbbi örökösre (várományos) a vagyon.

Egyébként ez a látványos eltérés kifejezetten a XIX. század második felének a fejleménye. Az ősiség eltörlését követően a hitbizományi helyettesítést a Kúria alapvetően nem ismerte el, az egyszerű és a hitbizományi helyettesítés közötti

¹⁰ Lásd Raffay, 3. l. alatt hivatkozott mű, 326. o.

¹¹ Hajós Béla Ödön kritikusán úgy fogalmazott, hogy „ezen rejtett célzat okából aztán a felsőbbbírásnál flangáló és az ősiség eszméjét elejteni még most sem tudó bírák még olyan korlátokat is igyekeztek ezen örökjogi formába belemagyarázni, ami úgy a rómaiaktól átvett klasszikus, mint a mi nemzeti jogunk e részben való elveivel kiáltó ellentétben áll. Belemagyarázta ugyanis ezen intézménybe és benne *ipso jure* látja magas kúriánk, hosszas ingadozás után, az elidegenítési és megterhelési tilalmat is.” Vö. Hajós, 6. l. alatt hivatkozott mű, 364. o. Az ingadozást Hajós kúriai határozatokkal szemléltette.

éles határokat felszámolta. Így az 1195/1865. számú kúriai határozat abból indult ki, hogy a hitbizományi helyettesítés önmagában még nem jelenti azt, hogy az örökös egyáltalán ne rendelkezhetne a rá szállt vagyonnal. Vagyis pusztán attól, hogy az örökhagyó utóörököst nevezett, még nem következik automatikusan sem az, hogy az első örökös életében ne adhatná el, ne terhelhetné meg vagy ne használhatná szabadon a vagyont, sem az, hogy halála esetére feltétlenül tilos lenne számára végintézkedést tenni. A határozat szerint a hitbizományi helyettesítés tényleges joghatása szűkebb: annyit jelent, hogy ha az örökös még azelőtt meghal, hogy elérné a törvényben meghatározott végrendelezési kort, vagy ugyan eléri ezt a kort, de a vagyonról végül nem rendelkezik, akkor az örökrész a kijelölt utóörökösre száll át. Másként fogalmazva: ez a döntés nem tekintette a hitbizományi helyettesítést általános és teljes rendelkezési tilalomnak; inkább olyan megoldásnak, amely bizonyos esetekben az utóörökös belépését biztosítja. A 40.840/1877. számú kúriai határozat ugyanezt a gondolatot még világosabban fejezte ki. Eszerint a hitbizományi helyettesítés csak a halál esetére szóló rendelkezést korlátozza, vagyis azt, hogy az örökös végrendelettel kire hagyhatja a vagyont. Ezzel szemben élők között az örökös szabadon rendelkezhet a hagyatékkal. Ez azt jelenti, hogy a határozat szerint az első örökös *inter vivos*, tehát életében, például adásvétellel, ajándékozással vagy más ügylet révén szabadon mozgathatja a vagyont, és a hitbizományi helyettesítés csak annyiban jelent korlátot, hogy a vagyon halála utáni sorsát nem térítheti el teljesen a végrendelező által megszabott iránytól.¹² Ezek a határozatok azt mutatják, hogy a Kúria ebben az időszakban alapvetően nem úgy fogta fel a hitbizományi helyettesítést, mint amely automatikusan teljes és minden irányú rendelkezési tilalmat hoz létre. Inkább arról volt szó, hogy ez az intézmény elsősorban a halál esetére szóló rendelkezési szabadságot korlátozta, miközben az élők közötti rendelkezést főszabály szerint nem zárta ki.

Az irányváltást egyesek az ősiség eszméjét ezen az úton feltámasztani akaró ideológiának tulajdonítják (Hajós), mások pedig az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv hatásának (Wittchen), aki szerint az Optk. „elveit joggyakorlatunk, amint a hitbizományi helyettesítés fogalmának meghatározása és korlátozásának megállapítása tekintetében, úgy e tekintetben is jogszabály hiányában többé-kevésbé alkalmazni kezdte.”¹³ Wittchen úgy foglalt állást, hogy az utóörökösödés tulajdonképpen egy osztrák-német „jogi transzplant”, ugyanis a hitbizományi helyettesítés (utóörökösödés) „a mi népünk felfogásában jóformán ismeretlen fogalom. Vagy a bíró konstruálja azt meg utólag, hogy a végrendelet bizonyos világosan ki nem fejezett intenciójának mégis érvényt szerezzen, vagy a végrendeletet formába öntő ügyvéd vagy közjegyző adja ezt az eszközt a végintézkedéskor magának

12 Vö. Wittchen László, Az utóörökösödés törvényhozási szabályozásához. Jogtudományi Közlöny, 49. évf., 1914/8., 66. o.

13 Wittchen, 12. l. alatt hivatkozott mű, 66-67. o.

a végrendelkezőnek kezébe. Az elmélet tárházából csak jogászok szedik tehát azt elő, hogy a végintézkedő bizonyos szándékának ezzel tegyenek eleget.”¹⁴ Ennek az álláspontnak részben ellentmond, hogy a hitbizományi helyettesítéssel már Frank Ignác is foglalkozott, és a következőket szögezte le: „Nem ritkán az intézkedő a maga kinevezett örökösét arra kötelezi, hogy az örökséget el ne idegenítse, hanem bizonyos utódörökösnek hagyja. Nincs is törvény, mely az ilyen rendelkezésnek erejét szegné, hacsak örökre ki nem terjedne [...] Az utód-örökös tehát nem helyettese az elsőnek, hanem csak későbbi örökös, t. i. második, harmadik, negyedik; váró örökösnek mondani lehet.”¹⁵

Raffay alapján a magyar szokásjog 1897-es nézőpontját a következőképpen lehet összegezni:

a) Az „egyszerű örökös-helyettesítés” és az „utódörökös-nevezés” nem két külön intézményt jelentett; a valódi elhatárolás az „egyszerű” és a „hitbizományi” helyettesítés között állt fenn.

b) Egyszerű helyettesítésnél a második személy joga csak akkor nyílt meg, ha az elsőként nevezett örökös nem jutott az örökséghez (például mert az örökhagyó előtt meghalt, kiesett az öröklésből, vagy visszautasította); ha viszont az első örökös örökössé vált, és megszerezte az örökséget, a helyettes joga automatikusan megszűnt; nem maradt fenn olyan kötöttség, amely későbbi átszállást eredményezett volna: az első örökös szabadon rendelkezhetett az örökölt vagyonnal, és közte meg a helyettes között nem keletkezett tartós, „kettős” öröklési jogviszony.

c) Hitbizományi helyettesítésnél a vagyon sorsát időponthoz kötötték: az első örökös megszerezte a hagyatékot, de a halála után a vagyon a második örökösre szállt; e megoldás a szokásjogban együtt járt azzal, hogy a fiduciárius rendelkezési joga (örökhagyás és élők közti elidegenítés) korlátozottá vált; a vagyon „kötött” jellegű lett;

d) A joggyakorlat „beépített” értelmezési szabályt is alkalmazott: a hitbizományi helyettesítés magában foglalta az egyszerű helyettesítés esetét is, vagyis ha az első örökös eleve nem lett örökös, a második már első jogcímen örökölt.

e) A hitbizományi helyettesítés elrendelését a gyakorlat nem tekintette vélelmezhetőnek: a súlyos jogkorlátozások miatt világos, félreérthetetlen fordulatot várt el. Kétség esetén az egyszerű helyettesítés irányába kellett értelmezni.¹⁶

14 Wittchen, 12. lj. alatt hivatkozott mű, 66-68. o.

15 Vö. Frank Ignác, A közigazság törvénye Magyarhonban. I. rész: Az osztó igazság törvénye Magyarhonban. Buda, 1845, 447. o.

16 „Kétség esetében az elsősorban öröklésre hivatott rendelkezési joga javára kell a végrendeletet értelmezni, vagyis kétség esetében nem hitbizományi, hanem egyszerű helyettesítést kell megállapítani. (1342/1910. Mj.Dt. IV. 187. és 2775/1931. Grill XXIV.800.)” Lásd Teller Miksa, A végrendelet tartalma. In: Szladits Károly (szerk.), Magyar magánjog. VI. kötet: Öröklési jog. Budapest, 1939, 322. o.

Az egyszerű és a hitbizományi helyettesítés a magyar szokásjogban eltérő kockázatkezelési és kontroll funkciót töltött be. Mindkettő arra szolgált, hogy a végrendelező bizonyos tipikus élethelyzetekre előre megtervezett megoldást adjon – viszont eltérő időhorizonttal és eltérő intenzitású beavatkozással.

Az *egyszerű helyettesítés* gyakorlati rendeltetése alapvetően a hagyaték megnyílásakor fennálló bizonytalanságok kezelése volt. A végrendelező ezzel azt érte el, hogy egyetlen elsődleges örökös kiesése (például mert nem élte meg a hagyaték megnyílását, kiesett vagy visszautasította az örökséget) ne kényszerítse a vagyont automatikusan a törvényes rend (és annak sokszor nem kívánt, „rokonsági geometria” szerint működő) pályájára. A célzott funkció tehát rövid távú tervezés volt: a hagyaték megnyílásának pillanatára adott megoldást. Így nem arra szolgált, hogy a végrendelező a vagyon sorsát még a halála után is irányítsa; célja az volt, hogy a halála pillanatában a preferált öröklési logika ne omoljon össze egyetlen személy kiesése miatt. Ebből következett a másik gyakorlati haszna: jogtechnikailag egyszerű, jól tervezhető végrendeleti előírás volt, amelyet rutinszerűen lehetett alkalmazni anélkül, hogy a vagyon forgalomképességét (eladhatóságát, terhelhetőségét) vagy az örökös későbbi autonómiáját korlátozta volna. A végrendelező ezzel az örökség elsődleges címzettjéhez jutását, illetve ennek megghiúsulása esetére egy másodlagos (tartalék) kedvezményezett belépését kívánta biztosítani, anélkül azonban, hogy a vagyon további sorsát többgenerációs kötöttségekkel vagy tartós vagyongörzést célzó rendelkezési korlátozásokkal terhelte volna.

Ezzel szemben a *hitbizományi helyettesítés* gyakorlati rendeltetése már kifejezetten a többgenerációs vagyonpolitika volt: a végrendelező nemcsak azt akarta eldönteni, ki kapja meg elsődlegesen az örökséget, hanem azt is, hogy a vagyon a későbbi, előre látott családi fordulópont után (tipikusan az első örökös halála után) kihez kerüljön. Ez a különbség a gyakorlatban azt jelentette, hogy a hitbizományi helyettesítés egy „késleltetett végső kedvezményezettet” (*fideikomisszáriust*) védett, és az első örököst (*fiduciáriust*) részben „birtokosként”, nem pedig szabad tulajdonosként kezelte. Innen érthető a rendelkezési jog korlátozásának funkciója is. A korlátozás nem öncélú volt; a megoldás működésének feltételét biztosította. Ha a fiduciárius szabadon eladhatta, elajándékozhatta, terhelhette vagy végrendelettel elterelhette volna a vagyont, akkor a fideikomisszáriusra irányuló „második lépcső” illuzórikussá vált volna. Vagyis a hitbizományi helyettesítés gyakorlati célja a vagyon megörzése a végrendelező által kijelölt pályán, még akkor is, ha az első örökös preferenciái, életkörülményei, hitelezői helyzete vagy családi kapcsolatai időközben megváltoznak. Ez nem jelenti azt, hogy ne kritizálták volna már a kortársak ezt a megoldást: Hajós szerint például „a végrendelezőnek joga van arra, hogy az örököseinek a tőle reá szállt vagyon elidegenítését és megterhelését megtiltsa, de ilyen korlátokat, régi tapasztalat szerint, csak a pazarló

és könnyelmű természetű örökösre nézve szokás felállítani, amelyek mint kifejezett öröklési feltételek, mindenesetre respektálandók, ellenben a hitbizományi örököshelyettesítés formájában, ugyanezen korlátozásokat akkor is *ipso jure* és *facto* belemagyarázni, ha az örökhagyó azokat kifejezetten végrendeletében fel nem állította, fonákság. A hitbizományi örökös helyettesítésben, pusztán magában, nézetem szerint tehát az elidegenítési és megterhelési tilalom *ipso jure* és *facto* nem foglaltatik benn, ez utóbbiakat örökhagyónak a végrendeletben külön és kifejezetten kell felállítani, éppúgy, mint hogy az ilyeneket minden más formájú vagyonátruházás esetében is a szükséghez képest, az átruházó okmányban ki kell fejezni, hogy a jogutódra nézve kötelezők legyenek.”¹⁷ A Kúria a visszaélések elkerülése érdekében viszont azt is leszögezte, hogy „az elidegenítési, vagy terhelési tilalomra nézve vállalt kötelezettség csak a szerződő felek által kötött magányügyletek érvénye tekintetében képezhet akadályt, de nem egyszersmind olyan végrehajtási végzések foganatosítására nézve is, amelyek bírói marasztaláson alapulnak.”¹⁸ Hajós egyébként nyilván ideológiai álláspontot is felvesz, amikor kritizál. Nézete szerint a Kúria a hitbizományi örököshelyettesítésből sokáig nem vezette le automatikusan az elidegenítési és megterhelési tilalmat. Az 1848 utáni, liberálisabb évtizedekben a cél az volt, hogy a birtokok szabadon forogjanak a gazdaságban, és leépüljenek a középkorias kötöttségek: „emberről és vagyonról egyaránt a középkori korlátokat és sallangokat le kell rázni”. Az 1880-as évektől viszont fordult a szemlélet: a nemesi hagyományok újra divatba jöttek. Ezért „az eltörült ősiséget is kerülő úton új életbe kellett támasztani, mire legalkalmasabb módnak kínálkozott, egyelőre legalább, a hitbizományi örököshelyettesítés esetében a családi birtokra, az ősiségnek megfelelő elidegenítési és megterhelési tilalmakat *ipso jure* és *facto* felrakosgatni.”¹⁹

Az eddigiekből adódik, hogy a hitbizományi helyettesítésnek tipikusan három, egymást átfedő gyakorlati felhasználása volt.

Először: családi vagyonkoncentráció és presztízsfenntartás (különösen földbirtok, gazdasági társasági részesedés esetén). A megoldás lehetővé tette, hogy a vagyon ne aprózódjon fel osztódás, eladás, kedvezőtlen házassági vagyonmozgások vagy eladósodás következtében, és inkább előre kijelölt személy(ek)hez kerüljön, lehetőség szerint egységét megőrizve. A tipikus felhasználási terület az üzleti vagyon családon belül tartása: a gyerek után az unoka örököl, vagyis a földterület vagy gazdasági társaság családi kézben marad.

Másodszor: generációs védőháló olyan helyzetekre, amikor az első örökös várhatóan nem alkalmas „végső” tulajdonosnak (kiskorú, könnyelmű, befolyásolható, rossz gazdálkodó, vagy a család stratégiai érdeke szerint csak életjáradékszerű

17 Hajós, 6. l. alatt hivatkozott mű, 364. o.

18 A 176 /891. számú határozatot lásd Hajós, 6. l. alatt hivatkozott mű, 367. o.

19 Hajós, 6. l. alatt hivatkozott mű, 367-368. o.

élvezet illeti). Ilyenkor a fiduciáriusnak juttatott használat/élvezet és a fideikomisszáriusnak biztosított végső szerzés tudatosan szétválasztotta az „életviteli biztonságot” a „tőke/föld” irányított, halál esetére szóló átruházásától.

Harmadszor: a törvényes öröklési rend félreállítása a szabad rendelkezésű vagyonrészben. Raffay értelmezési kerete szerint az érvényes hitbizományi helyettesítés képes volt a törvényes örökösök igényét elválni – de ez a szokásjogban sem volt korlátlan, mert a köteles rész (törvényes osztályrész) szigorú rendet jelentett. Így a megoldás a szokásjogi rendszerben kompromisszumos funkciót is betöltött: engedte a „családi vagyongazdasági” döntést, de nem engedte a gyermek törvényes minimumának teljes kiüresítését.

Raffay megállapításai tulajdonképpen a kodifikált magyar magánjog bevezetéséig (1959) alkalmazhatóak. A szokásjogi alapú magánjog legnagyobb és egyben utolsó összefoglalása, a Szladits Károly szerkesztette *Magyar magánjog* 6. kötetének (az öröklési jogi kötetnek, 1939) az itt vizsgált problémára vonatkozó részeit Teller Miksa ügyvéd²⁰ írta. A terminológia Raffay korához viszonyítva alakult és tisztult: az egyszerű helyettesítést helyettes örökösnevezésnek, a hitbizományi helyettesítést utóöröklésként, utóörökös nevezésként jelölték, ezáltal világosan elvált egymástól a helyettes örökös és az utóörökös fogalma.

Az utóöröklés (hitbizományi helyettesítés) vonatkozásában Raffay cikkével gyakorlatilag egyidejűleg mégis történt egy forradalmi változás: szabállyá vált a többfokú utóörökös-nevezés hatálytalansága. A korlátozás mögött az a jogpolitikai megfontolás állt, hogy ne lehessen a vagyont hitbizomány jelleggel, tartósan kivonni a szabad vagyonforgalom köréből, vagyis meg kellett akadályozni a forgalomképességgel össze nem egyeztethető, hosszan fennálló lekötéseket. „A régi magyar jog szerint az első szerző jogosítva volt arra, hogy a megszerzett vagyonára nézve az öröklés rendjét minden utódjára kiterjedő hatállyal megállapítsa. A régi magyar joggal szemben mai jogunk azt a szabályt alkalmazza, hogy az utóöröklés csak egyszer állhat be (275. és 276. E. H.).”²¹ A 275. EH szerint „a hitbizományi helyettesítés ítélkezési gyakorlatunk szerint csak a közvetlen következő helyettesített örökösnél vagy hagyományosnál foghat helyt; további helyettesítés azonban, vagyis hogy a helyettesítettnek ismét helyettes rendeltessék, megengedve nincs; jogában áll ugyan mindenkinek, hogy örökösenek vagy hagyományosnak kortársai közül tetszése szerint több helyettest rendeljen s ezek közt az egymásután következők sorrendjét megállapítsa, amint azonban ezek közül egy az örökséget vagy hagyományt helyettesítetttként megszerzi a többire nézve a helyettesítés hatálytalanná lesz. Ha az utóörökösnevezések az örökhagyó által kívánt terjedelemben a bírói gyakorlat értelmében fenn nem tarthatók, az utóörökösnevezés legalább egy fokban érvényesítendő. Ha tehát

20 Teller Ede atomfizikus édesapja.

21 Teller, 16. lj. alatt hivatkozott mű, 326. o. Az EH rövidítés az *elvi jelentőségű határozatokat* jelölte.

az örökhagyó hitbizomány felállítását rendelte, de ez be nem következhetett, hitbizományi helyettesítésnek van helye. (4706/1899. PHT. 275.)”²² A Magánjogi törvényjavaslat (1928) ezt a szokásjogi szabályt kodifikálta volna (hatályba lépése esetén): „Utóörökösödésnek csak egyízben van helye” (2054. §).

A több utóörökös nevezésének érvényességét a Kúria szigorú feltételekhez kötötte. A Kúria 308/1892. számú ítélete azt mondta ki, hogy a hitbizományi helyettesítés nem terjeszthető ki korlátlanul olyan személyekre, akik a végrendelet készítésekor még meg sem születtek, vagy akik ugyan elvileg a végrendelező kortársai lehetnek, de az utóöröklési joguk annyira bizonytalan és feltételes, hogy a végrendeletben konkrétan meg sem nevezhetők. A döntés értelmében az ilyen személyek javára rendelt helyettesítés elveszíti a joghatását. Más szóval: a Kúria itt világosan határt vont a még elfogadható és a már túlzottan bizonytalan utóörökös-nevezés között. Az a helyettesítés maradhatott érvényes, amely meghatározott, azonosítható személyhez kapcsolódott; az viszont már nem, amely egy jövőbeli, még nem létező vagy csak elvontan elképzelt személyi körre szólt. Ezt a gondolatot részletesebben fejtette ki a Kúria a 4862/1896. számú határozatában. Ebben azt mondta ki, hogy a végrendelező az általa kijelölt örökös számára a kortársai közül annyi utóörököst nevezhet meg, amennyit akar, feltéve, hogy ezeket a személyeket a végrendeletben egyenként, név szerint megjelöli. Vagyis a kortársak közötti többszörös utóörökös-nevezést a Kúria még elfogadta, de csak addig, amíg konkrét, már létező és egyénileg azonosított személyekről volt szó. Amint azonban ez a kör kimerül, már nem lehet érvényesen olyan utóörököst rendelni, aki nem kortársa a végrendelezőnek, tehát a végrendelet készítésekor még nem él, és ugyanígy nem lehet olyan személy javára sem helyettesítést alapítani, aki esetleg kortárs ugyan, de csak bizonyos jövőbeli, bizonytalan feltételek bekövetkezése esetén válna utóörökössé, ezért a végrendeletben előre személy szerint nem is nevezhető meg. Az ilyen utóörökös-rendelést a Kúria önmagában érvénytelennek tekintette.²³ Az utóöröklés kortársak körére való szorítása is jelentős korlátot jelentett: „a vagyon ilyen módon történő lekötése ténylegesen is csak belátható – többé-kevésbé egy-két nemzedéknyi – időn belül kerülhetett megvalósításra.”²⁴ Álláspontom szerint a kortársakra vonatkozó korlát az osztrák jog hatását mutatja. Az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv 611–612. §§ korlátozták, meddig lehet az utóörökösök sorát kijelölni. Az osztrák jogban, ha valamennyi utóörökös az örökhagyó kortársa volt, a sorozat elvileg nem volt korlátozva; ha viszont a végrendelet idején még meg nem született személyekről

22 *Fabinyi Tibor* (szerk.), *Magyar magánjog mai érvényében: Törvények, rendeletek, szokásjog, joggyakorlat*. 4. rész. Budapest, 1935, 2. kiad., 664. o.

23 *Wittchen*, 12. l. alatt hivatkozott mű, 67. o.

24 *Boóc Ádám*, *Az utóöröklés jogintézménye a magyar magánjogban*. *Közjegyzők Közlönye*, 49. évf., 2002/10., 7. o.

volt szó, akkor ingóknál legfeljebb a második fokig, ingatlanoknál csak az első fokig volt érvényes az utóörökös nevezése.

Leszögezték, hogy ha a végrendeletből „az állapítható meg, hogy abban az örökhagyó fiának férfiivadékai tekintendők hitbizományilag helyettesített utóörökösöknek s az utóörökösödés egy ízben már érvényesült, a hagyatéki vagyon a további helyettesítés korlátja alól felszabadul s abban törvényes örökösödésnek van helye, mert joggyakorlatunk a hitbizományi helyettesítést csak egy fokban engedi meg” (5603/1911. PHT. 276.).

Arra az esetre, ha több utóörököst nevezett volna ki a végrendelkező, azon előírás érvényesült, amely szerint „az elsősorban kijelölt utóörökös birtokba lépésével a többi utóörökösnevezés hatályát veszti, akkor is, ha az egymásután következő sorban kijelölt utóörökösök kortársak. (4002/1914. MD. IX. 36.)”²⁵ „Az örökhagyónak joga van ugyan ahhoz, hogy örökösének a kortársak közül több utóörököst rendelhessen ki és hogy ezek között az egymásután következő sorrendjét megállapíthassa, az utóörökösödés azonban ebben az esetben is csak egy fokon valósulhat meg, s ha a kijelölt utóörökösök közül valamelyik az örökséget megszerzi, a sorrendben utána következőkre az utóörökösnevezés önmagától hatálytalanná válik. (P. L 42/1923. MD. XVI. 71.)”²⁶

A szokásjog azt is rögzítette, hogy „az a jogszabály, hogy az utóörökösödés csak egy fokon érvényesülhet, alkalmazandó abban az esetben is, ha nyilvánvaló, hogy az érdekeltek az örökhagyónak az ismétlődő utóörökösödésre vonatkozó akaratát ugyanabban a hagyatékban magukra kötelezőnek ismerték el és fenntartani kívánták, mert ezirányú megállapodásuk a vagyonnak hitbizományszerű lekötését eredményezné, ami pedig sem közérdekből, sem magánérdekből nem engedhető meg. (P. I. 42/1923. MD. XVI. 71.)”²⁷

A szokásjog rendezte azt a kérdést is, ha az utóörökös hamarabb elhunyt, mint az előörökös. „Jogszabály, hogy ha az utóörökös az örökhagyónak nem kortársa, úgy csak egyszeri helyettesítésnek van helye, vagyis az, hogy a helyettesítettnek ismét helyettes rendeltessék, megengedve nincsen. A helyettesített az örökséghez csak úgy juthat, tekintet nélkül arra, hogy az örökhagyónak kortársa volt-e vagy sem, ha az előörököst túléli. Az előörököst túl nem élő utóörökösre az örökség meg nem nyílik s úgy tekintendő, mintha nem is létezett volna. (I. G. 28/1905. Dt. 4. f. II. 206.)”²⁸

Egyértelműen leszögezhető, hogy a Kúria a szokásjogot átformálva elvégezte az utóöröklés modernizációját.

25 Fabinyi, 22. l. alatt hivatkozott mű, 664. o.

26 Fabinyi, 22. l. alatt hivatkozott mű, 664-665. o.

27 Fabinyi, 22. l. alatt hivatkozott mű, 665. o.

28 Fabinyi, 22. l. alatt hivatkozott mű, 664. o.

A ténylegesen hatályos (szokás)jog mellett röviden érdemes arra is kitérni, hogy a magyar polgári jogi kodifikációs kísérletek hogyan próbálták a kérdést szabályozni. Wittchen Lajos ügyvéd helyesen szögezte le: „Az öröklési jog kodifikációjának terén az utóörökösödés intézménye a konzervatív és radikális elvek egyik ütközőpontja [...] A konzervatív áramlat azt mint családfenntartó intézményt az ági öröklés intézménye fölé helyezi és dologi biztosítékokkal körülbástyázva kívánja fenntartani; a radikális irány ezzel szemben azt, mint a javak megkötöttségét okozó és az okszerű gazdálkodást megbénító intézményt jogrendszerünkben egészen ki szeretné küszöbölni.”²⁹ Az elfogadás esélyéhez legközelebb eljutó 1928. évi Magánjogi törvényjavaslat rendelkezéseire utalnék ebben a körben.³⁰ A Magánjogi törvényjavaslat egyfelől elismerte a helyettes örökös nevezését (egyszerű helyettesítés), és részletesen próbálta az utóöröklés (hitbizományi helyettesítés) intézményét is szabályozni (1914–1923. §§). Az Mtj. szerint az örökhagyó végrendeletében úgy is rendelkezhetett, hogy az örökségben vagy annak egy részében valamely jövőbeli esemény vagy meghatározott időpont bekövetkeztétől az addigi örököst, vagyis az előörököst, egy másik személy, az utóörökös váltsa fel. Főszabály szerint az utóöröklés az előörökös halálával állt be, hacsak az örökhagyó ettől eltérően nem rendelkezett. Ha az örökhagyó megtiltotta örökösének, hogy az örökséget elidegenítse vagy arról végrendelkezzék, ezt kétség esetén úgy kellett érteni, hogy az örökséget utóöröklés hatályával azoknak szánta, akik az örökös után törvény szerint örökölték volna. Ha a tilalom mellett azt a személyt is megjelölte, akinek javára a tilalom szolgált, akkor kétség esetén ezt úgy kellett értelmezni, hogy az illetőt utóörökösnek nevezte. Ha az örökhagyó olyan személyt nevezett örökösévé, aki a halála idején még meg sem fogant, vagy olyan jogi személyt, amely akkor még létre sem jött, ezt kétség esetén úgy kellett tekinteni, hogy az illetőt csak születése, illetve létrejötte esetére nevezte utóörökössé. Addig, amíg az utóöröklés be nem állt, törvényes öröklés érvényesült. Ugyanez volt a helyzet akkor is, ha az örökhagyó örököst halasztó feltétellel vagy meghatározott jövőbeli időponttól nevezett, és addigra nem rendelkezett arról, hogy ki legyen az örökös. Ilyenkor a részesített személyt kétség esetén utóörökösnek kellett tekinteni, és az utóöröklés beálltaig ismét a törvényes öröklés szabályai érvényesültek. Ez a megoldás akkor is alkalmazandó volt, ha az örökös személye csak az örökhagyó halála után bekövetkező esemény alapján vált meghatározhatóvá. Ha az örökhagyó bontó feltétellel vagy meghatározott időpontig nevezett örököst, de arról nem rendelkezett, hogy azután ki örököljön, akkor a feltétel vagy időpont bekövetkezésekor az örökséget utóöröklés hatályával azok szerezték meg, akik akkor örökölték volna törvény szerint, ha az örökhagyó

²⁹ Wittchen, 12. lj. alatt hivatkozott mű, 66. o.

³⁰ A korábbi Ptk.-tervezetekről e vonatkozásban lásd Boóc, 24. lj. alatt hivatkozott mű, 4–11. o.

éppen abban az időpontban halt volna meg. Ha az örökhagyó hitbizomány alapítását rendelte el, de ez valamilyen okból megghiúsult, kétség esetén azt kellett feltételezni, hogy az első hitbizományi birtokosnak szánt személyt előörökösnek, a hitbizományi utódokat pedig – az utóöröklés törvényes korlátai között – utóörökösöknek kívánta nevezni. Ha az örökhagyó utóörököst nevezett valamely olyan leszármazója halála esetére, akinek a végrendelet készítésekor még nem volt gyermeke, vagy akinek meglévő ivadékáról az örökhagyó nem tudott, akkor az utóörökös-nevezés kétség esetén hatálytalanná vált, ha az előörökös után végül olyan gyermeke örökölt, aki az örökhagyónak is leszármazója volt. Hasonlóképpen, ha az örökhagyó végrendelkezésre képtelen leszármazója helyére nevezett utóörököst, ez a kijelölés kétség esetén hatálytalanná vált, amint az előörökös végrendelkezésre képessé lett. A törvénytervezet abból is kiindult, hogy az utóörökös-nevezést kétség esetén helyettes örökös nevezésének is tekinteni kellett. Ha pedig bizonytalan volt, hogy az örökhagyó helyettes örököst vagy utóörököst akart-e nevezni, akkor a helyettes örökösre vonatkozó értelmezést kellett előnyben részesíteni. Végül az utóörökös-nevezés kétség esetén kiterjedt arra a vagyongyarapodásra is, amely abból származott, hogy valamelyik örököstárs kiesett, vagy arra, amit az előörökös helyettesítés alapján kapott a hagyatékából. Nem terjedt ki viszont arra, amit az előörökös külön felülhagyományként szerzett.

2. Az utóöröklés szabályozása a román jogban (1864 előtt)

A XIX. század elején a román előd-államok, Havasalföld és Moldova formálisan az Oszmán Birodalom fennhatósága alatt álltak, miközben belügyeikben bizonyos fokú autonómiával rendelkeztek. Nemzetközi helyzetüket alapvetően az oszmán–oroszlivalizálás határozta meg: a két nagyhatalom háborúi és a békeszerződések következményei közvetlenül befolyásolták a fejedelemségek politikai mozgásterét. A térség ekkor ütközőzónának számított, ahol a Portának és Oroszországnak egyaránt stratégiai érdekei voltak, és időről időre a Habsburgok, illetve más európai hatalmak figyelme is ráirányult. A belső kormányzásban sokáig a Porta által kinevezett fejedelmek és a helyi elit együttműködése, valamint a reformok és ellenállási törekvések feszültségei adták a politikai keretet. Havasalföld és Moldova külpolitikai kiszolgáltatottsága és a nagyhatalmi verseny egyszerre korlátozta a szuverenitást, ugyanakkor hosszabb távon hozzájárult a modern nemzeti-politikai programok megjelenéséhez.

A polgári jogi kodifikáció kérdését is ebben a kontextusban kell vizsgálnunk: az első legalább részben modernnek tekinthető törvénykönyveket a Porta

által kinevezett fejedelmek megrendelésére készítették el. Moldovában ez valódi polgári törvénykönyvet jelentett, jelentős mértékben az osztrák ABGB fordítását (1817); ez a Calimach-kódex.³¹ Havasalföldön több jogágot átfogó törvénymű készült (1818); ez a Caragea-törvénykönyv. Mindkét jogszabály 1865-ig volt hatályos és az utóöröklés intézményét elismerte. A Caragea-törvénykönyv nem tartalmazott az elismerésen túlmenően részletes szabályokat, ezzel szemben a Calimach-kódex X. fejezetének 770–784. §§ valós, osztrák mintájú megengedő szabályozást adtak a problémának, amelyet érdemes részletesen elemezni.³²

A szabályozás tárgya az örökös „helyettesítés” (románul: *subrînduire*³³ / *substituție*) és ennek speciális, időben elnyúló alakzata, a fideikomisszum (a magyar jogban a hitbizomány fogalma áll ehhez a legközelebb; románul: *fideicomis*). A kódex két nagy szerkezetet különít el: (i) az „obicinuita” (szokásos, hétköznapi) helyettesítést, amely „tartalék” örökösöt jelöl arra az esetre, ha az elsőként rendelt örökös mégsem örököl; és (ii) a fideikomisszárius megoldásokat (amit Raffay hitbizományi helyettesítésként jelölt), és amelyeknél az elsőként örökösödő személy (fiduciárius jelleggel) köteles később a hagyatékot vagy annak egy részét továbbadni egy (vagy több) későbbi kedvezményezettnek.

A 770. § a szokásos helyettesítés fogalmát és alapesetét szabályozza. A rendelkezés kimondja, hogy a végrendelkező az első örökösrendelés után további, akár második, harmadik, negyedik stb. örökösrendelést is tehet. Ez a többfokú helyettesítés lehetősége: a végrendelet „sorban állít” örökösöket. Az elsőként megnevezett örökös („rînduit”) akkor örököl, ha (a) életben van az örökség megnyílásakor és (b) akarja (elfogadja) az örökséget, illetve (c) nem válik érdemtelené. A másodikként megnevezett („subrînduit”) csak akkor örököl, ha az első nem

31 A Calimach-kódex Moldova első olyan polgári törvénykönyvének tekinthető, amely a korabeli modern kodifikációs elvek szellemében készült. Összeállítása Christian Flechtenmacher és Anania Cuzanos nevéhez fűződik, a munkálatokban pedig Andronache Donici, Damaschin Bojincă és más jogtudósok is közreműködtek. A kodifikációt Scarlat Calimach fejedelem indítványozta, és a kódexet 1817-ben hirdették ki. A Calimach-kódexről részletesen lásd *Veress Emőd*, *Private Law Codifications in East Central Europe*. In: *Sáry Pál* (szerk.), *Lectures on East Central European Legal History*. Miskolc-Egyetemváros, 2022, 174–175. o.

32 A kódex görög és román nyelvű szövegét lásd *Rădulescu, Andrei* (szerk.), *Codul Calimach*. Ediție critică. București, 1958. A mintául szolgáló szabályozásra lásd az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv 604–617. §§-it.

33 A román nyelvű hivatkozások a kódex archaikus nyelvezetét tükrözik. A XIX. század eleji román jogi szaknyelv értelmezése külön feladatot és kihívást jelentett, ugyanis a Calimach-kódex még a XIX. század közepén és azóta is folyamatosan a francia jogi szaknyelvre építő nyelvi modernizációt évtizedekkel megelőző szöveg. A „rînduit moștenitoriu” az elsőként megnevezett, „rendelt/ intézményesített” örökös. A „subrînduit” a helyettes örökös, aki csak akkor kerül sorra, ha az elsőként rendelt örökös valamilyen okból nem örököl. A „nevrednic” a kiesési okként kezelt öröklési érdemtelenység. A „lepădindu-se” az örökségről való lemondás/ visszautasítás. A „dritul adăogirei” a növekedésköz (ius accrescendi), vagyis a kieső örökös részének „átháramlása” a többiekre. Az „întrebuințătoriu de roduri” a haszonélvező (usufructuarius) funkcionális megfelelője. A „fideicomisariul subrînduit” pedig a fideikomisszárius helyettes (a későbbi kedvezményezett, vagyis az utóörökös), aki számára a vagyon „megőrzésre kerül”.

örökölhet vagy nem örököl: elhalálozás, visszautasítás, érdemtelenység miatt. Ezt nevezi a szöveg „obicinuita subrînduire”-nek, vagyis a klasszikus, „vulgáris” helyettesítésnek: nem időbeli egymásutániségot teremt, hanem feltételes tartálmegoldást. A helyettesítési logika ebben az esetben nem egymást követő „két öröklést” feltételez. A jogpolitikai cél nyilvánvaló: a végrendelkező akarata akkor is érvényesüljön, ha az elsőként kijelölt személy kiesik.

A 771. § a többes és kombinált helyettesítési szerkezeteket szabályozta. A szabály megengedte, hogy egy örököshöz egy vagy több helyettes örököst rendeljenek, illetve több örököshöz egy vagy több helyettest. A kombinatorika szabadsága jól demonstrálható: A, és ha A nem, akkor B; A, és ha A nem, akkor B és C; A és B, és ha nem, akkor C és D stb. A törvény valóságos öröklési algoritmus felépítését is lehetővé tette a végrendelkező számára. A többfokú helyettesítés a végrendelkező halála utáni kontrollját erősítette. A 772. § az örököstársak közötti kölcsönös helyettesítésre és a növekedéjogra vonatkozott. Ha az örökösök „egymást helyettesítik” (*dimpreună... se vor subrîndui unul la altul*), és egyikük (vagy többük) kiesik, akkor a többiek kötelesek – saját akaratuk ellenére is – elfogadni a kieső részét a növekedéjog alapján, mégpedig a részhez tapadó terhekkel együtt. Ha a végrendelkező egyenlő arányokat határozott meg, akkor a növekedet a saját részeik arányában osztják fel. A „kényszerelfogadás” gondolata a hagyatéki stabilitást szolgálja: a hagyaték felosztása ne omoljon össze amiatt, hogy valaki kiesik. Dogmatikailag ez a *ius accrescendi* (növekedék) és a végrendeleti megosztás összehangolását jelentette. Fontos kérdés az is, hogy az örökös nem csak a növekedékben részesült, de az azt érintő esetleges terhekben, meghagyásokban is kötelezetté vált. A 773. § szintén a terhekre vonatkozott: a rendelt örököst terhelő kötelezettségek átszállnak a helyettesre, kivéve ha (i) a végrendelkező ezeket kifejezetten személyhez kötötte („csak a rendelt személyére korlátozta”), vagy (ii) a dolgok természete kizárja az átvitelüket. Vagyis a 773. § a helyettesítést „teljes jogutódlásként” kezelte: a helyettes a jogelődjének a pozíciójába lépett. A kivételek a modern polgári jogi logikával is összhangban állnak: a személyes szolgáltatásra, személyes bizalomra épített meghagyás tipikusan nem átruházható.

A Calimach-kódex 774. §-a szabályozta tulajdonképpen a „fideikomisszárius” (hitbizományi) helyettesítést, a továbbadási kötelezettséget és ennek feltételeit. Ez a helyettesítés minősített konstrukciója. A végrendelkező kötelezhette a rendelt örököst, hogy a hagyaték egészét vagy részét adja át a helyettes örökösnek; sőt az első helyettes is kötelezhető, hogy adja tovább a második helyettesnek. Az átadás időpontja lehet az első örökös halála, vagy egyéb meghatározott események bekövetkezése (példák: nem házasodik meg; szerzetesi életet választ; gyermek nélkül hal meg stb.). Ez már nem „ha az első kiesik, akkor a második örököl” típusú megoldás. Az első örökös ugyan megszerzi a vagyont, de nem véglegesen:

a tulajdonszerzés ideiglenes, terhelt, őrző jellegű. A végrendelkező a vagyon jövőbeli sorsát is meghatározza, akár életviteli döntésekhez kötött feltételekkel. Jogpolitikai szempontból ez kétségtelen, hogy erős paternalizmust valósít meg: a családtag magánéleti választásait (házasság, szerzetesség, gyermekvállalás) vagyoni jogi szankcióval/ösztönzővel befolyásolja vagy szankcionálja.

A 775. § a római jogból is ismert pupilláris jellegű („*sārāimāneasca*”) helyettesítést szabályozta.³⁴ A szabályozás azt tette lehetővé, hogy a szülők kiskorú gyermekeik számára (a fiú 20 éves koráig, a lány 18 éves koráig) örököszt rendeljenek, de csak arra a vagyonrészre, amelyet ők (a szülők) hagynak a gyermekre a saját vagyonukból. Ebben a körben a szülő arra az esetre készített elő öröklési rendet, ha a gyermek a meghatározott kor elérése előtt meghalna, illetve nem tudna érdemben végrendelkezni. A korhatárok a korabeli cselekvőképességi és családjogi felfogást tükrözték és nemek szerint eltértek. A 776. § pedig a kvázi-pupilláris helyettesítésről rendelkezett, amikor a helyettesítés nagykorú, de cselekvőképességében korlátozott gyermekekre vonatkozott. A szülők a fentiekhez hasonló módon helyettes örököszt rendelhettek nagykorú gyermekeiknek is, ha azok valamely fogyatékoság vagy állapot („*metehne*”) miatt nem alkalmasak vagy nem tekinthetők méltónak saját vagyonuk igazgatására: elmezavar, teljes örültség, értelmi tompaság, némaság, tékozlás. A szülő azonban köteles volt elsődlegesen az ilyen gyermek saját gyermekeit, illetve testvéreit helyettesként megjelölni; ha nincsenek, akkor rendelhetett idegent. A szabály egyszerre volt védelmi és vagyonmegőrző jellegű. Védelmi, mert a sérülékeny/önveszélyes személy (pl. tékozló) kezéből kivette a végleges rendelkezési hatalmat; vagyonmegőrző, mert előnyben részesítette a leszármazókat/testvéreket, és csak végső soron engedte idegen kijelölését. Mai szemmel nyilván problematikus a kategorizálás és az értékítélet („nem méltó”), de a rendelkezés célja a családi vagyon családban tartása és a kiszolgáltatottság csökkentése.

Nagyon fontos kérdés a kötelesrész („*legiuita parte*”) kérdése. A kötelesrész a Calimach-kódex rendszerében is védelemben részesült: a végrendelkezési és elidegenítési tilalom alól a kötelesrész kivételnek számított, vagyis az első örökös szabadon rendelkezhetett az örökölt vagyonról a kötelesrész körébe vonható értékig. A 777. § szerint, ha a végrendelkező általánosan megtiltotta örökösének, hogy végrendelkezzék és a ráhagyott örökségről élők között rendelkezzen, akkor az örökös köteles a vagyont egészben a saját törvényes örököseire

34 Tóth Ádám meghatározása szerint „az utóöröklés speciális esete az ún. gyámrendelés (*substitutio pupillaris* vagy szellemi állapota miatt cselekvőképtelen személy esetén, *substitutio quasi pupillaris*), amikor a felmenő a végrendelkezésre képtelen lemenőnek a tőle megörökölt vagyonra utóörököszt nevez. Ez az utóörökös nevezés azonnal megszűnik, ha a lemenő a végrendelkezési képességet megszerzi. Az előörökös és az utóörökös viszonya kötött utóöröklés esetén sokban hasonlít a tulajdonos és a haszonélvező viszonyához, azzal a különbséggel, hogy az utóörökös halála, vagy a feltétel meghiúsulása esetén az előörökös a teljes rendelkezési jogot megkapja, az örökség korlátlan tulajdonosává válik.” Vö. Tóth, 8. lj. alatt hivatkozott mű, 3. o.

hagyni, akik megfelelően osztoznak; a „törvényes rész” (a kötelesrész) azonban mentes volt az ilyen terhek alól. Ha csak az elidegenítést tiltotta meg a végrendelkező, akkor az örökös végrendelkezhetett, de továbbra is köteles volt a vagyont a törvényes örököseire hagyni. Itt két, egymást erősítő korlát jelent meg: (i) rendelkezési korlát (végrendelkezési tilalom) és (ii) forgalmi korlát (elidegenítési tilalom). A „törvényes rész” kivétele a kötelesrész intézményéhez kapcsolható: a jogrendszer elismerte, hogy van egy minimum, amelyet még a végrendelkező sem köthet meg korlátlanul. A rendelkezés a fideikomisszum logikáját előlegezi: a vagyon „öröklési csatornáját” a végrendelkező a törvényes öröklés medrébe kényszeríti vissza.

Az előörökös pozícióját a moldvai kódex haszonélvezet-szerű jogállásban szintetizálta. A 778. § szerint a rendelt örökösnek addig a haszonélvezőhöz („*intrebuintătoriu de roduri*”) hasonló jogai és kötelességei vannak, amíg a hitbizományi helyettes be nem léphet az öröklésbe. Ez a fideikomisszum klasszikus technikája: az első örökös használhatja a vagyont és szedheti a gyümölcsöket, de a vagyon állagát meg kell őriznie a későbbi kedvezményezett számára. Vagyis a tulajdonosi szabadság funkcionálisan kettévált: egyfelől a jelenbeli hasznosítás, másfelől a jövőbeli végleges tulajdon.

A helyettesítések megszűnésére külön szabályok vonatkoztak (779-780. §§). A szokásos helyettesítés azonnal megszűnt, amint a rendelt örökös ténylegesen belépett az öröklésbe (vagyis, ha nem esett ki, a tartalékmechanizmus okafogyottá vált). A hitbizományi helyettesítés akkor szűnt meg, ha már nincs életben egyetlen helyettes sem, vagy megszűnik az az ok/feltétel, amiért a helyettesítést létrehozták. A pupilláris helyettesítés pedig a fiú 20. vagy a lány 18. életévének betöltésével ért véget. Elemző megjegyzés: a megszűnési szabályok is jól mutatják a két intézmény eltérő természetét. A szokásos helyettesítés pillanatnyi biztosíték; a hitbizományi helyettesítés viszont hosszú kötöttséget feltételez, amely csak a kedvezményezett lánc kifutásával vagy a létrehozás feltételének elenyészésével oldódott fel.

A Calimach-kódex a hitbizomány (*fideikomisszum*) fogalmát is definiálja, egyfelől különbséget tesz, az a helyzet közül, amikor a végrendelkező a családjára hagy egy birtokot a kötelesrészen felül, és elrendeli, hogy azt soha ne idegenítsék el; a másik a már tárgyalt hitbizományi helyettesítés, amikor az örököst kötelezi, hogy a hagyatékot (részben vagy egészben) hagyja tovább egy másik személyre (781. §). Vagyis a hitbizomány megragadható a vagyongorogalom oldaláról (elidegenítési és terhelési tilalommal), másfelől pedig a személyhez kapcsolódó továbbadási kötelezettség oldaláról (hitbizományi helyettesítés). Ha a hitbizományt a végrendelkező a családjából egy meghatározott személyre hagyta, akkor az csak annak leszármazóira száll; ha nincsenek leszármazók, a család más személyeire. Ha viszont a fideikomisszum általánosan a családra van hagyva, akkor

mindenkire kiterjed a családon belül; ha pedig a család minden tagja hiányzik, akkor még a vő és meny is sorra kerülhet, de csak akkor, ha a házassági kötelék halállal oldódott fel és nem más okból (781. §). A hitbizomány vagyonforgalom felől történő megragadása a rész a „családi vagyon” intézményi felfogását tükrözte. Ebben az esetben a hitbizomány nem egyéni vagyonjuttatás, hanem családi intézmény: a kedvezményezett kör meghatározása a „vérségi” (leszármazók) logikát preferálja, és kivételesen nyit az affinitási (vő/meny) irányba, de e körben szűk feltétellel. A család fogalma nem csak szociológiai kategória; a család a hitbizományi kötöttség esetén jogi vagyonthordozó egység volt. A forgalomkorlátozó (azt kizáró) hitbizomány kétségtelen, hogy gazdasági oldalról a tőke mobilitását fékezi, és a „holtak keze” által gyakorolt hosszú távú kontroll klasszikus példája. A legutolsó családi örökös, ha nincs gyermeke, és nincs reménye további gyermekekre, illetve nincsenek más örökösök/utódok, akkor a hitbizomány tárgyaról tetszése szerint rendelkezhet, mert ekkor a hitbizomány ereje megszűnt (784. §). A hitbizomány addig indokolható, amíg fennáll a családi lánc. Ha a családi funkció elenyészik, a kötöttség értelmét veszti, és visszatért a magántulajdon a szabad rendelkezés rendjébe.

A másik román elődállam (Havasalföld) joga szintén megengedte az utóöröklést, csak nem szabályozta részletesen.³⁵

3. Első összehasonlító jogi következtetések

A két nagyon eltérő történelmi környezetben kialakult szabályozás összehasonlítását követően a következőket lehet leszögezni:

- a) Mindkét jogrendszer megengedő álláspontot fogadott el úgy a helyettes örökös nevezése (egyszerű helyettesítés), mint az utóörökös nevezés (hitbizományi helyettesítés) vonatkozásában.
- b) A magyar (1959 előtti) szokásjogban az örökös-helyettesítés mindkét formáját a szokásjog határozta meg, amelyet főként a bírói (kúriai) gyakorlat rögzített. A moldvai Calimach-törvénykönyv részletesen és tételesen szabályozta (kodifikálta) a jogintézményt, szintén mindkét változatban.
- c) Mindkét államban az egyszerű helyettesítésnél, ha az első örökös ténylegesen örökössé vált és megszerezte a hagyatékot, a helyettes joga automatikusan megszűnt. Lehetséges volt több „tartalék” (helyettes) örököst is sorba állítani.

35 Ilyés Kinga, Az utóöröklés hatályos romániai szabályozásának történeti háttere. Erdélyi Jogélet, 2025/2., 42.

d) Eltér a hitbizományi helyettesítés (utóörökös nevezés) esetében az első örökös jogi pozíciójának tartalma. A magyar jogban az első örökös csak „átmeneti” birtokos volt, akinek *inter vivos* és *mortis causa* rendelkezési joga tipikusan korlátozott volt, de ezeket a korlátokat a Kúria vezette le a szokásjogból, és kifejezett korlátozó végrendeleti kikötés hiányában vannak, akik ezt a levezetést túlzónak, az ősiség visszacsempészésének tartották. A román (moldovai) hitbizományi helyettesítés az első örökös pozícióját a helyzetet hasznélvező-szerű jogállással fejezte ki.

e) Magyarországon a hitbizományi helyettesítés megállapításához a gyakorlat kifejezett, félreérthetetlen végrendeleti formulát várt el és kétség esetén „viszszaterelte” az ügyet az egyszerű helyettesítéshez, míg a Calimach-kódex eleve részletes mintaszabályokat adott arra, hogyan lehet a továbbadást halálhoz vagy más feltételhez (élethelyzethez) kötni.

f) A magyar szokásjog később elvi korlátot húzott (modernizált): az utóöröklés csak egy fokban valósulhatott meg (a további utóörökös-nevezés hatálytalan), míg a román kódex logikája szerint a továbbadási kötelezettség elvileg többlépcsős is lehetett, és a kötöttség addig él, amíg van kedvezményezett vagy fennáll a rendeltetés oka.

A közjegyzői gyakorlat számára okozott nehézségeket Szécsi Ferenc közjegyző összegezte. Álláspontja szerint különösen vitatott kérdés volt a hitbizományi helyettesítés terjedelme: meddig, hány egymást követő fokon engedhető meg a helyettesített öröklés. A korabeli kúriai gyakorlat e tekintetben nem mutatott egységes képet. Egyes döntések csupán egyetlen fokig, vagyis a közvetlenül következő első helyettesített örökösre ismerték el a helyettesítés lehetőségét, míg más határozatok a kortársak közötti, időbeli korlát nélküli helyettesítést is elfogadhatónak tartották. Szécsi rámutatott arra, hogy e hullámozó bírói gyakorlattal szemben a jogirodalom inkább a korlátlan helyettesítés lehetőségét támogatta. Szécsi szerint a bizonytalan és változó ítélkezési gyakorlat helyett egységes, következetes judikatúrára lett volna szükség.³⁶

g) A magyar anyagban az utóöröklés tipikus célja a többgenerációs vagyonszerzés megkötés, de ezt a rendszer (különösen az egyfokúsítás révén) forgalomképességi okból szűkre fogta, míg a román kódex nyíltan „programozható” családi vagyonszerzést engedett.

h) Mindkét rendszer védte a kötelesrészt, de eltérő szerkezettel: Magyarországon a hitbizományi helyettesítés a kötelesrész/törvényes osztályrész tekintetében hatálytalan maradt, Moldvában pedig a „törvényes rész” kifejezett kivétel a végrendelezési szabadság alól.

36 Vö. Szécsi Ferenc, Dolgozatok a közjegyzőség köréből. Hatvan, 1910, 12-15. o.

4. Az utóöröklés tilalma a magyar jogban (1959. évi Polgári törvénykönyv)

A magyar magánjog szokásjogi korszakát lezáró első, 1959. évi Polgári törvénykönyv az utóöröklést megtiltotta.³⁷ Az utóöröklés tilalma a végrendelezési szabadság egyik lényeges korlátjaként jelentkezett: az előörökös jogát csorbító, történelmileg azonban mindvégig szilárdan jelenlévő intézményt a Ptk. kiiktatta a szabályozásból.³⁸

A régi Ptk. 645. § (1) bekezdése kimondta, hogy érvénytelen az örökhagyó olyan végrendeleti intézkedése, amely szerint az örökségben vagy annak egy részében valamely esemény vagy meghatározott időpont bekövetkeztétől kezdve az addigi örököst más személy váltja fel. A szabályozás egyértelműen kizárta annak lehetőségét, hogy az örökhagyó ne csupán saját halála esetére, egyszeri alkalommal rendelkezessen vagyonáról, hanem közvetve a halála utáni időszakra nézve is meghatározza a vagyontárgyak későbbi sorsát.

Az utóöröklés klasszikus modelljében az örökhagyó egy első örököst, úgynevezett előörököst nevez meg, aki az örökséget megszerzi, azonban annak tulajdonosi pozíciója csak időleges, mert valamely jövőbeli esemény vagy időpont bekövetkezésekor helyébe egy másik személy, az utóörökös lép. A régi Ptk. ezt a megoldást nem ismerte el, mert az ellentétesnek tartotta a modern magánjogi tulajdonfelfogással. A törvény abból indult ki, hogy az örökös az örökséget teljes joggal szerzi meg, és tulajdonosi státusza nem tehető az örökhagyó utólagos akaratának tartós függvényévé. Az örökhagyó akarata a halál bekövetkeztével teljesedik ki, de nem terjeszthető ki korlátlanul a halál utáni jogviszonyok további alakítására.

Ezt az elvi megfontolást erősítette meg a 645. §-hoz fűzött miniszteri indokolás is. Az indokolás szerint a végrendelezési szabadság helyes értelme csak az lehet, hogy az örökhagyó vagyonáról halála esetére egyszeri rendelkezési jogot kap, ám

37 Érdekeség, hogy az 1957. évi tervezet-változat még az utóöröklést fenn kívánta tartani. A tervezet utalt arra, hogy az utóörökléssel szemben gazdaságpolitikai kifogások hozhatók fel, megszüntetését mégsem tartotta indokoltnak, elsősorban két megfontolás alapján. Egyrészt arra hivatkozik, hogy a joggyakorlat e konstrukciót már ismeri, megszokta és ténylegesen alkalmazza. Másrészt abból indul ki, hogy az utóöröklés kizárása önmagában nem zárja el annak lehetőségét, hogy az örökhagyó a tulajdoni és a használati jogosultságokat eltérő személyek között ossza meg, például haszonélvezet alapításával. Ez utóbbi érv lényege abban ragadható meg, hogy a Tervezet az utóöröklés joghatását lényegében a haszonélvezethez kapcsolódó jogi helyzettel állítja párhuzamba. Mivel pedig a haszonélvezet intézménye nyilvánvalóan nem volt kiiktatható a magánjog rendszeréből, továbbra is fennmaradt volna annak lehetősége, hogy ugyanazon vagyontárgy tekintetében a használat és a rendelkezés joga különváljon egymástól. Ebből a tervezet arra a következtetésre jutott, hogy az utóöröklés eltörlése nem volna célszerű. Lásd Boóc, 24. lj. alatt hivatkozott mű, 12. o. A végleges megoldás feladta ezt az álláspontot.

38 Balogi Zsófia, A közös végrendelet és az utóöröklés intézményének fejlődéstörténete és szabályanyagának összehasonlító elemzése a készülő új polgári törvénykönyv egyes stációiban. Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, 2010, 47., 271. o.

ezt a jogot nem gyakorolhatja több ízben oly módon, hogy ezáltal örököseit is tartósan megkösse. Az utóöröklés ezzel szemben azt eredményezné, hogy az örökhagyó rendelkezési joga nem érne véget a halálával, továbbhatna a jövőre nézve is. Ez a miniszteri indokolás szerint túlzott mértékben biztosítaná a végrendekezési szabadságot, miközben az előörököszt korlátozná tulajdonjogában, és részben megfosztaná a maga halála esetére szóló rendelkezés lehetőségétől is.³⁹

A tilalom mögött tehát kettős jogpolitikai megfontolás húzódott meg. Egyrészt a jogalkotó védeni kívánta a tulajdonosi jogállás teljességét: aki örökös-ként megszerzi a hagyatékot, az ténylegesen is teljes jogú tulajdonossá válik. Másrészt a szabály a forgalombiztonságot is szolgálta. Ha ugyanis az örökhagyó hosszabb időre előre meghatározhatná, hogy egy vagyontárgy később kire szálljon át, az akadályozná a tulajdon szabad forgalmát. Az utóöröklés tilalma ezért a magánjogi forgalom zavartalanságának garanciájaként jelent meg.

A jogszabály ugyanakkor nem zárta ki teljes egészében a jövőbeli eseményhez vagy időponthoz kötött vagyonjuttatásokat. A 645. § (1) bekezdésének második mondata szerint az elsősorban nevezett örökös halála esetére történt örökösnevezés helyettes örökösnevezésként érvényesülhetett, amennyiben annak feltételei fennálltak.⁴⁰ Ez azt jelentette, hogy ha az elsőként megjelölt örökös ténylegesen nem válhatott örökössé – például azért, mert az örökhagyó előtt meghalt, vagy kiesett az öröklésből –, akkor a helyébe lépő személy nevezése nem utóöröklésnek, hanem helyettes örökösnevezésnek minősült. A törvény tehát nem minden többlépcsősnek tűnő rendelést tiltott, csak azt, amely az örökség már bekövetkezett megszerzését követően kívánta volna az örököszt egy másik személlyel felváltani. A régi Ptk. alkalmazásának időszakából mindössze egyetlen olyan közzétett bírósági döntést sikerült a szakirodalomban azonosítani, amelyben a bíróság az utóörökös-nevezést érvénytelennek minősítette. Ennek egyik magyarázatát abban látták, hogy ebben az időszakban igazoltan csekély volt a végintézkedések száma a joggyakorlatban, másfelől pedig az sem zárható ki, hogy az örökhagyók elfogadták a jogalkotó szándékát, és ezért nem törekedtek utóörökös rendelésére. A hivatkozott jogesetben⁴¹ az örökhagyó akként rendelkezett végrendeletében, hogy a házasingatlanban fennálló illetőséget a felesége örökölje, majd úgy folytatta: „feleségem halála után a házrészemet a következőknek ajándékozom: HA-nak, ML-nek és SM-nek.” A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint ez az utóbbi kikötés a régi Ptk. 645. § (1) bekezdése alapján érvénytelennek tekintendő. Ugyanakkor az utóörökös-nevezést érintő

39 Sóth Lászlóné, A végintézkedések. Budapest, 2001, 172. o.

40 Vékás Lajos, Magyar polgári jog. Öröklési jog. Budapest, 2010, 6. jav. kiad., 80-81. o.

41 BH 1992.4.246.

érvénytelenség a végrendelet többi rendelkezésére nem terjed ki, vagyis azok érvényességét nem érinti (régi Ptk. 652. §).⁴²

A 645. § (2) bekezdése további fontos különbségtételt tartalmazott. Eszerint az utóöröklés tilalma nem zárta ki a feltételtől vagy időponttól függő hagyományrendelést. A hagyomány ugyanis nem örökös jogállást keletkeztet, hanem meghatározott vagyontárgyra vagy vagyoni szolgáltatásra vonatkozó juttatást biztosít. A törvény tehát megengedte, hogy az örökhagyó valamely vagyontárgyat jövőbeli feltétel vagy időpont bekövetkezéséhez kötötten juttasson hagyományosnak, ugyanakkor az ilyen rendelkezést szigorú korlátok közé szorította. Az, aki a hagyomány tárgyát megszerezte, a feltétel vagy időpont bekövetkezéséig sem élők között, sem halál esetére nem rendelkezhetett az adott vagyontárgyról. Ingatlan esetében az ingatlannyilvántartásba elidegenítési és terhelési tilalmat kellett bejegyezni. E megoldásból jól látható, hogy a jogalkotó a hagyomány körében hajlandó volt bizonyos időleges kötöttséget elfogadni, de kizárólag szűkebb, pontosabban körülhatárolt keretek között. A szabályozás a jóhiszemű harmadik személyek védelméről sem feledkezett meg. A törvény kimondta, hogy a hagyomány tárgyra vonatkozó korlátozás nem érinti a harmadik személy jóhiszeműen és ellenérték fejében szerzett jogát. Ez a rendelkezés ismét a forgalombiztonság elsődlegességét mutatja: még ott is, ahol a jog megengedte a feltételes hagyományt, a külső jogviszonyok stabilitását fontosabbnak tekintette annál, mint hogy az örökhagyói akarat minden körülmények között maradéktalanul érvényesüljön.

Az utóöröklés tilalmának időbeli alkalmazásához kapcsolódott a Ptké. 93. §-a. E szerint, ha az öröklés a Polgári törvénykönyv hatálybalépése előtt nyílt meg, az utóöröklésre akkor is a korábbi jogot kellett alkalmazni, ha maga az utóöröklés csak a Ptk. hatálybalépése után következett be. Az átmeneti szabály lényege az volt, hogy az öröklési jogviszonyokat annak a jognak alapján kell elbírálni, amely az öröklés megnyílásakor hatályban volt. Ez a rendelkezés a jogbiztonságot szolgálta, hiszen kizárta, hogy egy már megnyílt öröklés jogi megítélése utóbb, az új kódex hatálybalépése miatt megváltozzon.

Következésképpen a régi Ptk. az utóöröklést következetesen elutasította, mert azt a végrendelet szabadság megengedhetetlen túlfeszítésének tekintette. A szabályozás középpontjában az állt, hogy az örökhagyó halála esetére csak egyszer rendelkezhet vagyonáról, az örökös pedig a hagyatékot teljes jogú tulajdonosként szerezze meg. A tilalom így szolgálta a tulajdon szabadságát, az örökös autonómiáját és a vagyonforgalom biztonságát. 2001-ben Tóth Ádám így összegezte: „Mindannyian tudjuk, hogy ez az intézmény gyakorlatilag halott; a magyar jogéletben elvértve fordul csak elő olyan végrendelet, amely utóhagyományt rendel, így

42 Vö. Szili Zoltán és Szili Emese, Gondolatok az elő- és az utóörökös jogállásáról. *Közjegyzők Közlönye*, 2022/2., 44. o.

az ingatlan-nyilvántartási gyakorlat nagy valószínűséggel ingerülten fogadná, ha egy utóhagyományos javára elidegenítési és terhelési tilalom bejegyzését kísérelnénk meg a Ptk. 645. § (2) bekezdése alapján. Megállapítható, hogy az utóöröklést elfelejtette mind a gyakorlat, mind az elmélet.⁴³

5. Az utóöröklés tilalma a román jogban (1864. évi Polgári törvénykönyv)

A román jogban a tilalom jóval korábbi (1864), mint a magyar jogban (1959), és ez a román polgári jogi kodifikáció francia modellkövetésével magyarázható. Ezért röviden ki kell térni a francia jogtörténeti fejleményekre is.⁴⁴ A francia jogban az utóöröklés a feudális és a korai polgári vagyon egyben tartásának hagyományos eszköze volt, ám a hangsúly a modern korban már egyértelműen a visszaszorítására és tilalmára került. Az 1789-es forradalom jelentett fordulópontot, mert az utóöröklést kifejezetten feudális eredetű, a vagyoni egyenlőtlenségeket konzerváló intézménynek tekintették, ezért eltörölték (1792), és további kikötését megtiltották.⁴⁵ A tiltás mögött elsősorban a jogi egyenlőség eszméje állt: a jogalkotó a nemesi előjogok lebontását és a nagybirtok örökletes lekötésének megszüntetését kívánta elérni. Ehhez szorosan kapcsolódtak gazdasági megfontolások is, mivel a több nemzedékre lekötött vagyon akadályozta a tulajdon szabad forgalmát, korlátozta a piac működését, és visszafogta a hitelélet fejlődését. Különösen fontos érv volt a hitelezővédelem: a jogalkotó nem akarta tovább tűrni, hogy jelentős vagyontárgyak kizárólag az előörökös köztes jogállására hivatkozva kivonhatók legyenek a végrehajtás alól. Az ingatlanokra nézve a tilalom azzal a következménnyel is járt, hogy nőtt a szabadon megterhelhető, jelzáloggal fedezhető vagyon köre, ami kedvezett a hitelpiac bővülésének.⁴⁶ A napóleoni korszakban sem tértek vissza a klasszikus utóörökléshez. A Code civil fenntartotta a *substitution fidéicommissaire* elvi tilalmát (896. cikk) és csak kivételes, védelmi célú esetekben engedett meg helyettesítési formákat, például kiskorú vagy cselekvőképtelen örökös érdekében. Ez azt mutatja, hogy a jogalkotó továbbra is elutasította a vagyon több nemzedékre szóló, általános lekötését, még ha szűk körben szükségesnek tartott is bizonyos kivételeket. A francia jogfejlődés fő iránya tehát az maradt, hogy az utóöröklést mint feudális,

43 Tóth, 8. lj. alatt hivatkozott mű, 3. o.

44 Ilyés, 35. lj. alatt hivatkozott mű, 40–42. o.

45 *Allorant, Pierre és Tanchoux, Philippe*, Introduction historique au droit: cours intégral et synthétique. Issy-les-Moulineaux, 2019, 156–157. o.

46 *Gasparini, Éric és Gojoso, Éric*, Introduction historique au droit et histoire des institutions. Issy-les-Moulineaux, 2015, 359–360. o.

forgalomkorlátozó és társadalmilag hátrányos megoldást kizorítsa a rendes öröklési jogból.

A Havasalföld és Moldova egyesüléséből (1859) a modern Románia fokozatosan jött létre és vált függetlenné. A modern polgári jogi kodifikációval az utóöröklés intézménye a román jogban hivatalosan is megszűnt. Az 1865. december 1-jén hatályba lépett Polgári törvénykönyv, amely Alexandru Ioan Cuza fejedelem reformpolitikájának egyik legfontosabb eredménye volt, alapvetően a nyugat-európai polgári kódexek – mindenekelőtt a francia, kisebb mértékben a belga és az olasz jog – mintáit követte, ugyanakkor bizonyos elemekben a korábbi román jogi hagyományokhoz is kapcsolódott.

E modernizációs fordulat egyik világos megnyilvánulása a 803. cikk rendelkezése volt, amely (mint a francia *Code civil* 896. cikkének szó szerinti megfelelője) kifejezetten tilalmazta az utóöröklést. A szabály szerint semmisnek minősült minden olyan végrendeleti vagy ajándékozási kikötés, amely az első juttatásban részesülőt arra kötelezte, hogy a megszerzett vagyont megőrizze, majd később egy harmadik személyre ruházza át. A tilalom a végrendeleti juttatásokra és az ajándékozás különböző formáira is kiterjedt, függetlenül attól, hogy élők között vagy halál esetére történt a vagyonrendelés. A végrendeleti utóöröklés lényege abban állt, hogy az örökhagyó ugyanarra a vagyontárgyra egymást követő jogosultti rendet állapított meg: az első személy megszerezte ugyan a vagyont, de nem rendelkezhetett vele teljes tulajdonosi szabadsággal, mert köteles volt azt később egy másik, előre meghatározott személynek továbbadni. E megoldásból következően a vagyontárgy ténylegesen sohasem vált az első örökös szabadon forgalomképes tulajdonává, hanem a jövőre irányított rendelkezési láncolat részévé vált.

Az utóöröklés tilalmát többféle megfontolás támasztotta alá. Kétségtelen, hogy szerepet játszottak politikai szempontok is, különösen a rendi jellegű, családon belüli vagyonkoncentráció visszaszorításának igénye, valamint jogtechnikai nehézségek is, hiszen a jövőbeni személyek javára történő, feltételes vagy késleltetett vagyonrendelések komoly szabályozási problémákat vetettek fel. A legerősebb érv azonban gazdasági természetű volt. Az utóöröklés a vagyon elidegeníthetetlenségéhez vezetett, ez pedig akadályozta a hitelviszonyok fejlődését, korlátozta a vagyontárgyak szabad forgalmát, és ellentétben állt a korszak liberális gazdaságfelfogásával.⁴⁷ Különösen a földtulajdon területén mutatkoztak meg az utóöröklés hátrányai, mivel a lekötött birtok a mezőgazdasági termelés korszerűsítésének és a tőkemozgásnak is útjában állt éppen abban az időszakban, amikor a modern ipari és piaci viszonyok kibontakozása nagyobb gazdasági rugalmasságot követelt.

47 Chirică, Dan, Drept civil: Succesiuni și testamente. București, 2003, 61. o.

A jogalkotói érvelés középpontjában ezért az a felismerés állt, hogy az utóöröklés összeegyeztethetetlen a polgári jog alapelveivel, mindenekelőtt a tulajdon szabad forgalmának követelményével. Az olyan rendelkezést, amely az örököszt vagy a megajándékozottat tartós elidegenítési kötöttség alá helyezte, a tulajdonosi autonómia indokolatlan korlátozásának tekintették. Bár a korabeli román polgári jog bizonyos kivételes esetekben elvileg elismerte az elidegenítési tilalmak létjogosultságát, az utóöröklésnél nem látta fennállni azt a méltányolható, súlyos érdeket, amely ilyen korlátozást indokoltta tehetett volna. Különösen kifogásolták azokat a rendelkezéseket, amelyek előre meghatározott öröklési rendet rögzítettek annak biztosítására, hogy a vagyon tartósan ugyanazon családi körben maradjon. Az ilyen megoldást az örökös magánautonómiájának sérelmeként és a szabad rendelkezési jog túlzott megkötéseként értékelték.

A tilalom kialakulásában meghatározó szerepet játszott a francia Code civil mintája, amely a román kodifikáció egyik legfontosabb forrása volt.⁴⁸ A román jogalkotás történeti célkitűzései között kiemelt helyet kapott a vagyon szabad mozgásának elősegítése és a dinasztikus jellegű, több nemzedékre kiterjedő vagyonlekötések felszámolása. Az utóöröklés kizárásával a törvényhozó tudatosan a modern öröklési jog irányába mozdította el a rendszert, amelyben nagyobb hangsúlyt kapott az egyenlőség, a forgalomképeség és a gazdasági mobilitás. E szemlélet a XX. század eleji bírói gyakorlatban is megerősítést nyert. A román bíróságok – részben a francia joggyakorlat hatására – következetesen semmisnek tekintették azokat a hitbizományi helyettesítéseket is, amelyeket még a korábbi román jog alapján próbáltak végrendeletileg létrehozni. Álláspontjuk szerint ezek mögött nem állt olyan, a jogrend által elismert és védhető jogosultság, amelyre „szerzett jogként” hivatkozni lehetett volna. Ennek eredményeként 1864-től kezdődően az utóöröklés a román jogban egyre inkább feudális eredetű, anakronisztikus intézményként jelent meg, amely nem volt összeegyeztethető a modern polgári jog alapelveivel.

Az 1864-es román Polgári törvénykönyv ugyan megtiltotta az utóöröklést, a gyakorlatban mégis több olyan megoldás fennmaradt, amelyek részben továbbvitték annak logikáját. Ilyen volt például az erkölcsi alapú továbbadási kötelezettség, amikor az örökös jogi kényszer nélkül, az örökhagyó akaratát és a családi hagyományt tiszteletben tartva adta tovább a vagyont. Hasonló szerepet töltött be a maradványhagyomány is, amelynél az első jogosult a ráhagyott vagyont élete során szabadon felhasználhatta, és csak az halálakor ténylegesen megmaradó rész szállt át a következő személyre. Ugyancsak ide sorolható a kettős feltételes hagyomány, amelynél az örökhagyó ugyanazt a vagyontárgyat először

48 A francia Polgári törvénykönyv átvételéről lásd *Veress Emőd*, Hét-hét érv az „idegen” jog átültetése ellen és mellett: Az 1864. évi román polgári törvénykönyvről. Jogtudományi Közöny, 2024/6., 273–282. o. <https://doi.org/10.59851/jk.79.06.1>

egy személynek juttatta, de úgy rendelkezett, hogy ha egy meghatározott feltétel bekövetkezik (például az első jogosult leszármazók nélkül hal meg), az első jogosult joga megszűnik, és a vagyontárgy egy másik, előre kijelölt személyre száll át.⁴⁹ Emellett alkalmazható volt a közönséges helyettesítés is, amikor az örökhagyó arra az esetre nevezett meg másik örököst vagy hagyományost, ha az elsőként kijelölt személy valamilyen okból kiesik. Ezek a megoldások nem minősültek tiltott utóöröklésnek, mégis azt mutatják, hogy az intézmény mögött álló társadalmi igény a törvényi tilalom ellenére is tovább élt.⁵⁰

6. Második összehasonlító jogi következtetések

A második korszak vonatkozásában mindkét jogrendszerben közös, hogy ez a tilalom időszaka. A magyar és a román jog az utóöröklés tilalmának kimondásával azonos végkövetkeztetésre jutott, azonban e tilalom mögött részben eltérő jogfejlődési indokok és hangsúlyok álltak.

- a) A román jog már az 1864. évi Polgári törvénykönyvben kizárta az utóöröklést, mégpedig döntően a francia Code civil mintáját követve, amely a feudális eredetű vagyonekötések felszámolását és a tulajdon szabad forgalmának biztosítását tekintette elsődleges célnak. Ezzel szemben a magyar jog csak az 1959. évi Polgári törvénykönyvben fogalmazta meg kifejezetten e tilalmat, és bár a forgalombiztonság itt is lényeges szerepet kapott, a szabályozás indokolásában hangsúlyosabban jelent meg a végrendelezési szabadság korláta-
inak kijelölése, valamint az örökös tulajdonszerzés teljességének védelme. Míg tehát a román megoldás elsősorban modernizációs és antifeudális összefüggésben értelmezhető, addig a magyar szabályozás inkább a polgári jogi tulajdonfelfogás következetes érvényesítésének eszközeként ragadható meg.
- b) A két jogrendszer közös kiindulópontja az volt, hogy az örökhagyó halála esetére szóló rendelkezési joga nem terjedhet ki korlátlanul a halálát követő jogviszonyok hosszabb távú alakítására. A magyar jog ezt azzal fejezte ki, hogy érvénytelennek nyilvánította az olyan végrendeleti intézkedést, amely szerint az örökségben vagy annak egy részében valamely jövőbeli esemény vagy meghatározott időpont bekövetkeztével az addigi örököst más személy

49 Vagyis az örökhagyó ugyanarra a vagyontárgyra két külön hagyományt állít fel ellentétes feltételekkel: az elsődleges hagyományost (*primus legatarius*) felbontó feltétellel, a másodlagos hagyományost (*secundus legatarius*) pedig felfüggesztő feltétellel.

50 Vö. Ilyés, 35. l. alatt hivatkozott mű, 44–46. o.

váltja fel. A norma mögött az a felfogás húzódott meg, hogy az örökös az örökséget teljes jogú tulajdonosként szerzi meg, és e pozíciója nem tehető az örökhagyó tartósan továbbható akaratának függvényévé. Hasonló eredményre jutott a román jog is, amely az 1864. évi Polgári törvénykönyv 803. cikkében semmisnek minősítette azokat a végrendeleti vagy ajándékozási kikötéseket, amelyek az első jogosultat a vagyon megőrzésére, majd későbbi továbbadására kötelezték. A román szabályozás azonban tágabb körben, nemcsak a végrendeleti, hanem az élők közötti juttatásokra is kiterjesztette a tilalmat, ami a vagyonlekötés minden formájával szembeni következetes fellépést tükrözi.

c) A tilalom jogpolitikai indokai mindkét jogban a tulajdon szabadságának és a forgalombiztonságnak a védelméhez kapcsolódtak, de eltérő hangsúlyozással. A magyar jogi indokolás elsősorban abból indult ki, hogy a végrendelezési szabadság helyes értelme szerint az örökhagyó csupán egyszer, a saját halála esetére rendelkezhet vagyonáról, és e jogát nem gyakorolhatja oly módon, hogy ezzel örököseit tartósan megkösse. Az utóöröklés tehát azért minősült elfogadhatatlannak, mert az előörököst korlátozta tulajdonjogában, és részben megfosztotta attól a lehetőségtől is, hogy a maga halála esetére szabadon rendelkezessen. A román jogban ezzel szemben a gazdasági megfontolások még erőteljesebben jelentek meg: az utóöröklést a vagyon elidegeníthetetlenségéhez vezető, a hitelélet fejlődését akadályozó, a földtulajdon forgalomképességét korlátozó módszernek tekintették. A román tilalom kifejezetten társadalom- és gazdaságpolitikai célt is szolgált: a dinasztikus, több nemzedékre kiterjedő vagyonlekötések felszámolását és a modern polgári tulajdonviszonyok megerősítését.

d) Lényeges különbség mutatkozik a tilalom alóli kivételek és a funkcionális pótlómegoldások területén is. A magyar Ptk. kifejezetten fenntartotta annak lehetőségét, hogy az elsősorban nevezett örökös halála esetére történt rendelkezés bizonyos feltételek mellett helyettes örökösnevezésként érvényesüljön, továbbá megengedte a feltételtől vagy időponttól függő hagyományrendelést is. Ez utóbbi esetben ugyanakkor szigorú korlátokat állított fel: a hagyomány tárgyát megszerző személy a feltétel vagy időpont bekövetkeztéig nem rendelkezhetett szabadon az adott vagyontárgyról, ingatlan esetén pedig elidegenítési és terhelési tilalom bejegyzésére is sor kerülhetett. A jogalkotó ezzel azt jelezte, hogy bizonyos időleges kötöttségek a hagyomány körében még elfogadhatók, feltéve, hogy a harmadik személyek jóhiszemű szerzését és a forgalombiztonságot nem veszélyeztetik. A román jogban ezzel szemben inkább az figyelhető meg, hogy bár a klasszikus utóöröklés tilalma egyértelmű volt, a gyakorlat mégis fenntartott olyan megoldásokat (például a maradványhagyományt, a kettős feltételes hagyományt vagy a közönséges helyettesítést),

amelyek részben továbbörökítették az intézmény mögött álló társadalmi igényt. Ez arra utal, hogy a jogrendszer formálisan szakított ugyan az utóörökléssel, de annak funkcionális helyettesítői bizonyos mértékig tovább éltek.

A magyar és a román jog egyaránt a modern polgári joggal összeegyeztethetetlen intézménynek tekintette az utóöröklést, mivel az sérti a tulajdonosi autonómiát, gyengíti az örökös önálló jogállását, és akadályozza a vagyon szabad forgalmát. A két szabályozás közötti különbség elsősorban a tilalom eltérő történeti kialakulásában és indokolásában ragadható meg.

7. Az utóöröklés szabályozása (tilalma) a hatályos magyar jogban (2013. évi Polgári törvénykönyv)

A hatályos magyar öröklési jog az utóöröklés kérdésében lényegében az 1959. évi Ptk. megoldását viszi tovább, de azt letisztultabb és rendszerszerűbb formában szabályozza, és az általános tilalom rendjén túl is lép. A 2013. évi V. törvény főszabályként érvénytelennek tekintti az olyan végrendeleti rendelkezést, amely szerint az örökségben vagy annak meghatározott részében valamely eseménytől vagy időponttól kezdve az addigi örököst más személy váltja fel (7:28 § 1. bek)⁵¹. Ezzel a jogalkotó egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy az örökhagyó végintézkedési szabadsága nem terjedhet odáig, hogy több egymást követő generációra nézve tartósan és kötelező erővel meghatározza vagyona jogi sorsát. Az utóöröklés általános tilalmának indoka kettős: egyrészt védi a forgalombiztonságot és a hagyaték tárgyainak szabadabb forgalomképességét, másrészt biztosítja, hogy az elsőként örökössé váló személy rendelkezési autonómiája ne ürrőljön ki egy távoli, jövőbeni várományos érdekében.

A szabályozás világosan elhatárolja egymástól a helyettes örökös és az utóörökös alakzatát. A helyettes örökös nevezése megengedett: az örökhagyó arra az esetre jelölhet másik örököst, ha az elsőként nevezett örökös az öröklésből kiesik. Ilyenkor azonban nem egymás utáni öröklésről van szó, hanem feltételes, alternatív örökösrendelésről. A helyettes örökös joga nem az első örökös halála vagy későbbi sorsa alapján nyílik meg, hanem attól függ, hogy az elsőként nevezett személy az örökhagyó utáni öröklésben egyáltalán részt vehet-e. E megkülönböztetés azért bír alapvető jelentőséggel, mert a magyar jog éppen azt nem engedi meg, hogy az örökhagyó a már megszerzett hagyatékra nézve későbbi időpontra újabb, kötelező öröklési rendet állapítson meg.

51 Vékás Lajos, Öröklési jog. Budapest, 2026, 87. o. <https://doi.org/10.55413/193.A2600102.POJ>

A hatályos Ptk. ugyanakkor két kivételes esetben mégis elismeri az utóörökös-nevezés érvényességét. Az első a házastárs javára rendelt előöröklés esete: az örökhagyó érvényesen nevezhet utóörököszt az elsősorban örökösnek nevezett házastársa halála esetére, a házastársra háramlott hagyaték tekintetében.⁵² Orosz Árpád azért gondolta indokoltnak ezt a módosítást, mert „a végrendelezők gyakran azt tartják helyénvalónak, hogy a túlélő házastársuk legyen az örökösük, azt viszont nem tartják kívánatosnak, hogy a túlélő házastársuk halála esetén annak törvényes örökösei örököljék a tőle származó hagyatékot [...] Ha az örökhagyó házastársának van egy más kapcsolatából származó gyermeke, s az örökhagyó kívánja ugyan, hogy utána teljes egészében a házastárs örököljön, azonban nyomós oka van annak elkerülésére, hogy később ezt a vagyონrészt – szemben például az általa második helyre sorolt vér szerinti gyermekével – a házastárs gyermeke örökölje”.⁵³ Valóban, jól szemlélteti az utóöröklés gyakorlati jelentőségét a Ptk. által elismert körben az az élethelyzet, amikor az örökhagyó egy korábbi házasságának megszűnését – akár az első házastárs halála, akár válás folytán – követően új házasságot köt, miközben a korábbi kapcsolatból származó gyermekei érdekeinek védelmét továbbra is biztosítani kívánja. Ilyen családi konfigurációban az örökhagyó méltányolható célja lehet, hogy egyrészt gondoskodjék a vele együtt élő vagy öt túlélő új házastárs anyagi biztonságáról, másrészt elkerülje, hogy a korábbi házasságból származó gyermekek a családi vagyonból ténylegesen kiszoruljanak. E cél elérése érdekében úgy rendelkezhet, hogy halála esetén vagyona elsődlegesen a túlélő házastársra szálljon, azzal a kötelezettséggel terhelten, hogy azt kezelje, megőrizze, és halálakor a korábbi házasságból származó gyermekek javára továbbadja. Az ilyen rendelkezés funkciója abban ragadható meg, hogy képes egyensúlyt teremteni a házastársi gondoskodás igénye és a vérségi leszármazók hosszabb távú vagyoni védelme között: a túlélő házastárs nem marad azonnali jogi és gazdasági biztosíték nélkül, ugyanakkor a vagyon végső rendeltetése is összhangban marad az örökhagyó családi és vagyoni preferenciáival.

Az utóöröklés szempontjából kulcskérdés, hogy az előörökös milyen terjedelemben rendelkezhet a hagyatékkal. Az Indokolás a házastárs szabad rendelkezési jogából indul ki, de valójában a törvényszöveg ennél szűkebb megoldást tükröz. A Ptk. alapján ugyanis az utóörökös nevezése a házastárs visszerhes rendelkezési jogát, valamint a szokásos mértékű ajándékozást nem érinti⁵⁴,

52 Ez az eset, amelynek Vékás Lajos már a régi Ptk. rendszerében indokoltnak tartotta az utóöröklés elismerését, leszögezve, hogy „a mai gyakorlatban is nemegyszer hasznos volna, ha az örökhagyó nevezhetne utóörököszt: pl. szerzői (szabadalmi) díj örököséül nevezett második házastárs halála után utóöröklés formájában örökölhethetnek ezeket a díjakat az örökhagyó első házasságából származó leszármazói.” Vö. Vékás, 40. lj. alatt hivatkozott mű, 80. o. Ez a régi Ptk. szerint nem volt lehetséges.

53 Orosz Árpád és Weiss Emília, *Öröklési jog – anyagi jog*. Budapest, 2014, 63. o.

54 Vékás, 51. lj. alatt hivatkozott mű, 87. o.

vagyis a házastárs az érintett vagyont használhatja és hasznosíthatja, de azon túlmenően alapvetően visszterhesen idegenítheti el vagy terhelheti meg. Ebből az is következik, hogy az elidegenített vagyontárgy helyébe lépő ellenérték sem kerülhet ki az utóöröklés hatálya alól, mert ellenkező esetben a törvény által biztosított utóöröklési védelem kiüresedne.⁵⁵ A Ptk. azt sem rendezi, hogy milyen jogvédelmi eszköz illeti meg az utóörököst, ha az előörökös házastárs túllépi rendelkezési jogának korlátait. Tőkey Balázs szerint kétséges, hogy az utóörökös ilyenkor a jogügylet érvénytelenségére hivatkozhatna, mivel a törvény az ilyen ügyleteket nem minősíti kifejezetten sem semmisnek, sem megtámadhatónak, és azok elsősorban nem a törvénybe, hanem a végintézkedésbe ütköznek. A fedezetelvonó jellegre alapított fellépés is problematikus, mert az utóörökös csupán várományos, ezért kérdéses, hogy rendelkezik-e keresetőségi joggal. Tőkey véleménye alapján ezért az az álláspont tűnik megalapozottabbnak, hogy az utóörökös csak az előörökös halála után, már tényleges jogutódként érvényesíthet kártérítési igényt az előörökös örököseivel szemben.⁵⁶ Tőkey álláspontja vitatható, mert ha a Ptk. az előörökös házastárs rendelkezési jogát maga korlátozza, akkor az e korlátokat túllépő ügylet nem egyszerűen a végintézkedésbe, hanem a törvény által védett utóöröklési rendbe ütközik; ebből következően az utóörökös várománya nem pusztá remény, hanem jogilag oltalmazott pozíció. Ugyanakkor Tőkeynek abban igaza van, hogy az utóörökös védelme nem megfelelően kidolgozott. Védhető megoldás, a pozitív megállapítási kereset lenne: az utóörökös azt kérhetné, hogy a bíróság állapítsa meg az utóöröklési jogviszony fennállását, továbbá azt, hogy a konkrét vagyontárgy, illetve annak helyébe lépő ellenérték vagy cserevagyon, továbbra is az utóöröklési rend alá tartozik, és az előörökös házastárs rendelkezési joga csak a Ptk. 7:28. § (3) bekezdésében megengedett körben áll fenn. A Ptk. ugyanis kifejezetten csak a házastárs visszterhes rendelkezési jogát és a szokásos mértékű ajándékozást hagyja érintetlenül, az eljárásjog pedig megengedi a megállapítási keresetet, ha a jogvédelemhez erre van szükség és marasztalás még nem kérhető. Ugyanakkor ennek a pernek a hatékonysága bizonytalan; a megállapítási keresetet eleve szűk körben engedi a törvény: akkor, ha marasztalás még nem kérhető, és a felperesnek külön jogi érdeke fűződik a pusztá megállapításhoz; a kúriai és alkotmánybírósági gyakorlat is preventív, kivételes keresettípusként kezeli. Az utóörökös oldaláról ez valóban gyenge, bizonytalan út. Ráadásul a fedezetelvonásra épített kereset sem megfelelő megoldás, mert a fedezetelvonó szerződés megtámadásához a követelésnek már

55 Tőkey Balázs, A végintézkedési szabadság korlátai az új Ptk.-ban. Forum. Acta Juridica et Politica, 2014/2., 205. o. Ellentétes álláspontot foglal el Vékás Lajos professzor, aki szerint „az utóörökös-nevezés tehát ún. maradék-utóöröklés jelent: az utóörököst az a vagyon illeti majd meg, ami az előörökös házastárs halála után maradt.” Vö. Vékás, 51. lj. alatt hivatkozott mű, 87. o.

56 Tőkey, 55. lj. alatt hivatkozott mű, 205. o.

a szerződéskötéskor is léteznie kell, és a perindításkor igényállapotba kell kerülnie. Az utóörökös várománya ezzel szemben tipikusan nem ilyen, az előörökös életében rendszerint még nem kikényszeríthető. Ezért Tókeynek igaza van abban, hogy az előörökös életében az utóörökösnek nincs igazán erős, klasszikus peres kereseti joga. *De lege lata*, véleményem szerint az a megközelítés fenntartható, hogy az utóörökös úgy lépjen fel a hagyaték megnyílásakor, mint hagyatéki hitelező az őt megillető vagyoni érték vonatkozásában. A legtisztább *de lege ferenda* megoldás az lenne, ha a Ptk. előírná a megtámadhatóság szankcióját arra az esetre, ha a házastárs előörökös átlépné a rendelkezési jogát keretező törvényi korlátokat.

A második kivétel a hatályos magyar jogban az utóöröklés tilalma alól az a sajátos helyzet, amikor az elsősorban örökösnek nevezett leszármazó a hagyaték megnyílásakor nem rendelkezik végrendelkezési képességgel, és úgy hal meg, hogy e képességet később sem szerzi meg⁵⁷. Ez utóbbi megoldás a klasszikus *substitutio pupillaris* modern megfelelőjeként értelmezhető. Mindkét kivétel mögött az a jogpolitikai megfontolás húzódik meg, hogy az utóöröklés megengedése csak ott indokolt, ahol az nem sérti érdemben az előörökös végintézkedési szabadságát, vagy ahol más, méltányolható családvédelmi szempont igazolja a főszabály alóli eltérést. Az utóöröklés tilalma alóli első kivételhez viszonyítva leszármazó előörökös esetében a törvény kevésbé épít külön öröklési jogi korlátokra: az ő rendelkezési jogát alapvetően a cselekvőképességi szabályok határozzák meg. A jogalkotó abból indul ki, hogy ahol az előörökös végintézkedési képessége eleve hiányzik, ott az utóörökös rendelete nem jelent a végintézkedési szabadság szempontjából valódi sérelmet.

A szabályozás fontos sajátossága, hogy az utóöröklés megengedett eseteit is szűken kell értelmezni. Csak elsősorban nevezett örökös után lehet utóörököst állítani, ezért az utóörökös után újabb utóörökös nevezésére nincs lehetőség. A magyar jog tehát általánosan tiltja az utóöröklést és a kivételek továbbépítését is kizárja. Ez a megoldás megerősíti, hogy a törvény nem kíván többfokú, generációkon átívelő öröklési láncolatokat elismerni, hanem kizárólag kivételes, funkcionálisan indokolt esetekben enged teret az eltérésnek.

A hatályos magyar jog az utóörökléshez továbbra is alapvetően bizalmatlanul viszonyul. A szabályozás középpontjában nem az örökhagyói akarat időben korlátlan kiterjesztése, hanem a hagyaték forgalomképességének, az örökös rendelkezési autonómiájának és az öröklési jogviszonyok átláthatóságának védelme áll. A Ptk. ezért az 1959. évi megoldást nem egyszerűen fenntartja, hanem rendszerré szervezi: főszabállyá teszi az utóöröklés tilalmát, és csupán két, szűken értelmezhető esetben engedi meg azt. A magyar jog következetesen a helyettes

57 Vékás, 51. lj. alatt hivatkozott mű, 87–88. o.

örökös nevezését tekinti a végintézkedési szabadság rendes eszközének, míg az utóörökös-nevezést kivételes, külön igazolást igénylő intézményként kezeli.

8. Az utóöröklés szabályozása a hatályos román jogban (2009. évi Polgári törvénykönyv)

A magyar joggal ellentétben, majdnem másfél évszázados tilalom után, a román jogalkotó újragondolta az utóöröklés tilalmát, és megengedő, de ugyanakkor korlátozó szabályozást fogadott el.⁵⁸ A hatályos román Polgári Törvénykönyv az utóöröklést (a román jog által jelenleg is használt terminológia szerint: hitbizományi helyettesítést) az ingyenes juttatások sajátos, kivételesen megengedett alakzataként szabályozza. A jelenlegi megoldás jelentős elmozdulást tükröz a korábbi jogállapothoz képest, hiszen az 1864. évi román Polgári Törvénykönyv még főszabályként tilalmazta az ilyen rendelkezéseket. A történeti szabályozás korábban már elemzett kiindulópontja az volt, hogy az olyan jogügylet, amelyben a rendelkező a vagyontárgyat előbb egy személyre ruházza, majd e személyt annak megőrzésére és későbbi továbbadására kötelezi, sérti a javak szabad forgalmának elvét, és végső soron a tulajdonosi rendelkezési szabadság indokolatlan korlátozásához vezet. A hatályos kódex ezzel szemben abból indul ki, hogy a vagyon több generáción átívelő, a rendelkező akaratát érvényesítő továbbadása nem feltétlenül ellentétes a modern magánjogi elvekkel, amennyiben a megoldást a jogalkotó világos garanciális korlátok közé szorítja. Ennek megfelelően a mai román jog kizárólag a törvény által körülhatárolt, egyszeri, egyfokú utóöröklést ismeri el.

Az utóöröklés lényege a román Polgári Törvénykönyv rendszerében abban ragadható meg, hogy a rendelkező egy ingyenes juttatást – ajándékot vagy végrendeleti juttatást – oly módon terhel meg, hogy annak első kedvezményezettje (*instituit*), köteles a juttatás tárgyát képező vagyontárgyakat kezelni, megőrizni, és halálakor a rendelkező által kijelölt harmadik személyre, az utóörökösre

58 *Bacaci, Alexandru*, Considerații privind substituțiile fideicomisare în noul Cod civil. *Acta Universitatis Lucian Blaga. Iurisprudentia*, 2012/2., 19–24. o.; *Coța, Horațiu*, Considerații asupra naturii juridice a substituțiilor fideicomisare de gradul I. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, 2013/4., 45–61. o.; *Genoiu, Ilioaara*, Substituțiile fideicomisare și liberalitățile reziduale în reglementarea noului Cod civil. *Revista Română de Drept Privat*, 2012/3., 147–163. o.; *Macovei, Codrin*, Reglementarea liberalităților fideicomisare și reziduale în Noul Cod civil. In: *Motica, Radu I., Bercea, Lucian és Pașca, Viorel* (szerk.), *Noile coduri ale României. Studii și cercetări juridice*. București, 2011, 223–234. o.; *Poenar, Florina*, Eternizarea voinței lui de cuius prin intermediul substituțiilor fideicomisare. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, 2013/3., 5–67. o.; *Popa, Ioan*, Substituțiile fideicomisare în Codul civil. *Revista Română de Drept Privat*, 2016/1., 113–135. o.; *Popescu, Radu-Romeo*, Substituțiile fideicomisare în noul Cod civil. *Analele Universității București. Seria Drept*, 2015/1., 94–109. o.; *Veress Emőd és Székely János*, *Drept civil. Moștenirea. Liberalitățile*. București, 2020, 2. kiad., 86–88. o.

(*substituit*) átszámaztatni. A rendelkező gyakorlatilag az első kedvezményezett elhalálozásának esetére is meghatározza a vagyon sorsát.⁵⁹ Már e definícióból kitűnik, hogy az intézmény több, egymástól elhatárolandó elemből épül fel. Egyfelől jelen van benne az ajándék vagy végrendeleti juttatás klasszikus mozanata, vagyis az ingyenesség; másfelől a juttatás nem egyszerű formában történik, hanem olyan teherrel, amely az első kedvezményezettet a dolog kezelésére és jövőbeni továbbadására kötelezi; harmadrészt megjelenik a második kedvezményezett, akinek szerzése nem az első kedvezményezett akaratából, hanem a rendelkező eredeti jognyilatkozatából fakad.

Az utóöröklés ezért mindenekelőtt két egymást követő juttatásként írható le, amelyek tárgya azonos (tartalma viszont nem); kedvezményezettjei viszont különböző személyek. Az első juttatás az első kedvezményezett javára szól, és vagy az ajándékozás létrejöttkor, vagy – végrendeleti rendelkezés esetén – a rendelkező halálakor válik hatályossá. A második juttatás az utóörökös javára szól, azonban ennek jogai csak az első kedvezményezett halálakor nyílnak meg. A román szabályozás legfontosabb sajátossága éppen az, hogy az utóörökös jogszerzését közvetlenül a rendelkező akaratából eredezteti, és nem az első kedvezményezett halála folytán megnyíló hagyatékból. Ezt a megoldást a román Polgári törvénykönyv 996. cikk (2) bekezdése kifejezetten megfogalmazza, amikor rögzíti, hogy az utóörökös a vagyontárgyakat a rendelkező akaratának hatására, abból eredően szerzi meg. A lényeg, hogy a rendelkező előre meghatározza ugyanazon vagyontárgy sorsát a közbenső kedvezményezett halála utáni időre is.

E ponton szükséges az utóöröklés elhatárolása több rokon intézménytől. Mindenekelőtt nem azonos az *alternatív vagy vulgáris helyettesítéssel* (a magyar jogban: *helyettes örökös nevezéssel*), ahol a rendelkező nem egymás után, hanem egymás helyett jelöl ki kedvezményezetteket arra az esetre, ha az elsőként megjelölt személy nem tud vagy nem akar örökölni. Az alternatív helyettesítésben a két kedvezményezett nem egymást követően, hanem egymás alternatívájaként jelenik meg; joguk elvileg ugyanazon időpontban, a rendelkező halálakor vagy a juttatás létrejöttkor kerül vizsgálat alá, és közülük végül csak az egyik válik tényleges szerzővé. Ezzel szemben az utóöröklésben mindkét kedvezményezett ugyanazon rendelkezés címzettje, csakhogy jogszerzésük időben egymást követi. Ugyancsak el kell határolni az utóöröklést az olyan tényállásoktól, amelyben a rendelkező az egyik személynek haszonélvezetet, a másiknak pedig tulajdonjogot juttat. Ebben az esetben ugyanis a két jog tárgya nem azonos: az egyik kedvezményezett haszonélvezetet, a másik tulajdont szerez, ráadásul e jogok létrejötte nem egymást követően, hanem egyidejűleg történik. Végül az utóöröklés nem azonos az egyszerű fiduciárius jellegű bizalmi konstrukcióval sem, amikor

59 *Eliescu, Mihail*, Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul Republicii Socialiste România. București, 1966, 309. o.

a juttatás csupán technikai okból kerül egy köztes személyhez, hogy az azt később a valódi kedvezményezetthez juttassa el. Az utóöröklésben ugyanis az első kedvezményezett maga is valódi kedvezményezett, nem pusztán közvetítő, nem csupán bizalmi vagyonkezelő.

A szabályozásból és a kommentárirodalomból az is következik, hogy az utóöröklés csak akkor áll fenn, ha bizonyos konstitutív elemek együttesen léteznek. Ilyen mindenekelőtt az, hogy ugyanazon vagyontárgyra vonatkozóan két juttatás álljon fenn; továbbá, hogy e juttatások két külön személy javára szóljanak; végül pedig, hogy e jogszerzések ne egyidejűek, hanem egymást követők legyenek. A rendelkező valójában nem csak saját vagyonának elsődleges sorsáról rendelkezik, de arról is, miként kell a vagyontárgy sorsának alakulnia az első kedvezményezett halála után. A régi jog ezt a mozzanatot éppen azért tekintette aggályosnak, mert úgy látta: a rendelkező ily módon más személy halála esetére is dönt az illető személy vagyonának sorsáról. A jelenlegi jog ugyanakkor e problémát azzal oldja fel (bizonyos mesterkéeltségtől sem mentesen), hogy az utóörökös jogszerzését nem az első kedvezményezett vagyonából, hanem közvetlenül a rendelkező akaratából vezeti le.

Az utóöröklés jogi természetének meghatározása körében a román szakirodalomban több értelmezés jelenik meg. Az egyik megközelítés szerint az első kedvezményezett helyzete a felbontó feltétel alatti tulajdonoséhoz, az utóörökös pedig a felfüggesztő feltétel alatti szerzőéhez hasonlít. E felfogás előnye, hogy viszonylag jól magyarázza az utóörökös későbbi jognyílását, valamint azt, hogy az első kedvezményezett jogai miért nem tekinthetők véglegesnek. Ha az első kedvezményezett joga feltételes jogként értelmezendő (a bontó feltétel bekövetkezte a jogot *ex tunc* megszünteti), akkor a második szerzés közvetlenül a rendelőtől való eredete is megmagyarázható.⁶⁰

Egy másik felfogás szerint az első kedvezményezett tulajdona nem klasszikus feltételes tulajdon; sokkal inkább sajátos, fiduciárius jelleggel korlátozott, terhelt tulajdoni pozícióról van szó. E megközelítés jobban összhangban van azzal, hogy a törvény maga az első kedvezményezettre a bizalmi vagyonkezelési szabályok megfelelő alkalmazását írja elő, és azzal is, hogy az utóörökös szerzését a jogszabály kifejezetten a rendelkező akaratának tulajdonítja. A román jogtudomány többnyire ezt az utóbbi modellt részesíti előnyben: az első kedvezményezett valódi, de korlátozott tulajdoni helyzetben van, amelyet a kezelés, megőrzés és továbbadás kötelezettsége határoz meg.

Az első kedvezményezett pozíciója valóban az intézmény legösszetettebb eleme. A törvény szerint rá a vagyonkezelőre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni, ami azt jelenti, hogy a ráruházott vagyontömeget a saját

⁶⁰ Popa, 58. lj. alatt hivatkozott mű, 121–122. o.

vagyonától elkülönült rendeltetési egységként (egyfajta célvagyonként) kell kezelnie, és tevékenysége nem a tulajdonosi szabadság körében értelmezendő, hanem a jövőbeni továbbadás céljának van alárendelve. Kötelezettsége ezért kiterjed a vagyon megfelelő megőrzésére, a gazdaságilag ésszerű hasznosításra, a dolog állagának megóvására, valamint arra, hogy mindvégig oly módon gyakorolja a rá ruházott jogosítványokat, hogy a vagyontárgy a jövőben átadható maradjon. E kötelezettségből következően az első kedvezményezett nem tekinthető egyszerű hasznélvezőnek vagy pusztá birtokosnak; ugyanakkor a teljes, abszolút és korlátozás nélküli tulajdonos pozíciójában sem áll.

A jogtudományban ezzel összefüggésben vita bontakozott ki arról, hogy az első kedvezményezett milyen terjedelemben jogosult rendelkezési cselekményekre. A szigorúbb nézet szerint a kezelés és megőrzés kötelezettsége lényegileg kizárja az elidegenítést és a megterhelést, hiszen az utóöröklés rendeltetése éppen az, hogy a vagyontárgy a rendelkező által kijelölt személyhez kerüljön. A rugalmasabb álláspont ezzel szemben arra mutat rá, hogy a vagyonkezelés fogalma a modern polgári jogban nem zárja ki teljesen a visszterhes rendelkezési cselekményeket, különösen akkor, ha azok a vagyon megőrzését, értékének fenntartását vagy célszerű hasznosítását szolgálják. E szemlélet szerint az első kedvezményezett bizonyos visszterhes ügyleteket köthet, ám az általa létesített jogviszonyokat az utóöröklési teher követi, és megfelelő, a harmadik személyekkel szembeni hatályt biztosítani hivatott bejegyzések fennállása esetén a későbbi szerzők sem hivatkozhatnak jóhiszeműsége az utóörökösssel szemben. A román normák rendszere – különösen a harmadik személyekkel szembeni hatály kérdése – inkább e differenciált megközelítést támasztja alá, nem a forgalomból való abszolút kivonást. Ezt erősíti meg az is, amit a kommentárirodalom hangsúlyoz: az utóöröklés tárgyát képező vagyon nincs teljesen kivonva a forgalomból, viszont sajátos kötöttségek alatt marad.

A vagyontárgyak köre tekintetében az utóöröklés tárgya főszabály szerint bármely ingó vagy ingatlan, testi vagy immateriális, egyedileg meghatározott vagy meghatározható vagyontárgy lehet, feltéve, hogy az első kedvezményezett halálakor még azonosítható és a vagyonában fellelhető. A román Polgári törvénykönyv 995. cikk (1) bekezdése ezt kifejezetten rögzíti, amikor az utóöröklés hatályát azokhoz a vagyontárgyakhoz köti, amelyek a juttatás eredeti tárgyát képezték, és az első kedvezményezett halálakor még az ő vagyonában vannak. Ebből az következik, hogy ha a dolog időközben megsemmisül, elvész, vagy oly módon kerül ki a vagyonból, hogy az utóöröklési teher már nem érvényesíthető vele szemben, az utóöröklés adott dolog tekintetében hatálytalanná válhat. Értékpapírok és egyéb helyettesíthető értékű befektetési eszközök esetében azonban a törvény a helyettesítő vagyontárgyakra is kiterjeszti a terhet. Ez a megoldás lényegében a különös reálszubrográció elvének elfogadását jelenti: a vagyontőmeg funkcionális azonossága fontosabb, mint annak fizikai változatlansága.

A nyilvánosság kérdése az utóöröklés gyakorlati érvényesülésének egyik kulcseleme. Ha az ingyenes juttatás tárgya olyan jog, amely egyébként is nyilvánossági formai követelményekhez kötött, az utóöröklési teherre a megfelelő szabályokat kell alkalmazni. Ingatlanok esetében ez a telekkönyvi feljegyzés kötelezettségét jelenti. Ha az utóöröklési terhet nem jegyzik be megfelelően, a későbbi jóhiszemű és visszterhes szerzők védelmet élveznek, és az utóörökös joga nem lesz velük szemben érvényesíthető. Az ingyenes szerző helyzete eltérő, hiszen aki ellenérték nélkül szerez, kevésbé részesül védelemben az utóörökös jogosultságával szemben.

Az utóöröklés személyi oldalán a szabályozás különbséget tesz a rendelkezési és a szerzési képesség között. A rendelkezési képességet a rendelkező személyre nézve kell vizsgálni, míg a szerzési képesség mind az első kedvezményezett, mind az utóörökös tekintetében releváns. A román szakirodalom külön hangsúlyozza, hogy az első kedvezményezett főszabály szerint csak természetes személy lehet, mert az utóöröklés megnyílása az ő halálához kapcsolódik, és a halál mint természetes személyhez kötött jogi tény pedig jogi személy esetében nem értelmezhető ugyanabban az értelemben. Az utóörökös ezzel szemben lehet természetes személy és jogi személy is, feltéve, hogy az ingyenes juttatás elfogadására és megszerzésére egyébként képes.⁶¹

Az ajándékozás útján és a végrendelet útján létrejövő utóöröklés között több lényeges különbség figyelhető meg. Ajándékozás esetén az utóörökösnek tett felajánlás elfogadása a rendelkező halála után is megtörténhet; ez sajátos kivétel az ajándék elfogadására vonatkozó általános szabályok alól. A megoldás indoka nyilvánvaló: az utóörökös jogai tipikusan hosszabb idő múlva, az első kedvezményezett halálakor válnak aktuálissá, így irreális volna megkövetelni, hogy az elfogadás feltétlenül még a rendelkező életében történjen meg. Végrendeleti juttatás esetében a helyzet eltérő. Itt a jogszerzés a hagyaték megnyílásához, illetve a végrendeleti öröklés általános szabályaihoz kapcsolódik, ezért az utóörökös jogának keletkezése és az öröklési opció gyakorlása szorosabban kötődik a rendelkező halálához. Az ajándékon alapuló utóöröklésben hangsúlyosabb az ajánlat és elfogadás szerződéses szerkezete, míg a végrendeleti utóöröklésben a hagyatéki jogviszonyok logikája dominál.

Az utóörökös helyzete az első kedvezményezett életében sajátos: jogai ekkor még nem teljesedtek ki, de nem is tekinthetők pusztá reménynek. A szakirodalom többnyire úgy fogalmaz, hogy az utóörököst az első kedvezményezett életében esetleges vagy jövőbeni jogi pozíció illeti meg. Ebből nem következik teljes tehetetlensége. A szakirodalom szerint képes lehet olyan megőrző/megővő jellegű anyagi vagy jogi cselekmények megtételére, amelyek a későbbi

61 Genoiu, 58. lj. alatt hivatkozott mű, 153–154. o.

szerzést hivatottak biztosítani. A jogok teljes megnyílása azonban csak az első kedvezményezett halálakor következik be. Ez a megoldás összhangban áll az intézmény szerkezetével: az utóöröklés célja, hogy a jövőbeni, a rendelkező akaratából fakadó szerzését a jog a megfelelő mértékben előkészítse és védje, és nem az, hogy az utóörökös azonnal beleszóljon a vagyon használatába és kezelésébe.

A román szabályozás fontos korrekciós eleme a kötelesrész védelme. Ha az első kedvezményezett egyben a rendelkező kötelesrészi örököse is, az utóöröklési teher nem sértheti a kötelesrészét. Ennek következtében az utóörökléssel terhelt juttatást a szabad rendelkezésű hányad terhére kell számításba venni. A megoldás jelzi, hogy a végrendelezői autonómiának ezen a kitüntetett területen is van határa: a köteles részhez fűződő családi védelmet az utóöröklés sem törheti át. Ha tehát a teher a kötelesrész sérelméhez vezetne, az érintett örökös kérheti a megfelelő korrekciót, illetve az ingyenes juttatás mértékének leszállítását.

A román törvény az utóöröklés működésének biztosítása érdekében további garanciális eszközöket is megenged. A rendelkező kötelezheti az első kedvezményezettet biztosítékok nyújtására és biztosítási szerződések megkötésére. E lehetőség különösen akkor fontos, ha a juttatás tárgya romlandó, sérülékeny, kockázatnak kitett vagyontárgy, vagy ha a rendelkező olyan gazdasági értéket kíván megőrizni, amelynek fennmaradása aktív gondoskodást igényel. E garanciák egyfelől preventív jellegűek, mert a kötelezettségszegés kockázatát csökkentik, másfelől reparatív funkcióval is bírnak, hiszen a biztosítási összeg vagy a nyújtott biztosíték fedezetet teremthet arra az esetre, ha a dolog megsemmisülne, illetve a teher a természetbeni teljesítés formájában már nem lenne végrehajtható.

Az utóöröklés hatálytalanságának kérdésében a román jog differenciált rendszert alakított ki. Ha az utóörökös az első kedvezményezett előtt meghal, vagy a juttatásról lemond, a vagyontárgy főszabály szerint az első kedvezményezett-nél marad, és annak joga véglegessé válik. Ilyenkor megszűnik a kettős kedvezményezés szerkezete, és a korábban teherrel terhelt juttatás egyszerű ingyenes juttatássá alakul át. A rendelkező azonban előre rendelkezhet úgy is, hogy ilyen esetben a juttatás az utóörökös örököseit vagy egy második, alternatív utóörököst illesse. Ennek hangsúlyozása azért fontos, mert ez a megoldás nem fokozatos, többszintű utóöröklést valósít meg, hanem alternatív helyettesítést (helyettes örökös nevezést). A második utóörökös nem az első utóörökös „utóörököse”; arra az esetre van kijelölve, ha az elsőként megjelölt személy nem tud vagy nem akar örökölni, és ilyenkor a helyébe lép.

A régi és az új bírói gyakorlat összevetése is megerősíti ezt az értelmezést. A korábbi román ítélkezés – a régi kódex tilalmával összhangban – minden olyan rendelkezést, amely a kedvezményezettet a vagyon megőrzésére és későbbi továbbadására kötelezte, semmisnek tekintett, mivel az a tulajdonosi szabadság

és a javak szabad forgalma ellen hatott. Az új szabályozási környezetben azonban e döntések már legfeljebb történeti jelentőséggel bírnak. Tanulságuk ma inkább abban áll, hogy világosan kijelölik azokat a dogmatikai veszélypontokat – így a fokozatosságot, az örökre szóló vagyonlekötést és a forgalom túlzott korlátozását –, amelyeket az új szabályozás egyébként tudatosan igyekszik elkerülni azzal, hogy csak az egyszeri, egyfokú, nyilvántartásba vételi kötelezettséggel és garanciákkal övezett utóöröklést ismeri el.

Az utóöröklés a román Polgári Törvénykönyvben az ingyenes juttatások kivételes, de koherens intézménye, amely kompromisszumos megoldásként értékelhető: a szabályozás a rendelkező akaratának hosszabb távú érvényesítését kívánja összhangba hozni a forgalombiztonság és a tulajdonosi autonómia modern követelményeivel.

9. Záró következtetések

Látjuk, hogy a hatályos magyar és román szabályozás teljesen eltérően kezeli az utóöröklés problémáját. Alapvető kérdés, hogy érdemes-e Magyarországon megengedőbben újraszabályozni az utóöröklést, ahogy azt Románia tette a 2009-ben elfogadott, 2011-ben hatályba léptetett Polgári törvénykönyvében. A kutatási eredményekre alapuló álláspontom árnyalt, és a következőképpen tudom ezt összefoglalni:

a) A történeti és összehasonlító jogi elemzés alapján nem állítható, hogy az utóöröklés a magyar magánjogi tradíciótól idegen, eleve kizárt megoldás volna. A magyar szokásjog és a kodifikációs előmunkálatok egyaránt ismerték az intézményt, a hatályos tilalom pedig nem szükségszerű fejlődési végpont, hanem meghatározott jogpolitikai választás eredménye. Ebből következően Magyarországon az utóöröklés újraszabályozása elvi értelemben megfontolandó kérdés, nem pedig eleve lezárt probléma.

b) Az utóöröklés mai megítélése nem alapozható meggyőzően arra az érvre, hogy az szükségképpen feudális maradvány volna. Kétségtelen, hogy történetileg kapcsolódott rendi jellegű, vagyonlekötő és státuszfenntartó funkciókhoz, de a modern jogrendszerekben az utóöröklés már ettől eltérő célok és funkciók szolgálatába is állítható. Különösen ott jelenhet meg legitim magánautonómiai eszközként, ahol az örökhagyó saját életművének, gazdasági tevékenysége eredményének vagy egy családi vagyonmag (üzleti célú vagyon) hosszabb távú fennmaradásáról kíván rendelkezni.

A hatályos Ptk. megoldását is megalapozandó, Tóth Ádám 2001-ben alapvetően elutasító álláspontra helyezkedett az utóöröklés intézményével szemben.

Szerinte az utóöröklés „semmilyen magasabb érdeket nem szolgál, és az utóöröklés megszűntetése után az szabályok nem ismerése miatt indult perek csekély száma is azt mutatja, hogy a jogintézmény közönséges esete, a kötött utóöröklés nem hiányzik a magyar jogéletből. A kötött utóöröklés a forgalom szabadságával szemben felesleges terhet jelent és évekre, évtizedekre megbéníthatja, adott esetben a tulajdonosok akarata ellenére egyes vagyontárgyak szabad forgalmát, kivonva őket a gazdasági életből, és olyan tulajdonhoz juttatva az örökösöket, amelyet csak korlátozottan tudnak felhasználni. Felesleges ellentétet képez az elő- és utóörökös között. A feltétel bekövetkezte vagy meghíúsulásának bizonyítása, a megfelelő vagyonkezelés kérdése, jogviták sorát indítaná el. Az általam javasolt két esetet kivéve ezért nem javasolom az utóöröklés teljes visszaállítását, illetve lehetőségének újbóli teljes megteremtését.”⁶²

Az utóöröklés megítélését azonban nem érdemes kizárólag forgalomvédelmi szempontnak alárendeli, miközben háttérbe szorulnak az örökhagyói magánautonómia és a generációkon átívelő vagyonrendelés legitim értékeit. Az a körülmény, hogy az utóöröklés tilalmát követően kevés per indult, önmagában semmit nem bizonyít a jogintézmény szükségtelenségéről: a peres szám alacsony volta legalább ugyanannyira fakadhat a jogkövető magatartásból, mint a szovjet típusú diktatúra korszakát (Vékás Lajos frappáns minősítésében: a magántulajdon nélküli magánjog⁶³ korát) jellemző végrendelezési aktivitás csekély szintjéből. Nem meggyőző, hogy az utóöröklés szükségképpen „kivonja” a vagyont a gazdasági életből, mert a forgalomképességet érintő korlátozások intenzitása és időtartama normatív eszközökkel differenciáltan, arányosan és célhoz kötöten szabályozható. Az elő- és utóörökös közötti érdekelletét sem az intézmény sajátos hibája. A jövőbeni vagyoni pozíciók bármely többalanyú öröklési konstrukciónak a velejárói, és az érdekelletetek megfelelő törvényi garanciákkal és világos vagyonkezelési szabályokkal kezelhetőek. A rendszerváltás után felépülő magyar újkapitalizmus létrehozta azokat a családi vagyontömegeket, amelyek esetében az utóöröklés korlátozott formáit legalább megfontolni érdemes lenne. Így tudományosan aligha tartható az a kategorikus következtetés, hogy az utóöröklés „semmilyen magasabb érdeket” nem szolgál, mert az intézmény éppen a családi vagyon kontinuitása, a sérülékeny örökös pozíciók védelme⁶⁴ és a végrendeleti szabadság differenciált érvényesítése révén önálló jogpolitikai igazolással bírhat.

c) A kérdés normatív „szíve” a végakarati szabadság és az örökös tulajdonosi szabadsága közötti versengésben ragadható meg. Az utóöröklés megengedése

62 Tóth, 8. lj. alatt hivatkozott mű, 15. o.

63 Vékás Lajos, „Árok, árok, be mély árok.” – Társadalmi kataklizmák és a magánjog. Erdélyi Jogélet, 2024/3., 11. o.

64 Például unoka védelme a „tékozló” gyerekkel szemben.

az örökhagyó autonómiáját erősíti, mert lehetővé teszi számára, hogy ne csupán egyszeri juttatásról, hanem a vagyon sorsáról még plusz egy generáción átívelően rendelkezzen; a tilalom viszont az első örökös teljes tulajdonosi pozícióját, végintézkedési szabadságát és a vagyon szabad forgalmát védi. Egyik megoldás sem élvez feltétlen elsőbbséget. De a jogalkotói döntés valójában ma is egyfajta értékválasztás: döntés arról, hogy e konkuráló autonómiák közül melyiket, milyen körben és milyen garanciák mellett részesíti előnyben.⁶⁵

d) Különösen erős érv szól amellett, hogy az esetleges újraszabályozás a vagyon természetéhez igazodó, differenciált megoldást kövessen. Nem szükséges, hogy az utóöröklés valamennyi vagyontárgyra kiterjedően újra megjelenjen a magyar jogban; sokkal inkább indokolható lenne olyan, kivételes jellegű szabályozás, amely meghatározott vagyontípusoknál engedné meg e megoldást. Ilyen terület lehetne például a családi vállalkozás, a tartósan együtt kezelendő üzletrész- vagy részvénytársaság, esetleg egyes speciális mezőgazdasági vagy kulturális jelentőségű vagyonelemek köre, ahol a vagyon egységének megőrzése önmagában is méltányolható jogpolitikai cél.

e) Az összehasonlító jogi tapasztalatok arra utalnak, hogy a legújabb kodifikációk e kérdésben nem egyetlen modell felé konvergálnak, több, egymással versengő megoldás ismert. A teljes tilalom, a kivételes megengedés és a részletesen korlátozott, egyfokú utóöröklés egyaránt jelen van az európai jogfejlődésben. Ebből az következik, hogy a magyar jogalkotó számára sincs előre kijelölt, egyedül járható modern út: a szabályozás kialakításánál a hazai öröklési kultúra, a vagyonstruktúra, a családi vállalkozások szerepe és a forgalombiztonság iránti igény egyaránt legitim mérlegelési szempont.

Ki kell emelni, hogy az utóöröklés tilalmának eredeti úttörője, Franciaország is lemondott az általános tiltásról. A 2006-os öröklési jogi reform eredményeképpen 2007. január 1-től szigorú keretek között engedélyezettek a kétlépcsős juttatások, a *libéralités graduelles* („megőrizni, majd továbbadni”) és a *libéralités résiduelles* („ami megmarad, azt továbbadni”; ezt egyébként a felsőbíróság joggyakorlata korábban is érvényesnek tekintette) formájában.⁶⁶

f) Amennyiben a magyar jogalkotó az utóöröklés korlátozott visszavezetését megfontolná, ehhez a Magánjogi törvényjavaslat megoldása alkalmas kiindulópontul szolgálhatna. Az Mtj. kiforrott módon különítette el a helyettes örököst és az utóörököst, értelmezési elsőbbséget adott a kevésbé kötött helyettes örökös-nevezésnek, és egyúttal olyan szabályozási mintát kínált, amely

65 Tóth Ádám olyan érveket is azonosít az utóöröklés mellett, amely szerint ez az intézmény „nagyobb szabadságot adva az örökhagyónak megakadályozhatja, hogy szeretett feleségének általa nem kedvelt rokon-sága hozzájusson hagyatékához, vagy könnyelmű gyermekeivel szemben unokái javára tudja biztosítani a hagyatékot. Lehetőséget teremt arra, hogy értelmileg fogyatékos gyermeke után annak eltartója szerezhessen meg a hagyatékot, és ne az érdemtelen rokonság.” Vö. Tóth, 8. l. alatt hivatkozott mű, 3. o.

66 Ilyés, 35. l. alatt hivatkozott mű, 41. o.

a kifejezett végrendeleti akarat, a világos nyelvi megfogalmazás és a korlátozott terjedelmű megengedés követelményére épült. A mai kodifikáció természetesen csak garanciákkal volna elképzelhető, így különösen az egyfokúság, a közhiteles nyilvántartás, a hitelezők és a kötelesrész védelme, valamint az előörökös rendelkezési jogának pontos meghatározása mellett.

g) Mindezek ellenére teljesen legitim az az álláspont is, amely a jelenlegi szabályozás fenntartását tartja helyesnek. Ha a jogalkotó úgy ítéli meg, hogy az örökös teljes tulajdonosi autonómiája, a vagyon szabad forgalma és az öröklési jogviszonyok egyszerűsége elsőbbséget élvez az örökhagyó többgenerációs vagyonpolitikai akaratával szemben, akkor az alapvető tilalom fenntartása is következetes és védhető megoldás. A levonható végkövetkeztetésem ezért egyáltalán nem az, hogy Magyarországon az utóöröklést szükségképpen újra kell szabályozni. De az utóöröklés korlátozott, funkcionális újragondolása komolyan megfontolandó, miközben a tilalom változatlan fenntartása is teljes mértékben racionális és igazolható jogalkotói választás maradhat.

Felhasznált irodalom

Allorant, Pierre – Tanchoux, Philippe: Introduction historique au droit: cours intégral et synthétique. Issy-les-Moulineaux, 2019.

Bacaci, Alexandru: Considerații privind substituțiile fideicomisare în noul Cod civil. Acta Universitatis Lucian Blaga. Iurisprudentia, 2012/2.

Balogi Zsófia: A közös végrendelet és az utóöröklés intézményének fejlődéstörténete és szabályanyagának összehasonlító elemzése a készülő új polgári törvénykönyv egyes stációiban. Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, 47. kötet, 2010.

Boóc Ádám: Az utóöröklés jogintézménye a magyar magánjogban. Közjegyzők Közlönye, 49. évf., 2002/10.

Chirică, Dan: Drept civil: Succesiuni și testamente. București, 2003.

Coța, Horațiu: Considerații asupra naturii juridice a substituțiilor fideicomisare de gradul I. Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia, 2013/4.

Eliescu, Mihail: Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul Republicii Socialiste România. București, 1966.

Fabinyi Tibor (szerk.): Magyar magánjog mai érvényében: Törvények, rendeletek, szokásjog, joggyakorlat. 4. rész. 2. kiadás. Budapest, 1935.

Frank Ignác: A közigazság törvénye Magyarhonban. I. rész: Az osztó igazság törvénye Magyarhonban. Buda, 1845.

Gasparini, Éric – Gojosso, Éric: Introduction historique au droit et histoire des institutions. Issy-les-Moulineaux, 2015.

Genoiu, Ilioara: Substituțiile fideicomisare și liberalitățile reziduale în reglementarea noului Cod civil. Revista Română de Drept Privat, 2012/3.

Hajós Béla Ödön: A közönséges és hitbizományi örökös helyettesítésről. Közjegyzők Lapja, 1899/21.

Ilyés Kinga: Az utóöröklés hatályos romániai szabályozásának történeti háttere. Erdélyi Jogélet, 2025/2.

Macovei, Codrin: Reglementarea liberalităților fideicomisare și reziduale în Noul Cod civil. In: Motica, Radu I. – Bercea, Lucian – Pașca, Viorel (szerk.): Noile coduri ale României. Studii și cercetări juridice. București, 2011.

Orosz Árpád – Weiss Emília: Öröklési jog – anyagi jog. Budapest, 2014.

Poenar, Florina: Eternizarea voinței lui de cuius prin intermediul substituțiilor fideicomisare. Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia, 2013/3.

Popa, Ioan: Substituțiile fideicomisare în Codul civil. Revista Română de Drept Privat, 2016/1.

Popescu, Radu-Romeo: Substituțiile fideicomisare în noul Cod civil. Analele Universității București. Seria Drept, 2015/1.

Rădulescu, Andrei (szerk.): Codul Calimach. Ediție critică. București, 1958.

Raffay Ferenc: Az utóöröklés és örökös-helyettesítés kérdéséhez. A Jog, 16. évf., 1897/46.

Sóth Lászlóné: A végintézkedések. Budapest, 2001.

Szécsi Ferenc: Dolgozatok a közjegyzőség köréből. Hatvan, 1910.

Szili Zoltán – Szili Emese: Gondolatok az elő- és az utóörökös jogállásáról. Közjegyzők Közlönye, 2022/2.

Teller Miksa: A végrendelet tartalma. In: Szladits Károly (szerk.): Magyar magánjog. VI. kötet: Öröklési jog. Budapest, 1939.

Tőkey Balázs: A végintézkedési szabadság korlátai az új Ptk.-ban. Forum. Acta Juridica et Politica, 2014/2.

Tóth Ádám: Az utóöröklésről. Közjegyzők Közlönye, 2001/9., 3–15.

Vékás Lajos: Magyar polgári jog. Öröklési jog. 6. javított kiadás. Budapest, 2010.

Vékás Lajos: „Árok, árok, be mély árok.” – Társadalmi kataklizmák és a magánjog. Erdélyi Jogélet, 2024/3.

Vékás Lajos: Öröklési jog. Budapest, 2026.

Veress Emőd: Emlékezés Raffay Ferencre (1870–1907). Erdélyi Jogélet, 2025/1.

Veress Emőd: Hét-hét érv az „idegen” jog átültetése ellen és mellett: Az 1864. évi román polgári törvénykönyvről. Jogtudományi Közlöny, 2024/6., <https://doi.org/10.59851/jk.79.06.1>

Veress Emőd: Private Law Codifications in East Central Europe. In: Sárý Pál (szerk.): Lectures on East Central European Legal History. Miskolc-Egyetemváros, 2022.

Veress Emőd – Székely János: Drept civil. Moștenirea. Liberalitățile. 2. kiadás. București, 2020.

Wittchen László: Az utóörökösödés törvényhozási szabályozásához. Jogtudományi Közlöny, 49. évf., 1914/8.

Asbóth-Hermányi Lőrinc Bence

közjegyző, Budapest

ORCID: -

A BIZALMI VAGYONKEZELÉS HELYE A HAGYATÉKBAN – AZ ELKÓBOROLT KECSKE JOGI SORSA

Avagy amikor a vagyonrendelő és a kedvezményezett azonos személy,
a vagyonkezelő pedig az örökös kizárólagos tulajdonában álló társaság

Absztrakt

A tanulmány a bizalmi vagyonkezelés megszűnésének hagyatéki jogi következményeit vizsgálja egy konkrét ügy tapasztalatai alapján. Amellett érvel, hogy a kezelt vagyon a bizalmi vagyonkezelés megszűnésével nem válik automatikusan a hagyaték részévé, még akkor sem, ha a vagyonrendelő és a kedvezményezett személye egybeesik. Bemutatja a hagyaték, a kezelt vagyon és a vagyonkezelőt terhelő kiadási kötelezettség dogmatikai elkülönítésének jelentőségét, valamint a cégjogi és nyilvántartási körülmények korlátait.

Tárgyszavak: bizalmi vagyonkezelés, hagyatéki eljárás, kezelt vagyon, öröklési jog, vagyonkiadás

THE PLACE OF FIDUCIARY ASSET MANAGEMENT IN PROBATE PROCEEDINGS – THE LEGAL FATE OF THE STRAY GOAT

Abstract

This study examines the inheritance law consequences of the termination of a fiduciary asset management arrangement based on the experience of a specific probate case. It argues that the managed assets do not automatically become part of the estate upon termination, even where the settlor and beneficiary are the same person. The paper highlights the doctrinal distinction between the estate, the managed assets, and the asset manager's obligation to account for and transfer the assets, as well as the limits of corporate and registry-related considerations.

Keywords: trust-type asset management / fiduciary asset management (Hungarian “trust” arrangement), probate procedure, managed assets, succession law, release of assets

[DOI: 10.66103/KK.2026.3.2](https://doi.org/10.66103/KK.2026.3.2)

Bevezetés

A jelen cikk egy konkrét hagyatéki ügy kapcsán felmerült problémából indul ki. A cél nem az ügy szereplőinek azonosítása vagy az iratanyag részletes ismertetése, hanem annak bemutatása, hogy a bizalmi vagyonkezelés miként okozhat jelentős dogmatikai, hagyatéki eljárásjogi és cégjogi nehézséget.

Az ügy sajátossága az volt, hogy az örökhagyó egyben vagyonrendelő és kedvezményezett volt, a vagyonkezelő pedig egy, az örökhagyó kizárólagos tulajdonában álló gazdasági társaság. A kezelt vagyon további gazdasági társaságok üzletrészeiből állt.

Az anonimitás érdekében a cikk az érintett társaságokat a következőképpen jelöli:

- 1. számú társaság: a vagyonkezelő társaság, amelynek 100%-os üzletrésze az örökhagyó tulajdonában állt;
- 2. számú társaság, 3. számú társaság, 4. számú társaság: azok a társaságok, amelyek üzletrészei a bizalmi vagyonkezelésbe adott kezelt vagyon részét képezték.

A szerző álláspontja szerint a helyes dogmatika az, hogy a bizalmi vagyonkezelés megszűnése nem eredményezi a kezelt vagyon automatikus hagyatéki vagyonná válását. Az ezzel ellentétes álláspont – amely a megszűnést automatikus „visszaszállásként” vagy hagyatéki átszállásként kezeli – helytelen dogmatikát alkalmaz, mert összemossa a hagyatékba tartozás kérdését, a kezelt vagyon kiadását, valamint a cégnyilvántartási állapotot.

1. A bizalmi vagyonkezelés jogi természete

A bizalmi vagyonkezelés lényege, hogy a vagyonrendelő meghatározott vagyonelemek tulajdonát a vagyonkezelőre ruházza át, a vagyonkezelő pedig ezeket a vagyonelemeket a kedvezményezett javára kezeli.

Jogsabályi hivatkozás:

- a polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 6:310. §

A konstrukció kettős természetű. Egyrészt valódi tulajdonátruházás történik: a vagyonkezelő dologi jogi értelemben tulajdonossá válik. Másrészt ez a tulajdon nem szabad célú tulajdon, hanem kötött rendeltetésű, mert a vagyonkezelőt a szerződés, a kedvezményezett érdeke, valamint a Ptk. szerinti elszámolási és kiadási kötelezettségek korlátozzák.

A bizalmi vagyonkezelés ezért nem egyszerű megbízás, nem képviselet, és nem is pusztán adminisztratív kezelés. A vagyonrendelő a vagyonrendeléssel kilépteti az adott vagyonelemeket saját közvetlen tulajdoni köréből.

Öröklési jogi szempontból ez döntő jelentőségű. Ha a vagyonrendelő meghal, a hagyatékba főszabály szerint az tartozik, ami az örökhagyó halálakor az ő vagyonában volt.

Jogsabályi hivatkozás:

- Ptk. 7:1. §

A bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon viszont a vagyonrendeléssel már a vagyonkezelő tulajdonába került. Ezért főszabály szerint nem része az örökhagyó hagyatékának.

Ezt támasztja alá a kötelesrész szabályozása is. A Ptk. külön rendelkezik arról, hogy a bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon meghatározott esetekben figyelembe vehető a kötelesrész alapjánál. Erre a szabályra éppen azért van szükség, mert a kezelt vagyon nem hagyatéki vagyon, de öröklési jogi relevanciája ettől még fennmaradhat.

Jogsabályi hivatkozás:

- Ptk. 7:80. §

2. A konkrét hagyatéki probléma szerkezete

A vizsgált hagyatéki ügyben az örökhagyó hagyatékába tartozott az 1. számú társaság 100%-os üzletrésze. Ez a társaság volt a bizalmi vagyonkezelő.

A bizalmi vagyonkezelésbe adott kezelt vagyon ugyanakkor nem az 1. számú társaság üzletrésze volt, hanem a 2. számú társaság, a 3. számú társaság és a 4. számú társaság üzletrészei.

Ezért két jogi szintet kellett egymástól elválasztani:

1. az örökhagyó saját vagyonát, vagyis az 1. számú társaság üzletrészt;
2. a kezelt vagyont, vagyis a 2–4. számú társaságok üzletrészeit.

Az első szint hagyatéki vagyon lehetett, mert az 1. számú társaság üzletrésze az örökhagyó saját tulajdonában állt.

A második szint azonban ettől eltérő. A 2–4. számú társaságok üzletrészei a bizalmi vagyonkezelés alapján az 1. számú társaság mint vagyonkezelő tulajdonában álltak. Ezek ezért nem az örökhagyó halálkori saját vagyonát képezték.

A vita lényege az volt, hogy az örökhagyó halálával megszűnt bizalmi vagyonkezelés folytán a 2–4. számú társaságok üzletrészei automatikusan hagyatéki vagyonná váltak-e.

Álláspontom szerint nem.

3. A kezelt vagyon hagyatéki vagyonná válik-e?

A helyes kiindulópont a hagyaték fogalma.

Jogsabályi hivatkozás:

- Ptk. 7:1. §

A hagyaték az örökhagyó vagyonából áll. Ebből az következik, hogy a hagyatékba tartozás elsődleges vizsgálati pontja az örökhagyó halálkori vagyoni állapota.

Ha valamely vagyontárgy az örökhagyó halálakor nem az örökhagyó, hanem más személy tulajdonában állt, akkor az főszabály szerint nem hagyatéki vagyon.

A bizalmi vagyonkezelés esetében a vagyonrendelő a vagyonrendeléssel átruházza a vagyont a vagyonkezelőre.

Jogsabályi hivatkozás:

- Ptk. 6:310. §

Ezért a 2–4. számú társaságok üzletrészei az örökhagyó halálakor nem az örökhagyó tulajdonában álltak, hanem az 1. számú társaság mint vagyonkezelő tulajdonában.

Ebből következően a kezelt vagyon nem közvetlen hagyatéki vagyon.

Az ezzel ellentétes álláspont helytelen dogmatikát alkalmaz, mert abból indul ki, hogy a bizalmi vagyonkezelés megszűnése automatikusan visszafordítja a korábbi tulajdonátruházást. A Ptk. azonban nem ezt mondja.

4. A bizalmi vagyonkezelés megszűnése és a vagyon kiadása nem azonos

A vizsgált ügyben az örökhagyó egyben vagyonrendelő és egyetlen kedvezményezett volt. Ilyen esetben a bizalmi vagyonkezelés az örökhagyó halálával megszűnik.

Jogsabályi hivatkozás:

- Ptk. 6:326. § (1) d) pont

A megszűnés ténye azonban nem azonos a kezelt vagyon automatikus tulajdoni átszállásával.

A Ptk. a megszűnés utáni jogkövetkezményeket külön szabályozza.

Jogszabályi hivatkozások:

- Ptk. 6:327. §
- Ptk. 6:328. § (1)

A Ptk. 6:327. § alapján a vagyonkezelőt a megszűnés után is elszámolási és tájékoztatási kötelezettség terheli. A Ptk. 6:328. § (1) alapján pedig a vagyonkezelő köteles a kezelt vagyont kiadni.

Ez a szabályozás nem automatikus „visszaszállást” mond ki, hanem kiadási kötelezettséget. A különbség alapvető.

A helyes dogmatikai sorrend a következő:

1. a bizalmi vagyonkezelés megszűnik;
2. a vagyonkezelő elszámolási kötelezettsége beáll;
3. a vagyonkezelő köteles a kezelt vagyont kiadni;
4. a kiadás eredményeként rendeződik a vagyon további jogi sorsa.

A megszűnés tehát nem dologi jogi automatizmus. Nem arról van szó, hogy a kezelt vagyon a törvény erejénél fogva azonnal visszakerülne az örökhagyó vagyonába vagy a hagyatékba.

5. A „hagyaték mint jogosult” dogmatikai hibája

Az ellenérdekelt álláspont egyik alapvető hibája az, hogy a hagyatékot a kezelt vagyon kiadásának címzettjeként kezeli.

Ez dogmatikailag pontatlan.

A hagyaték nem önálló jogalany, hanem vagyontömeg. Nem rendelkezik általános jogképességgel, ezért nem lehet a polgári jogi vagyonszerzés önálló alanya ugyanabban az értelemben, mint egy természetes személy vagy jogi személy.

A hagyatéki eljárásban gyakran használjuk azt a fordulatot, hogy valamely vagyontárgy „a hagyatékot illeti”, de ez nem jelent önálló jogalanyiságot. A hagyaték nem válik tulajdonossá úgy, ahogyan egy személy vagy társaság tulajdonossá válhat.

Ezért a Ptk. 6:328. § (1) szerinti kiadási kötelezettséget nem lehet leegyszerűsíteni arra, hogy a kezelt vagyon „a hagyatékunk jár vissza”.

Pontosabb megfogalmazás szerint a kiadási igény az örökhagyó jogutódaihoz kapcsolódik. A vagyonkezelő tehát nem a hagyatékunk mint jogalanyunk teljesít, hanem azok felé a személyek felé, akik az örökhagyó jogutódlása alapján a kiadás címzettjei lehetnek.

Ez azonban továbbra sem jelenti azt, hogy maga a kezelt vagyon automatikusan hagyatéki vagyonná válna.

6. Az örökösök észrevételének dogmatikai jelentősége

Az ügyben előterjesztett örökösi észrevétel helyesen mutatott rá arra, hogy a bizalmi vagyonkezelés megszűnése nem szünteti meg egyidejűleg a vagyonkezelő tulajdonosi pozícióját.

Ez a megállapítás különösen fontos.

Ha ugyanis a megszűnés automatikusan megszüntetné a vagyonkezelő tulajdonjogát, de a kezelt vagyon tényleges kiadása még nem történt meg, akkor a megszűnés és a kiadás közötti időszakban nem lenne világos, hogy ki a vagyon tulajdonosa.

Ez különösen problematikus társasági részesedések esetében. Egy üzletrészhez tagsági jogok, szavazati jog, iratbetekintési jog, osztalékjog és más társasági jogi pozíciók kapcsolódhatnak. Ezek nem maradhatnak dogmatikailag „lebegő” állapotban.

Ezért helyesebb az a megközelítés, hogy:

- a bizalmi vagyonkezelés megszűnik;
- a vagyonkezelő tulajdonosi pozíciója azonban a kiadásig fennmarad;
- ezt a tulajdonosi pozíciót már nem a vagyonkezelési cél folytatása, hanem az elszámolási és kiadási kötelezettség határozza meg.

Ez a megoldás illeszkedik legjobban a Ptk. rendszeréhez.

7. Az 1. számú társaság 100%-os örökhagyói tulajdona

A konkrét ügy különlegessége az volt, hogy a vagyonkezelő, vagyis az 1. számú társaság teljes egészében az örökhagyó tulajdonában állt.

Ez kétségtelenül bonyolítja a helyzetet, mert első ránézésre azt a benyomást keltheti, hogy ha az örökhagyóé volt az 1. számú társaság, akkor a társaság által kezelt vagyon is „közvetve” az örökhagyóé volt.

Ez azonban csak gazdasági értelemben lehet igaz, jogi-dogmatikai értelemben nem. Két szintet kell elválasztani:

1. az örökhagyó tulajdonában álló üzletrészt az 1. számú társaságban;
2. az 1. számú társaság által vagyonkezelőként tulajdonolt kezelt vagyont.

Az első hagyatéki tétel lehet.

A második nem válik pusztán emiatt hagyatéki tétellé.

Az 1. számú társaság üzletrészenek öröklése az örökösöket a vagyonkezelő társaság tulajdonosi pozíciójába juttathatja, de nem jelenti azt, hogy a 2–4. számú társaságok üzletrészei közvetlenül az örökösökre vagy a hagyatékra szállnának.

Az ezzel ellentétes álláspont ismét összemossa a társasági részesedés öröklését a kezelt vagyon kiadásával.

8. A cégbíróság által elvégzett cselekmények

A cégbírósági eljárások különösen jól mutatják a probléma gyakorlati súlyát.

A bizalmi vagyonkezelés megszűnését követően a cégbíróság a kezelt üzletrészek tekintetében több egymást követő változást vezetett át.

A rendelkezésre álló adatok szerint:

1. először az „örökhagyó ismeretlen örököse” került bejegyzésre;
2. ezt követően maga az örökhagyó került feltüntetésre;
3. majd harmadik lépésként ismét az „örökhagyó ismeretlen örököse” szerepelt a nyilvántartásban.

Ezek a cégbírósági cselekmények azt mutatják, hogy a nyilvántartási rendszer nehezen tudta kezelni a bizalmi vagyonkezelés megszűnésével előálló átmeneti helyzetet.

A bejegyzésekből úgy tűnik, hogy a cégbíróság a megszűnt bizalmi vagyonkezeléshez kapcsolódó tulajdonosi pozíciót valamilyen módon az örökhagyóhoz, illetve az örökhagyó örökösi köréhez próbálta kapcsolni.

Ezek a bejegyzések azonban nem döntenek el az anyagi jogi kérdést.

A cégjegyzék fontos nyilvántartás, de a bejegyzés önmagában nem teremti meg a tulajdonszerzés anyagi jogi jogcímét. Különösen nem írhatja felül a Ptk. bizalmi vagyonkezelésre vonatkozó szabályait.

Ezért a cégbíróság egymást követő bejegyzései – előbb az örökhagyó ismeretlen örököse, majd az örökhagyó, majd ismét az örökhagyó ismeretlen örököse – nem azt bizonyítják, hogy a kezelt vagyon hagyatéki vagyonná vált, hanem azt, hogy a nyilvántartási rendszer bizonytalanul reagált egy dogmatikailag összetett magánjogi helyzetre.

A cégbírósági cselekmények tehát a probléma tünetei, nem pedig annak megoldásai.

9. Az MNB-nyilvántartásból való törlés jelentősége

Az ügyben hivatkozás történt arra is, hogy a vagyonkezelő az MNB nyilvántartásából törlésre került, ezért a kezelt vagyon az örökhagyó hagyatéka.

Ez a körülmény a bizalmi vagyonkezelési tevékenység folytathatósága szempontjából releváns lehet, de önmagában nem dönti el a kezelt vagyon tulajdoni sorsát.

Az MNB-nyilvántartásból való törlés nem azonos azzal, hogy a kezelt vagyon automatikusan az örökhagyó hagyatékába kerül.

A vagyonkezelői státusz nyilvántartási megszűnése és a kezelt vagyon anyagi jogi kiadása két külön kérdés.

Ezért az az érvelés, amely az MNB-nyilvántartásból való törlésből a kezelt vagyon hagyatéki jellegére következtet, helytelen dogmatikát alkalmaz.

10. A nyilvántartási állapot és az anyagi jogi helyzet elválasztása

Az ügy egyik legfontosabb tanulsága, hogy a nyilvántartási állapotot nem szabad azonosítani az anyagi jogi helyzettel.

A cégjegyzékben megjelenő állapot:

- fontos;
- a forgalom biztonsága szempontjából jelentős;
- a társaság működése szempontjából gyakorlati hatással bírhat.

De önmagában nem változtatja meg azt a polgári jogi tényt, hogy a kezelt vagyon a vagyonrendeléssel a vagyonkezelő tulajdonába került.

A hagyatéki eljárásban ezért nem a későbbi nyilvántartási bizonytalanságból kell kiindulni, hanem abból, hogy az örökhagyó halálakor ki volt az érintett üzletrészek tulajdonosa.

Ha a tulajdonos az 1. számú társaság mint vagyonkezelő volt, akkor a 2–4. számú társaságok üzletrészei nem közvetlen hagyatéki vagyontárgyak.

11. A házastársi közös vagyon kérdése

A vizsgált ügyben házastársi vagyonjogi igény is felmerült. Ez azért jelentős, mert a bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon eredetileg akár házastársi közös vagyonból is származhatott.

A Ptk. alapján a házassági életközösség alatt szerzett vagyon főszabály szerint közös vagyon.

Jogsabályi hivatkozás:

- Ptk. 4:40. §

A hagyatékai eljárásról szóló törvény is számol azzal, hogy a túlélő házastárs vagyonközösségi jogcímen igényt tarthat valamely vagyontárgyra.

Jogsabályi hivatkozás:

- Hetv. 81. § (4) bekezdés *b)* pont

Ez azonban önmagában nem jelenti azt, hogy a bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon automatikusan hagyatékai vagyonná válna. A házastársi igény más dogmatikai síkon jelentkezik. Ha a kezelt vagyon eredetileg közös vagyonból származott, akkor a bizalmi vagyonkezelés megszűnését követő elszámolás és vagyonkiadás során felmerülhet a túlélő házastárs igénye.

Ez azonban továbbra sem a hagyatékba tartozás kérdése, hanem a kiadandó vagyon jogi minőségének és a jogutódok közötti belső elszámolásnak a problémája. A kérdés adott esetben külön perben vagy más igényérvényesítési eljárásban rendezhető.

11.1. Kiterjedhet-e a házastársi igény a bizalmi vagyonkezelésből kiadandó vagyonra?

Az ellenérdekelt örökösök egyik legérdekesebb érve az volt, hogy a bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon közös vagyoni jellege a vagyonrendeléssel nem feltétlenül enyészik el véglegesen, hanem a bizalmi vagyonkezelés megszűnését követő vagyonkiadás során ismét relevánssá válhat.

E mögött az a dogmatikai megközelítés áll, hogy a bizalmi vagyonkezelés — bár valódi tulajdonát ruházást eredményez — funkcionálisan mégsem teljesen végleges vagyonelidegenítés, hanem célhoz kötött, kötött rendeltetésű vagyonát ruházás. A kezelt vagyon ugyanis nem „szabad” tulajdonként kerül a vagyonkezelőhöz, hanem meghatározott kedvezményezett és elszámolási struktúrában marad.

Ebben az értelemben dogmatikailag nem eleve kizárt az az álláspont, hogy a vagyon eredeti közös vagyoni karaktere bizonyos összefüggésekben a bizalmi vagyonkezelés megszűnését követően ismét jelentőséggel bírhat.

Ha tehát a bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon eredetileg házastársi közös vagyonból származott, és a bizalmi vagyonkezelés megszűnését követően a kezelt vagyon kiadása az örökhagyó jogutódai részére történik, akkor valóban felmerülhet, hogy a túlélő házastárs vagyonjogi igénye a kiadandó vagyonra is kiterjed.

Dogmatikailag döntő jelentőségű azonban, hogy egymástól elválasztandó:

1. a hagyaték körének meghatározása;

2. a megszűnt bizalmi vagyonkezelésből eredő kiadási és elszámolási igények rendezése.

A túlélő házastárs esetleges közös vagyoni igénye ezért adott esetben megalapozott lehet anélkül is, hogy a kezelt vagyon emiatt közvetlen hagyatéki vagyonná válna.

Az ellenkező megközelítés ismét összemosza:

- a hagyatéki vagyon fogalmát;
- a bizalmi vagyonkezelés megszűnéséből eredő kiadási kötelezettséget;
- valamint a jogutódok közötti elszámolási jogviszonyokat.

Ez a megközelítés egyúttal jobban illeszkedik a Ptk. rendszeréhez is, mert egyszerre képes megőrizni:

- a bizalmi vagyonkezelés tulajdonátruházó jellegét;
- a házastársi közös vagyon védelmét;
- valamint a hagyaték fogalmának dogmatikai következetességét.

12. A közjegyző hatásköre és annak határai

A hagyatéki eljárás funkciója nem az, hogy minden, az örökhagyó körül keletkezett polgári jogi vitát véglegesen eldöntsön.

A közjegyző feladata elsősorban:

- a hagyaték körének megállapítása;
- az örökösök és más érdekeltek azonosítása;
- a hagyaték átadása;
- a Hetv. által kifejezetten rendezni engedett kérdések kezelése.

A bizalmi vagyonkezelés megszűnéséből eredő elszámolási és kiadási kérdések azonban részben elkülönülnek a hagyatéki eljárástól.

Ezért dogmatikailag helyes az a megközelítés, amely elválasztja:

1. a hagyatékba tartozás kérdését;
2. a bizalmi vagyonkezelés megszűnéséből fakadó kiadási igényt;
3. a cégnyilvántartási átvezetés technikai és eljárási kérdéseit.

A közjegyzőnek nem kell a kezelt vagyont hagyatéki vagyonná minősítenie pusztán azért, mert a bizalmi vagyonkezelés megszűnt, vagy mert a cégnyilvántartásban bizonytalan állapot alakult ki.

13. Állásfoglalás a helyes dogmatika mellett

Álláspontom szerint a helyes dogmatikai megoldás a következő:

1. A bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon a vagyonrendeléssel a vagyonkezelő tulajdonába kerül.

Jogsabályi hivatkozás:

- Ptk. 6:310. §

2. Az örökhagyó halálakor a hagyatékba az tartozik, ami az örökhagyó vagyonában volt.

Jogsabályi hivatkozás

- Ptk. 7:1. §

3. Ha a kezelt vagyon az örökhagyó halálakor a vagyonkezelő tulajdonában állt, akkor az nem közvetlen hagyatéki vagyon.

4. Ha a vagyonrendelő és az egyetlen kedvezményezett azonos személy volt, akkor a bizalmi vagyonkezelés az örökhagyó halálával megszűnik.

Jogsabályi hivatkozás:

- Ptk. 6:326. § (1) d) pont

4. A megszűnés azonban nem automatikus tulajdoni visszaszállást, hanem elszámolási és kiadási kötelezettséget eredményez.

Jogsabályi hivatkozások:

- Ptk. 6:327. §

- Ptk. 6:328. § (1)

5. A kiadási igény nem azonos a hagyatéki átszállással.

6. A cégbírószági bejegyzések és az MNB-nyilvántartásból való törlés nem írják felül az anyagi jogi helyzetet.

Ezzel szemben az ellenkező álláspont helytelen dogmatikát alkalmaz, mert a bizalmi vagyonkezelés megszűnését automatikus hagyatéki joghatásként értelmezi, holott a Ptk. a megszűnéshez nem ilyen jogkövetkezményt, hanem elszámolási és kiadási kötelezettséget kapcsol.

14. Következtetés és de lege ferenda

A vizsgált hagyatéki ügy világosan rávilágít arra, hogy a bizalmi vagyonkezelés és az öröklési jog találkozása különösen összetett helyzetet teremthet.

Különösen akkor, ha:

- a vagyonrendelő és a kedvezményezett azonos személy;
- a vagyonkezelő az örökhagyó kizárólagos tulajdonában álló társaság;

- a kezelt vagyon további társasági üzletrészekből áll;
- a bizalmi vagyonkezelés az örökhagyó halálával megszűnik;
- a cégnyilvántartás pedig bizonytalanul reagál a megszűnésre.

A legfontosabb tanulság az, hogy a bizalmi vagyonkezelés megszűnése nem azonos a kezelt vagyon hagyatékká válásával.

A helyes dogmatikai megoldás nem az, hogy a kezelt vagyont a hagyatékba „visszaerőltetjük”, hanem az, hogy elismerjük: a hagyaték és a megszűnt bizalmi vagyonkezelésből eredő kiadási igény két külön jogi szint:

- a hagyatékba az tartozik, ami az örökhagyó halálakor az örökhagyó vagyonában volt;
- a bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon pedig a vagyonkezelőnél lévő, kötött rendeltetésű kezelt vagyon, amelynek sorsa a Ptk. szerinti elszámolási és kiadási mechanizmus útján rendeződik.

Ez az értelmezés őrzi meg leginkább a bizalmi vagyonkezelés dogmatikai tisztaságát, a hagyaték fogalmának következetességét és a jogbiztonságot.

A gordiuszi csomó átvágását jelenthetné, ha a hagyatéki eljárásban nem magát a kezelt vagyont, hanem a vagyonrendelő halálával megszűnt bizalmi vagyonkezelési jogviszonyból eredő, a vagyonkezelővel szemben fennálló elszámolási és vagyonkiadási kötelmi igényt tekintenénk a hagyaték tárgyának. E megközelítés alapján a hagyatéki leltárba e követelést kellene felvenni, és a hagyatékátadó végzésben ezt az igényt kellene az örökösök részére öröklési arányuknak megfelelően átadni, akik azt követően a vagyonkezelővel szemben érvényesíthetnék a kezelt vagyon kiadására vonatkozó jogosultságukat.

Mindenesetre a vizsgált ügy egyúttal arra is rámutat, hogy a hatályos szabályozás nem ad egyértelmű eljárásjogi keretet a megszűnt bizalmi vagyonkezelésből eredő kiadási kötelezettség rendezésére.

Megfontolandó lenne egy önálló, törvényben szabályozott eljárás megteremtése a megszűnt bizalmi vagyonkezelésből kiadandó vagyon jogi sorsának rendezésére. Ennek keretében tisztázható lenne a kiadás jogosultja, az esetleges versengő igények, valamint a nyilvántartásokban átvezetendő változások jogalapja és módja.

Álláspontom szerint célszerű lenne e feladatot – a hagyatéki ügyekben szerzett tapasztalatokra és a nemperes eljárásokban kialakult gyakorlatra tekintettel – közjegyzői hatáskörbe utalni. Egy ilyen eljárás gyors, szakszerű és jogbiztonságot erősítő megoldást nyújthatna, miközben elkerülhetővé tenné, hogy a hagyatéki eljárás keretei között kelljen olyan összetett polgári jogi és cégjogi kérdéseket eldönteni, amelyek túlmutatnak annak rendeltetésén. Emellett csökkenthetné a nyilvántartási bizonytalanságokat és hozzájárulhatna a megszűnt bizalmi vagyonkezelésekből eredő jogviták egységes kezeléséhez.

Serfőző Péter
ügyvéd, Budapest
ORCID: -

AZ IDEIGLENES INTÉZKEDÉS KORLÁTAI A POLGÁRI PERBEN, A BÍRÓI GYAKORLAT SZORÍTÁSÁBAN

Absztrakt

A tanulmány az ideiglenes intézkedés jogintézményének alkalmazhatóságát vizsgálja a hatályos polgári perrendtartás és a bírói gyakorlat tükrében. Bemutatja az ideiglenes jogvédelem célját, az elrendelés törvényi feltételeit, valamint elemzi azokat a bírói gyakorlatban kialakult korlátokat, amelyek a jogintézmény tényleges alkalmazási körét meghatározzák. Három kúriai, illetve ítéltáblai döntés elemzésén keresztül tárja fel a kereseti joghoz kötöttség, a marasztaló jelleg és az időbeli hatály jelentőségét. A tanulmány kritikai értékelést is ad, rámutatva arra, hogy a restriktív bírói gyakorlat miként befolyásolja a hatékony ideiglenes jogvédelem érvényesülését.

Tárgyszavak: ideiglenes intézkedés; polgári perrendtartás; bírói gyakorlat; valószínűsítés; arányosság

THE LIMITS OF INTERIM MEASURES IN HUNGARIAN CIVIL LITIGATION, CONSTRAINTS ARISING FROM JUDICIAL PRACTICE

Abstract

This study examines the application of interim measures under the Hungarian Code of Civil Procedure and the relevant judicial practice. It analyses the purpose of interim judicial protection, the statutory requirements for granting interim measures, and the judicially developed limitations that define their practical scope. Through the analysis of three leading court decisions, the paper discusses the requirement of a close connection to the claim, the mandatory condemnatory nature of interim measures, and their temporal limitations. The study

concludes with a critical assessment of whether the restrictive judicial approach adequately serves the objective of effective interim legal protection.

Keywords: interim measures, interim judicial protection, Hungarian Code of Civil Procedure, judicial practice, prima facie evidence, proportionality

[DOI: 10.66103/KK.2026.3.3](https://doi.org/10.66103/KK.2026.3.3)

1. Bevezetés

A polgári per egyik alapvető sajátossága, hogy a jogviták érdemi eldöntése időigényes folyamat. A per elhúzódása ugyanakkor nemcsak technikai kérdés, hanem a jogvédelem hatékonyságát közvetlenül érintő tényező. A késedelmes döntés sok esetben a jogosult számára már nem képes helyreállítani az eredeti állapotot. E probléma kezelésére szolgál az ideiglenes intézkedés jogintézménye, amelynek célja az, hogy a bíróság - a jogvita végleges eldöntését megelőzően - azonnali jelleggel biztosítson védelmet a felek számára.¹

Az ideiglenes intézkedés funkciója tehát alapvetően preventív. A késedelemből fakadó, utóbb már helyre nem hozható hátrányok megelőzését szolgálja. Ezzel összefüggésben azonban szükségképpen feszültség alakul ki a gyorsaság és a megalapozottság követelménye között. Míg a per érdemi eldöntése teljes bizonyítást igényel, addig az ideiglenes intézkedés jellemzően valószínűsítésen alapul, ami szükségképpen növeli a téves döntés kockázatát. Ez indokolja, hogy a jogalkotó és a bírói gyakorlat az intézmény alkalmazását különböző feltételekhez és korlátokhoz köti.

A hatályos szabályozás – különösen a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény rendelkezései – viszonylag általános kereteket adnak az ideiglenes intézkedés elrendeléséhez. E keretek tartalommal való megtöltése nagyrészt a bírói gyakorlat feladata. Ennek következtében az ideiglenes intézkedés tényleges alkalmazási köre nem kizárólag a törvényi szövegből, hanem az eseti döntésekből rajzolódik ki.

A jelen tanulmány célja annak bemutatása, hogy a bírói gyakorlat milyen irányban alakítja az ideiglenes intézkedés alkalmazhatóságának határait. Ennek érdekében három, eltérő problémakört érintő eseti döntés elemzésére kerül sor. A vizsgált határozatok alapján jól látható, hogy az ideiglenes intézkedés nem

1 Kompakt kommentár a polgári perrendtartáshoz 1. kötet – Völcssey Balázs [Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2025] 294. o.

csupán feltételekhez kötött jogintézmény, hanem több szinten is korlátozott. Egyrészt a keresettel érvényesített joghoz való kötöttség, másrészt a marasztaló jelleg követelménye, harmadrészt pedig az időbeli hatály korlátozottsága révén.

E korlátok együttesen jelentősen szűkítik az ideiglenes jogvédelem gyakorlati érvényesülését. Bár a bírói gyakorlat által kialakított szűrőrendszer hozzájárul a jogintézmény dogmatikai tisztaságához és kiszámíthatóságához, felvethető, hogy egyes esetekben éppen azokban a helyzetekben nem biztosít megfelelő védelmet, ahol az ideiglenes intézkedés alkalmazása a leginkább indokolt lenne.

2. Az ideiglenes intézkedés helye és funkciója a polgári perben

2.1. Az ideiglenes jogvédelem célja

A polgári per elsődleges rendeltetése a felek közötti jogvita végleges, kötelező erővel bírói eldöntése. Ezzel szemben az ideiglenes jogvédelem nem a jogviszony végleges rendezésére irányul, hanem arra, hogy a per időtartama alatt biztosítsa a felek jogainak tényleges érvényesülését.

Az ideiglenes intézkedés célja tehát alapvetően megelőző jellegű. Azt hivatott biztosítani, hogy a per elhúzódása ne eredményezzen olyan helyzetet, amely a későbbi ítélet végrehajtását kiüresíti, vagy a jogosult számára már nem nyújt érdemi jogvédelmet. Tipikus esetben ez akkor merül fel, ha a fennálló állapot változatlanul hagyása vagy a másik fél magatartása a per folyamán olyan hátrányt okozhat, amely utóbb nem, vagy csak aránytalan nehézségek árán orvosolható.²

Az ideiglenes jogvédelem szükségessége szorosan összefügg a polgári per időigényességével. Mivel a per érdemi eldöntése teljes bizonyítást és alapos mérlegelést igényel, a jogalkotó lehetővé teszi, hogy a bíróság már a per során, gyorsabb és rugalmasabb feltételek mellett is beavatkozhasson a felek jogviszonyába. Ez a beavatkozás azonban szükségképpen korlátozott, az ideiglenes intézkedés jellemzően valószínűsítésen alapul, és nem helyettesíti a végleges döntést.³

Az ideiglenes intézkedés funkciója ebből következően kettős. Egyrészt biztosítja a későbbi ítélet hatékonyságát, másrészt önállóan is képes átmeneti védelmet nyújtani a fél számára. E kettős funkció azonban feszültséget is hordoz magában. Minél inkább közelít az ideiglenes intézkedés a végleges jogvédelemhez, annál nagyobb a veszélye annak, hogy a bíróság a per érdemi eldöntését megelőlegezi.

2 A Polgári Perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja I/III. – Varga István [HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2018] 456.

3 Kiss Daisy: A polgári per titkai – Kérdések és válaszok a polgári perrendtartás Általános Részéből, HVG-ORAC, Budapest, 2009., 572.

Ez indokolja, hogy az ideiglenes jogvédelem nem korlátlan, hanem szigorú feltételekhez kötött. A bírói gyakorlat e feltételek értelmezése során egyensúlyt keres a hatékony jogvédelem és az eljárás garanciális jellegének megőrzése között.

Az ideiglenes intézkedés funkciója ugyan elsődlegesen a fennálló állapot megőrzéséhez kapcsolódik, azonban a jogirodalomban megjelenik egy tágabb értelmezés is, amely szerint az intézkedés bizonyos esetekben a jogosult igényének részleges, átmeneti érvényesítésére is alkalmas lehet. Ebből következően az ideiglenes intézkedés nem tekinthető egységes funkciójú jogintézménynek, hanem olyan eszköznek, amely eltérő jellegű jogvédelmi helyzetekre adhat választ.⁴

2.2. Az ideiglenes intézkedés elhatárolása más jogintézményektől

Az ideiglenes intézkedés pontos megértéséhez szükséges annak elhatárolása más, hasonló funkciót betöltő jogintézményektől. Ez az elhatárolás nem csupán elméleti jelentőségű, hanem a gyakorlatban is meghatározza, hogy a fél milyen eszközzel élhet jogainak védelme érdekében.

Mindenekelőtt el kell különíteni az ideiglenes intézkedést a per érdemi eldöntésétől. Míg az ítélet a jogvita végleges lezárását szolgálja, addig az ideiglenes intézkedés csupán átmeneti jellegű, és hatálya főszabály szerint a per jogerős befejezéséig tart. Ebből következik, hogy az ideiglenes intézkedés nem hozhat létre végleges jogi állapotot, és nem helyettesítheti a bíróság érdemi döntését.

Elhatárolandó továbbá az ideiglenes intézkedés a végrehajtási jog eszközeitől. Míg a végrehajtás célja egy már megszületett és végrehajtható határozat kikényszerítése, addig az ideiglenes intézkedés a per folyamatában, a végleges döntés hiányában biztosít ideiglenes védelmet. A két intézmény tehát eltérő funkciót tölt be, még akkor is, ha mindkettő a felek magatartásának befolyásolására irányul.

Hasonlóképpen fontos az ideiglenes intézkedés és más, biztosítási jellegű eszközök közötti különbségtétel. Míg egyes jogintézmények - például a követelés biztosítására szolgáló intézkedések - elsősorban a későbbi végrehajtás feltételeit kívánják megőrizni, addig az ideiglenes intézkedés közvetlenül a felek aktuális jogviszonyába avatkozik be, és magatartási kötelezettséget ír elő.⁵

Az elhatárolás jelentősége abban áll, hogy az ideiglenes intézkedés nem alkalmazható minden olyan helyzetben, ahol a fél gyors jogvédelmet igényel. A jogalkalmazónak minden esetben vizsgálnia kell, hogy a kért védelem tartalma és célja megfelel-e az ideiglenes intézkedés sajátos funkciójának. A bírói gyakorlatból jól

4 Wopera Zsuzsa: Az ideiglenes intézkedés elmélete és gyakorlata a polgári eljárásjogban, PhD értekezés, Miskolc, 2001.

5 Wopera Zsuzsa: Az ideiglenes intézkedés, In: Wopera Zsuzsa (szerk.): A polgári perrendtartástól szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata, Wolters Kluwer, Budapest 2017, 148.

látható, hogy e vizsgálat során a bíróságok következetesen érvényesítik az ideiglenes intézkedés korlátait, és elutasítják azokat a kérelmeket, amelyek valójában más jogintézmények körébe tartoznak.

3. Az ideiglenes intézkedés elrendelésének feltételei

Az ideiglenes intézkedés elrendelése nem automatikus, hanem több, egymással összefüggő feltétel együttes fennállásához kötött. Ezek a feltételek egyrészt biztosítják, hogy a bíróság csak indokolt esetben avatkozzon be a felek jogviszonyába, másrészt korlátot is jelentenek az intézmény alkalmazhatóságával szemben.

A szabályozás sajátossága, hogy viszonylag általános megfogalmazásokat tartalmaz, így azok tartalmát nagyrészt a bírói gyakorlat alakítja ki. A feltételek értelmezése során a bíróságok jellemzően három fő szempontot vizsgálnak, a valószínűsítés mértékét, a fenyegető hátrány jellegét, valamint a szükségesség és arányosság követelményét.⁶

3.1. Valószínűsítés és bizonyítási szint

Az ideiglenes intézkedés egyik legfontosabb sajátossága, hogy elrendelése nem teljes bizonyításon, hanem valószínűsítésen alapul. Ez azt jelenti, hogy a kérelmezőnek nem kell kétséget kizáróan bizonyítania az állításait, elegendő azok valószínűsítése. A szakirodalom a valószínűsítést a bizonyításnál alacsonyabb szintű meggyőzési fokként határozza meg. Ennek lényege, hogy a bíróság nem a tényállás teljes körű és kétséget kizáró feltárására törekszik, hanem annak megállapítására, hogy a fél által előadott körülmények az adott helyzetben életszerűnek és kellően megalapozottnak tekinthetők. A valószínűsítés tehát nem a bizonyítás hiánya, hanem attól eltérő funkciójú eszköz, amely elsősorban olyan eljárási helyzetekben nyer jelentőséget, ahol a gyors döntéshozatal elsődleges szempont. Ennek megfelelően a bíróság mérlegelése során nem a teljes bizonyosságot, hanem a megalapozott valószínűséget tekinti irányadónak.⁷

A valószínűsítés alacsonyabb bizonyítási szintet jelent, mint ami a per érdemi eldöntéséhez szükséges. A bíróság ilyenkor nem a tényállás teljes körű feltárására törekszik, hanem azt vizsgálja, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján a kérelmező állítása életszerűnek és megalapozottnak tűnik-e.⁸

6 A Polgári Perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja I/III. – Varga István [HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2018] 456.

7 Farkas József – Kengyel Miklós: Bizonyítás a polgári perben. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2005.

8 Wopera Zsuzsa: Az ideiglenes intézkedés, In: Wopera Zsuzsa (szerk.): A polgári perrendtartástól szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata, Wolters Kluwer, Budapest 2017, 268.

Ugyanakkor a valószínűsítés nem jelentheti a bizonyítás teljes mellőzését. A kérelmezőnek olyan tényeket és bizonyítékokat kell előadnia, amelyek alkalmasak arra, hogy a bíróságot meggyőzzék a kérelem alapjául szolgáló körülmények fennállásának valószínűségéről. A pusztá hivatkozás vagy feltételezés nem elegendő.

A gyakorlatban gyakran nehéz meghúzni a határt a valószínűsítés és a bizonyítás között. A bírói gyakorlat sok esetben viszonylag szigorúan értelmezi ezt a követelményt, és olyan részletességű előadást vár el a féltől, amely már közelít a teljes bizonyításhoz. Ez a tendencia ugyan növeli a döntések megalapozottságát, ugyanakkor csökkentheti az ideiglenes intézkedés gyors és rugalmas alkalmazhatóságát.

A valószínűsítés követelménye szoros kapcsolatban áll azzal, hogy az ideiglenes intézkedés tipikusan egy jövőben bekövetkező, de már előre látható hátrány megelőzésére irányul. A bíróság döntése így szükségképpen egy olyan helyzet értékelésén alapul, ahol a veszély még nem realizálódott, de annak bekövetkezése kellően valószínűsíthető. Ez magyarázza azt is, hogy az ideiglenes jogvédelem nem a teljes bizonyítás logikáját követi, hanem a gyors beavatkozást teszi lehetővé.⁹

3.2. A közvetlenül fenyegető hátrány

Az ideiglenes intézkedés elrendelésének további alapvető feltétele, hogy a kérelmező oldalán közvetlenül fenyegető hátrány álljon fenn. Ez a követelmény az ideiglenes jogvédelem preventív jellegéből fakad: a bíróság beavatkozása csak akkor indokolt, ha a hátrány bekövetkezése valós és közeli veszélyként jelentkezik.

A „közvetlenül fenyegető” jelleg azt jelenti, hogy a hátrány nem pusztán elméleti vagy távoli lehetőség, hanem olyan helyzet, amely a jelen körülmények alapján *reálisan és rövid időn belül bekövetkezhet*. A bíróság ennek megítélése során figyelembe veszi a felek magatartását, a jogviszony jellegét és az adott ügy sajátosságait.

A hátrány jellege többféle lehet. Gyakori eset például a gazdasági ellehetetlenülés veszélye, valamely vagyoni érték elvesztése, illetve olyan állapotváltozás, amely később már nem vagy csak nehezen állítható helyre. Ugyanakkor nem minden hátrány alapozza meg az ideiglenes intézkedést: a hátránynak olyan súlyúnak kell lennie, amely indokoltá teszi a bíróság azonnali beavatkozását.

A bírói gyakorlat e körben is jellemzően szigorú. A bíróságok gyakran hangsúlyozzák, hogy a hátrány bekövetkezésének lehetőségét nem elegendő általánosságban állítani, hanem azt konkrét tényekkel kell alátámasztani. Ez ismételten a valószínűsítés és a bizonyítás határának kérdését veti fel.

9 Wopera Zsuzsa: Az ideiglenes intézkedés elmélete és gyakorlata a polgári eljárásjogban, PhD értekezés, Miskolc, 2001

3.3. Szükségesség és arányosság

Az ideiglenes intézkedés elrendelése során a bíróságnak azt is vizsgálnia kell, hogy az intézkedés szükséges és arányos-e. Ez a követelmény a felek érdekeinek egyensúlyát hivatott biztosítani.

A szükségesség azt jelenti, hogy az ideiglenes intézkedés csak akkor rendelhető el, ha a kérelmező védelme más, enyhébb eszközzel nem biztosítható. A bíróság tehát azt vizsgálja, hogy van-e olyan alternatív megoldás, amely kevésbé korlátozza az ellenérdekű fél jogait, de mégis alkalmas a hátrány megelőzésére.

Az arányosság követelménye ezzel szorosan összefügg. A bíróságnak mérlegelnie kell, hogy az ideiglenes intézkedés milyen hatással van a másik félre, és ez a hatás nincs-e aránytalanul nagy a kérelmező által elérni kívánt célhoz képest. Különösen fontos ez olyan esetekben, ahol az intézkedés jelentős gazdasági vagy személyes következményekkel jár.

A szükségesség és arányosság vizsgálata lényegében egy érdekmérlegelést jelent, amelyben a bíróság a felek egymással szemben álló érdekeit hasonlítja össze. Ez a mérlegelés szükségképpen bizonyos fokú szubjektivitást is hordoz, ami a bírói gyakorlat eltérő megoldásaihoz vezethet.

E feltételek együttes vizsgálata biztosítja, hogy az ideiglenes intézkedés ne váljon a per érdemi eldöntését megelőző „gyorsított ítéletté”, ugyanakkor lehetővé tegye a valóban indokolt esetekben a gyors és hatékony jogvédelmet.

4. Az ideiglenes intézkedés korlátai a bírói gyakorlatban

A bemutatott eseti döntések alapján jól kirajzolódik, hogy a bírói gyakorlat az ideiglenes intézkedés alkalmazását több irányból is korlátozza. Ezek a korlátok nem elszigetelten jelennek meg, hanem egymással összefüggésben, és együttesen határozzák meg az intézmény tényleges mozgásterét.

Az egyik legfontosabb korlát az ideiglenes intézkedés tárgyi kötöttsége, amely szerint az intézkedés csak olyan magatartásra irányulhat, amely a keresettel érvényesített jog alapján követelhető. A joggyakorlat kizárja azokat a kérelmeket, amelyek ugyan a felperes helyzetének tényleges védelmét céloznák, de nem vezethetők le közvetlenül a per tárgyát képező jogból. Ez a megközelítés egyértelmű dogmatikai határt húz, ugyanakkor szűkíti az ideiglenes jogvédelem alkalmazhatóságát azokban az esetekben, ahol a jogsérelem forrása részben a peren kívüli mechanizmusokhoz kapcsolódik.

Ezzel párhuzamosan megjelenik egy tartalmi korlát is, amely az ideiglenes intézkedés marasztaló jellegéből fakad. A bírói gyakorlat következetesen kizárja

a megállapítás jellegű intézkedéseket, és megköveteli, hogy az ideiglenes intézkedés konkrét, végrehajtható magatartási kötelezést tartalmazzon. Ez a követelmény biztosítja az intézmény gyakorlati működőképességét, ugyanakkor nehézséget okoz különösen a megállapítási keresetek esetében, ahol a felperes elsődleges célja éppen egy jogi helyzet tisztázása, nem pedig valamely magatartás kikényszerítése.

A harmadik lényeges korlát az ideiglenes intézkedés időbeli hatályához kapcsolódik. A jogszabály egyértelműen rögzíti, hogy az ideiglenes intézkedés hatása legfeljebb az adott per jogerős befejezéséig terjedhet¹⁰, és nem kapcsolható össze más eljárások kimenetelével. Ez kizárja annak lehetőségét, hogy az ideiglenes intézkedés a jogerős ítélet hatását előre befolyásolja, vagy egy későbbi eljárás eredményétől tegye függővé a fennmaradását.

A három korlát együttesen egy viszonylag szűk alkalmazási tartományt rajzol ki. Az ideiglenes intézkedés csak akkor rendelhető el, ha a kérelem egyszerre felel meg a tárgyi kötöttség, a marasztaló jelleg és az időbeli korlátozottság követelményeinek. Ez a többlépcsős „szűrőrendszer” jelentősen csökkenti azoknak az eseteknek a körét, ahol az ideiglenes jogvédelem ténylegesen igénybe vehető.

Felvethető ugyanakkor, hogy ez a korlátozó megközelítés mennyiben szolgálja az ideiglenes intézkedés alapvető célját. Az intézmény funkciója elvileg az, hogy gyors és hatékony védelmet biztosítson olyan helyzetekben, ahol a késedelem a jogérvényesítést ellehetetlenítené vagy jelentősen megnehezítené. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a formai és dogmatikai szempontok sok esetben elsőbbséget élveznek a gyakorlati jogvédelmi igényekkel szemben.

Ez különösen azokban az ügyekben válik láthatóvá, ahol a jogsérelem több eljárás metszéspontjában jelentkezik, vagy ahol a felperes által elérni kívánt eredmény nehezen fordítható le egyértelmű magatartási kötelezésre. Ilyen esetekben a fél számára az ideiglenes jogvédelem ténylegesen nehezen hozzáférhetővé válhat.

Fentiek alapján megállapítható, hogy a bírói gyakorlat az ideiglenes intézkedést egy szigorúan keretek közé szorított eszközként kezeli. Ez a megközelítés erősíti a jogintézmény rendszerbeli koherenciáját és kiszámíthatóságát, ugyanakkor felveti annak kérdését, hogy a jelenlegi értelmezési keretek mellett az ideiglenes intézkedés minden esetben képes-e betölteni a hozzá fűzött jogvédelmi funkciót.

Az ideiglenes intézkedés alkalmazhatóságának ilyen többlépcsős vizsgálata arra utal, hogy a jogintézmény működése nem kizárólag a klasszikus feltételek fennállásától függ, hanem attól is, hogy a kérelem mennyiben illeszkedik az intézmény mögötti funkcionális keretekhez. Ennek következtében a bírói gya-

10 Pp. 105. § (4) bek.

korlat valójában nem pusztán feltételeket érvényesít, hanem egyfajta előzetes alkalmassági vizsgálatot is végez.¹¹

4.1. A tényállás rövid ismertetése [BH2025. 234.]

A fentiekben bemutatott elméleti keretek és feltételek önmagukban nem adnak teljes képet az ideiglenes intézkedés tényleges alkalmazásáról. Bár a jogszabályi rendelkezések meghatározzák az intézmény alapvető kereteit, azok tartalma és gyakorlati jelentése elsősorban a bírói gyakorlaton keresztül válik értelmezhetővé.

A bírósági döntésekből ugyanis jól látható, hogy az ideiglenes intézkedés elrendelésének kérdése sok esetben nem a klasszikus feltételek – így különösen a közvetlenül fenyegető hátrány vagy a szükségesség – körében dől el. A gyakorlatban a bíróságok gyakran már azt megelőzően állást foglalnak, hogy a kérelem egyáltalán alkalmas-e ideiglenes intézkedés alapjául. Ez a vizsgálat tipikusan a kérelem és a kereset viszonyára, valamint az ideiglenes intézkedés tartalmi megfelelőségére irányul.

Ennek következtében az ideiglenes intézkedés alkalmazhatósága egy többlépcsős szűrőrendszerhez kötődik, amelynek első szintjén a bíróság azt vizsgálja, hogy a kérelem megfelel-e az intézmény dogmatikai kereteinek. Csak ennek fennállása esetén kerül sor a további feltételek – így a hátrány fennállásának vagy az arányosság kérdésének – érdemi vizsgálatára.

A következőkben bemutatott eseti döntések ezt a gyakorlatot szemléltetik. Az egyes határozatok eltérő megközelítésből, de egymást kiegészítve világítanak rá arra, hogy az ideiglenes intézkedés alkalmazhatóságát a bírói gyakorlat milyen módon és milyen szempontok mentén korlátozza. Az elemzett ügyek együttesen jól mutatják, hogy az ideiglenes jogvédelem tényleges érvényesülése nem csupán a törvényi feltételek meglététől, hanem azok bírói értelmezésétől is jelentős mértékben függ.

BH2025. 234. I. Az ideiglenes intézkedés tárgya csak olyan magatartás lehet, amely a keresettel érvényesített jog alapján követelhető

Az ügy alapját egy állami támogatási jogviszony képezte, amely a felek között támogatói okirat kibocsátásával jött létre. Az alperes a támogatás egy részét már kifizette, ezt követően azonban - szabálytalanságokra hivatkozással - a támogatói okiratot visszavonta, és a már folyósított összeg visszafizetését követelte. A felperes vitatta a visszavonás jogszerűségét, ezért pert indított, amelyben egyrészt a visszavonás jogellenességének megállapítását, másrészt a támogatási

11 *Wopera Zsuzsa*: Az ideiglenes intézkedés elmélete és gyakorlata a polgári eljárásjogban, PhD értekezés, Miskolc, 2001

összeg megfizetését kérte. Az elsőfokú bíróság a keresetet elutasította, amellyel szemben a felperes fellebbezést terjesztett elő.¹²

A jogvita időtartama alatt az alperes megkezdte a követelés érvényesítését. A felperes bankszámlájára benyújtott beszédési megbízás alapján jelentős összeget inkasszózott, amely a felperes likviditását lényegében kimerítette. Emellett reális veszélyként merült fel az is, hogy az alperes az állami adóhatóság útján végrehajtási eljárást kezdeményez. Erre tekintettel a felperes a fellebbezéssel egyidejűleg ideiglenes intézkedés iránti kérelmet terjesztett elő. Ebben azt kérte, hogy a bíróság kötelezze az alperest a már benyújtott beszédési megbízások visszavonására, valamint tiltsa el további beszédési megbízások benyújtásától és a végrehajtási eljárás kezdeményezésétől. Kérelmét azzal indokolta, hogy a követelés behajtása olyan mértékű és visszafordíthatatlan gazdasági hátrányt okozna, amely a működés ellehetetlenüléséhez, akár fizetéseképtelenséghez vezethet. Az ítéletábra az ideiglenes intézkedés iránti kérelmet elutasította¹³, és ezt a döntést a Kúria is helybenhagyta.

A döntés lényege

A Kúria az ítéletábra döntését helybenhagyva mindenekelőtt azt emelte ki, hogy az ideiglenes intézkedés elrendelésének nem csupán a szükségességi és arányossági feltételei vannak, hanem tárgyi korlátja is. Ennek értelmében az ideiglenes intézkedés csak olyan magatartásra irányulhat, amely a perben érvényesített jog alapján egyébként is követelhető¹⁴. A konkrét ügyben a felperes által kért intézkedések - *a beszédési megbízások visszavonása, valamint a további követelésérvényesítési lépések és a végrehajtás kezdeményezésének megtiltása* - nem minősültek ilyennek. A Kúria álláspontja szerint ezek nem vezethetők le közvetlenül abból a kereseti kérelemből, amely a támogatói okirat visszavonásának jogszerűtlenségére irányult.

A döntés egyik kulcseleme az volt, hogy a bíróság a felek közötti jogviszonyt nem tekintette tisztán polgári joginak. Bár a támogatási jogviszony rendelkezik magánjogi elemekkel, a támogatás visszakövetelésével és annak érvényesítésével kapcsolatos lépések – *így különösen az inkasszó alkalmazása és az adóhatósági végrehajtás kezdeményezése* – a jogszabályi rendelkezésekből fakadó közjogi kötelezettségek körébe tartoznak.

Ebből a Kúria azt a következtetést vonta le, hogy a felperes által kért ideiglenes intézkedés valójában olyan magatartások befolyásolására irányult, amelyek nem a felek közötti polgári jogi jogviszonyból, hanem közjogi szabályokból erednek.

12 Fővárosi Törvényszék P. 21.742/2024/16.

13 Fővárosi Ítéletábra Gf. 40.002/2025/16.

14 Kúria Gf. 30.077/2025/2.

Ezek tekintetében a polgári bíróság nem rendelkezik hatáskörrel, így az ideiglenes intézkedés eszköze sem alkalmazható. A Kúria ezen túlmenően azt is hangsúlyozta, hogy az ideiglenes intézkedésnek végrehajthatónak kell lennie. Márpedig az alperes olyan magatartásoktól való eltiltása, mint a jövőbeni beszédési megbízások benyújtása vagy a végrehajtás kezdeményezése, a hatályos végrehajtási szabályok mellett nem biztosítana kikényszeríthető eredményt. Ez önmagában is akadályát képezte az intézkedés elrendelésének. Végül a Kúria arra is rámutatott, hogy a felperes nincs teljesen jogvédelem nélkül. A végrehajtás felfüggesztését az arra hatáskörrel rendelkező adóhatóságtól kérheti. Ez azonban már nem a polgári per keretében, hanem külön eljárásban érvényesíthető.

A döntés kulcskérdése

A döntés középpontjában az a kérdés áll, hogy milyen tartalmi kapcsolatnak kell fennállnia az ideiglenes intézkedés és a keresettel érvényesített jog között. A Kúria értelmezésében ez a kapcsolat nem lehet pusztán közvetett vagy gazdasági jellegű. Nem elegendő az, hogy a kért intézkedés hiánya a felperes számára súlyos hátrányt okozna, vagy akár a per eredményét kiüresítené. Az ideiglenes intézkedés tárgya kizárólag olyan magatartás lehet, amely közvetlenül levezethető a perben érvényesített anyagi jogi igényből. Ez a megközelítés egy viszonylag szűk értelmezést eredményez. A jelen ügyben hiába állt fenn a felperes részéről egyértelmű és közvetlen gazdasági veszélyhelyzet, a kért intézkedések – *a követelésérvényesítés felfüggesztése és a végrehajtás megakadályozása* – nem minősültek olyanoknak, amelyek a kereseti jogból közvetlenül fakadnak.

A döntés másik meghatározó kérdése a jogviszony vegyes jellegének értékelése volt. A Kúria abból indult ki, hogy a támogatási jogviszony ugyan tartalmaz magánjogi elemeket, azonban a támogatás visszakövetelésének és végrehajtásának mechanizmusa már közjogi szabályok által meghatározott. Ebből következően ezek a mozzanatok kívül esnek a polgári bíróság rendelkezési körén. A két szempont együtt egy olyan értelmezési keretet eredményez, amelyben az ideiglenes intézkedés alkalmazhatósága jelentősen beszűkül. Egyrészt a kereseti kérelemhez való szoros kötöttség, másrészt a hatásköri korlátok miatt. A döntés így lényegében azt a kérdést veti fel, hogy az ideiglenes jogvédelem mennyiben képes reagálni olyan helyzetekre, ahol a jogsérelem forrása részben a polgári peren kívüli, közjogi mechanizmusokhoz kapcsolódik.

Kritikai megjegyzések

A döntés egyik egyértelmű erőssége, hogy világos határt húz az ideiglenes intézkedés alkalmazhatósága köré. A Kúria következetesen érvényesíti azt az elvet,

hogyan az ideiglenes intézkedés nem válhat általános, minden helyzetben igénybe vehető jogvédelmi eszközzé, hanem szorosan kötődik a perben érvényesített joghoz. Ez a megközelítés hozzájárul a jogintézmény dogmatikai tisztaságához és kiszámíthatóságához.

Ugyanakkor a döntés több szempontból is vitára ad okot. Egyrészt a Kúria értelmezése meglehetősen szűkre szabja az ideiglenes intézkedés szerepét. A konkrét ügyben a felperes által hivatkozott hátrány – *a működés ellehetetlenülése, akár fizetésképtelenség bekövetkezése* – reális és közvetlen veszélyként jelent meg. Ennek ellenére a bíróság nem biztosított ideiglenes jogvédelmet, kizárólag arra hivatkozva, hogy a kért intézkedések nem vezethetők le közvetlenül a kereseti jogból. Ez felveti azt a kérdést, hogy az ideiglenes intézkedés jelenlegi értelmezése mellett mennyiben képes betölteni preventív funkcióját. Másrészt a döntés rávilágít a jogvédelem töredezettségének problémájára. A felperes számára ugyan elvileg rendelkezésre állt más jogorvoslati lehetőség – *az adóhatóság előtti eljárás keretében kérhető felfüggesztés* –, azonban ez egy másik fórumhoz kötődik, eltérő eljárási logika mentén. Ez a helyzet a gyakorlatban azt eredményezheti, hogy a félnek párhuzamos eljárásokban kell jogvédelmet keresnie, ami időben és hatékonyságban is hátrányos lehet.

További kérdésként merül fel a közjogi és magánjogi elemek elhatárolásának merevsége. Bár a Kúria helytállóan mutat rá arra, hogy a támogatás visszakövetelése és végrehajtása jogszabályi alapokon nyugszik, nem hagyható figyelmen kívül, hogy a jogvita alapját mégis egy szerződéses jellegű jogviszony képezi. Ebben a kontextusban vitatható, hogy indokolt-e az ideiglenes jogvédelem teljes kizárása pusztán arra hivatkozással, hogy a jogviszony egyes elemei közjogi természetűek.

Összességében a döntés jól tükrözi azt a tendenciát, hogy a bírói gyakorlat óvatosan, sok esetben restriktíven közelít az ideiglenes intézkedés alkalmazásához. Ez a megközelítés ugyan csökkenti a visszaélésszerű kérelmek kockázatát, ugyanakkor fennáll annak a veszélye, hogy éppen azokban az esetekben nem biztosít megfelelő védelmet, ahol a jogsérelem időben történő megelőzése lenne a legindokoltabb.

A döntés mögött ugyanakkor felismerhető egy óvatossági szempont is, amely arra irányul, hogy az ideiglenes intézkedés ne váljon a per érdemi eldöntésének előzetes eszközévé. Ez a megközelítés érthető abból a szempontból, hogy a bíróság el kívánja kerülni az érdemi döntés „megelőlegezését”, ugyanakkor túlzott érvényesítése azzal a következménnyel járhat, hogy az ideiglenes jogvédelem éppen a legsürgetőbb esetekben marad el.¹⁵

15 Wopera Zsuzsa: Az ideiglenes intézkedés elmélete és gyakorlata a polgári eljárásjogban, PhD értekezés, Miskolc, 2001.

4.2. A tényállás rövid ismertetése

BDT2023. 4711. *Ideiglenes intézkedés elrendelésével a bíróság marasztaló határozatot hoz, amelyben még a jogvita érdemi elbírálása előtt a kérelmező ellenfelét az ideiglenes intézkedésben foglaltak teljesítésére kötelezi. Ebből következően ideiglenes intézkedésként kizárólag valamely magatartásra kötelezés kérhető, megállapítás nem.*

Az ügy alapját a felek között létrejött több házassági vagyoni jogi szerződés képezte, amelyeket rövid időn belül, egymást követően kötöttek meg. A felperes ezeket a szerződéseket utóbb több jogcímen is vitatta. Elsődlegesen arra hivatkozott, hogy azoktól elállt, illetve azokat felmondta, ezért azok a megkötésük időpontjára visszamenő hatállyal, illetve legalább a felmondást követően megszűntek. Ezen túlmenően több érvénytelenségi okot is megjelölt – *így például megtévesztést, tévedést, jogellenes fenyegetést és a jóerkölcsbe ütközést* –, és ezek alapján is kérte a szerződések érvénytelenségének megállapítását. A kereset részét képezte az alperes kötelezése is arra, hogy az ezekből fakadó jogkövetkezményeket tűrje. A felek között ezzel párhuzamosan más eljárások is folyamatban voltak, különösen a házasság felbontása és a szülői felügyelet rendezése iránti per. Ezekben az eljárásokban a bíróságok a vitatott vagyoni jogi szerződésekre alapítva hoztak ideiglenes intézkedéseket, például tartási kötelezettségek körében.

A felperes ezért már a kereset benyújtásával egyidejűleg ideiglenes intézkedést kért, amelyben a szerződések végrehajtásának felfüggesztését indítványozta. Ezt a bíróság elutasította. Ezt követően a felperes újabb kérelmet terjesztett elő, amelyben már pontosabban megfogalmazva azt kérte, hogy a bíróság mondja ki, a vitatott szerződések a per jogerős befejezéséig nem válnak ki joghatást, azokra jogot alapítani nem lehet. A felperes érvelése szerint ezzel lenne biztosítható, hogy a vitatott szerződések a per tartama alatt ne befolyásolják más eljárások kimenetelét, és ne okozzanak számára további hátrányokat. Álláspontja szerint ez az intézkedés megfelel az ideiglenes jogvédelem céljának, mivel a hátrány közvetlenül fenyegető és folyamatos. Az alperes ezzel szemben arra hivatkozott, hogy a felperes kérelme lényegében nem változott, csak annak megfogalmazása módosult, és továbbra sem irányul konkrét magatartásra kötelezésre. Az elsőfokú bíróság a kérelmet elutasította arra hivatkozással, hogy az nem tartalmaz konkrét, az alperesre vonatkozó magatartási kötelezést, hanem valójában megállapításra irányul. A másodfokú bíróság ezt az álláspontot osztotta, és a döntést helybenhagyta.¹⁶

¹⁶ Fővárosi Ítélet tábla 17.Pf.25.629/2023/4.

A döntés lényege

A bíróságok döntésükben abból indultak ki, hogy az ideiglenes intézkedés nem pusztán egy „előzetes jelzés” vagy a per várható kimenetelének ideiglenes előrevetítése, hanem önálló, végrehajtható tartalommal rendelkező marasztaló határozat. Ennek lényege, hogy a bíróság már a jogvita érdemi eldöntése előtt kötelezi az ellenérdekű felet egy konkrét magatartás tanúsítására, amely alkalmas az azonnali jogvédelem biztosítására.

Ebből a funkcióból következik, hogy az ideiglenes intézkedés tartalma szigorúan kötött. Kizárólag olyan rendelkezés hozható, amely egyértelműen meghatározott, kikényszeríthető magatartásra irányul.¹⁷ A bíróság hangsúlyozta, hogy ez nem csupán formai követelmény, hanem az intézmény lényegéből fakad. Ideiglenes intézkedés csak akkor töltheti be a szerepét, ha végrehajtható és ténylegesen beavatkozik a felek közötti jogviszony alakulásába. A konkrét ügyben a felperes ugyan formailag ideiglenes intézkedést kért, azonban a kérelem tartalma alapján valójában azt kívánta elérni, hogy a bíróság ideiglenes jelleggel állapítsa meg a szerződések érvénytelenségét, illetve azok joghatásának hiányát. A bíróság értékelése szerint ez nem magatartásra irányuló kötelezés, hanem egy jogi helyzet deklarálására irányuló igény.

A felperes érvelése szerint az ilyen megállapítás az alperes oldalán tűrési kötelezettséget eredményezne, így mégis megfelelné a törvényi feltételeknek. A bíróság azonban ezt nem fogadta el, és rámutatott arra, hogy az ideiglenes intézkedés nem alakítható át pusztán értelmezéssel marasztalássá. Ha a kérelem lényege a jogi helyzet kimondása, akkor az megállapításnak minősül, még akkor is, ha annak közvetett hatása lehet a másik fél magatartására.

A bíróság ezért arra a következtetésre jutott, hogy a felperes kérelme nem felel meg az ideiglenes intézkedéssel szemben támasztott alapvető tartalmi követelményeknek. Mivel ez a hiányosság már önmagában kizárta az intézkedés elrendelését, a bíróság nem vizsgálta érdemben a Pp. 103. § (1) bekezdésében meghatározott további feltételeket, így különösen a közvetlenül fenyegető hátrány fennállását sem. A döntés tehát világossá teszi, hogy az ideiglenes intézkedés iránti kérelem esetében elsődleges szűrőként a kérelem tartalmi megfelelősége vizsgálendő: ha az nem irányul konkrét, kikényszeríthető magatartásra, az intézmény alkalmazásának nincs helye, függetlenül attól, hogy egyébként a felperes oldalán fennáll-e sürgős jogvédelmi igény.

17 Pp. 103. § (2) bekezdése.

A döntés kulcskérdése

A döntés középpontjában az a kérdés állt, hogy megállapításra irányuló kereset esetén milyen típusú ideiglenes intézkedésnek van egyáltalán helye, illetve, hogy a megállapítási jelleg „átvihető-e” az ideiglenes jogvédelem körébe. A bíróság álláspontja szerint az ideiglenes intézkedés igénybevételének lehetősége valóban nem függ a pertípustól. Elvileg megállapítási kereset mellett is kérhető. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az ideiglenes intézkedés tartalma is igazodhat a kereset jellegéhez. Ellenkezőleg, az ideiglenes intézkedés tartalmát a törvény önállóan, a saját funkciójára tekintettel határozza meg.

Ennek megfelelően a kulcskérdés nem az volt, hogy a felperes milyen keresetet terjesztett elő, hanem az, hogy a kért ideiglenes intézkedés megfelel-e a Pp. 103. § (2) bekezdésében rögzített tartalmi követelményeknek. A bíróság értelmezésében ez a rendelkezés egyértelműen kizárja a pusztán deklaratív, megállapító jellegű intézkedéseket, és az ideiglenes intézkedést a marasztalás logikájához köti.

A felperes érvelésének egyik központi eleme az volt, hogy a kért „megállapítás” valójában az alperes oldalán tűrési kötelezettséget eredményezne, így mégis megfelelné a törvényi követelményeknek. A bíróság azonban ezt az érvelést nem fogadta el, és lényegében azt mondta ki, hogy a kérelem minősítése nem pusztán a megfogalmazástól függ, hanem annak valódi tartalma az irányadó. Ha a kérelem ténylegesen egy jogi helyzet ideiglenes „kimondására” irányul, akkor az nem alakítható át mesterségesen marasztalássá. A döntés ezzel egy fontos határt húz, az ideiglenes intézkedés nem használható arra, hogy a bíróság a per érdemi eldöntését megelőlegezze, még ideiglenes formában sem. Másképpen fogalmazva, az ideiglenes jogvédelem nem válhat a megállapítási kereset gyorsított változatává.

Ugyanakkor a döntés mögött egy funkcionális megközelítés is kirajzolódik. A bíróság abból indul ki, hogy az ideiglenes intézkedés célja nem a jogi helyzet tisztázása, hanem az, hogy a felek magatartását azonnali jelleggel befolyásolja, és ezáltal megelőzze a később már helyrehozhatatlan hátrányokat. Ehhez viszont elengedhetetlen, hogy az intézkedés konkrét, végrehajtható kötelezést tartalmazzon.

A döntés így végső soron azt a tételt erősíti meg, hogy az ideiglenes intézkedés tartalmi keretei önállóak, és nem igazodnak automatikusan a kereseti kérelem természetéhez. Ez a megközelítés ugyan dogmatikailag következetes, de egyben jelentősen korlátozza az ideiglenes jogvédelem alkalmazhatóságát olyan esetekben, ahol a jogvita középpontjában éppen egy jogi állapot fennállása vagy hiánya áll.

Kritikai megjegyzések

A döntés egyik fő erőssége, hogy egyértelműen és következetesen rögzíti az ideiglenes intézkedés természetét. A bíróság világossá teszi, hogy az ideiglenes intézkedés nem deklaratív jellegű, hanem kifejezetten marasztaló és végrehajtható tartalmú határozat, amelynek célja a felek magatartásának azonnali befolyásolása. Ez a megközelítés dogmatikailag megalapozott, és hozzájárul ahhoz, hogy az ideiglenes intézkedés ne mosódjon össze a per érdemi eldöntésével.

Ezzel együtt a döntés rávilágít egy olyan strukturális problémára, amely a megállapítási keresetek és az ideiglenes jogvédelem viszonyában jelenik meg. A megállapítási keresetek sajátossága, hogy a felperes nem közvetlenül valamely magatartást kíván kikényszeríteni, hanem egy bizonytalan vagy vitatott jogi helyzet tisztázását. Ebben a kontextusban az ideiglenes intézkedés klasszikus, magatartásra kötelező modellje nehezen alkalmazható.

A konkrét ügy jól példázza ezt a feszültséget. A felperes valójában nem egy absztrakt jogi deklarációt kívánt elérni, hanem egy nagyon is gyakorlati célt, miszerint a vitatott szerződések a per időtartama alatt ne befolyásolják más eljárások kimenetelét, és ne okozzanak számára további hátrányt. Ez a cél tartalmilag közel áll az ideiglenes jogvédelem klasszikus funkciójához, mégis elbukott azon, hogy a kérelem nem volt lefordítható egyértelmű, konkrét magatartási kötelezésre.

Ez felveti azt a kérdést, hogy a jelenlegi bírói gyakorlat nem túl szűken értelmezi-e az ideiglenes intézkedés lehetséges tartalmát. Elképzelhető lenne ugyanis egy rugalmasabb megközelítés, amely nem pusztán a kérelem formális megfogalmazását, hanem annak gyakorlati hatását is figyelembe veszi. Például a szerződések „nem alkalmazhatóságának” kimondása értelmezhető lenne úgy is, mint az alperes olyan magatartástól való tartózkodásra kötelezése, amely a szerződések érvényesítésére irányul. A döntés ugyanakkor egyértelműen elutasítja az ilyen típusú átértelmezést, és a kérelem valódi tartalmát tekinti irányadónak. Ez a megközelítés növeli a jogalkalmazás kiszámíthatóságát, azonban egyben formalizálttá is teszi azt. Ennek következtében fennáll annak a veszélye, hogy az ideiglenes jogvédelem éppen azokban az esetekben nem nyújt hatékony segítséget, ahol a jogsérelem megelőzése a leginkább indokolt lenne.

További problémaként jelenik meg, hogy a felperes által hivatkozott hátrány nem egyetlen eljárásban jelentkezett, hanem más, párhuzamosan folyamatban lévő ügyekben is. Ez azt eredményezte, hogy a vitatott jogviszony tényleges hatásai több fórumon érvényesültek, miközben az ideiglenes jogvédelem eszköze ebben az eljárásban nem volt alkalmazható. Ez a helyzet a jogvédelem széttöredezéséhez vezethet, és a felet olyan helyzetbe hozza, ahol több eljárásban kell párhuzamosan fellépnie.

Összességében a döntés jól tükrözi a bírói gyakorlat formalizált megközelítését. A hangsúly elsősorban az eljárásjogi megfelelésen van, és kisebb mértékben a kérelem mögötti gyakorlati jogvédelmi szükségleten. Ez a megközelítés erősíti a rendszer koherenciáját és dogmatikai tisztaságát, ugyanakkor bizonyos esetekben a tényleges, időben hatékony jogvédelem rovására mehet.

4.3. A tényállás rövid ismertetése

BDT2020. 4248. *Kizárt olyan tartalmú ideiglenes intézkedés elrendelése, amely a jogerős ítélet meghozatala utáni időszakra rendelkezik valamely fél számára kedvező állapot fenntartásáról. Ideiglenes intézkedéssel nem teremthető olyan helyzet, amelynek megváltoztathatósága (megszüntethetősége) egy másik eljárás befejeződésének a függvénye.*

Az ügy középpontjában egy ingatlan birtoklásával kapcsolatos jogvita állt. Az alperes és lánya az érintett ingatlanban laktak, azonban az elsőfokú bíróság ítéletével kötelezte az alperest arra, hogy az ingatlant meghatározott határidőn belül kiürítve adja a felperes birtokába.

Az ítélet ellen mindkét fél fellebbezett. A felperes a perköltség emelését kérte, míg az alperes az ítélet hatályon kívül helyezését és a per megszüntetését indítványozta. Ezzel párhuzamosan az alperes arra is hivatkozott, hogy egy másik eljárás - az ingatlan tulajdonjogát érintő ügy - a Kúria előtt még folyamatban van, ezért kérte a másodfokú eljárás felfüggesztését. Arra az esetre, ha a felfüggesztésnek nem lenne helye, az alperes ideiglenes intézkedés iránti kérelmet terjesztett elő. Ebben azt kérte, hogy a bíróság tegye lehetővé számára az ingatlan birtokban tartását egészen addig, amíg a Kúria a másik, tulajdonjogi kérdést érintő felülvizsgálati eljárást be nem fejezi. Kérelmét azzal indokolta, hogy ellenkező esetben elveszítené lakhatását, és saját, valamint beteg lánya elhelyezését nem tudná megoldani. Érvelése szerint indokolt a fennálló birtokállapot fenntartása addig, amíg a tulajdonjogi viszonyok véglegesen tisztázásra nem kerülnek. A törvényszék az ideiglenes intézkedés iránti kérelmet elutasította, és ezt az ítéletábra is helybenhagyta.¹⁸

A döntés lényege

A bíróság döntésének középpontjában az ideiglenes intézkedés időbeli hatályának korlátja állt. Az ítéletábra hangsúlyozta, hogy az ideiglenes intézkedés lényege szerint átmeneti jellegű, célja az, hogy a per folyamata alatt biztosítson

18 Debreceni Ítéletábra Pkf.I.20.292/2020/2.

ideiglenes jogvédelmet, de hatálya főszabály szerint legfeljebb az adott eljárás jogerős befejezéséig tarthat.

Ebből következően kizárt olyan tartalmú ideiglenes intézkedés elrendelése, amely a jogerős ítélet meghozatalát követő időszakra is kihat, és egy fél számára kedvező állapot fennmaradását biztosítja. A konkrét ügyben az alperes kérelme valójában arra irányult, hogy az ingatlan birtokában maradjon akkor is, ha a másodfokú bíróság jogerősen elutasítja a fellebbezését. Ez azt jelentette volna, hogy az ideiglenes intézkedés hatása túlnyúlik a per keretein, és egy másik, külön eljárás (a Kúria előtti felülvizsgálat) befejezéséhez kötődik.

A bíróság rámutatott, hogy az ideiglenes intézkedés nem szolgálhat ilyen célra. Nem teremthető olyan jogi helyzet, amelynek fennmaradása vagy megszüntetése egy másik eljárás kimenetelétől függ. Ez ellentétes lenne az ideiglenes intézkedés átmeneti jellegével és a perbeli funkciójával. A bíróság arra is utalt, hogy a jogrendszer más eszközt biztosít az ilyen helyzetek kezelésére. Amennyiben a jogerős döntés után merül fel a végrehajtás felfüggesztésének igénye, arra külön eljárási lehetőség áll rendelkezésre (pl. a felülvizsgálati eljárás keretében).

A döntés kulcskérdése

A döntés központi kérdése az volt, hogy meddig terjedhet az ideiglenes intézkedés időbeli hatálya, és összekapcsolható-e az egy másik eljárás kimenetelével. A bíróság egyértelműen mellett foglalt állást, hogy az ideiglenes intézkedés szorosan kötődik ahhoz az eljáráshoz, amelyben azt elrendelik. Ennek megfelelően hatálya nem nyúlhat túl a per jogerős befejezésén, és nem alakítható úgy, hogy annak fennmaradása egy másik – *akár kapcsolódó* – eljárás befejezésétől függjön. A felperes kérelme ezzel szemben éppen ezzel célozta a birtokállapot fenntartását addig, amíg a Kúria egy másik ügyben döntést hoz. A bíróság ezt úgy értékelte, hogy a kérelem valójában nem a perbeli jogvita ideiglenes rendezésére irányul, hanem egy jövőbeli, bizonytalan kimenetelű eljárás hatásainak előzetes „kivédésére”. A döntés ezzel összefüggésben azt is világossá teszi, hogy az ideiglenes intézkedés nem használható arra, hogy a fél előre biztosítsa magának egy esetleges pervesztesség következményeinek elkerülését. Az intézmény nem alkalmas arra, hogy a jogerős ítélet hatását „felfüggeszse” vagy késleltesse.

Kritikai megjegyzések

A döntés egyik erőssége, hogy világosan kijelöli az ideiglenes intézkedés időbeli határait, és ezzel hozzájárul a jogintézmény következetes alkalmazásához. A bíróság helyesen mutat rá arra, hogy az ideiglenes intézkedés nem válhat olyan eszközzé, amely a jogerős ítélet hatását előre korlátozza vagy kiüresíti.

Ugyanakkor a döntés rávilágít egy gyakorlati problémára is. Az alperes által felvetett helyzet - *különösen a lakhatás elvesztésének veszélye* - tipikusan olyan élethelyzet, ahol az ideiglenes jogvédelem iránti igény erős és indokolható. A bíróság azonban ezt az érdekhelyzetet nem tudta figyelembe venni, mert a kérelem tartalma túllépett az ideiglenes intézkedés megengedett keretein. A döntésből az is látható, hogy az ideiglenes intézkedés szigorú időbeli korlátozása mellett a jogvédelem több, egymástól elkülönülő eljárás között oszlik meg. Az a kérdés, hogy a fél a jogerős ítélet után milyen módon kérheti a végrehajtás felfüggesztését, már egy másik eljárás tárgya. Ez a rendszer ugyan logikailag koherens, de a gyakorlatban a jogvédelem széttagolódásához vezethet. Felvethető továbbá, hogy a bíróság által alkalmazott megközelítés mennyiben veszi figyelembe a konkrét élethelyzeteket. Bár dogmatikailag indokolt az ideiglenes intézkedés időbeli korlátozása, egyes esetekben - *különösen lakhatással kapcsolatos ügyekben* - ez a szigorú értelmezés aránytalan következményekkel járhat.

Összességében a döntés jól illeszkedik abba a bírói gyakorlati irányba, amely az ideiglenes intézkedés alkalmazását szűk keretek között tartja. Ez erősíti a jogintézmény kiszámíthatóságát és rendszerbeli helyét, ugyanakkor felveti azt a kérdést, hogy az ideiglenes jogvédelem minden esetben képes-e megfelelően reagálni a komplex, több eljárást érintő jogvitákra.

5. Összegzés

Az ideiglenes intézkedés a polgári per egyik legfontosabb eszköze a hatékony jogvédelem biztosítására, mivel lehetőséget ad arra, hogy a bíróság a jogvita érdemi eldöntését megelőzően is beavatkozzon a felek jogviszonyába. Funkciója elsősorban preventív jellegű, a késedelemből fakadó, utóbb már nem orvosolható hátrányok megelőzését szolgálja.

A tanulmányban vizsgált bírói gyakorlat ugyanakkor azt mutatja, hogy az ideiglenes intézkedés alkalmazhatósága nem csupán a törvényi feltételek fennállásától függ, hanem további, a gyakorlat által kialakított korlátok is jelentősen befolyásolják. A bemutatott eseti döntések alapján három meghatározó korlát rajzolódik ki. A keresettel érvényesített joghoz való szoros kötöttség, a marasztaló jelleg követelménye, valamint az időbeli hatály korlátozottsága. E korlátok együttesen egy olyan szűrőrendszert alkotnak, amely jelentősen meghatározza az ideiglenes intézkedés tényleges alkalmazási körét. A bírói gyakorlat következetesen érvényesíti e szempontokat, és gyakran már ezek alapján kizárja az intézkedés elrendelésének lehetőségét, anélkül, hogy a klasszikus feltételek - így különösen a közvetlenül fenyegető hátrány - részletes vizsgálatára sor kerülne.

A vizsgálat alapján megállapítható, hogy ez a restriktív megközelítés hozzájárul az ideiglenes intézkedés dogmatikai tisztaságához és a jogalkalmazás kiszámíthatóságához. Ugyanakkor felvethető, hogy a szigorú értelmezés bizonyos esetekben a jogvédelem hatékonyságának rovására mehet. Különösen azokban az ügyekben jelentkezik ez a probléma, ahol a jogsérelem több eljárás metszéspontjában áll, vagy ahol a felperes által elérni kívánt eredmény nehezen fejezhető ki konkrét magatartási kötelezés formájában.

A nemzetközi tendenciák ugyanakkor azt mutatják, hogy az ideiglenes jogvédelem szerepe a modern polgári eljárásjogban egyre inkább felértékelődik, különösen a hatékony és időben érvényesíthető jogvédelem követelménye miatt. Ehhez képest a hazai bírói gyakorlat inkább restriktív irányba mozdul el, ami indokoltta teheti a jelenlegi értelmezési keretek újragondolását.¹⁹

Mindezek alapján indokoltnak tűnik annak vizsgálata, hogy a jelenlegi jogértelmezési keretek mennyiben biztosítanak megfelelő egyensúlyt a gyors és hatékony jogvédelem, valamint az eljárási garanciák érvényesülése között. Az ideiglenes intézkedés funkciójának érvényesülése szempontjából különös jelentősége lehet egy olyan megközelítésnek, amely - a dogmatikai keretek tiszteletben tartása mellett - nagyobb hangsúlyt helyez a tényleges jogvédelmi szükségletre.

Felhasznált irodalom

BDT2020.4248.

BDT2023.4711.

BH2025.234.

A Polgári Perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja. I/III. Szerk.: Varga István. HVG-ORAC, Budapest, 2018.

Farkas József – Kengyel Miklós: Bizonyítás a polgári perben. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2005.

Kiss Daisy: A polgári per titkai – Kérdések és válaszok a polgári perrendtartás Általános Részéből. HVG-ORAC, Budapest, 2009.

19 Wopera Zsuzsa: Az ideiglenes intézkedés elmélete és gyakorlata a polgári eljárásjogban, PhD értekezés, Miskolc, 2001

Kompakt kommentár a polgári perrendtartáshoz. 1. kötet. Szerk.: *Völcsy Balázs*. Wolters Kluwer, Budapest, 2025.

Wopera Zsuzsa: „Az ideiglenes intézkedés”. In: *Wopera Zsuzsa (szerk.): A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata*. Wolters Kluwer, Budapest, 2017.

Wopera Zsuzsa: Az ideiglenes intézkedés elmélete és gyakorlata a polgári eljárásjogban. PhD értekezés, Miskolc, 2001.

Ormándi Kristóf
doktorandusz, SZTE ÁJK
ORCID: -

KORRUPCIÓ ÉS ELSZÁMOLTATÁS A TERMÉSZETJOGBAN

Absztrakt

A tanulmány a korrupció fogalmának történeti és jogfilozófiai fejlődését vizsgálja a természetjogi gondolkodástól a modern korrupcióelméletekig, különös figyelemmel az elszámoltathatóság kérdésére. Bemutatja, hogy Aquinói Szent Tamás, Grotius és Kant erkölcsfilozófiai megközelítéseit miként váltotta fel a klasszikus szociológia (különösen Weber és Durkheim) intézményi szemlélete, majd elemzi a principal-agent modell, a kollektív cselekvés elmélete és az állam foglyul ejtésének (state capture) koncepcióját. A tanulmány áttekinti a korszerű korrupcióellenes eszközöket, különös tekintettel az integritásalapú közigazgatásra, a vagyon-visszaszerzésre és a nemzetközi együttműködésre. Következtetése szerint a modern korrupció elleni fellépésnek a rendszerszintű visszaélésekre és azok gazdasági haszonélvezőire kell összpontosítania, miközben megőrzi a természetjogi hagyomány közjóra és közhatalmi felelősségre épülő alapértékeit.

Tárgyszavak: korrupció, elszámoltatás, természetjog, jogtörténet, jogbölcselet

CORRUPTION AND ACCOUNTABILITY IN NATURAL LAW

Abstract

The study examines the historical and legal-philosophical evolution of the concept of corruption from natural law thought to modern theories of corruption, with particular emphasis on the issue of accountability. It outlines how the moral-philosophical approaches of Thomas Aquinas, Grotius, and Kant were superseded by the institutional perspective of classical sociology (specifically Weber and Durkheim), and subsequently analyzes the principal-agent model, collective action theory, and the concept of state capture. The study reviews contemporary anti-corruption tools, focusing in particular on integrity-based public administration, asset recovery, and international cooperation. It concludes that modern efforts to combat corruption must focus on systemic abuses and their economic beneficiaries, while preserving the fundamental values of

the natural law tradition rooted in the common good and the responsibility associated with public authority.

Keywords: corruption, accountability, natural law, legal history, legal philosophy

[DOI: 10.66103/KK.2026.3.4](https://doi.org/10.66103/KK.2026.3.4)

1. Bevezetés

A korrupció jelensége az emberi együttélés történetével csaknem egyidős társadalmi probléma, amely különböző formákban és intenzitással valamennyi ismert civilizációban megjelent. Bár a modern közbeszéd és a kortárs jogtudomány rendszerint büntetőjogi, közigazgatási vagy politikatudományi kategóriaként közelíti meg, a korrupció fogalmának mélyebb vizsgálata arra mutat rá, hogy annak gyökerei jóval túlmutatnak a pozitív jog által meghatározott normarendszereken. A korrupció ugyanis nem pusztán valamely jogszabály megsértése, hanem a közösség által legitimnek tekintett erkölcsi és politikai rend megbontása, a közérdek és a magánérdek közötti egyensúly felborulása, végső soron pedig a közhatalom rendeltetésével kapcsolatos társadalmi konszenzus megsértése. Ebből következően a korrupció története egyúttal az igazságosságról, a közjóról, a közhatalom természetéről és az elszámoltathatóság követelményéről alkotott emberi elképzelések története is.

A modern korrupciókutatás többnyire intézményi és funkcionális megközelítést alkalmaz. A politikatudomány, a közgazdaságtan és a jogszociológia képviselői rendszerint a hatalommal való visszaélés, az információs aszimmetria, a *principal–agent* probléma vagy a közbizalom eróziójának fogalmaival írják le a jelenséget. E megközelítések kétségtelenül jelentős magyarázó erővel rendelkeznek, ugyanakkor gyakran háttérbe szorítják azt a kérdést, hogy miért tekinti egy adott társadalom a korrupciót egyáltalán elítélendőnek. Másként fogalmazva: milyen normatív alapokon nyugszik az a meggyőződés, hogy a közhatalom gyakorlója nem használhatja hivatalát saját javára, és milyen filozófiai előfeltevések teszik lehetővé az elszámoltatás követelményének megfogalmazását? E kérdések megválaszolásához szükségszerűen vissza kell nyúlnunk a természetjogi gondolkodás hagyományához, amely a modern alkotmányosság, az emberi jogok és a jogállamiság számos alapelveinek történeti előzményét képezi.

A természetjogi gondolkodás klasszikus képviselői – Arisztotelészről és Cicero munkásságától Aquinói Szent Tamáson, Hugo Grotiuson és John Locke-on át

egészen a német idealizmus filozófusaiig – abból a feltevésből indultak ki, hogy a politikai és jogi közösség létezésének végső célja a közjó megvalósítása. E fel fogás szerint a közhatalom nem öncélú uralmat jelent, hanem olyan szolgálatot, amelynek legitimitása a közösség érdekének előmozdításából fakad. Amennyiben a közhatalom birtokosa ezt a rendeltetést megsérti, és a rábízott jogosítványokat magánérdekből gyakorolja, nem csupán valamely pozitív jogi normát sért meg, hanem magát a politikai közösséget összetartó erkölcsi rendet is. A korrupció ilyen értelemben nem egyszerű szabályszegés, hanem a közjó ellen elkövetett cselekmény, amely a közösség bizalmát, a jogrend legitimitását és végső soron az állam fennmaradásának feltételeit veszélyezteti.

Nem véletlen tehát, hogy a korrupció elleni fellépés igénye már az ókori jogrendszerekben is megjelent. Hammurapi törvényeitől kezdve a római köztársaság közhivatali bűncselekményein át egészen a középkori és kora újkori államelméletekig visszatérő motívumként jelenik meg a bírák, hivatalviselők és politikai vezetők felelősségének kérdése. A történelem során ugyan változtak azok az intézmények és eljárások, amelyekkel a társadalmak a visszaéléseket kezelni kívánták, ám az alapvető probléma lényegében változatlan maradt: miként biztosítható, hogy a közhatalom gyakorlói a rájuk bízott jogosítványokat a közösség érdekében, ne pedig saját hasznukra használják fel.

A kérdés különös aktualitást nyert a 21. század első évtizedeiben, amikor a korrupció elleni küzdelem egyre inkább a demokratikus jogállamok legitimációs kérdésévé vált. Az átláthatóság, az integritás, az elszámoltathatóság és a jó kormányzás fogalmai ma már nem csupán szakpolitikai célkitűzések, hanem a nemzetközi szervezetek, alkotmánybíróságok és emberi jogi fórumok által hangsúlyozott alapelvek. Ugyanakkor a korrupcióval kapcsolatos közéleti viták gyakran túllépnek a tisztán jogi megfontolásokon, és olyan erkölcsi, politikai vagy akár történeti kérdéseket vetnek fel, amelyek a természetjogi hagyomány által felvetett problémákhoz vezetnek vissza.

Jelen tanulmány célja ezért nem elsősorban a korrupció büntetőjogi dogmatikájának vagy a korrupcióellenes intézményrendszerek részletes bemutatása, hanem annak vizsgálata, hogy a korrupció és az elszámoltathatóság fogalma miként jelent meg a természetjogi gondolkodás különböző korszakaiban, és hogyan járult hozzá a modern korrupcióellenes szemlélet kialakulásához. A tanulmány ennek érdekében áttekinti a korrupció történeti előzményeit az ókori civilizációktól kezdve, bemutatja a természetjogi hagyomány meghatározó szerzőinek vonatkozó nézeteit, majd röviden kitér a klasszikus szociológiai gondolkodás korrupcióértelmezéseire és a jelenkor legfontosabb jogi megoldásaira. Az elemzés alapvető tézise, hogy a korrupció elleni fellépés legitimációja végső soron ma is ugyanabból a forrásból táplálkozik, mint évszázadokkal ezelőtt: abból a meggyőződésből, hogy a közhatalom gyakorlása a közösség szolgálatára

irányul, és e szolgálat megszégése nem pusztán jogi, hanem erkölcsi értelemben is elszámoltatást von maga után. E tanulmányban a szerző arra vállalkozik, hogy a korrupció jelenségének a történeti és intézményi hátterét jogtörténeti és jogfilozófiai szemszögből mutassa be a természetjog elveinek tükrében. Módszertanilag a szakirodalom áttekintését, az összehasonlító módszert és a logikai dedukció elveit követem. Célom a problémafelvetés és a téma körüljárása, de a tanulmány végén de lege ferenda célzatú megállapításokat is teszek.

2. Történelmi áttekintés

2.1. Ókori előzmények

Annak érdekében, hogy valóban megértsük ennek a témának a komplex problémakörét, érdemes a kérdés körüljárását a legelső emberi civilizációknál kezdeni, az ókori folyam menti kultúráknál, mint például Mezopotámia, Egyiptom vagy az ókori Görögország. A világ legősibb civilizációja a sumér (mezopotámiai) volt, ahol az i.e. 3. évezredben már a híres uralkodó *Hammurapi* (más írásmód szerint *Hamurappi*, *Hammurabi*) törvénykönyve szerint igazgatták a társadalmat, és mérték ki az egyes bűncselekményekre az őket megillető büntetéseket. *Hammurapi* törvényei¹, amelyeket egy sztélére (kőoszlopra) vésetett fel, kivételesen szigorúak voltak már a kor mércéjével nézve is, és többek közt innen eredeztethető a talio (szemet szemért, fogat fogért) elve.² A vagyon elleni bűncselekményekből a lopást és a rablást rendelte a legszigorúbban büntetni („6. §. *Ha valaki az isten, avagy a palota tulajdonát elloppja: az illető* ölessék meg; és az, a kinek kezében a lopott holmit meglelik: ölessék meg. 7. §. *Ha valaki akár ezüstöt, akár aranyat, akár rabszolgát, akár rabszolganőt, akár ökröt, akár juhót, akár szamarat, avagy bármi néven nevezhető holmit szabad ember fiának avagy rabszolgájának kezéből, tanuk és szerződés nélkül megvásárol, s avagy megőrzés végett el fogad: az illető tolvaj; ölessék meg. 8. §. Ha valaki akár ökröt, akár juhót, akár szamarat, akár disznót, avagy hajót lop: ha a dolog az istené, ha a dolog a palotáé, s XXX-szorosát fogja megadni; ha a dolog felszabadítotté: X-szeresét téríti meg; ha a tolvajnak nincs mit adnia: ölessék meg.*”)³. Ugyanakkor a közönséges

1 *Kmoskó Mihály* (ford.), *Hammurabi törvényei*. Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog-és Társadalomtudományi Szakosztálya, Kolozsvár, 1911.

2 *Kmoskó i.m.*, *Lex talionis*. Szemet szemért . . . 194–214. §§. 54–55. o.

3 Uo. Szentségtörő és felségsértő lopás. 6–8. §§. 29–30. o.

lopás és rablás is halálbüntetést vonhatott maga után.⁴ De a tiltott előny elfogadása, vagy az ilyen előnyökkel való üzérkedés is példás büntetési tételt vont maga után. Történt ez azért, mert a mezopotámiai társadalom szemében a törvények nem pusztán emberi jogviszonyokat szabályozó normáknak, hanem az isteni rendből fakadó, megfellebbezhetetlen, abszolút jogi és erkölcsi szabályoknak számítottak. Aki tiltott előnyt fogad el, vagy bármilyen módon azt a látszatot kelti, hogy korrupt, megvesztegethető, az az istenek és az emberek szemében is súlyos bűnt követett el, mivel a saját önző céljait a társadalmi igazságosság kollektív célja elé helyezte, valamint egyfajta „rákos sejt” módjára megsértette az életközösségének természetes rendjét.⁵ A törvénykönyv kifejezetten előírta a bíró megvesztegetésének, illetve a bírói ítélet megmásításának tilalmát is, amely megszegése szigorú következményekkel járt az elkövető, illetve a vesztegetést elfogadó bíró számára.⁶

Ugyanez az elv tükröződött vissza az ókori egyiptomi igazságszolgáltatásban is, ahol a társadalom legfontosabb értéke az igazságosság (*Ma'at*) volt. Az egyiptomi közember számára a szigorú hierarchia, illetve a fáraó isteni mivoltába vetett hit, az általa hozott törvények betartása és betarttatása volt az alapvető életforma.⁷ Mivel a társadalmat a vallási és spirituális elvek kormányozták, ezért rendszerint megvetették azokat, akik az anyagi célok mentén működtek. Mindezek ellenére a korrupció (jellemzően a megvesztegetés) már itt és ebben

4 Uo. 9. §. Ha valakinek holmia elveszett, s elveszett holmiát másnak a kezében csípi meg, mire az az ember, a kinek kezében az elveszett holmi s megkerült: „eladó adta el, tanuk előtt, vásároltam” — mondja, és a veszett holmi gazdája: „tanukat, a kik ismerik elveszett holmimat, hozok” — mondja: a vevő az eladót, a ki neki eladta és a tanukat, a kik előtt vásárolt, hozza el; és a veszett holmi gazdája elveszett holmiát ismerő tanukat hozzon; a bíró szavait vegye szemügyre; a tanuk, a kik előtt a vételár lefizetődött, és a veszett holmit ismerő tanuk a tényállásra vonatkozó tudásukat az isten színe előtt jelentsék ki; az eladó tolvaj; ölessék meg; a veszett holmi gazdája elveszett tárgyát vigye haza; a vevő, a pénzt, melyet lefizetett, az eladó házában foglalja le. 10. §. Ha a vevő „az eladót, ki neki eladott és a tanukat, a kiknek jelenlétében vásárolt, s elő nem állítja, viszont pedig az elveszett holmi gazdája veszett holmiát ismerő tanukat hoz: a vevő tolvaj; ölessék meg; a veszett holmi gazdája pedig elveszett holmiát vigye haza. 11. §. Ha veszett holmi gazdája veszett holmiát ismerő tanukat nem tud hozni: gazember; rágalmat (?) hozott forgalomba; ölessék meg. 12. §. Ha az eladó végzetét követi: a vevő az eladó házában „a kérdéses pör tárgyát képező összeget V-szörösen vegye meg. [...] 18. §. Ha az illetőnek tanúi nincsenek a közelben: a bíró határidőt szab neki VI hónapra; ha VI hónapon belül tanuit elő nem állítja: az illető gazember; a kérdéses pör bírságát köteles viselni. 21. §. Ha valaki házba betör: magának a betörés helyének színe előtt ölje meg és kaparjék be. 22. §. Ha valaki rablást követ el és rajtakapják: az illető ölessék meg. 23. §. Ha a rabló kézre nem kerül: a megrabolt ember mindennemű veszteségét isten előtt panasolja fel, mire a város és az öregbíró, a kinek országában és területén a rablás megtörtént, minden elveszett holmiát meg fogják téríteni.

5 Greene, Caitlyn F. et al., *Historical Concepts of Social Justice. The Code of Hammurabi*. <https://milne-publishing.geneseo.edu/social-justice-in-human-services/chapter/historical-concepts-of-social-justice/> (letöltve 2026. 06. 02. napján)

6 Kmoskó i.m. 29. o. „5. §. Ha a bíró ítéletet ítélt, végzését eldönti, „pecsétes okmányt állít ki róla, utána pedig ítéletét meghajlítja: az a bíró, a kire az általa hozott ítélet megmásítását rábizonyítják, a kérdéses pör tárgyát képező összeg XII-szeresét fogja megadni, és nyilvánosság előtt fogják eltávolítani bíraskodása székéből, úgy hogy többé oda. visszatérni nem fog s a bírakkal ítéletben nem ül”

7 El-Saad, Hassan, *Considerations on Bribery in Ancient Egypt. Studien zur Altägyptischen Kultur*, Bd. 25(1998), 295-304. o.

a történelmi korban is jelentős problémának számított, amit a törvénykönyvek nevesítettek, és szigorú jogkövetkezményekkel büntettek.⁸ Az első világszerte elismert világi korrupcióellenes törvényt *Hóremheb* fáraó fogalmazta meg ediktumában; eszerint az a bíró, aki megvesztegethető, pénzt vagy ajándékot fogad el az ítéletek megmásításaért cserébe, azt el kell a posztjáról távolítani, sőt súlyosabb büntetést is kiszabhattak ellene (pl. orrlevágás, száműzés, halál).⁹ A későbbi fáraók, mint *II. Széti*, folytatták ezeknek a szigorú vesztegetés-ellenes intézkedéseknek a betartatását, sőt Széti kiterjesztette azokat a papokra, a helyi adószedőkre, polgármesterekre, és a királyi vezírekre is, előírva, hogy a hatóságok a sikkasztással és a megvesztegetéssel szemben kemény jogkövetkezményekkel lépjenek fel.¹⁰ Egy érdekes részletét képezi az antik egyiptomi irodalomnak az Ékesszóló Paraszt meséje (*Tale of the Eloquent Peasant*), amely szintén a korrupció és a vagyon elleni bűncselekmények kérdskörét írja le. A történet szerint egy szegény földműves, Khun-Anup szamarait csellel elrabolja tőle egy földesúr. Khun-Anup előadja a panaszát a királyi tanácsos Rensinek, aki először a bírák elé viszi azt. A bírák szerint ez csak egy paraszt problémája, ők így nem foglalkoznak vele érdemben, viszont Rensi továbbviszi az ügyet a fáraó elé. Elmondja, hogy egy ékesszóló paraszt kéri a szamarainak visszaadását. A fáraónak tetszik Khun-Anup stílusa, ezért meghagyja, hogy amíg az ügy tart, addig adjanak neki és a családjának szállást és ételt, de ne mondják el, hogy ki adta. Khun-Anup kilenc napig folyamatosan pereskedett és adta elő a vádbeszédét, végül öngyilkossággal fenyegetőzött, és megsértette Rensit, amiért megverték. Mikor már látszólag „minden kötél szakadt”, a hatóságokat meggyőzte Khun-Anup kitartása, így visszakapta a szamarait, és mellé az uraság vagyonát is kompenzáció gyanánt, aki így szegényebb lett, mint Khun-Anup valaha volt.¹¹ Összegezve tehát elmondható, hogy míg az igazságosság és a társadalom, valamint az istenek és a fáraó, mint az istenek földi helytartója iránti hűség mozgatta az egyiptomi társadalmat, de mint az emberek általában, ők sem voltak mentesek az anyagi előnyökre való törekvéstől, sem a korrupciótól.

Az ókori Hellaszban és a római civilizációban is központi kérdéskör volt a korrupció és az integritás kérdése.¹² Mindkét kultúrában erősen jelen volt a korrupció a szó lehető legtágabb értelmében, de főleg a vesztegetés, a hivatali visszaélések és a választási csalás volt mindennapos gyakorlat. A régi civilizációk

8 Uo.

9 Martin, Timothy A., *The Development of International Anti-Bribery Law*. Calgary, Alberta, Canada. www.timmartin.ca. (letöltve 2026. 06. 01. napján)

10 El-Saady i.m. 298. p.

11 Gardiner, Alan H, *The Eloquent Peasant*. The Journal of Egyptian Archaeology. Vol. 9, No. 1/2 (Apr., 1923), pp. 5–25. <https://doi.org/10.1177/030751332300900102>

12 Bosman, Philip (ed.), *Corruption and Integrity in Ancient Greece and Rome*. Acta Classica Supplementum IV. Classical Association Of South Africa, Pretoria, 2012.

érdeklődése a korrupció és annak működése iránt nem volt teljesen azonos, mint a mai modern civilizációban. Az antikvitásban a hangsúly egyes szerzők szerint azon volt, hogy a kormányzat működésének romlását vizsgálják, és ez ellen megpróbáljanak fellépni, nem annyira a korrupció anyagi vonzataival foglalkoztak. A korrupció monetáris éle csak a 18. sz. után kezdett el központi témává válni a jogi és politikai gondolkodásban.¹³ Tudvalevő, hogy mind az ókori Athénnek, mind Rómának nagy bürokráciái voltak, amelyek számos lehetőséget nyújtottak a visszaélésre. A politikusok, mint a római szenátorok vagy a görög Boulé (nagytanács) tagjai, nem, vagy alig voltak megfizetve az államigazgatásban nyújtott teljesítményük miatt. A legtöbben eleve gazdagok voltak, és a személyes vagyonukból is álltak egyes politikai költségeket, de voltak azok, akik számára az ajándékok elfogadása, vagy a pénzbeli „szponzorok” keresése jelentette a biztos megélhetést.¹⁴ Ez időnként olyan kiélezett helyzeteket szült, mint például a híres athéni szónok és politikus, Aiszkhinész támadásai Démoszthenész ellen, ahol azzal vádolta, hogy perzsa pénzből finanszírozza a politikai karrierjét (amit Démoszthenész nem tagadott, de úgy vallotta hogy az nem jogtalan haszonszerzés, hanem indokolt, geopolitikai jövedelem, amit a köz javára fordít), miközben maga Aiszkhinész vagyona is jó részben ajándékokból, hálapénzekből állt.¹⁵ A görög filozófia egyik sarokköve volt az erénnyel (*arete*) kapcsolatos diskurzus, amelyet Szókratész és Plátón filozófiájában is megtalálunk, de ez végső formáját a politikai filozófiájában tanítványuk, Arisztotelész filozófiájában érte el. Arisztotelész gondolkodásában az igazságosság a politikai közösség egyik alapvető erénye, amely a közjó szolgálatában áll, és a törvényekhez való helyes viszonyban nyilvánul meg: az igazságos állam az, ahol az állampolgárok nem csupán saját érdeküket követik, hanem a közösség rendjét is fenntartják. Arisztotelész szerint a korrupció nem pusztán pénzügyi vagy politikai visszaélés, hanem az erényes rend megbomlása, amikor a vezetők a közérdeket magánérdekekre cserélik, és így az állam elfajult (*deviáns*) formába csúszik át, mint a türannisz vagy az oligarchia torzult változatai.¹⁶ Az ilyen rendszerekben az igazságosság sérül, mert a javak elosztása nem érdem, hanem hatalmi önkény vagy gazdasági befolyás alapján történik, ami Arisztotelész szerint az állam erkölcsi céljának tagadását jelenti.¹⁷

Az ókori Rómában a közpénzekkel való bánásnak (visszaélésnek) és a vesztetésnek erőteljes gyakorlata alakult ki, ennek legismertebb formája az ún.

13 Hill, Lisa, Conceptions of Political Corruption in Ancient Athens and Rome. History of Political Thought. Vol. XXXIV. No. 4. Winter 2013. 565-587. o.

14 Uo.

15 Uo. 580. o.

16 Arisztotelész, Politika. 3-4. könyv. Ford. Szabó Miklós, <https://mek.oszk.hu/04900/04966/04966.htm#3>. (letöltve 2026. 06. 20. napján).

17 Arisztotelész, Nikomakhoszi etika, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2023. passim.

ambitus volt. Ez a gyakorlat (amelyből a későbbi ambíció szó, mint a célra törés szinonimája is származott), abból állt, hogy a megválasztandó képviselők vagy szenátorok körbe jártak az utcákon a nép között, megvesztegetve a szavazókat, készpénzen véve szavazatokat, sőt egyes esetekben pénzt is szórtak a plebs közé. A római jogalkotás megpróbált ellene védekezni (*Lex de ambitu*, *Lex Tullia*, *Lex Pompeia de ambitu*, *Lex Julia de ambitu*)¹⁸, és először nagyon szigorúan büntették a cselekményt, 10 éves közügyektől való eltiltással vagy 10 éves száműzetéssel, később a császárkorban azonban már a gyakorlat visszaszorult a helyi szintekre, ezért a *Lex Julia* idejétől már csak 100 aurum pénzbüntetéssel és infamiával (a jogi helyzet elvesztésével) sújtották.¹⁹ A helyzet ironiája, hogy az *ambitus* ellen hozott, drákói szigorú törvények megnehezítették a vádlottak védekezését, ezáltal rendkívül kézenfekvővé vált a politikusok számára, hogy politikai ellenfeleiket megvádolják, ami tovább mérgezte a Római Köztársaság légkörét, helyet adva ezáltal a későbbi diktatúrának és császárpárti puccsoknak, és elősegítve a társadalom további hanyatlását.²⁰ Itt említhető a híres római jogász és filozófus, Marcus Tullius Cicero antikorrupciós gondolkodása, amely szorosan kapcsolódik a *res publica* (köztársaság) eszményéhez. Szerinte az állam működésének alapja az igazságosság, a törvények tisztelete és a tisztségviselők erkölcsi felelőssége. Cicero filozófiai írásaiban a sztoikus és akadémikus hagyományokra támaszkodva hangsúlyozza, hogy a politikai hatalom legitimációja az erényből fakad, és aki visszaél hivatalával, az nemcsak jogilag, hanem erkölcsileg is megbontja a közösség rendjét.²¹ Antikorrupciós fellépésének legismertebb példája az *In Verrem* című vádbeszédsorozat, amelyben Gaius Verres szicíliai helytartót hivatali visszaélésekkel, zsarolással és kifosztással vádolta; ezek a beszédek nemcsak jogi vádbeszédek voltak, hanem a római provinciális kormányzás rendszerhibáinak éles kritikái is, amelyekben Cicero a korrupciót a köztársaság erkölcsi hanyatlásának egyik fő okaként mutatta be.²²

18 *Lex de ambitu* – i.e.432, *Lex Tullia de ambitu* – i.e. 63, *Lex Pompeia de ambitu* – i.e. 52, *Lex Iulia de ambitu* – i.e. 18: az *ambitus* bűncselekménnyel és a rá kiszabott büntetési tétellel foglalkozó törvények. In: Montgomery, Donald: *Ambitus: Electoral Corruption and Aristocratic Competition in the Age of Cicero*. A Thesis Submitted to the School of Graduate Studies in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Master of Classics. McMasters University, 2005.

19 Uo. 38.

20 Meskell, Zachary, *When Anticorruption Begets Corruption: A History Lesson from the Roman Republic*. <https://globalanticorruptionblog.com/2020/11/30/when-anticorruption-begets-corruption-a-history-lesson-from-the-roman-republic/> (letöltve 2026. 06. 25. napján)

21 Cicero, Marcus Tullius, *De Legibus*, I. 18–23. o.

22 Cicero, Marcus Tullius, *In Verrem*, I-II. könyv. <https://www.thelatinlibrary.com/cicero/ver1.shtml>, <https://www.thelatinlibrary.com/cicero/verres.2.1.shtml> (letöltve 2026. 06. 28. napján)

2.2. A természetjogi hagyomány kialakulása és az elszámoltatás erkölcsi alapjai

A klasszikus antikvitás közjó-központú államelmélete és a római jog közérdeket védő intézményei ugyan megalapozták a későbbi európai jogfejlődést, a közhatalom erkölcsi legitimációjának átfogó, rendszerezett elmélete csak a középkori természetjogi gondolkodásban bontakozott ki teljes egészében. Míg az ókori szerzők elsősorban a politikai közösség helyes működésének feltételeit és az államformák romlásának okait vizsgálták, addig a skolasztika a közhatalom eredetét és korlátait már egy univerzális erkölcsi rend részeként értelmezte. A keresztény filozófia számára ugyanis a világi hatalom nem önmagában álló politikai jelenség volt, hanem az isteni teremtés rendjébe illeszkedő intézmény, amelynek elsődleges feladata az emberi közösség békéjének, igazságosságának és végső soron a közjónak az előmozdítása. E szemlélet jelentős fordulatot hozott a közhatalomról való gondolkodásban: a hivatalviselő legitimitását többé nem pusztán a tényleges hatalomgyakorlás vagy a pozitív jog biztosította, hanem az a morális kötelezettség is, hogy tevékenységét a közösség javának szolgálatába állítsa. Ebből logikusan következett az is, hogy a hatalommal való visszaélés nem csupán politikai hiba vagy jogellenes magatartás, hanem az igazságosság rendjének megsértése, amely erkölcsi értelemben megfosztja a hatalom gyakorlóját legitimációjától. A természetjogi hagyomány e gondolata Aquinói Szent Tamás életművében nyerte el klasszikus, a későbbi európai jogfilozófiára évszázadokon át meghatározó hatást gyakorló rendszeres kifejtését.

Aquinóinak az igazságossággal és a korrupcióval, illetve a korrupció elleni fellépéssel kapcsolatos fő gondolata, amelyet a *Summa Theologica* c. művében részletez, három kategóriára alapszik, amelyeket a *lex aeterna*, *lex humanis* és *lex naturae* néven nevez. Az emberi törvény szerint csak akkor kötelez, ha megfelel a természetes igazságosságnak. A közhatalom bár isteni eredetű, de emberi közreműködéssel működik. A hivatalviselő nem saját jogán uralkodik, hanem az isteni rendet, és a közösség javát szolgálja. Amely hivatalviselő személy nem így jár el, hanem a saját önző céljait követi, az zsarnokság vétkébe esik. A korrupció a zsarnokság egyik formája, mivel a közjót sérti. A közjó Aquinói filozófiájában nem azonos a többség akaratával, hanem egy objektív erkölcsi kategória. Innen vezethető le az elszámoltathatóság elve: aki nem a közjót tartja minden esetben a szeme előtt, az elveszti erkölcsi legitimitását.²³ Az általa alapított tomista filozófiai iskola képviselői szerint az emberi értelem által vezérelt természetjog nem más, mint közreműködés az isteni törvény működésében, amely az Isten által meghatározott célok felé tereli az emberiséget. Tehát az erkölcsös, jó viselkedés, a *bonum communae* (közjó) szem előtt tartása mintegy bele van „programozva”

23 Aquinói Szent Tamás, *Summa Theologiae*, I–II, q. 96, art. 4.

az alapvető emberi természetében, és a közjó elleni vétség lényegében az isteni akarat besározása.²⁴

Hugo Grotius munkássága a természetjogi gondolkodás történetében fordulópontot jelentett, mivel a középkori skolasztikus hagyományt megőrizve, ugyanakkor attól részben elszakadva a természetjogot már olyan univerzális normarendszerként értelmezte, amely az emberi értelem segítségével is felismerhető. Híressé vált megállapítása szerint a természetjog érvényessége „akkor is fennállna, ha – amit a legnagyobb istentelenség nélkül ugyan nem lehet állítani – Isten nem létezne, vagy nem törődne az emberi dolgokkal” (*etsi daremus... non esse Deum*).²⁵ Grotius ezzel nem a vallás jelentőségét kívánta csökkenteni, hanem arra mutatott rá, hogy az igazságosság, a szerződések megtartása, a tulajdon tisztelete vagy a közhatalom rendeltetésszerű gyakorlása olyan objektív erkölcsi követelmények, amelyek az ember társas természetéből (*appetitus societatis*) fakadnak.²⁶ A politikai közösség létrejöttének célja ennek megfelelően nem pusztán a rend fenntartása, hanem a természetes jogok biztosítása és a közjó előmozdítása. A közhatalom tehát nem önkényes uralmat, hanem olyan közfeladatot jelent, amelyet a közösség érdekében kell gyakorolni.

Ebből következően Grotiusnál a közhivatal viselőjének felelőssége is új megvilágításba kerül. Bár a szerző a korrupció fogalmát mai értelemben még nem használta, a hivatali visszaélés, az igazságtalan kormányzás vagy a közérdek sérelmére történő hatalomgyakorlás egyértelműen a természetjog megsértésének minősül.²⁷ A közhatalom legitimációja nem kizárólag a szuverén akaratából, hanem abból a rendeltetésből fakad, amelynek értelmében a kormányzásnak a közösség javát kell szolgálnia. Amennyiben a hatalom gyakorlója ettől eltér, és a közérdeket saját vagy szűkebb csoportja érdekének rendeli alá, megszegi azt a bizalmi viszonyt, amely a politikai közösség fennmaradásának alapját képezi. Grotius gondolatai ezzel közvetlen átmenetet képeznek a későbbi társadalmi szerződés-elméletek – mindenekelőtt Locke – felé, és megalapozzák azt a modern közjogi felfogást, amely szerint a közhatalom gyakorlója elszámoltatható a közösséggel szemben, mivel hatalmát nem saját jogán, hanem annak szolgálatában gyakorolja.²⁸

24 Kolade, Samuel Oluwasegun, Revisiting Aquinas's Natural Law Ethics as a Framework for Moral Responsibility in Nigeria's Corrupt Political Culture. *GVU Journal of Management and Social Sciences* (2025), 10:xx 66–73. pp. <https://doi.org/10.2139/ssrn.6641298>

25 Grotius, Hugo, A háború és béke jogáról (*De iure belli ac pacis libri tres*). Ford. Brósz Róbert, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, Prolegomena, §11, 25–26. o.

26 Uo., Prolegomena, §§6–10, 20–24. o.; Tuck, Richard: *The Rights of War and Peace: Political Thought and the International Order from Grotius to Kant*. Oxford University Press, Oxford, 1999, 78–89. o.

27 Grotius, Hugo, A háború és béke jogáról, I. könyv, I–IV. fejezet, különösen I. könyv, I. fejezet, 73–89. o.

28 Haakonssen, Knud, *Natural Law and Moral Philosophy: From Grotius to the Scottish Enlightenment*. Cambridge University Press, Cambridge, 1996, 25–41. o. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139172905>; Tierney, Brian: *The Idea of Natural Rights*. William B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1997, 316–331. o.

John Locke természetjogi és politikai filozófiája már átvezet a modern alkotmányosság és a közjogi felelősség elméletéhez, ezért a korrupció és az elszámoltathatóság szempontjából különös jelentőséggel bír. Locke a Második értekezés a polgári kormányzatról (*Second Treatise of Government*, 1690) című művében abból indul ki, hogy az emberek természetes állapotukban eleve rendelkeznek elidegeníthetetlen jogokkal, mindenekelőtt az élethez, a szabadsághoz és a tulajdonhoz való joggal, az államot pedig kizárólag e jogok hatékonyabb védelme érdekében hozzák létre. A közhatalom tehát nem önálló érték, hanem bizalmi megbízatás (*fiduciary power*), amelyet a társadalom ruház a kormányzatra saját érdekeinek képviselése céljából. Ebből következően a közhivatal viselője nem tulajdonosa, hanem csupán kezelője a ráruházott hatalomnak; azt kizárólag a közösség javára, a törvények keretei között és a közbizalomnak megfelelően gyakorolhatja. Amennyiben a kormányzat vagy annak tisztségviselői e bizalmat megszegik, és a rájuk bízott jogosítványokat önkényesen vagy saját hasznukra használják fel, megsértik a társadalmi szerződést, ezáltal pedig elveszítik politikai legitimitásukat. Locke gondolatmenetében az elszámoltathatóság tehát nem pusztán intézményi garancia, hanem a közhatalom természetéből fakadó erkölcsi követelmény. A korrupció ebből a szempontból nem egyszerűen jogellenes vagy etikátlan magatartás, hanem a közhatalommal való bizalommal ellentétes visszaélés, amely a politikai közösség alapját képező konszenzust sérti. Locke ezen elmélete jelentős hatást gyakorolt a későbbi liberális alkotmányfejlődésre, különösen az amerikai alkotmányosságra, valamint a modern közjogi felelősség és az állami elszámoltathatóság intézményrendszerének kialakulására. A mai korrupcióellenes szabályozások mögött meghúzódó „*public trust*” elve végső soron ugyanezen locke-i gondolat továbbélésének tekinthető.²⁹

Immanuel Kant természetjogi és erkölcsfilozófiai gondolkodásában a közhatalom legitimitása már nem elsősorban a közjó klasszikus fogalmából, hanem az autonóm erkölcsi személyiség tiszteletéből és az egyetemes erkölcsi törvényből vezethető le. A kötelességetika központi tétele szerint az erkölcsös cselekvés nem annak következményeitől vagy hasznosságától függ, hanem attól, hogy megfelel-e a kategorikus imperatívusz követelményeinek. Ennek egyik legismertebb megfogalmazása szerint az embert mindig önmagában vett célként, soha nem pusztán eszközként kell kezelni.³⁰ A korrupció ebből a szempontból nem

29 Locke, John: Értekezés a polgári kormányzatról (Második értekezés). Ford. Endreffy Zoltán. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986, különösen IX. fejezet (123–131. o.), XI–XIII. fejezet (151–191. o.). Vö. Laslett, Peter; Introduction. In: Locke, John, *Two Treatises of Government*. Cambridge University Press, Cambridge, 1988, 94–126. o.; Waldron, Jeremy, God, Locke, and Equality: Christian Foundations of Locke's Political Thought. Cambridge University Press, Cambridge, 2002, 135–167. o. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511613920>

30 Kant, Immanuel, Az erkölcsök metafizikájának alapvetése. Ford. Berényi Gábor, Gondolat Kiadó, Budapest, 1991, 59–68. o.

csupán jogellenes vagy társadalmilag káros magatartás, hanem azért is erkölcstelen, mert a közhatalmat magánérdek szolgálatába állítja, ezáltal a polgárokat saját céljainak eszközévé teszi. Mivel egy ilyen magatartás nem lenne következetesen univerzalizálható – hiszen a közbizalom teljes összeomlásához vezetne –, a korrupció Kant etikája szerint összeegyeztethetetlen az erkölcsi törvénnyel. A közhivatal viselőjének elsődleges kötelessége ezért nem a személyes előnyök maximalizálása, hanem a jog uralmának és a közbizalomnak a fenntartása, ami a modern jogállami elszámoltathatóság egyik filozófiai alapjának tekinthető.³¹

2.3. A klasszikus szociológia: korrupció mint intézményi és társadalmi probléma

A 19. sz. végére a jog- és államelmélet korábbi fókuszai fokozatosan eltolódtak. Itt már nem az volt a kérdés, hogy milyen legyen az ideális állam, mint a természetjog esetében, hanem a klasszikus szociológia azt vizsgálta, hogy hogyan működik a társadalom és az állam a gyakorlatban. Így maga a korrupció értelmezése is átalakult: erkölcsi vétségből társadalmi és intézményi jelenséggé vált. A szociológia alapvető szemléletmódja nem a normák jelentőségének megerősítését (vagy cáfolatát) tűzi ki célul, hanem azok társadalmi működését kívánja feltárni. Ez a szemléletváltás egyúttal módszertani fordulatot is jelentett: a deduktív, filozófiai megközelítést fokozatosan felváltották az empirikus megfigyelésekre, történeti összehasonlításokra és társadalmi tények elemzésére épülő kutatások. A jog és az állam immár nem csupán normatív konstrukcióként, hanem olyan társadalmi intézményként jelent meg, amelyet gazdasági, kulturális, politikai és vallási folyamatok egyaránt alakítanak.³² Ennek megfelelően a korrupció sem zárólag az egyén erkölcsi fogyatékoságaként volt értelmezhető, hanem olyan strukturális jelenséggé, amely az intézményi működésből, a hatalomgyakorlás sajátosságaiból és a társadalmi normák állapotából egyaránt levezethető. A klasszikus szociológia ezzel lényegében megteremtette a modern korrupciókutatók elméleti alapjait, amely napjainkban is egyszerre vizsgálja a korrupció jogi, politikai, gazdasági és társadalmi dimenzióit. Mivel a jelen tanulmány kérései nem teszik lehetővé a szociológiai megközelítés teljeskörű vizsgálatát, ezért három eklatáns szociológus szerző, Max Weber, Émile Durkheim, és Rudolf von Jhering munkásságát fogom kiemelni.

Jhering megközelítése a jog társadalmi célját teszi a középpontba. Véleménye szerint a jog nem öncélú normarendszer, hanem társadalmi érdekeket szolgáló intézmény. A jog célja (*Der Zweck im Recht*) a közösség működésének biztosítása, így

31 Uő: Az erkölcsök metafizikája. Ford. *Tengelyi László*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1991, 171–188. o.; *Höffe, Otfried*, Immanuel Kant. Ford. *Tatár György*, Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 186–201. o.

32 *Deflem, Mathieu*, Sociological Theories of Law, in: *Clark, David S. (ed.)*, Encyclopedia of Law and Society: American and Global Perspectives, Thousand Oaks, CA. Sage Publications, 2007. 1411–1413. o.

csak akkor képes betölteni funkcióját, ha ténylegesen is érvényesül. Jhering szerint a társadalmi élet célja a jogért való folyamatos küzdelem (Kampf ums Recht), amely tulajdonképpen a békéért mint végső célért folytatott harc. Ám amíg a jog végső célja (az igazságos társadalom kialakítása) meg nem valósul, addig folyamatos küzdelmet kell ezért folytatni. Jóllehet, sok ember él relatív békében és gondtalanul, és a joggal is csak nagyon lazán kapcsolódnak, de ez szerinte egy illúzió, mivel a széles embertömegeknek nap mint nap küzdeniük kell az alapvető jogaik érvényesítéséért is, nemhogy a társadalom működőképes keretek közé szorításáért.³³ Jhering fő tétele ezért, hogy a jog az igazságtalansággal szembeni küzdelemben testesül meg, amely a közösség, azaz minden ember elemi érdeke és egyben kötelessége is.³⁴ Az ember élete nem pusztán a fizikai javak megszerzésére, megtartására és azok védelmére korlátozódik, hanem az erkölcsi, morális tisztaságot is meg kell teremteni és fenn kell tartani. Jhering véleménye egyben az is, hogy a tulajdon megszerzésének eszköze az értékteremtő munka, amelybe az is beletartozik, hogy az utódokra átöröklődjenek az elődök megszerzett javai. Ezáltal elítéli a könnyű és gyors haszonszerzésre irányuló törekvéseket, és így a pusztá materializmust és a kapitalizmust is.³⁵ A társadalom rendbetételének fő eszközét a jogérzetben (Rechtsgefühl) és a jogtudatban (Rechtsbewusstsein) látta. Ennek érdekében az egyéni jogérzetet kell erősíteni, és a társadalomban a hibás, hátrányos jogintézményeket leépíteni, valamint a jogi eljárásrendet a lehető legjobban tökéletesíteni, a bíróságokat, kormányhivatalokat, stb. fejleszteni.³⁶ Az egyéni jogtudat az a láng, amely az egész rendszert „hevíti”, ennek hiányában semmilyen előrelépés nem tehető. Szerinte, mint ahogy a római jog esetében is, egy bűncselekményt nem lehet pusztán pénzbírsággal kiegyenlítettnek venni, hanem a büntetésnek olyannak kell lennie, hogy a társadalom sértett jogérzetét kompenzálja.

Max Weber munkássága a modern állam- és jogszociológia egyik legmeghatározóbb kiindulópontja, mivel elsőként tett kísérletet arra, hogy rendszerszerűen írja le a politikai uralom társadalmi működését és legitimációját. Weber érdeklődésének középpontjában továbbra is a legitim hatalom állt, azonban ezt már nem természetjogi vagy teológiai kategóriák segítségével magyarázta, hanem empirikus társadalmi jelenségként vizsgálta. Arra kereste a választ, hogy milyen okokból fogadják el az emberek a fennálló uralmat jogosnak, illetve milyen intézményi feltételek biztosítják annak hosszú távú stabilitását.³⁷ A hangsúly ezzel

33 *Jhering, Rudolf von: The Struggle for Law. Second Edition (ford. John J. Lalor). Callaghan and Company, Chicago, 1915. 1-21. pp.*

34 Uo. 30.

35 Uo. 57.

36 Uo. 106-108.

37 *Weber, Max, Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai I. Ford. Erdélyi Ágnes. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 211-216. o. [a továbbiakban: Weber, GTI.]*

fokozatosan áthelyeződött az állam erkölcsi igazolásáról a hatalom gyakorlásának szervezeti és társadalmi feltételeire.

Weber legismertebb tipológiája szerint a legitim uralom három ideáltípusa különíthető el: a tradicionális, a karizmatikus és a legális-rationális uralom.³⁸ A tradicionális uralom a történelmileg kialakult szokásokból és hagyományokból meríti legitimitását, a karizmatikus uralom egy rendkívüli képességekkel felruházott vezető személyes tekintélyére épül, míg a modern állam alapját jelentő legális-rationális uralom esetében az engedelmesség tárgya már maga a jogrend és az annak alapján működő hivatal. A nyugati államfejlődés egyik meghatározó sajátosságát Weber éppen abban látta, hogy a személyes függőségi viszonyokat fokozatosan felváltotta a jogilag szabályozott, személytelen közigazgatás.³⁹ A korrupció értelmezésében különösen fontos Weber patrimoniális uralomról alkotott elmélete. Patrimoniális berendezkedés esetén a közhatalom és a magánhatalom még nem különül el egymástól: a hivatalok az uralkodó személyes rendelkezése alatt állnak, a tisztségek betöltését a személyes hűség határozza meg, a közvagyon és a magánvagyon közötti határ pedig elmosódik.⁴⁰ A hivatalviselő lojalitása ilyenkor elsősorban az uralkodó személyének szól, nem pedig egy absztrakt jogrendnek. Az ilyen szervezeti logika kedvez a klientelizmusnak, a nepotizmusnak és a különféle patrónus–kliens kapcsolatok kialakulásának, vagyis azoknak a jelenségeknek, amelyeket a modern korrupciókutatás a korrupció tipikus formáiként tart számon.

Ezzel szemben a modern bürokrácia Weber szerint éppen azért alakult ki, hogy kizárja a személyes önkényt a közhatalom gyakorlásából. A bürokratikus szervezet működését előre meghatározott jogszabályok, pontos hatáskörök, írásbeli ügyintézés, szakmai kompetencia és hivatásos köztisztviselői kar biztosítja. A hivatal a tisztségviselőtől elválik: nem annak tulajdona, hanem olyan közjogi intézmény, amelynek működése személytől független.⁴¹ A köztisztviselő fizetésért dolgozik, előmenetele szabályozott, döntéseit pedig jogi normákhoz köteles igazítani. Weber ezt a folyamatot a társadalmi racionalizáció egyik legfontosabb eredményének tekintette, amely nélkül a modern állam és a kapitalista gazdaság sem működhetne stabilan.⁴² Ebből következően Weber gondolkodásában a korrupció nem elsősorban erkölcsi kategória, hanem a bürokratikus racionalitás zavara. Ott jelenik meg, ahol a hivatalos szabályokat informális kapcsolatok,

38 Weber, GTI. 217–244. o.; Weber, Max, *Politika mint hivatás*. In: A tudomány és a politika mint hivatás. Ford. Józsa Péter. Kossuth Kiadó, Budapest, 1995, 81–87. o.

39 Weber, GTI. 245–254. o.

40 Uo. 278–292. o. (A patrimoniális uralom jellemzői).

41 Uo. 292–314. o.; Mommsen, Wolfgang J., *Max Weber and German Politics 1890–1920*. University of Chicago Press, Chicago, 1984, 55–74. o.

42 Weber, Max, *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*. Ford. Józsa Péter. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2020, 37–65. o.

családi kötelékek, gazdasági érdekek vagy politikai lojalitások írják felül. A korrupció tehát nem egyszerűen egyéni bűn, hanem annak a jele, hogy a közigazgatás működésében ismét patrimoniális elemek kezdenek érvényesülni. A hivatal ekkor elveszíti személytelenségét, és ismét a magánérdekek eszközévé válik. Weber ezzel tulajdonképpen olyan intézményi korrupciófogalmat alkotott, amely a mai korrupciókutatásban is meghatározó jelentőségű.⁴³

Amennyiben Max Weber a korrupció jelenségét elsősorban a közhatalom racionalizációjának és a bürokratikus működés torzulásának oldaláról közelítette meg, úgy Émile Durkheim munkásságában a hangsúly a társadalom erkölcsi integrációjára helyeződik. Durkheim szociológiájának központi tétele szerint a társadalom nem egyszerűen az egyének összessége, hanem önálló valósággal rendelkező erkölcsi közösség (*communauté morale*), amely saját normákat, értékeket és kollektív tudatot (*conscience collective*) hoz létre.⁴⁴ A jog ebben a fel fogásban nem önálló normarendszerként jelenik meg, hanem a társadalomban uralkodó erkölcsi állapot egyik legfontosabb kifejeződéseként. Másként fogalmazva: egy adott korszak joga mindig annak a közösségnek az erkölcsi szerkezetét tükrözi, amelyben létrejött. Durkheim egyik legismertebb megállapítása szerint a társadalom fejlődése során a mechanikus szolidaritást fokozatosan felváltja az organikus szolidaritás.⁴⁵ Az egyszerűbb közösségek kohézióját még az egységes vallási és erkölcsi meggyőződés biztosítja, míg a modern társadalmakban a munkamegosztás, az intézmények differenciálódása és a kölcsönös függőségi viszonyok válnak az együttélés alapjává. Ezzel párhuzamosan a jog funkciója is átalakul: a represszív jellegű szankciókat egyre inkább felváltják a restitutív, vagyis a társadalmi együttműködés helyreállítására irányuló jogintézmények.⁴⁶ A korrupció ebből a nézőpontból nem elsősorban valamely büntetőjogi tényállás megvalósítása, hanem a társadalmi szolidaritás meggyengülésének egyik tünete. Amikor a közfeladatot ellátó személy saját érdekeit a közösség érdekei elé helyezi, valójában megsérti azt az erkölcsi bizalmat, amelyre a modern munkamegosztáson alapuló társadalom épül. A közszolgálat legitimitása ugyanis csak addig tartható fenn, amíg a társadalom tagjai feltételezik, hogy a közhatalom gyakorlása a közérdek szolgálatában történik. A korrupció e bizalom megbomlását idézi elő, amelynek következménye nem kizárólag az adott jogszabály megsértése, hanem a közintézmények tekintélyének fokozatos eróziója is.

43 Rose-Ackerman, Susan –Palifka, Bonnie J., Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform. Cambridge University Press, Cambridge, 2016, 33–42. o. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139962933>; Lambsdorff, Johann Graf, The Institutional Economics of Corruption and Reform. Cambridge University Press, Cambridge, 2007, 17–30. o. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511492617>

44 Durkheim, Émile, A szociológia módszertani szabályai. Ford. Csordás Gábor. Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 31–54. o.

45 Durkheim, Émile, A társadalmi munkamegosztásról. Ford. Csordás Gábor. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 85–124. o.

46 Uo. 126–170.o.

Ezzel összefüggésben különös jelentőséget kap Durkheim anómia-elmélete. Az *anómia* olyan társadalmi állapotot jelöl, amelyben a közös normák elveszítik szabályozó erejüket, illetve a társadalom már nem képes világos erkölcsi iránymutatást adni tagjai számára.⁴⁷ A gyors gazdasági és társadalmi változások következtében kialakuló normanélküliség növeli az egyéni érdekérvényesítés szerepét, miközben gyengülnek azok a közösségi kötöttségek, amelyek korábban korlátot szabtak az önérdék érvényesítésének. Bár Durkheim elsősorban az öngyilkosság, a bűnözés és a társadalmi dezintegráció összefüggéseit vizsgálta, megállapításai a korrupció jelenségére is alkalmazhatók. Az intézményi korrupció ugyanis sok esetben éppen annak következménye, hogy a hivatalos normák elveszítik erkölcsi tekintélyüket, és helyüket informális kapcsolatok, személyes lojalitások vagy gazdasági érdekek veszik át. Durkheim vallásszociológiai munkássága tovább árnyalja ezt a képet. A *vallási élet elemi formái* című művében amellett érvel, hogy a vallás elsődleges funkciója nem metafizikai igazságok közvetítése, hanem a közösség erkölcsi egységének megteremtése és fenntartása.⁴⁸ A vallási normák ezért társadalmi normák is egyben; megsértésük nem pusztán egyéni cselekedet, hanem a közösség integritását érintő kérdés. Ebből következően a korrupció sem kizárólag jogellenes magatartásként értelmezhető, hanem olyan cselekményként, amely gyengíti a közösség kohézióját és a kollektív erkölcsi tudatot. A közbizalom elvesztése ebben az értelemben nem más, mint a társadalmi szolidaritás megbomlásának egyik leglátványosabb megnyilvánulása.

A modern korrupciókutatás számos eleme visszavezethető ezekre a durkheimi felismerésekre. A nemzetközi szakirodalomban egyre nagyobb hangsúlyt kap az intézményekbe vetett bizalom, a társadalmi tőke (*social capital*) és a közös normák szerepe, amelyek hiánya jelentősen növeli a korrupció kialakulásának valószínűségét.⁴⁹ E megközelítés szerint a korrupció visszaszorítása nem érhető el kizárólag büntetőjogi eszközökkel vagy szigorúbb állami ellenőrzéssel. Tartós eredmény csak akkor várható, ha a jogi szabályozás mögött megfelelő erkölcsi legitimáció és társadalmi bizalom is kialakul. Ebben az értelemben Durkheim gondolatai napjainkban is időszerűek: a jog hatékonysága végső soron attól függ, hogy a társadalom tagjai mennyiben tekintik sajátjuknak az általa közvetített normákat.

47 Durkheim, Émile, Az öngyilkosság. Ford. Biczó Gábor. Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 247–276. o.

48 Durkheim, Émile, A vallási élet elemi formái. Ford. Vargyas Zoltán. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2003, 51–78., 367–390. o.

49 Putnam, Robert D., Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton University Press, Princeton, 1993, 163–185. o.; Rothstein, Bo –Varraich, Aiysha: Making Sense of Corruption. Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 52–74. o. <https://doi.org/10.1017/9781316681596>

3. Jelenkori sajátosságok

3.1. A korrupció gyakorlata az újkorban

Mint az a fentebb írtakból is megállapítható, a korrupció fogalma, illetve a társadalmak korrupciós szintje, gyakorlatai az idők során széles spektrumon változtak. A kora újkori Európában például elfogadott volt a patronázs és a kliensrendszerek működése, illetve bizonyos körökben a nepotizmus, amelyeket azért toleráltak ezek a társadalmak, mert az a személyes hűségre, és a feudalizmus rendszeréből már ismerős úr-szolga viszonyra épültek. Mindazonáltal ezen rendszerekkel nagyon könnyű volt visszaélni, és tiltott anyagi előnyökre szert tenni. A kliensrendszerek közti (vagy a rendszereken belüli) belviszály igen gyakran az adott politikus vagy gazdasági szereplő anyagi és erkölcsi bukásához vezetett, amelyet az ilyenkor elkerülhetetlenül kipattanó korrupciós vádak és perek, jogviták segítettek elő.⁵⁰ Egy másik gyakori korrupciós eljárásnak számított, hogy az illető a politikai, társadalmi hivatalából járó jövedelmeit a családjá vagy a közvetlen környezete gazdagodására fordítja (pl. arisztokrácia, nagyiparosok, stb.)⁵¹ Ez a fajta visszaélés is elkendőzhető, illetve megbocsátható volt bizonyos esetekben, amikor a magánérdek „felülírta” a közérdeket, de amikor tettenérték a korrupt személyt, az általában a politikai státusz, a vagyon és a becsület elvesztését vonta maga után, mint pl. a sikeres 18.sz-i angol politikus, Walpole esetében, aki a több mint 21 éves parlamenti mandátuma és a kiépített óriási klienshálózat ellenére végül kegyvesztett lett.⁵² Mindenesetre az, hogy sikerre vezettek-e a korrupciós vádak, vagy nem, mindenkor a politikai és össztársadalmi akarat függvénye volt, nem pedig az egyes konkrét jogi érveké.⁵³

Ahogy a felvilágosodás és a forradalmi szabadságesszme terjedni kezdett a nyugati féltekén, úgy kezdtek az emberek egyre inkább elfordulni a (nyílt) korrupciótól, a vesztegetéstől és az ajándékok elfogadásától, mivel a korrupt viselkedés nem felelt meg a modern szabadságesszményeknek, illetve morálisan, jogilag érezhetően negatív visszacsatolásokkal járt (a középkorral és kora újkorral szemben, ahol elfogadott, sőt egyenesen elvárt volt). Az 1900-as évek elején az ír forradalmi párt, a Sinn Féin például úgy szerzett magának kiemelkedően sok követőt, hogy hangosan azzal kampányoltak, ők nem korruptak, csak becsületes úton kívánnak kormányozni, és elutasítják a korrupt patronázsrendszert. Ezáltal az addig kormányzó, angolhű Ír Parlamenti Párt körül elfogyott

50 *Engels, Jens Ivo*, A korrupció története. A korai újkortól a 20. századig. Corvina, Budapest, 2016. passim.

51 Ennek a témának a különböző megnyilvánulásait a populáris kultúrában is lépten-nyomon láthatjuk (pl. Birmingham bandája, Guinness család c. sorozatok).

52 *Engels* i. m. 45, 51. o.

53 Uo. 75. o.

a levegő, és a korrupciós vádak miatt végül elbuktak. Ez vezetett többek között a *Home Rule* (Írország önrendelkezési jogának) deklarálásához és végül a hűsvéti felkeléshez is.⁵⁴

Ez a felfogásbeli változás azonban önmagában nem jelentette azt, hogy a korrumpált hatalmi technikák teljesen eltűntek volna, csak átalakultak. A 19-20. sz. fordulóján (1870-1920-as évek) Spanyolországban az ún. kacikák uralmát élték, vagyis a helyi magisztrátusok, nemesek, iparosok, papok, stb. lettek a politika meghatározó alakjai, akik a háttérből irányították a folyamatokat. A király által kinevezett kormány reális döntési jogkörökkel nem nagyon bírt, ráadásul a kacikák egyfajta „váltógazdaságot” hoztak létre, ahol a konzervatív és a liberális párt ciklusonként váltotta egymást, így a választási eredményeket is a befolyásos személyek akaratához igazították. A társadalom mobilizálását és a választók meggyőzését, a gazdaság irányítását mind a kacikák felügyelték.⁵⁵ Hasonló rendszer alakult ki Olaszországban, ahol a risorgimento után a királysági nemesesség a progresszív-liberális rendszer építésébe csatornáztatta a vagyonát és politikai potenciálját. Az olasz nemesek klientelizmussal, vesztegetéssel, a választók befolyásolásával (pl. alkalmazottak kirúgással fenyegetése, szavazatok megvásárlása), és általánosságban véve hatalmi befolyással éltek, ami azt mutatja, hogy a régi elit is képessé válhat egy új politikai környezetben vezető pozíciók elérésére. A spanyol váltógazdasággal szemben itt egyetlen politikai irány megerősítésén fáradoztak, és az ellenzék meggyőzésén, hogy kövessék ők is a „jó” irányt, mely gyakorlatnak az informális elnevezése transformismo volt. A transformismo egy ideig jól működött, utána az 1920-as években megjelenő új, totalitárius ideológiák hatására („vörös évek”, Mussolini) felőrlődött. A 19.sz-i Franciaországon a radikális patronázs időszakát élték, azon belül is I. és III. Napóleon uralkodása alatt a bonapartista mozgalom zászlaja alatt történtek különféle megvesztegetések, állami pénzek átjátszása a helyi szervezetekhez, szövetkezetekhez – mindez a „cél szentesíti az eszközt” filozófiája és a nép bonapartistákhoz való hűségének megnyerése érdekében. A modern (20. századi) politikai elvek, mint az általános és titkos választójog, illetve az írott, pozitív jog egyeduralkodó szerepe miatt a korrupció ezen formái, tehát a nyilvánvaló megvesztegetés és a szavazatok megvásárlása, háttérbe szorultak. A politikai pártok egyre inkább professzionális szervezetekké váltak, ahol a személyes hűség és ismeretség helyét átvette a párt ideológiájához való hűség, maguk a szereplők cserélhetők lettek.⁵⁶

A két világháború közötti időszakban – részben pont a korrupció megfékezésének ígéretével – számos diktatúra jött létre Európában (német náciizmus, olasz fasizmus, szovjet kommunizmus, Spanyolországban a Miguel Primo de Rivera

54 Engels i.m. 84-85. o.

55 Uo. 112-115. o.

56 Uo. 116-125. o.

és később Franco nevével fémjelzett rendszer, Portugáliában az Estado Novo, stb.). Ezek közös jellemvonása, hogy bár elszámoltatást, törvényességet és átlátható körülményeket ígértek, illetve a közérdek megerősítését a magánérdekkel szemben, a valóságban azonban kiterjedt patronázshálózatokat tartottak fenn. Az állami hivatalokat a megbízható, elvhű emberekkel töltötték fel, akik azokat az intézkedéseket hozták meg, amelyeket tőlük az állam elvárt. Ez azonban még mindig nem volt elég arra, hogy a magánvagyon és a magánérdekeket háttérbe szorítsa (a Szovejtunió esetében sem: így alakulhatott ki az ún. nómeklatúra), a jobboldali rezsimen belül azonban voltak nyíltan a meggazdagodás reményében politizáló emberek – erre példa a Hitler-rendszer egyik minisztere, Christian Weber, akit a Führer magánúton elítélt, de hivatalos körökben megvédett.⁵⁷ Végül a korrupció úgy csökkent tartósan a II. világháború utáni Európában, hogy a legalizmus és a nemzetközi szerződések, szervezetek szerepének felértékelődésével – mint az Európai Szén-és Acélközösség, illetve az Európai Gazdasági Közösség (EGK) – a korrupciót megkönnyítő, zárt, nacionalista döntéshozatali eljárások helyett a szupranacionális, átlátható döntéshozatal vált követendő példává. Ez megkönnyítette a különböző államok és szervezetek közti kooperációt, és a korrupcióellenes szabályok betartatását is.⁵⁸

3.2. Modern korrupcióellenes elméletek és jogi megoldások

A természetjogi gondolkodás és a klasszikus szociológia korrupciófelfogásának áttekintése után indokolt megvizsgálni, hogy a 20-21. század jogtudománya milyen új válaszokat adott ugyanarra a problémára. A 20. század második felétől a korrupció kutatásában új szemlélet bontakozott ki, amely jelentős mértékben eltávolodott a korábbi természetjogi és klasszikus szociológiai megközelítésektől. Míg a korábbi szerzők elsősorban azt vizsgálták, hogy a korrupció milyen erkölcsi vagy társadalmi okokból jön létre, addig a modern korrupciókutatás figyelme egyre inkább az állami intézmények működésére, a közhatalom gyakorlásának szervezeti kereteire és a közpolitikai döntéshozatal átláthatóságára irányult. A korrupció ennek megfelelően már nem csupán egyéni visszaélésként vagy erkölcsi fogyatékosággént jelenik meg, hanem olyan intézményi működési zavaroként, amely a közbizalom megrendüléséhez, a gazdasági verseny torzulásához és végső soron a jogállamiság gyengüléséhez vezet. A hangsúly tehát fokozatosan

57 Uo. 156. o.

58 Kaelble, Hartmut.. A Social History of Europe 1945-2000. Recovery and Transformation after Two World Wars. Berghahn Books. New York, Oxford 2013. passim.; Ziegler Tamás Dezső: Integration and Disintegration. In: Simon Zoltán – Ziegler Tamás Dezső (szerk.), European Politics, Crises, Fears and Debates. L' Harmattan, Paris, 2022. 34-48. o.

áthelyeződött az egyes elkövetők felelősségéről a korrupciót lehetővé tevő szervezeti és társadalmi feltételek elemzésére.⁵⁹

E szemléletváltás szorosan összefüggött a globalizáció, a nemzetközi kereskedelem és a modern közigazgatási rendszerek fejlődésével. Az állam gazdasági szerepének növekedése, a közbeszerzések, a multinacionális vállalatok megjelenése, valamint a határokon átnyúló pénzügyi tranzakciók következtében a korrupció is egyre összetettebb formákat öltött. A klasszikus hivatali vesztegetés mellett előtérbe kerültek azok a jelenségek, amelyek ugyan gyakran nem illeszkednek a büntetőjog hagyományos tényállásaihoz, mégis alkalmasak a közhatalom magánérdekű befolyásolására. A modern szakirodalom ezért a korrupció fogalmát egyre inkább a rábízott közhatalommal vagy közbizalommal való visszaélésként értelmezi, függetlenül attól, hogy az adott magatartás minden esetben büntetőjogi felelősséget von-e maga után.⁶⁰

Ezzel párhuzamosan a korrupció elleni fellépés célja is átalakult. Míg a korábbi jogpolitikai megközelítések elsősorban a jogsértések utólagos szankcionálására épültek, a korszerű integritásszemlélet már a korrupció kialakulását lehetővé tevő intézményi kockázatok megelőzésére helyezi a hangsúlyt. Az átláthatóság, az összeférhetetlenségi szabályok, a közbeszerzési kontroll, a vagyonnyilatkozati rendszerek vagy éppen a jogellenesen szerzett vagyon visszaszerzésére irányuló intézkedések valamennyien azt a célt szolgálják, hogy a közérdek elsőbbsége ne csupán erkölcsi követelmény, hanem a közhatalom gyakorlását meghatározó intézményi alapelv legyen. E ponton a modern korrupcióellenes szabályozás bizonyos értelemben visszakapcsolódik a természetjogi gondolkodás alapvető felismeréséhez: a közhatalom legitimációja végső soron ma is attól függ, hogy gyakorlása a közjót vagy a magánérdeket szolgálja.

A korrupciónak nincs egyetlen, általánosan elfogadott definíciója, de a modern közbeszédben a korrupció alatt általánosságban a politikai korrupciót értjük. A *politikai korrupció* valaki politikai vagy hivatali pozíciójának törvénytelen, etikátlan és jogosulatlan kihasználása személyes haszonszerzés vagy előny érdekében.⁶¹ A politikai szó a definícióban a közügyekre utal, tehát a politikai korrupció a korrupció azon fajtája, amelyet a közhivatalt ellátó személyek az állam vagy valamely alrendszere ellen követnek el személyes vagy privát haszonszerzés céljából. Számítalan megnyilvánulási formája létezik, mint amilyen a csalás, sikkasztás, közpénzek eltulajdonítása, nepotizmus, favoritizmus, és a megvesztegetés,

59 Rose-Ackerman – Palifka i.m. 1–31. o.; Kaufmann, Daniel, Myths and Realities of Governance and Corruption. In: Global Competitiveness Report 2005–2006. World Economic Forum, Geneva, 2005, 81–98. o.

60 Transparency International, The Anti-Corruption Glossary. Berlin, 2019, 10–12. o.; Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD Recommendation on Public Integrity. Paris, 2017, 13–22. o.

61 Gyekye, Kwame, Tradition and Modernity: Philosophical Reflections on the African Experience (Oxford: University Press, 1997), 194. o.

vagy annak elfogadása.⁶² A korrupció természetesen nemcsak politikai természetű lehet, hanem magántermészetű, vagy cégek közti (pl. a már említett bírák megvesztegetése, orvosoknál a hálapénz, vagy a vállalati szektorban bizonyos gazdaságtorzító megállapodások, mint a kartellek.) Viszont az ún. *grand corruption*, a szisztematikus korrupció mindig az állami szereplőktől indul ki, és végül egyre kiterjedtebb „holdudvart”, klientúrákat, strómanokat, oligarchákat, ügynököket hoz létre és működtet, amelyek hosszú távon megfojthatják az adott állam működését, vagy előkészíthetik az állam foglyul ejtését (*state capture*). Az ENSZ definíciója szerint, „A »grand corruption« (nagyértékű korrupció) kifejezés a kormányzat legmagasabb szintjeit átható korrupció leírására szolgál, amely súlyos hatalommal való visszaélésekhez vezet. Ezt gyorsan követi a jogállamiság, a gazdasági stabilitás és a jó kormányzásba vetett bizalom széles körű eróziója. Néha »az állam foglyul ejtésének« (state capture) is nevezik, ami azt jelenti, hogy külső érdekek illegálisan torzítják a politikai rendszer legfelsőbb szintjeit a magáncélok érdekében.”⁶³ A magyar Btk. a XXVII. fejezetében tárgyalja az ún. korrupciós bűncselekményeket, amelyek általában a vesztegetés vagy a vesztegetés elfogadásának különböző változatai. Ezeket a bűncselekményeket a *jogtalan előny* fogalma kapcsolja össze egymással.⁶⁴

A korrupció elméletének különböző eklatánsabb modelljei a principal–agent modell, a collective action theory és az ún. state capture elmélete. Az első esetében arról van szó, hogy a korrupció kialakulását három alapvető tényező együttes fennállása segíti elő: a döntési monopólium, a széles mérlegelési jogkör és az elszámoltathatóság hiánya. Robert Klitgaard klasszikus modellje szerint minél nagyobb egy közhatalmat gyakorló személy vagy szerv döntési autonómiája, miközben tevékenysége felett gyenge az ellenőrzés, annál nagyobb valószínűséggel jelenik meg a korrupció.⁶⁵ A modell eredetileg a közigazgatás és a fejlődő országok állami intézményeinek vizsgálatából született, azonban mára a közbeszerzések, engedélyezési eljárások, önkormányzati döntéshozatal vagy akár az egészségügyi igazgatás elemzésének is alapvető elméleti keretévé vált. A korrupció ebben a felfogásban elsősorban intézményi ösztönzők következménye, vagyis nem feltétlenül az egyéni erkölcsi hiányosságokból, hanem a rosszul kialakított szervezeti struktúrákból ered.

A *principal–agent* modell ugyanakkor nem képes teljes körű magyarázatot adni azokra a társadalmakra, ahol a korrupció már nem kivételes jelenséggé, hanem szinte általános társadalmi gyakorlattá válik. Erre a problémára kíván

62 Uo. 196. o.

63 *United Nations, Handbook on Practical Anticorruption Methods for Prosecutors and Investigators.* Vienna, September 2004. 23. o.

64 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, XXVII. fejezet.

65 *Klitgaard, Robert, Controlling Corruption.* University of California Press, Berkeley-Los Angeles, 1988, 75–90. o.

választ adni a collective action megközelítés, amely szerint a korrupció bizonyos körülmények között informális társadalmi intézménnyé alakul.⁶⁶ Ilyen esetekben az egyes szereplők abból indulnak ki, hogy a szabályokat mások sem tartják be, ezért a jogkövető magatartás számukra versenyhátrányt jelentene. A korrupció így önfenntartó mechanizmussá válik: nem azért marad fenn, mert minden szereplő erkölcstelen volna, hanem mert a kölcsönös bizalom hiánya miatt senki sem érdekelt abban, hogy elsőként térjen vissza a jogszerű működéshez. A jelenség különösen jól megfigyelhető olyan klientelista rendszerekben, ahol a személyes kapcsolatok, a patronázs és az informális hálózatok hosszabb időn keresztül felülírják a formális jogi szabályokat. A magyar jogszociológiai irodalomban ez a jelenség a társadalmi normák és az informális intézmények szerepének vizsgálatával is összekapcsolható.⁶⁷

A harmadik, napjainkban egyre gyakrabban hivatkozott modell az ún. *state capture*, amelyet magyarul leginkább az állam foglyul ejtése vagy az állami döntéshozatal magánérdekű befolyásolása kifejezéssel fordíthatunk.⁶⁸ E megközelítés már túlmutat az egyedi vesztegetési ügyeken, és arra a helyzetre utal, amikor meghatározó gazdasági vagy politikai érdekcsoportok nem csupán egy-egy közigazgatási döntést igyekeznek befolyásolni, hanem magát a jogalkotást, a szabályozási környezetet vagy az állami intézményrendszer működését alakítják saját érdekeik szerint. A történeti előzmények között említhető a spanyol *caciquismo* rendszere (kacikarendszer), ahol a helyi politikai és gazdasági elit tartós klientúrahálózatokon keresztül gyakorolt meghatározó befolyást a közigazgatásra és a választásokra. Hasonló jelenségek figyelhetők meg a posztoszocialista térség egyes államaiban is, ahol a privatizáció, a pártfinanszírozás és az állami gazdaságpolitika összefonódása kedvezett a politikai és gazdasági elit kölcsönös függőségi viszonyainak kialakulásához. A korrupció ebben a megközelítésben már nem elszigetelt jogsértések sorozata, hanem a közhatalom és a magánérdek strukturális összekapcsolódása.

A modern korrupciókutatás egyik legfontosabb felismerése éppen az, hogy a korrupció súlypontja fokozatosan eltolódott a közvetlen elkövetőktől a korrupcióból tartós gazdasági előnyt szerző szereplők felé. Míg a hagyományos büntetőjogi szemlélet elsősorban a vesztegetést elfogadó hivatalos személy

66 Rothstein, Bo, *The Quality of Government: Corruption, Social Trust and Inequality in International Perspective*. University of Chicago Press, Chicago, 2011, 97–121. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226729589.001.0001>; Rothstein, Bo – Persson, Anna, *Why Anti-Corruption Reforms Fail: Systemic Corruption as a Collective Action Problem*. *Governance*, 26. évf. (2013) 3. sz., 449–471. o. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0491.2012.01604.x>

67 Pokol Béla, *A jog társadalomelmélete. Századvég Kiadó, Budapest, 2001, 112–128. o.; Angelusz Róbert – Tardos Róbert, Hálózatok, stílusok, struktúrák. Budapest, 1991, 43–59. o.*

68 Joel S. Hellman – Geraint Jones – Daniel Kaufmann: *Seize the State, Seize the Day: State Capture, Corruption and Influence in Transition*. World Bank Policy Research Working Paper No. 2444, Washington D.C., 2000, 2–18.o. [A továbbiakban: Hellman et al., *Seize*]; <https://doi.org/10.1596/1813-9450-2444>

felelősségére összpontosított, addig napjainkban egyre nagyobb figyelem irányul azokra a vállalkozói, pénzügyi vagy politikai hálózatokra, amelyek a korrupció rendszeres haszonélvezőivé válnak. A jogellenes előnyök tényleges kedvezményezettjeinek feltárása, a tényleges tulajdonosi viszonyok átláthatóvá tétele, valamint a korrupcióból származó vagyon felkutatása ezért a korszerű korrupcióellenes politika meghatározó elemei közé tartozik.⁶⁹

Ennek megfelelően a korrupció elleni fellépés eszközrendszere is jelentős átalakuláson ment keresztül. A hangsúly ma már nem kizárólag a büntetőjogi szankciókon, hanem a megelőzésen, az intézményi integritás erősítésén és az átláthatóság növelésén van. Ide sorolhatók az összeférhetlenségi szabályok, a vagyonnyilatkozati rendszerek, a közbeszerzési eljárások fokozott ellenőrzése, a bejelentővédelmi (*whistleblower*) mechanizmusok, valamint a korrupcióból származó vagyon hatékony visszaszerzésére irányuló intézkedések. Az Európai Unió az utóbbi években különös hangsúlyt helyezett az integritásalapú közigazgatás kialakítására, amelynek részeként megerősödött az Integritás Hatóság, az Európai Ügyészség (EPPO), az OLAF, valamint a nemzetközi pénzügyi információcseré szerepe. A korszerű korrupcióellenes politika kiindulópontja ugyanis már nem pusztán az, hogy a jogsértéseket utólag szankcionálni kell, hanem az, hogy olyan intézményi környezetet szükséges kialakítani, amelyben a korrupció kialakulásának lehetősége eleve minimálisra csökken. E szemlélet bizonyos értelemben visszakapcsolódik a természetjogi gondolkodás alapfeltevéséhez is: a közhatalom legitimációja végső soron ma is attól függ, hogy működése a közjót szolgálja-e, vagy a közérdeket magánérdekeknek rendeli alá.

Az aktuális magyar korrupcióellenes fejlemények között említhető a Tisza-kormány által elfogadott új korrupcióellenes törvénycsomag, amelyet a 2026. évi XVIII. törvényben deklaráltak.⁷⁰ Ez a korrupció megelőzése és a közpénzek védelme érdekében anyagi jogi szempontból szigorította a vagyonnyilatkozat-tételi és kötelezettségvállalási rendszert, kiterjesztette a közjogi összeférhetlenségi tényállásokat, eljárásjogi oldalon pedig exkluzív ellenőrzési és önálló bírósági jogérvényesítési hatáskörökkel ruházta fel az Integritás Hatóságot. Figyelemre méltó továbbá a Nemzeti Vagyonvisszaszerzési és Védelmi Hivatal (NVVH) felállításának, amely a tervezet szerint egy széles, részben szokatlan eljárásjogi jogosítványokkal felruházott autonóm állami „szuperhatóság”, amelynek elsődleges feladata a korábbi közvagyon-vesztések, visszaélések és a jogellenes vagyongyarázkodások feltárása.⁷¹

69 Rose-Ackerman – Palifka i.m. 429-50. o.; *United Nations Office on Drugs and Crime*, United Nations Convention against Corruption (UNCAC), különösen V. fejezet (Asset Recovery).

70 2026. évi XVIII. törvény az európai uniós költségvetésből származó források felhasználásának ellenőrzésével összefüggő egyes törvények módosításáról.

71 2026. évi ... törvény a Nemzeti Vagyonvisszaszerzési és Védelmi Hivatalról (tervezet). egyzetes.kormany.hu/nvvh_torveny_norma_0622.pdf. (letöltve 2026. 06. 29. napján).

3.3 De lege ferenda megfontolások

A korrupció elleni jogi fellépés hatékonyságát illetően a nemzetközi szakirodalomban mára viszonylagos konszenzus alakult ki abban a kérdésben, hogy a hagyományos büntetőjogi eszközök önmagukban nem képesek visszaszorítani a korrupció rendszerszintű formáit. A vesztegetés egyedi eseteinek felderítése és szankcionálása továbbra is a büntető igazságszolgáltatás alapvető feladata, ugyanakkor a korszerű korrupcióellenes politika fókusza egyre inkább azokra a gazdasági és intézményi struktúrákra helyeződik át, amelyek lehetővé teszik a korrupció tartós fennmaradását és újratermelődését.⁷² A korrupció társadalmi veszélyessége ugyanis nem kizárólag az egyes jogsértések vagyoni értékében mérhető, hanem mindenekelőtt abban, hogy hosszabb távon aláássa a közintézmények legitimációját, torzítja a piaci versenyt és gyengíti a jogállamiságba vetett bizalmat. Ebből következően indokoltnak tűnik a korrupció elleni fellépés súlypontjának részbeni áthelyezése az alacsonyabb szintű, elszigetelt visszaélésekről a szervezett, magas szintű korrupció (*grand corruption*) és az ún. államfoglalás (*state capture*) jelenségeinek vizsgálata felé.⁷³ A nemzetközi tapasztalatok szerint a legjelentősebb társadalmi károkat rendszerint nem az egyedi hivatali vesztegetések okozzák, hanem azok a tartós gazdasági-politikai összefonódások, amelyek révén egyes piaci szereplők jogellenes előnyökhöz jutnak közbeszerzések, állami beruházások vagy szabályozási döntések során. A korrupció e formája már nem egyszerűen büntetőjogi probléma, hanem a demokratikus intézményrendszer működését érintő strukturális kihívás.

Ezzel összefüggésben célszerű lenne a jogellenes magatartás közvetlen elkövetői mellett nagyobb figyelmet fordítani a korrupció gazdasági haszonélvezőinek felelősségére is. A korrupciós hálózatok működésében ugyanis gyakran nem a döntéshozó hivatalos személy jelenti a legjelentősebb kedvezményezettet, hanem azok a vállalkozások, gazdasági érdekkörök vagy egyéb szervezetek, amelyek üzleti modelljüket részben vagy egészben a jogellenes kapcsolatrendszerre építik. A modern korrupciókutatás egyre hangsúlyosabban vizsgálja a tényleges tulajdonosi háttér (*beneficial ownership*), a közvetítői hálózatok és a korrupcióból származó gazdasági előnyök végső kedvezményezettjeinek szerepét, mivel e szereplők felelősségének feltárása nélkül a korrupció gazdasági ösztönzői aligha számolhatók fel.⁷⁴

⁷² Rose-Ackerman – Palifka i.m. 29–58. o.

⁷³ Hellman et al, Seize; Kaufmann, Daniel, Myths and Realities of Governance and Corruption. In: Global Competitiveness Report 2005–2006, World Economic Forum, 2005, 81–98. o.

⁷⁴ OECD, Ending the Shell Game: Cracking Down on the Professionals Who Enable Tax and White Collar Crimes. OECD Publishing, Paris, 2021, 17–48. o.; Transparency International, Enhancing Beneficial Ownership Transparency. Berlin, 2023.

A büntetőjogi szankciók mellett ezért különös jelentőséget kell tulajdonítani a jogellenesen szerzett vagyon felkutatásának és elvonásának. A korrupció gazdasági racionalitása csak akkor törhető meg, ha a jogellenes cselekményből származó vagyoni előny teljes egészében elveszíthető. A vagyonvisszaszerzés hatékonyságának növelése, a pénzmosás elleni eszközök fejlesztése, valamint a vagyoneklobzásra és a tényleges tulajdonosi viszonyok feltárására vonatkozó szabályok megerősítése ezért a korrupcióellenes jogpolitika meghatározó elemei lehetnek.⁷⁵ Mindez fokozott nemzetközi együttműködést is feltételez. A jelentősebb korrupciós ügyek jelentős része ma már határokon átnyúló pénzügyi konstrukciókat, nemzetközi vállalatcsoportokat és összetett tulajdonosi struktúrákat érint, ezért a nemzeti büntetőjogi eszközök önmagukban egyre kevésbé elegendők. Ennek megfelelően indokolt az európai korrupcióellenes együttműködés további erősítése, különösen az Európai Ügyészség (EPPO), az OLAF, az Eurojust, valamint a tagállami vagyonvisszaszerzési szervek közötti információcseré és koordináció fejlesztése.⁷⁶

A tanulmány természetjogi megközelítéséből következően végül hangsúlyozandó, hogy *a korrupció elleni fellépés célja nem kizárólag a jogellenes cselekmények büntetése*. A közjó, a közbizalom és az állami legitimáció helyreállítása olyan értékek, amelyek már Aquinói Szent Tamás, Grotius vagy Locke gondolkodásában is a közhatalom erkölcsi igazolásának alapját képezték. A modern jogállam intézményei e hagyományt immár intézményi keretek között valósítják meg: a korrupció elleni jogpolitika sikerének mércéje ezért végső soron nem az elítélések száma, hanem az, hogy képes-e megerősíteni a közintézmények integritását, csökkenteni a jogellenes gazdagodás lehetőségét, és helyreállítani a társadalom jogba vetett bizalmát.

4. Záró gondolatok

A jelen tanulmányban arra törekedtem, hogy felvázoljam a korrupció és az elszámoltatás jogi jelenségeinek fogalmait, valamint azok természetjogi vonzatait az ókortól napjainkig. Mivel ez a téma mondhatni mindig aktuális, és az egész emberiség történetét végigkísérte a korrupció története, ezért elsősorban jogtörténeti és jogelméleti perspektívából vettem górcső alá a korrupció megjelenési formáit, fogalmait, azoknak változását, és a rá adott jogi és erkölcsi reakciókat.

⁷⁵ Rose-Ackerman – Palifka i. m. 469–505 o.; *Financial Action Task Force Recommendations* (2023 update), különösen Recommendations 4, 24 és 38 o..

⁷⁶ *European Public Prosecutor's Office*, Annual Report 2024; *European Anti-Fraud Office*, Annual Report 2024; *Eurojust*, Annual Report 2024.

Bár a jelen folyamatainak ismertetése nélkül nem lenne teljes az esszé, az ezekre tett hangsúly a tanulmány logikai felépítése, limitációi miatt ezek szükségképpen a második vagy sokadik helyre kerültek a természetjogi előzményekhez képest. A tanulmány vezérmotívuma úgy foglalható össze röviden, hogy a korrupció fogalma a jog- és államelmélet fejlődésével párhuzamosan fokozatosan objektivizálódott. Míg a klasszikus természetjog elsősorban erkölcsi rendellenességként tekintett rá, a modern jogállam már intézményi működési zavarként értelmezi. A két megközelítés azonban nem zárja ki egymást: a korrupció ma is egyszerre sérti a közjó természetjogi eszméjét és a jogállami intézmények integritását.

Az első nagyobb tartalmi egységben törekedtem áttekinteni a korrupció és a rá adott társadalmi válaszok megnyilvánulási formáit az ókorban. Már ekkor is közkeletű probléma volt a korrupció, illetve annak olyan megjelenési formái, mint a vesztegetés, szavazatvásárlás, nepotizmus, vagy épp az informális szövetségeken keresztül meggazdagodás és befolyásszerzés, a befolyással üzérkedés. Míg az ókori mezopotámiai és egyiptomi kultúrában az ilyen bűncselekményeket az isteni renddel szembeni lázadásnak, vagy gazemberségnek minősítették, és jellemzően halállal, vagy más elrettentő módon büntették (lásd Hammurapi törvénykönyvében vagy az egyiptomi fáraók ediktumaiban), addig a görög-római klasszikus antikvitásban már inkább egyéni jellemhibának és erénytelenségnek konceptualizálták, ahogy többek közt Arisztotelész és Cicero is tette. A közös szál valahol ott húzódik, hogy az antikvitásban jellemzően még nem tekintették elkerülhetőnek a rendszerszintű korrupciót, sőt közkeletű volt az a felfogás, hogy a világ egyre csak romlik, és ez ellen az emberi közösségnek nincs módja fellépni. Az egyes bűnelkövetőket megbüntették, de arról nem esett szó, hogy ez megelőzhető lenne, csak a (metafizikai természetű) erényesség filozófiájával igyekeztek védekezni ellene. Ekkor már megjelent a közjó fogalma, de azt jellemzően még a többség akaratával, vagy a társadalmi megfelelőséggel azonosították.

A középkorban és a kora újkorban, azaz a klasszikus természetjog időszakában megjelent az isteni rendre való hivatkozáson kívül a közjó és a természetes ész fogalma is, amely utóbbiból vezették le a jogi és erkölcsi normákat. Aquinói Szent Tamás úgy definiálta a közjót (*bonum communae*), mint egy objektív erkölcsi kategóriát, amely nem egyezik a többség akaratával. Az ember célja szerinte nem egyfajta önálló és törvényen felül álló létezés, hanem az isteni renddel és a természettel harmóniában élve a közjó elvének betartása. Aki ez ellen vét, és a maga javát nézi, az az isteni renddel szembehelyezkedve zsarnokságot követ el. Ez vonatkozik a korrupcióra is. Azok a természetjogi gondolkodók, akik utána éltek, jelesül Grotius, már Isten létezésétől függetlenül fontosnak tartották a természetjog elveinek betartását. Szerinte a társadalmi szabályok betartása, a szerződések érvényessége, vagy a közösségellenes magatartástól való tartózkodás

közvetlenül a természetes észből ered, és a társadalom feladata ennek betartása. Ez már egyfajta társadalmi szerződés képét vetíti elő. Erre a filozófiára alapozott John Locke és Kant is: az előbbinél a társadalmi szerződésből vezethető le a normák érvényessége, az utóbbi szerint a kategorikus imperatívusból, avagy az egyetemes erkölcsi törvényből.

A klasszikus természetjogi iskola háttérbe szorulásával és a modern jogi, szociológiai gondolkodás megjelenésével a korrupciót immár nem a közjó megsértéseként, hanem intézményes és társadalmi problémaként definiálták. Jhering megközelítésében a jogért való küzdelem jegyében az egyénnek és a társadalomnak is fel kell lépnie az intézményesült korrupcióval szemben; Weber és Durkheim azonban már inkább a bürokratizált társadalomban és a racionális jogintézmények megerősítésében, illetve az anómia állapotának felszámolásában látták a jelenség kezelésének lehetőségét. A XX. század második felének korrupciókutatásai ezt a gondolatmenetet fejlesztették tovább: a hangsúly fokozatosan áttevődött az egyéni erkölcsi felelősségről a közhatalom szervezeti működésére, az intézményi ösztönzőkre és a társadalmi bizalom szerepére. A korrupció így már nem kizárólag büntetőjogi vagy erkölcsi kategóriaként jelent meg, hanem a jogállami működés, a közigazgatási integritás és a demokratikus legitimáció egyik alapvető kihívásává vált.

E szemléletváltás következményeként a korszerű korrupcióellenes politika is túllépett a kizárólag represszív megoldásokon. A nemzetközi szervezetek – mindenekelőtt az ENSZ, az OECD, az Európa Tanács és az Európai Unió – egyre nagyobb hangsúlyt helyeznek az átláthatóságra, az összeférhetlenségi szabályokra, a közbeszerzések ellenőrzésére, a bejelentők védelmére, valamint a korrupcióból származó vagyon visszaszerzésére. Az integritásalapú közigazgatás gondolata abból indul ki, hogy a korrupció megelőzése hatékonyabb, mint annak utólagos szankcionálása; ennek megfelelően a jogalkotás célja olyan intézményi környezet kialakítása, amely a visszaélések lehetőségét már keletkezésük előtt minimálisra csökkenti. Mindazonáltal a jelen tanulmányban bemutatott történeti fejlődés arra is rámutat, hogy a korrupció természete maga is jelentős átalakuláson ment keresztül. A klasszikus jogirodalom elsősorban a közhatalmat gyakorló személy jogellenes magatartására összpontosított, míg napjainkban egyre inkább azok az informális gazdasági és politikai hálózatok kerülnek előtérbe, amelyek tartós haszonélvezői a korrupciós mechanizmusoknak. A korrupció súlypontja tehát fokozatosan eltolódott az egyedi vesztegetési cselekményektől a szervezett, sokszor jogszerű gazdasági konstrukciók mögé rejtett érdekérvényesítés irányába. Ez indokolja, hogy a korrupció elleni fellépésnek ma már nem csupán a közvetlen elkövetőkre, hanem a korrupciós hálózatok tényleges kedvezményezettjeire, finanszírozóira és fenntartóira is ki kell terjednie.

De lege ferenda ezért indokoltnak látszik a korrupcióellenes szabályozás további elmozdítása az intézményi integritás megerősítése és a jogellenesen szerzett vagyon hatékony visszaszerzése felé. Ennek keretében célszerű erősíteni a tényleges tulajdonosi viszonyok átláthatóságát, a vagyonosodási vizsgálatok és vagyon-visszaszerzési mechanizmusok hatékonyságát, valamint a nemzetközi együttműködést – különösen az Európai Ügyészség, az OLAF és más európai korrupcióellenes szervek ajánlásainak következetes érvényesítésével. A korrupció elleni jogpolitika súlypontját ugyanakkor indokolt a társadalom egészét érintő, rendszerszintű visszaélésekre helyezni, hiszen a legnagyobb társadalmi kárt nem az elszigetelt hivatali vesztegetések, hanem azok a gazdasági és politikai érdekcsoportok okozzák, amelyek képesek tartósan befolyásolni a közhatalom működését.

Végso soron a természetjogi hagyomány és a modern integritásszemlélet között nem törés, hanem fejlődési kontinuitás figyelhető meg. Míg Aquinói Tamás, Grotius vagy Kant a közhatalom erkölcsi legitimációját a közjó szolgálatában látták, addig a modern jogállam ugyanezt az elvet az átláthatóság, az elszámoltathatóság és az intézményi integritás követelményeiben jeleníti meg. A fogalomkészlet megváltozott, a mögöttes érték azonban lényegében azonos maradt: a közhatalom csak addig tekinthető legitimnek, ameddig gyakorlása a közérdeket szolgálja, és nem válik magánérdekek eszközévé.

Felhasznált irodalom

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, XXVII. fejezet.

2026. évi ... törvény a Nemzeti Vagyonvisszaszerzési és Védelmi Hivatalról (tervezet). <https://egyezettetes.kormany.hu/egyezettetes/nemzeti-vagyonvisszaszerzesi-es-vedelmi-hivatal-felallitasarol> (letöltve 2026. 06. 29. napján).

2026. évi XVIII. törvény az európai uniós költségvetésből származó források felhasználásának ellenőrzésével összefüggő egyes törvények módosításáról.

Angelusz Róbert – Tardos Róbert, Hálózatok, stílusok, struktúrák. Budapest, 1991

Aquinói Szent Tamás, Summa Theologiae, I–II.

Arisztotelész, Nikomakhoszi etika, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2023.

Arisztotelész, Politika. 3-4. könyv. Ford. Szabó Miklós, <https://mek.oszk.hu/04900/04966/04966.htm#3>. (letöltve 2026. 06. 20. napján).

Bosman, Philip (ed.), Corruption and Integrity in Ancient Greece and Rome. Acta Classica Supplementum IV.

Cicero, Marcus Tullius, De Legibus, I.

Cicero, Marcus Tullius, In Verrem, I-II. könyv. <https://www.thelatinlibrary.com/cicero/ver1.shtml>, <https://www.thelatinlibrary.com/cicero/verres.2.1.shtml> (letöltve 2026. 06. 28. napján)

Classical Association Of South Africa, Pretoria, 2012.

Deflem, Mathieu, Sociological Theories of Law, in: *Clark, David S. (ed.)*, Encyclopedia of Law and Society: American and Global Perspectives, Thousand Oaks, CA. Sage Publications, 2007.

Durkheim, Émile, A szociológia módszertani szabályai. Ford. *Csordás Gábor*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.

Durkheim, Émile, A társadalmi munkamegosztásról. Ford. *Csordás Gábor*. Osiris Kiadó Budapest, 2001.

Durkheim, Émile, A vallási élet elemi formái. Ford. *Vargyas Zoltán*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2003.

Durkheim, Émile, Az öngyilkosság. Ford. *Biczó Gábor*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.

El-Saady, Hassan, Considerations on Bribery in Ancient Egypt. Studien zur Altägyptischen Kultur, Bd. 25(1998), 295-304. o.

Engels, Jens Ivo, A korrupció története. A korai újkortól a 20. századig. Corvina, Budapest, 2016.

Eurojust, Annual Report 2024.

European Anti-Fraud Office, Annual Report 2024.

European Public Prosecutor's Office, Annual Report 2024.

Financial Action Task Force Recommendations (2023 update).

Gardiner, Alan H, The Eloquent Peasant. The Journal of Egyptian Archaeology. Vol. 9, No. 1/2 (Apr., 1923), 5-25. o., <https://doi.org/10.1177/030751332300900102>

Greene, Caitlyn F. et al., Historical Concepts of Social Justice. The Code of Hammurabi. <https://milnepublishing.geneseo.edu/social-justice-in-human-services/chapter/historical-concepts-of-social-justice/> (letöltve 2026. 06. 02. napján)

Grotius, Hugo, A háború és béke jogáról (De iure belli ac pacis libri tres). Ford. Brósz Róbert, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960.

Gyekye, Kwame, Tradition and Modernity: Philosophical Reflections on the African Experience. Oxford University Press, Oxford, 1997.,

Haakonssen, Knud, Natural Law and Moral Philosophy: From Grotius to the Scottish Enlightenment. Cambridge University Press, Cambridge, 1996., <https://doi.org/10.1017/CBO9781139172905>

Hellman, Joel S. – Jones, Geraint – Kaufmann, Daniel: Seize the State, Seize the Day: State Capture, Corruption and Influence in Transition. World Bank Policy Research Working Paper No. 2444, Washington D.C., 2000, 2–18. o., <https://doi.org/10.1596/1813-9450-2444>

Hill, Lisa, Conceptions of Political Corruption in Ancient Athens and Rome. History of Political Thought. Vol. XXXIV. No. 4. Winter 2013. 565-587. o.

Jhering, Rudolf von: The Struggle for Law. Second Edition. Ford. Lalor, John J, Callaghan and Company, Chicago, 1915.

Kaelble, Hartmut.. A Social History of Europe 1945-2000. Recovery and Transformation after Two World Wars. Berghahn Books. New York, Oxford 2013.

Kant, Immanuel, Az erkölcsök metafizikája. Ford. Tengelyi László, Gondolat Kiadó, Budapest, 1991.

Kant, Immanuel, Az erkölcsök metafizikájának alapvetése. Ford. Berényi Gábor, Gondolat Kiadó, Budapest, 1991.

Kaufmann, Daniel, Myths and Realities of Governance and Corruption. In: Global Competitiveness Report 2005–2006. World Economic Forum, Geneva, 2005., <https://doi.org/10.2139/ssrn.829244>

Klitgaard, Robert, Controlling Corruption. University of California Press, Berkeley-Los Angeles, 1988.

Kmoskó Mihály (ford.), Hammurabi törvényei. Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog- és Társadalomtudományi Szakosztálya, Kolozsvár, 1911.

Kolade, Samuel Oluwasegun, Revisiting Aquinas's Natural Law Ethics as a Framework for Moral Responsibility in Nigeria's Corrupt Political Culture. *GVU Journal of Management and Social Sciences* (2025), 10:xx, <https://doi.org/10.2139/ssrn.6641298>

Lambsdorff, Johann Graf, *The Institutional Economics of Corruption and Reform*. Cambridge University Press, Cambridge, 2007., <https://doi.org/10.1017/CBO9780511492617>

Laslett, Peter, Introduction. In: *Locke, John*, Two Treatises of Government. Cambridge University Press, Cambridge, 1988.

Locke, John: Értekezés a polgári kormányzatról (Második értekezés). Ford. *Endreffy Zoltán*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.

Martin, Timothy A., The Development of International Anti-Bribery Law. Calgary, Alberta, Canada. www.timmartin.ca. (letöltve 2026. 06. 01. napján)

Meskill, Zachary, When Anticorruption Begets Corruption: A History Lesson from the Roman Republic. <https://globalanticorruptionblog.com/2020/11/30/when-anticorruption-begets-corruption-a-history-lesson-from-the-roman-republic/> (letöltve 2026. 06. 25. napján)

Mommsen, Wolfgang J., Max Weber and German Politics 1890–1920. University of Chicago Press, Chicago, 1984.

Montgomery, Donald: Ambitus: Electional Corruption and Aristocratic Competition in the Age of Cicero. A Thesis Submitted to the School of Graduate Studies in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Master of Classics. McMaster University, 2005.

OECD, Ending the Shell Game: Cracking Down on the Professionals Who Enable Tax and White Collar Crimes. OECD Publishing, Paris, 2021.

Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD Recommendation on Public Integrity. Paris, 2017.

Pokol Béla, A jog társadalomelmélete. Századvég Kiadó, Budapest, 2001.

Putnam, Robert D., Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton University Press, Princeton, 1993., <https://doi.org/10.2307/j.ctt7s8r7>

Rose-Ackerman, Susan –Palifka, Bonnie J., Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform. Cambridge University Press, Cambridge, 2016., <https://doi.org/10.1017/CBO9781139962933>

Rothstein, Bo – Persson, Anna, Why Anti-Corruption Reforms Fail: Systemic Corruption as a Collective Action Problem. Governance, 26. évf. (2013) 3. sz., 449–471. o., <https://doi.org/10.1111/j.1468-0491.2012.01604.x>

Rothstein, Bo –Varraich, Aiysha: Making Sense of Corruption. Cambridge University Press, Cambridge, 2017., <https://doi.org/10.1017/9781316681596>

Rothstein, Bo, The Quality of Government: Corruption, Social Trust and Inequality in International Perspective. University of Chicago Press, Chicago, 2011. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226729589.001.0001>

Tierney, Brian: The Idea of Natural Rights. William B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1997.

Transparency International, Enhancing Beneficial Ownership Transparency. Berlin, 2023.

Transparency International, The Anti-Corruption Glossary. Berlin, 2019.

Tuck, Richard: The Rights of War and Peace: Political Thought and the International Order from Grotius to Kant. Oxford University Press, Oxford, 1999.

United Nations Office on Drugs and Crime, United Nations Convention against Corruption (UNCAC).

United Nations, Handbook on Practical Anticorruption Methods for Prosecutors and Investigators. Vienna, September 2004.

Waldron, Jeremy, God, Locke, and Equality: Christian Foundations of Locke's Political Thought. Cambridge University Press, Cambridge, 2002, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511613920>

Weber, Max, A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Ford. *Józsa Péter*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2020.

Weber, Max, Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai I. Ford. *Erdélyi Ágnes*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.

Weber, Max, Politika mint hivatás. In: A tudomány és a politika mint hivatás. Ford. *Józsa Péter*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1995.

Ziegler Tamás Dezső: Integration and Disintegration. In: *Simon Zoltán – Ziegler Tamás Dezső (szerk.)*, European Politics, Crises, Fears and Debates. L' Harmattan, Paris, 2022.

Török Tünde
bírósi titkár, PKKB
ORCID: -

KISKORÚAK SÉRELMERE ELKÖVETETT BŰNCSELEKMÉNYEK ÉS GYERMEKPORNOGRÁFIA AZ INTERNET SEGÍTSÉGÉVEL

Veszélyek az online térben

Absztrakt

A tanulmány az informatika és az internet világában elkövetett tisztességtelen cselekményeket elemzi, ahol a gyors technológiai fejlődés és a mesterséges intelligencia lépéshátrányba hozta a jogalkotót, gyengítve a kiberbűnözés szankcionálását. A magyar, uniós és nemzetközi jog – köztük a Budapesti Egyezmény – dogmatikai vizsgálatával tárgyalja a számítógéppel elkövetett bűncselekményeket (információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás, adat megsértése, technikai védelem kijátszása) és a kiskorúak sérelmére elkövetett cselekményeket (kiskorú veszélyeztetése, gyermekpornográfia). Amellett érvel, hogy a szabályozás hiányosságai és a jogalkalmazói rutin hiánya gyakran vezet a felelősség feloldásához vagy a büntetési tételek elbagatellizálásához, aláásva az elrettentést és a prevenciót, miközben a sértett jelentős kárt szenved; a felmentés akár további elkövetésre is bátoríthat. Az európai válaszok bemutatásával rávilágít, hogy a határokon átívelő együttműködés büntethetővé tette a jogosulatlan hozzáférést és a tiltott pornográf tartalmat. Végkövetkeztetése, hogy a gyermekek digitális védelme a szülők és az állam közös felelőssége.

Tárgyszavak: kiberbűnözés, online gyermekvédelem, gyermekek szexuális kizsákmányolása, büntetőjog, Budapesti Egyezmény

CRIMES COMMITTED AGAINST MINORS AND CHILD PORNOGRAPHY VIA THE INTERNET

Abstract

This thesis analyses unlawful conduct in information technology and the internet, where rapid technological change and AI have left legislators a step behind, weakening the sanctioning of cybercrime. Through doctrinal analysis of Hungarian, EU and international law — including the Budapest Convention — it examines computer-enabled offences (information-system fraud, data breaches, circumvention of technical protections) and crimes against minors (endangerment of children, child pornography). It argues that gaps in legislation and inexperience in application frequently result in dropped charges or trivialised penalties, undermining deterrence and general prevention while leaving victims with significant harm; acquittals may even embolden further offending. Examining European responses, it shows how cross-border cooperation criminalised unauthorised access and illegal pornographic content. The thesis concludes that protecting children in the digital space is a shared responsibility of parents and the state and identifies the cooperation frameworks and jurisdictional rules governing such cases.

Keywords: cybercrime, online child protection, sexual exploitation of children, criminal law, Budapest Convention

[DOI: 10.66103/KK.2026.3.5](https://doi.org/10.66103/KK.2026.3.5)

1. Bevezető

A 21. század az információs technológia robbanásszerű fejlődését hozta el. Az állandóan „összekapcsolt” online világ a mindennapokba beépülve olyan kulturális és társadalmi változásokat indított el, ami a generációk közti szakadékot tovább mélyítve sokaknak rendkívül megnehezíti az alkalmazkodást. Még a felkészült IT szakemberek is gyakran a fejüket kapkodják a sokszor szinte havonta megjelenő új megoldások (mobil alkalmazások, felhős szolgáltatások, e-kereskedelem, kripto-fizetések stb.) láttán. Ezzel párhuzamosan szabályosan berobbant

az informatikába – és így az élet számos területére – az AI (mesterséges intelligencia), melynek társadalmi hatásait még a szakemberek is csak találgatják. Ebben a környezetben a jogalkotó – érthető - lépéshátránya súlyos következményekkel járhat, mivel ez korlátozza a számítógépes bűnözők tisztességtelen tevékenységének megfelelő szankcionálását.

Témaválasztásommal megvizsgálom a tisztességtelen cselekedeteket az informatika és az internet világában. Bemutatom az irányadó jogszabályokat, a jogellenes magatartást, az interneten elkövetett bűncselekmények büntetőjogi következményeit. Témaválasztásom indokát az adja, hogy a jogalkalmazók sok esetben olyan joghelyzetekbe kerülnek melyeket a jog alkotásakor még figyelmen kívül hagyott körülmények befolyásolnak. A helyes megítélésre nem áll elegendő rutin. Ezek együttes érvényesülése gyakran vezet a büntetőjogi felelősségek feloldásához, vagy a büntetési tételek elbagatellizálásához, miközben a sértettet ért anyagi vagy erkölcsi kár az esetek többségében jelentős mértékű. A bűncselekmények büntetés nélkül maradásának problematikája az, hogy nem jelent elrettenést a társadalom szélesebb körei számára, nem valósul meg a prevenciós hatás. A bíróságok viszont addig nem tudnak marasztaló ítéletet hozni, amíg nincs vonatkozó jogszabály. További problémát okoz, hogy a tettes felhatalmazást nyer a felmentő ítélet után a további folytatásra.

Részletesen bemutatom a kiskorúakra vonatkozó olyan bűncselekményeket, melyekben a gyermek sértettként jelennek meg. Kiemelkedő figyelmet fordítok a kiskorú veszélyeztetése, a kiskorú sértett részére elkövetett cselekmények, és a gyermekpornográfia tárgyalására.

A büntetőjog a következő számítógépes bűncselekményeket különíti el: információlopás, szabotázs, az adatok manipulálása, az adatok tisztességtelenül való megváltoztatása, jogosulatlan hozzáférés, jogosulatlan használat. A bűncselekmények vizsgálatánál egy elkülönült csoportot képeznek azon bűncselekmények, melyek a csaláshoz kapcsolódóan válnak bűncselekménnyé. Ilyenek a következők: számítógépes csalás, adathamisítás, programokban, adatokban való kártétel, védett programok másolása.

A számítástechnikai bűncselekmények megvalósulásakor az elkövetés történhet szándékosan és gondatlanul is. A támadás történhet az adat, a szoftver vagy a hardver ellen. Előfordulhat olyan alakzatban is, amikor a szándékos elkövetést olyan kísérő bűncselekmény követi, amelyre már csak az elkövető gondatlan magatartása terjed ki. Esetlegesen olyan lehetőségeket teremt így a kevésbé „képzett” utódai számára, amellyel már könnyedén megvalósítható az újabb bűncselekmény. A bevezetőben említést kell tenni azon bűncselekményekről, melyek elkövetését elősegíti, illetve támogatja a rendszer sérülékenysége: az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás, adatok lopása, személyiségi jogok megsértése. Ilyenek: pornográfia, gyermekpornográfia elősegítése, rágalmazás,

zaklatás. Az internet által ezen bűncselekmények elkövetői is könnyebben elbújhatnak, mintha a materiális világban követnék el ezeket a cselekményeiket.

A számítástechnikai bűnözés elleni küzdelem Európai Unió Központját az európai internetes bűnözés visszaszorítására hoztak létre. Célja, hogy megfékezze a személyhez fűződő jogok megsértését, valamint védelmezni hivatott a személyes adatok titkosságát. Olyan európai szervezetet hoztak létre, amely a határokon átvívelően segítséget tud nyújtani a bűncselekmények áldozatainak. Az intézmény további célja a felvilágosítás és a prevenció. Az európai területen előrelépést jelentett a Budapesti Egyezmény létrejötte, amely nemzetközi szerződésként fontos előrelépést jelentett a magyar és nemzetközi büntetőjog területén is. A szerződéssel a számítógépes hálózatokba illetéktelenül belépők válnak büntethetővé, az elkövető hackereket így a tényállás büntethetővé teszi. A másik előrelépés, amely a szerződés létrejöttének köszönhető az, hogy a tiltott pornográf képek tárolása is büntethetőséget von maga után.

A részletes bemutatás arra szolgál, hogy minél szemléletesebb képet fessek a technológia okozta változásokról, előnyökről, hátrányokról, a könnyen megszerzett információmennyiség illetéktelen felhasználásáról és azon cselekményekről, melyek a számítógép által váltak elkövethetővé és elrejthetővé.

Meggyőződésem, hogy a szülői felelőségnek ki kell terjednie gyermek nevelése és felügyelete mellett a digitális térben való védelmére is. Az informatika teljes tiltása gyermekeink részére napjainkban gyakorlatilag nem kivitelezhető, így az azt használni engedő szülőt célszerű kötelezni arra, hogy gyermekét megóvja az informatikai bűnözéstől, különös tekintettel a gyermek fejlődését hátrányosan befolyásoló szexuális tartalmakra. A nevelő feladata szabályozni a gyermek egészséges életét, ellenőrizve és korlátozva a különböző adattartalmakhoz való hozzáférést annak életkorát figyelembe véve. Állam feladata pedig az, hogy a kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény kapcsán szabályozza ennek megszegése esetén a szülők felelősségét.

„Nemcsak azért vagyunk felelősek, amit teszünk, hanem azért is, amit nem teszünk meg.” (Lao-ce)

2. Az internet kialakulása, hatásai

Az internet manapság már olyan, mint bármelyik másik közműszolgáltatás, például, mint a villany-, a víz-, vagy a gázszolgáltatás. Bár azt hisszük ez napjaink terméke, azonban története hosszú időkre nyúlik vissza.

Ha biztosított az internet-hozzáférés otthonunkban, akkor akár hetekig ki sem kell lépünk a lakásból, hogy tartsuk a kapcsolatot ismerőseinkkel, házhoz

szállíttassuk az ételeinket, ruhát vegyünk, dolgozzunk, tanulmányainkat végezzük. Ez a rendszer olyan gyors és könnyű információ-hozzáférést, és áramlást biztosít, amely az emberiség korábbi történelmében példa nélküli.¹ Az okostelefonok megjelenésével ráadásul az internetet - és ezzel gyakran szenzitív adatainkat - már a zsebünkben hordjuk. Ezt természetesen a bűnözői csoportok is kihasználják, akik észrevétlenül kereskednek lopott adatainkkal, személyiségünkkel, amellyel akár több százmillió dolláros károkat is okozhatnak.²

Az internet sokak szemében a felelősség nélküli kommunikáció és kapcsolatteremtés lehetőségeként nyilvánul meg. Ez talán még magánszemélyi viszonyokban sokszor kivitelezhető is lenne, hiszen szabadságjogunk korlátozhatatlanságát kérdőjelezné meg, ha gátolva lennénk ebben a tevékenységünkben. Az internet azonban - a hozzáférési költség csökkenése miatt - egyre szélesebb körben érhető el, és egyre szélesebb körben biztosít nyilvánosságot, kommunikációt, anonimitást és a szabad akarat kifejezését.

Az internet jelenleg már olyan gazdasági és üzleti tényező, amelyre tekintettel biztosítani kell a biztonságot a vállalkozások, a hitelezők, a befektetők és a gazdasági élet valamennyi szereplője részére.

Nem véletlenül az üzleti-gazdasági világ volt az első, amely felfigyelt az internet kommunikációs jelentőségére. Azonban, ha vállalkozások eladóként jelennek meg, szükségessé válik a koordinálás, valamint bizonyos szabályok kialakítása.

A szabályozást azonban úgy kell megalkotni, hogy a magánszemélyek számára maximálisan biztosítsa a szólás- és véleményszabadság jogát - lehetőség szerint minél kevesebb kötöttséggel.

Az internet jogi vonatkozása a legtöbb esetben a polgári jogi felelősségi - ahol már nem elég a polgári jogi szabályozás, ott a kriminológiai szabályokra alapoz.

Az internet használatának alap problémája, hogy egységes szabályozási rendszert kellene kialakítani minden jogterületen, különösen a büntetőjogon belül is. A problémák sokrétűek, a nemzetek eltérő nyelvéből, és sokféle milyenségéből az következik, hogy az egyes nemzeti jogrendszerek a fogalmakat másként értelmezik, és másként definiálják az egyes konkrét esetekben. Még az egyik kultúrában a szokásjog megengedi a gyermekek csonkítását a másokban erkölcsileg elítélendő és szigorú büntetést von maga után.

A megoldás a felvázolt problémára az lenne, ha közös szabályokat tudnánk alkotni, azonban a norma alkalmazása tagállami szinten eltérő lehetne.

1 Erre a megállapításra jutott az izraeli filozófus, Yuval Noah Harari is *Homo Deus – A holnap rövid története* című könyvében.

2 https://index.hu/tech/2018/02/09/lekapcsoltak_a_vilag_egyik_legnagyobb_kiberbunozoi_forumat/ - 2018. február 9-én írta meg az index.hu hírportál, hogy 36 személy ellen emeltek vádat, akik a világ egyik legnagyobb kiberbűnözői fórumán, az Infracoren tevékenykedtek. A vád szerint 4 millió lopott bankkártyaszámot adtak el, egy brit bank több százezer számlájához biztosítottak hozzáférést.

Az egyik legfontosabb jogi fogalom e tekintetben a véleménynyilvánítás szabadsága, amely az internet használatától adódóan elválaszthatatlan. Értelmezése azonban különösen sokrétű, ha például összevetjük az amerikai joggyakorlatot az európaival.³

Ezt az értelmezési problémát mindenképpen meg kellene oldani, hiszen az interneten a véleménynyilvánítás szabadságát sértő olyan tények, amelyek büntetőjogi felelősséget is maguk után vonnak, kifejezetten nagy számban találhatók és számos jogi problémához vezetnek.⁴ Az eltérő fogalomértelmezéseket a joggyakorlat által lehetne egységesíteni akképpen, ahogy a meglévő ügyekben a döntések megszülettek, időrendi sorrendben.

Az internet egységes nemzetközi szabályozásának hiánya elősegítette az úgynevezett „informatikai paradicsomok”⁵ kialakulását⁶. A probléma a büntethetőség kérdésével áll kapcsolatban. Így kialakulnak olyan országok, ahol a jogrendszerek különbözősége miatt az informatikai bűnözők sorra valósítják meg azokat a deliktumokat, melyeknek sokkal kisebb a büntetőjogi felelőssége, továbbá a felelősségre vonás kockázata.

Erre a megoldási javaslatom szintén az egységes jogi szabályozás. Ezért igényel az informatikai büntetőjog a szokásosnál is hatékonyabb, odafigyelőbb nemzetközi fellépést. Az egységesítésre történtek nemzetközi kezdeményezések a jogi személyek büntetőjogi felelősségre vonásának egységesítését érintő normaalkotásban.⁷

2.1. Felelősség a search engine szolgáltatások esetében

A keresőmotor-szolgáltatók tevékenysége az interneten található, elképzelhetetlen mennyiségű és tömegű adathalmaz felhasználóbaráttá tételére irányul. Napjainkban a „Google a barátod” mondás mutatja be mennyire magától értethető számunkra, hogy a keresőmotorok szinte a teljes internetet indexálják, és pillanatokon belül bármilyen témába tartozó tartalmak teljes listáját adják vissza. A keresőmotor-szolgáltatók a szolgáltatók nagy kategóriái közt egy köztes csoportot jelentenek. Helyzetüket bonyolítja, hogy nehezen dönthető el, hogy

3 Az Amerikai Egyesült Államokban a véleménynyilvánítás szabadsága európai szemmel nézve olyan mintha nem is volna ez alapvető szabadságjog.

4 Lásd: Gutnick-ügy (www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A37437-2002Dec10.html) Az alapvető szabadságjogok terjedelmét az egyes nemzetek alkotmányai szerint értelmezzük, ezért fontos a kérdés, miként lehet a jogrendszerenként eltérő fogalmakat egységesíteni.

5 Az „informatikai paradicsom” kifejezés olyan területet jelöl, ahol azért bűnöznek előszeretettel, mert nem büntetik vagy csupán nagyon kis valószínűséggel büntetik a cselekményt.

6 Szűts Márton: eEurope, Külgazdaság (Jogi melléklet), 2002/9. szám.

7 Európa Tanács Cybercrime Egyezményének 12. cikke. A rendelkezések a jogi személyt meghatározott esetekben tekintik büntetendőnek. Így, ha az elkövető természetes személyt a jogi személy képviselőjének joga, a jogi személy nevében döntések meghozatalának joga, vagy a jogi személyen belüli ellenőrzés joga illette meg.

büntetőjogi felelősség milyen típusú tartalom – idegen, vagy saját – miatt terheli őket. A kérdés háttérében a linkek és hyperlink-ek kusza jogi helyzete áll. A kérdés megoldására az alábbi alternatívák születtek meg:

Az első alternatíva szerint felelőssé tehető azon weboldal szolgáltatója, akinek a weboldala hyperlink-eket tartalmaz, továbbá felelőssé tehető olyan tartalom megjelenítéséért is, amely az adott linken keresztül válik elérhetővé. A szolgáltatótól az általa linkelt tartalom folyamatos ellenőrzése nem várható el, ez túlzott felelősséget telepítene a weboldal-szolgáltatóra.

A következő elmélet szerint a szolgáltató egyáltalán nem felel azon hyperlink-ek tartalmáért, amelyek az oldalán kerültek elhelyezésre. Ez nyilvánvalóan egy meglehetősen szélsőséges elképzelés, hiszen a weboldal-szolgáltató mégis valamilyen szintű közvetítői szerepet játszik a jogsértő tartalom elérésében, illetve megjelenítésében.

A megoldás álláspontom szerint a két fenti alternatíva közt található.

A keresőmotor-szolgáltatások annyiban hasonlítanak az előbb ismertetett hyperlink hivatkozás(oka)t tartalmazó weboldalakhoz, hogy azok is hyperlink-hivatkozásokat jelenítenek meg, csak nagyobb mennyiségben, és irányítottan. A keresőmotorok két módszer mentén működnek, amelyek közt a lényeges különbség abban nyilvánul meg, hogy a hyperlink-hivatkozással fedett weboldal címkével történő ellátása (ún. labelling) a weboldal saját szolgáltatója, vagy egy központi szervezet által történik.

A keresőmotor érzékeli a begépet (vagy másként bevitt) címkét, és saját programkódjának megfelelően kiszűri a kívánt linkeket. A keresőmotor tulajdonképpen egy program, amely matematikai módszerek révén szűri a weboldalakat, így csak az a személy vonható felelősségre, aki az adott keresőmotort használja, a keresőmotor megalkotója viszont nem. Ettől eltérő a felelősség akkor, ha a keresőmotor akként kerül programozásra, hogy ne a bevitt címkéknek megfelelő linkeket jelenítse meg, hanem olyan linkeket is, amelyek adott esetben más kategóriába tartoznak, vagy éppenséggel jogsértőek, súlyosabb esetben abszolút jogellenesek.⁸ A nagy szolgáltatók esetenként gazdasági érdekeik mentén manipulálják a találati listát. Álláspontom szerint ezekben az esetekben a büntetőjogi felelősségre vonás bűnsegédi magatartásért képzelhető el.⁹ Előfordulhat, hogy elmarad a tettesi cselekmény megvalósítása, azaz a felhasználó végül nem nyitja meg a hivatkozást. Ilyenkor a keresőmotor-szolgáltató eredménytelen részesi magatartása nem lesz szankcionálható.

8 Abszolút jogellenes tartalomnak minősül pl. a gyermekpornográfia, míg a relatív jogellenes tartalom csak az adott helyen és időben jogsértő, mint például a szerzői jogokat sértő tartalmak többsége.

9 Btk. 14. § (2) bekezdése szerint bűnsegéd az, aki a bűncselekmény elkövetéséhez másnak szándékosan segítséget nyújt. A keresőmotor szolgáltatója fizikai bűnsegélyt valósít meg akkor, amikor a jogsértő linkeket megjeleníti, ekkor a tettesi alapcselekmény külső feltételeinek megteremtésében működik közre.

Azonban a gyerekeknek szánt tartalom felhasználásának ellenőrzése jogosan lenne elvárható. Amennyiben azonban a szolgáltatót az ellenőrzésre szolgáló hamis személyes adattal láttak el, - a felhasználó korától eltérően a szülő más kort rögzít, - a szolgáltató felelőségét mentesítették. Ezt könnyű megérteni a következő egyszerű példán keresztül: a közösségi platformok az államok jogi szabályozását követően a 14 év alattiakat eltiltották például a Instagram használatától, mert az a gyermek életkorából adódóan károsan hathat a kisgyermek fejlődésére. Azonban, ha a szülő a gyermeke telefonján a születési időként olyan időpontot adott meg ahol már a gyermek betöltötte a korhatárt, a szolgáltató felelősége nem állapítható meg.

3. Kiskorú veszélyeztetése az internet használatával összefüggésben

Az információs technológia fejlődése az elmúlt évtizedekben alapvetően átalakította az emberek mindennapi életét. Az internet és a digitális eszközök használata ma már a társadalom működésének természetes részévé vált, és ez különösen igaz a fiatalabb generációk esetében. A gyermekek és a fiatalkorúak sokszor már egészen korai életkorban kapcsolatba kerülnek az online tartalmakkal, a közösségi médiafelületekkel és különböző digitális szolgáltatásokkal. Számukra az internet használata teljesen természetes, a kortársaikkal való kapcsolattartás, a tanulás és a szórakozás fontos eszköze.

3.1. A digitális környezet sajátosságai és a kiskorúak érintettsége

A szakirodalomban gyakran találkozunk a „digitális bennszülött” kifejezéssel, amely azokra a generációkra utal, akik már az internet és az okoseszközök világában szocializálódtak. A Z-generáció, valamint az utánuk következő Alfa-generáció tagjai készségszinten használják a mobilalkalmazásokat és az internetes kommunikációs csatornákat. A digitális környezetben való jártasságuk azonban nem jelenti azt, hogy minden esetben tisztában lennének az online térben rejlő veszélyekkel.¹⁰

A digitális környezet sajátossága, hogy az információ rendkívül gyorsan terjed. Ez kihatással van a fiatalok információfeldolgozási szokásaira és viselkedésére is. A folyamatosan változó, gyors ütemben érkező ingerekhez való alkalmazkodás következtében a gyermekek egyre nagyobb mennyiségű információt képesek

10 Z-generáció alatt jellemzően az 1995 és 2009 között, Alfa-generáción a 2010 után születetteket értjük. Pongrácz Ildikó: Gyermekek a digitális világ útvesztőiben – veszélyek és lehetőségek. Miskolci Jogtudó 2019/2. 55–69. 56–57. Elérhető: <https://jogtudo.uni-miskolc.hu/files/7394/MJ2019iss2art6Pongracz.pdf>

rövid idő alatt befogadni, és számukra természetessé válik több tevékenység párhuzamos végzése. Ez a jelenség ugyan bizonyos készségek fejlődését elősegítheti, ugyanakkor azzal is járhat, hogy a tartós figyelmet igénylő tevékenységek iránt csökken az érdeklődésük. A közösségi médiafelületeken és egyéb online platformokon a kapcsolattartás gyakran rövid üzenetekre, képi elemekre és hangulatjelekkel (emoji) kifejezett reakciókra korlátozódik. Ennek következtében a személyes kommunikációhoz szükséges készségek, így például az érzelmek árnyalt kifejezése vagy mások nonverbális jelzéseinek értelmezése háttérbe szorulhatnak.¹¹ Mindezek a sajátosságok számos előnyt hordoznak, ugyanakkor fokozzák a fiatalok kiszolgáltatottságát, és megkönnyítik, hogy különböző jogsértő magatartások sértettjeivé váljanak.¹²

3.2. Az online térben megjelenő veszélyek főbb típusai

Az internetes térben megjelenő veszélyek egyik leggyakoribb formája az online zaklatás (cyberbullying), amely a hagyományos iskolai bántalmazás digitális megfelelőjeként is értelmezhető. A közösségi médiafelületeken, üzenetküldő alkalmazásokban vagy online játékok során a gyermekek könnyen válhatnak sértő üzenetek, megalázó tartalmak vagy tartós pszichés nyomás célpontjává. Az ilyen jellegű magatartások súlyos érzelmi következményekkel járhatnak, és hosszabb távon a gyermek önértékelésére és mentális állapotára is negatív hatást gyakorolhatnak. További problémát jelent, hogy az interneten számos olyan tartalom is megtalálható, amely kiskorúak számára nem megfelelő. Az erőszakos vagy szexuális jellegű tartalmak, valamint a különböző káros magatartásformákat népszerűsítő oldalak könnyen elérhetők, különösen akkor, ha a gyermekek internet-használata nem áll megfelelő felügyelet alatt. Az online környezet sajátossága, hogy a tartalmakhoz való hozzáférés gyakran ellenőrizetlenül történik, így a gyermekek akár véletlenül is olyan információval találkozhatnak, amelyek fejlődésükre káros hatást gyakorolnak.¹³ Külön kockázatot jelentenek az úgynevezett „kihívások” (például TikTok challenge-ek) is, amelyek során a felhasználók mások által közzétett viselkedéseket utánoznak, és azokat saját tartalomként

11 Pongrácz (2019) i.m. 57–58.

12 Meggyesfalvi Boglárka: Kockázati tényezők a digitális térben: A gyerekek internet- és közösségi média használata és az online áldozattá válás. Belügyi Szemle, 71. évf. 2023/12., 2163–2178. 2167. DOI: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.12.3>

13 Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., Hasebrink, U. (2020). EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries. EU Kids Online. 45., 53. DOI: 10.21953/lse.47fdeqj01ofo Elérhető: <https://www.eukidsonline.ch/files/Eu-kids-online-2020-international-report.pdf>; WHO: One in six school-aged children experiences cyberbullying, finds new WHO/Europe study. 27 March 2024. Elérhető: <https://www.who.int/europe/news/item/27-03-2024-one-in-six-school-aged-children-experiences-cyberbullying--finds-new-who-europe-study>

megosztják. Bár egyes kihívások ártalmatlanok, mások kifejezetten veszélyesek lehetnek, mivel a kiskorúakat egészségkárosító, megalázó vagy akár jogellenes magatartások tanúsítására ösztönözhetik.¹⁴

Az internet használata lehetőséget teremt arra is, hogy felnőtt elkövetők kiskorúakkal lépjenek kapcsolatba. A digitális platformokon a kommunikáció nemcsak gyors, de lényegében korlátok nélküli és anonim. A felhasználók könnyen kapcsolatba léphetnek egymással, akár nagy távolság ellenére is. Emellett a személyazonosság elrejtése is egyszerű, ami megkönnyíti, hogy az elkövetők bizalmi kapcsolatot alakítsanak ki a gyermekekkel. Az ilyen helyzetek különösen veszélyesek, mert a kiskorúak gyakran nem látják át, hogy az online kapcsolatok mögött milyen szándékok állhatnak. Az online környezetre jellemző az is, hogy a digitális tartalmak előállítása és terjesztése rendkívül egyszerű. Ma már korlátozott eszközkészlettel (pl. AI generált video) is létrehozhatók és gyorsan megoszthatók olyan tartalmak, amelyek sérthetik a kiskorúak érdekeit. A szakirodalom ezt a jelenséget multiplikátorhatásnak nevezi. Ennek lényege, hogy egy-egy jogsértő tartalom rövid idő alatt sok emberhez eljuthat, ami növeli a sértettek kiszolgáltatottságát és a sérelem súlyát. A személyes adatok védelmének hiánya szintén komoly kockázatot jelent. A fiatalok sokszor nem gondolják végig, milyen következménye lehet annak, ha megosztják adataikat, fényképeiket vagy tartózkodási helyüket. Ezek az információk könnyen visszaélések alapjául szolgálhatnak. Az internet sajátossága, hogy az egyszer közzétett adatok felett a kontroll szinte végérvényesen elveszhet, ami tovább növeli a kiskorúak kitettségét¹⁵ – mire a gyermek ráébred hibájára, már nem tudja azt meg nem történné tenni. Sokszor akár hónapokkal vagy évekkel később használják fel ellene; egy a pillanat hevében vagánynak tűnő megosztást, ami később – kontextus függvényében - a lejáratására is alkalmassá válhat.

Fontos kiemelni az internet anonimitását is. Ez lehetővé teszi, hogy a felhasználók elrejtsek személyazonosságukat, ugyanakkor megnehezíti a jogsértő magatartások felderítését. Az anonimitás érzete az elkövetőkben azt a benyomást keltheti, hogy cselekményeik következmények nélkül maradnak. Mindezek együtt olyan környezetet hoznak létre, amelyben a kiskorúak fokozott veszélynek vannak kitéve, és könnyebben válhatnak bűncselekmények sértettjeivé.¹⁶

Az internetes környezetben megjelenő veszélyek sokrétősége miatt a gyermekek védelme összetett feladatot jelent. A büntetőjog e körben kiemelt szerepet tölt be, különösen azokban az esetekben, amikor a kiskorúak testi, értelmi vagy

14 Varga Árpád: A gyermekekre veszélyes online kihívások fogalma, jellemzői, okai és a hazai fiatalok érintettsége. *Családi Jog* 2023/4., 21-28. Online Szakcikk Adatbázis. Elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8258379>

15 Meggyesfalvi (2023) i.m. 2167.

16 Meggyesfalvi (2023) i.m. 2167–2168.

erkölcsi fejlődése kerül veszélybe. Ezt a védelmi célt szolgálja a kiskorú veszélyeztetésének tényállása, amely azokat a magatartásokat rendeli büntetni, amelyek alkalmasak a gyermek fejlődésének hátrányos befolyásolására. A következőkben ezért azt vizsgálom, hogy az online térben megvalósuló magatartások milyen módon értékelhetők a kiskorú veszélyeztetésének tényállása szempontjából.

3.3. Kiskorú veszélyeztetésének tényállása

A kiskorú veszélyeztetésének tényállása a gyermek fejlődésének büntetőjogi védelmét szolgálja. A Btk. 208. § két egymástól elkülöníthető tényállást foglal magában: egyrészt a gondozási kötelezettség súlyos megszegésén alapuló alakzatt, másrészt azt az esetkört, amikor nagykorú személy a kiskorút jogsértő vagy káros életmód irányába tereli.¹⁷ Az (1) bekezdésben írt tényállásnál a jogi tárgy a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi és érzelmi fejlődése, a (2) bekezdésben foglaltánál pedig a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy erkölcsi fejlődése áll a védelem középpontjában.¹⁸

3.3.1. Az első alakzat: gondozási kötelezettség súlyos megszegése

Az első alakzat esetében a sértett a polgári jogi szabályok szerinti kiskorú.¹⁹ A bűncselekmény lényege, hogy az a személy, aki a gyermek nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles, e kötelezettségét súlyosan megszegi, és ezzel a kiskorú fejlődését veszélyezteti. Mivel kerettényállásról van szó, a releváns kötelezettségek többféle forrásból eredhetnek: alapulhatnak polgári jogi jogviszonyon (például bébiszitter megbízása), foglalkoztatási jogviszonyon (például tanár esetében)²⁰, vagy hatósági döntésen (például gyámrendelés során). E kötelezettségek köre azonban nem korlátozódik kizárólag formális jogviszonyokra.²¹ A bírói gyakorlat szerint felelősség terhelheti azt a személyt is, aki ténylegesen kerül olyan helyzetbe, hogy a kiskorúról gondoskodnia kell, még akkor is, ha erre kifejezett megbízás nem jött létre.²² Ennek megfelelően a gyermekkel közös háztartásban élő személyek (például a nevelőszülő, a gyám házastársa vagy élettársa) is kötelesek részt venni a kiskorú nevelésében, felügyeletében és gondozásában,

17 A Btk. 208. §-t lásd a Mellékletben.

18 Szomora Zsolt: Kiskorú veszélyeztetése. In: Karsai Krisztina: Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, 2025. július 1. időállapotú, 2025. évi Jogtár-formátumú kiadás.

19 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.) 2:10. §.

20 Kúria Bfv.II.231/2017/6.

21 Szomora (2025) Kiskorú veszélyeztetése... i.m.

22 Kiss Annamária: A kiskorú veszélyeztetése büntetnének első alakzatához kapcsolódó ítélkezési gyakorlat elemző bemutatása. Glossa Iuridica, 2025/1-2., 291-320. Online Szakcikk Adatbázis. Elérhető: <https://szakcikkadatbázis.hu/doc/1280009>. <https://doi.org/10.55194/GI.2025.1-2.15>

így adott esetben a Btk. 208. § (1) bekezdés szerinti bűncselekmény elkövetőivé válhatnak.²³

A kiskorú veszélyeztetésének megállapításához önmagában nem elegendő a kötelezettség megszegése, hanem annak egyben súlyosnak is kell lennie. A súlyosság megítélése mindig az adott ügy körülményei alapján történik. Ide tartozhat az alapvető gondozási feladatok tartós elmulasztása, a gyermekkel szembeni bántalmazás, vagy olyan magatartások tanúsítása, amelyek alkalmasak arra, hogy a kiskorú fejlődését kedvezőtlen irányba befolyásolják. A köteleességszegés megvalósulhat aktív magatartással és mulasztással is. A gyakorlatban gyakran éppen a tartós odafigyelés hiánya, a felügyelet elmulasztása vagy a káros hatásokkal szembeni közömbösség vezet a veszélyhelyzet kialakulásához.²⁴

A bírói gyakorlat a nevelési, gondozási és felügyeleti kötelezettséget tágabban értelmezi. Ide tartozik a gyermek életkörülményeinek folyamatos figyelemmel kísérése, a megfelelő testi és lelki fejlődés feltételeinek biztosítása, valamint az alapvető szükségletek kielégítése. A kötelezettség magában foglalja azt is, hogy a gondozásra köteles személy a lehetséges veszélyeket felismerje és elhárítsa. Ennek tartalma nem minden esetben azonos, hanem a gyermek életkorához és egyéni körülményeihez igazodik.²⁵ A gyakorlat azt is hangsúlyozza, hogy a nevelési és felügyeleti kötelezettség kiterjed a pszichés és testi veszélyek megelőzésére is.²⁶

A kiskorú veszélyeztetésének megállapításához az is szükséges, hogy a súlyos köteleességszegés és a kialakuló veszélyhelyzet között okozati kapcsolat álljon fenn. Vagyis a gyermek fejlődését fenyegető helyzetnek a köteleesség megszegéséből kell következnie.²⁷

A bűncselekmény csak szándékosan követhető el. Ez azt jelenti, hogy az elkövetőnek tisztában kell lennie azzal, hogy kiskorúról van szó, valamint azzal is, hogy milyen kötelezettségek terhelik, és magatartása alkalmas a gyermek fejlődésének veszélyeztetésére. A gyakorlatban ez sokszor abban nyilvánul meg, hogy az elkövető a lehetséges következményekkel tisztában van, de azokkal szemben közömbös marad. Amennyiben a szándékosság hiányzik, a kiskorú veszélyeztetése nem állapítható meg, ilyenkor legfeljebb más, gondatlanságból elkövetett bűncselekmény jöhet szóba. A bűncselekmény befejezetté válásához a veszélyhelyzet kialakulása szükséges, ugyanakkor nem követelmény, hogy tényleges károsodás

23 Kúria Bfv.1420/2024/8. [42].

24 Szomora (2025) Kiskorú veszélyeztetése... i.m.

25 *Makai Katinka*: A gyermekek érdekeit sértő és a család ellen tanúsított magatartások büntetőjogi és polgári jogi vetületei I. rész, Büntetőjogi Szemle 2020/2., 57-65. Online Szakcikk Adatbázis. Elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2723906>.

26 Kiss (2025) i.m.; BH2008.7.177. (Legf. Bír. Bfv.I.380/2007.)

27 Szomora (2025) Kiskorú veszélyeztetése... i.m.

is bekövetkezzen. Elméletileg a kísérlet is elképzelhető, azonban ennek a gyakorlatban csekély a jelentősége.²⁸

A fenti szempontok az online környezetben is érvényesek, azonban ott sajátos módon jelennek meg. A bírói gyakorlatban az ilyen esetek egyelőre kevésbé fordulnak elő. Álláspontom szerint ugyanakkor súlyos kötelességszegés lehet például, ha a kiskorú nevelésére vagy felügyeletére köteles személy tartósan nem ellenőrzi a gyermek internet-használatát, eltűri, hogy a kiskorú számára nyilvánvalóan káros tartalmakkal találkozzon, vagy nem akadályozza meg, hogy a gyermek ismeretlen személyekkel lépjen kapcsolatba. Hasonlóan értékelhető az is, ha a gondozásra köteles személy maga járul hozzá a gyermek kiszolgáltatott helyzetének kialakulásához, például a kiskorúval kapcsolatos személyes tartalmak felelőtlen megosztásával.

Egyre gyakrabban merül fel a kérdés, hogy a szülő által a kiskorúról megosztott képek, videók vagy egyéb személyes tartalmak elérhetik-e a büntetőjogi felelősség szintjét. Önmagában a gyermekről készült tartalmak közzététele a családi körön kívül (sharenting²⁹ = share + parenting) - a gyermek beleegyezése nélkül - nem jogellenes, bizonyos esetekben azonban felmerülhet a kiskorú veszélyeztetésének megvalósulása.³⁰ Súlyos kötelességszegésről lehet szó különösen akkor, ha a szülő vagy más gondozásra köteles személy olyan tartalmakat tesz közzé, amelyek a kiskorú kiszolgáltatottságát növelik, vagy alkalmasak arra, hogy a gyermek fejlődését hátrányosan befolyásolják. Ide tartozhat például a gyermek megalázó helyzetben történő bemutatása, a személyes adatok széles körben hozzáférhetővé tétele, vagy olyan képek közzététele, amelyek visszaélésre adhatnak lehetőséget. Ugyanakkor – amint arra fentebb is utaltam – minden esetben egyedileg, a körülmények mérlegelésével kell megítélni, hogy a kötelezettségszegés mennyiben tekinthető súlyosnak, és fennáll-e a veszélyhelyzet.

Érdemes megjegyezni, hogy ezen a területen a jogi szabályozás nemzetközi szinten sem tekinthető még kiforrottnak. A jelenlegi keretek sok esetben nehezen tudják kezelni az online térben megjelenő új kockázatokat, és kevésbé veszik figyelembe a szülők digitális tudatosságát, illetve annak hiányát. Mindezek miatt különösen fontos a megelőzés: a szülők - és általában a társadalom

28 Csapucha Bernadett: A veszélyeztetési eredmény értelmezése a kiskorú veszélyeztetése törvényi tényállásában. Büntetőjogi Szemle 2021/1., 15-23. Online Szakcikk Adatbázis. Elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/6615031>.

29 UNICEF: <https://www.unicef.org/parenting/child-care/sharenting>.

30 A sharenting kérdése elsődlegesen a gyermek személyiségi jogaival, különösen a magánélethez és a képmáshoz való jogával összefüggésben merülhet fel, a szülői tartalommegosztás adott esetben e jogok sérelmét eredményezheti.

Nagy Nelli: A sharenting megakadályozása: A gyermekek jogainak érvényesítése a szülői felügyeleti jog korlátozásával szemben. Arsboni. 2025. május 12. Elérhető: <https://arsboni.hu/a-sharenting-megakadalyozasa-a-gyermekek-jogainak-ervenyesitese-a-szuloi-felugyeleti-jog-korlatozasaval-szemben/>.

- tájékoztatása és a figyelemfelkeltés jelenleg az egyik leghatékonyabb eszköz a kiskorúak védelmében.³¹

3.3.2. A második alakzat: a kiskorú jogellenes vagy káros irányba befolyásolása

A kiskorú veszélyeztetésének második alakzata eltérő jellegű magatartásokat fog át. Ebben az esetben nem a gondozási kötelezettség megszegése áll a középpontban, hanem az, hogy egy nagykorú személy a kiskorút jogsértő vagy a fejlődésére káros életmód irányába tereli, vagy ilyen magatartásra próbálja rábírni. A sértett ez esetben a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy, függetlenül polgári jogi státuszától (például az esetleges házasságkötésétől). Ez a tényállás olyan eseteket szankcionál, amikor az elkövető aktívan hat a kiskorú viselkedésére, és ezzel annak erkölcsi fejlődését veszélyezteti. A Btk. súlyosabban rendeli büntetni, ha a nagykorú személy a kiskorút bűncselekmény vagy szabálysértés elkövetésére próbálja rábírni, illetve züllött életmód folytatására ösztönzi. Ugyancsak magasabb a büntetési tétel akkor, ha az elkövető a kiskorút bűncselekmény elkövetéséhez „felajánlja,” vagyis más számára ilyen célból rendelkezésre bocsátja. Már a rábírásra törekvés is elegendő a felelősség megállapításához, nem szükséges, hogy a kiskorú ténylegesen jogsértő magatartást tanúsítson.³²

Az online térben ennek különös jelentősége lehet, mivel a digitális platformok alkalmasak arra, hogy a kiskorúakat különböző jogellenes vagy káros tevékenységek irányába befolyásolják. Ilyen lehet például, ha valaki a kiskorút bűncselekmény elkövetésére ösztönzi, vagy olyan életmód felé tereli, amely a fejlődésére káros hatással van.

A digitális térben különösen gyakori jelenség az úgynevezett grooming³³ (behálózás). Ennek során a felnőtt elkövető lépésről lépésre alakít ki bizalmi kapcsolatot a kiskorúval, majd ezt kihasználva próbálja befolyásolni őt. A kapcsolat sokszor ártalmatlan beszélgetéssel indul, később azonban egyre személyesebb irányba halad, és akár jogsértő vagy a gyermek számára káros helyzetekhez is vezethet. Az elkövető tudatosan építi fel ezt a folyamatot, és a megszerzett bizalmat arra használja, hogy a kiskorút különböző magatartásokra rávegye.³⁴ Az elkövető gyakori céljai: szexuális zaklatás, emberkereskedelem, csalás, pénzügyi előnyök megszerzése, vagy lopás. Ez jól illeszkedik a törvényi tényálláshoz,

31 Bezáková, Zuzana – Madleňák, Adam – Švec, Marek: Security Risks Of Sharing Content Based On Minors By Their Family Members On Social Media In Times Of Technology Interference. Media Literacy and Academic Research, Vol. 4, No. 1, April 2021. 64–65. Elérhető: https://www.mlar.sk/wp-content/uploads/2021/04/4_Bezakova_Madlenak_Svec.pdf.

32 Btk. 208. § (2) bek.; Szomora (2025) Kiskorú veszélyeztetése... i.m.

33 <https://health.clevelandclinic.org/what-is-grooming>.

34 Police.hu: Grooming: Ragadozók a kibertérben. A Rendőrség hivatalos honlapja. Elérhető: <https://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/bunmegelozes/internet-biztonsag/grooming-ragadozok-a-kiberterben>.

hiszen már a rábírásra irányuló törekvés is elegendő lehet a felelősség megállapításához.

Az ilyen helyzetek gyakran konkrét online felületeken alakulnak ki. A közösségi oldalak, üzenetküldő alkalmazások vagy az online játékokhoz kapcsolódó chatfelületek (például Discord)³⁵ lehetővé teszik, hogy a felhasználók közvetlenül kapcsolatba lépjenek egymással. A kommunikáció sokszor zárt csoportokban vagy privát üzenetekben zajlik, ami nehezíti a külső kontrollt. Manapság gyakori a peer-to-peer network használata, amely egy olyan hálózat, ahol a beszélgetést folytató személyek eszközei központi szerverek kihagyásával közvetlenül kapcsolódnak össze. Ehhez, ha hozzávesszük a felhasznált – gyakran katonai szintű – titkosítást, akkor látható, hogy a visszaélések felderítése külső hatóság által rendkívül nehézkes. Az áldozatok sokszor a szégyen érzése miatt, még a károk bekövetkezése után sem, fordulnak szüleikhez. Az is gyakori, hogy az elkövetők valótlan adatokat adnak meg magukról, így a kiskorú nem tudja, kivel áll valójában kapcsolatban. Ez a környezet kedvez annak, hogy a felnőttek hosszabb időn keresztül hatást gyakoroljanak a kiskorúakra, és őket káros vagy akár jogellenes magatartásokra próbálják rávenni.³⁶

Az online befolyásolás sokféle formát ölthet. Előfordulhat például, hogy az elkövető valamilyen előny ígéretével próbálja rávenni a kiskorút különböző tevékenységekre, vagy éppen olyan viselkedési mintákat közvetít felé, amelyek a fejlődésére kedvezőtlen hatással lehetnek. A közösségi média sajátossága, hogy ezek a hatások gyakran észrevétlenül épülnek be a mindennapi kommunikációba, így a kiskorú számára nehezebben felismerhetők.

Fontos ugyanakkor, hogy az online térben megvalósuló befolyásolás nem minden esetben illeszthető be egyetlen büntetőjogi tényállás keretei közé. Az elkövetés során gyakran több, egymással összefüggő jogsértő magatartás jelenik meg, amelyek adott esetben külön-külön is büntetendők lehetnek. Ilyen lehet például a zaklatás, a gyermekpornográfiához kapcsolódó cselekmények, a szemérmesértés, a zsarolás vagy a személyes adattal való visszaélés. Az ilyen jellegű ráhatás összességében alkalmas lehet arra, hogy a kiskorú erkölcsi fejlődését veszélyeztesse, ezért a tényállás alkalmazása ezekben az esetekben is felmerülhet.³⁷

35 Az elkövetést megkönnyíti, hogy a Discord jelenleg még nem ellenőrzi a felhasználók életkorát, és 2026 februári sajtóhírek szerint az életkor-ellenőrzést csak 2026 második félévében tervezi bevezetni.

Hvg.hu: Meghátált a Discord, egyelőre nem vezetik be a vitatott életkor-ellenőrzést. 2026.02.25. Elérhető: https://hvg.hu/tudomany/20260225_discord-életkor-ellenorzes-bevezetes-halasztasa-valtoztatások.

36 Varga Árpád: A gyermekek online szexuális kizsákmányolása elleni küzdelem egyes szabályozási tendenciái és európai irányvonalai. *Iustum Aequum Salutare* XXI. 2025. 2. 175–190. XXI. 2025. 2. 175–190.178–179. Elérhető: https://publikacio.ppke.hu/id/eprint/2802/1/2025-02_10_Varga.pdf; <https://doi.org/10.69695/ias.2025.2.10>

Kherkher, Steve: Suing Discord for Child Exploitation. November 25, 2025. Elérhető: <https://www.kherkhergarcia.com/suing-discord-for-child-exploitation/>

37 Varga (2025) i.m. 183.

3.3.3. Jogalkotási javaslat – egy új (3) bekezdés

(3) Az (1) bekezdés szerint minősül, ha az informatikai rendszer vagy internet használat során a gyermeket veszélynek teszi ki, nevelésének megkönnyítése, gyermek felügyeletének biztosítása céljából informatikai eszközt a gyermek használatára átad- és ezzel kiskorú testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődését veszélyezteti.

Súlyosabban minősül: ha ezzel betegséget idéz elő vagy 14 év alatti sértett sérelmére követi el.

Magyarázat:

Testi, értelmi fejlődés kockázatai: digitális autizmus – a gyermek nem tanul meg beszélni, illetve jelentős elmaradást mutat kortársaihoz képest.

Erkölcsi fejlődés: a gyermek felügyeletéért felelős személy szándékosan, vagy gondatlanságból hagyja, hogy a gyermek pornográf tartalmakat nézzen ezáltal eltorzítva annak szexuális fejlődését.

Érzelmi fejlődés kockázatai: a gyermek nem tud az életkorának megfelelő kötődést és kapcsolatokat teremteni, nonverbális úton érzelmeket kifejezni.

EM: életkor beállításának gondatlanságból nem tesz eleget, vagy meghamisítja azt.

EM: ellenőrzés nélküli használatot engedélyez - Parents controll

4. Gyermekpornográfia mesterséges intelligenciával generált szereplőkkel

A gyermekpornográfia a gyermekek szexuális kizsákmányolásának egyik legsúlyosabb formája, amely sok esetben gazdasági érdekekkel is összekapcsolódik. A technológiai fejlődés tovább növeli a kockázatokat. Az online környezet lehetővé teszi a tartalmak gyors és széles körű terjesztését, valamint olyan új módszerek megjelenését, melyekkel az elkövetők megpróbálják kijátszani a jogi szabályozást.³⁸ Mindez indokoltá teszi, hogy a gyermekpornográfiával kapcsolatos büntetőjogi szabályokat a digitális környezet sajátosságaira figyelemmel értelmezzük.

4.1. A gyermekpornográfia törvényi tényállása

A gyermekpornográfia tényállása a kiskorúak szexuális kizsákmányolásával szembeni büntetőjogi fellépés egyik legfontosabb eszköze. A Btk. 204. § lényegében

38 Mezei Kitti: Az online gyermekpornográfia és a büntetőjog. Ügyészek Lapja 28. évf. 2021/4. 19–30. 19. Elérhető: https://real.mtak.hu/135281/1/mezei_UL_2021_4beliv.pdf

minden olyan magatartást szankcionál, amely a tizenharmadik életévét be nem töltött személyt ábrázoló pornográf felvételekhez kapcsolódik. Ide tartozik különösen az ilyen felvételek megszerzése és tartása, azok továbbadása vagy hozzáférhetővé tétele, valamint a felvételek készítése, terjesztése és kereskedelme. A törvény differenciáltan kezeli az egyes elkövetési magatartásokat: a pusztá megszerzés és tartás is büntetendő, ugyanakkor a készítéshez, terjesztéshez vagy nagy nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételhez súlyosabb büntetési tételek kapcsolódnak. A jogalkotó különös súllyal értékeli azokat az eseteket, amikor a sértett tizenkettedik életévét sem töltötte be, illetve amikor az elkövető a gyermek kiszolgáltatott helyzetét, vagy a vele fennálló nevelési, felügyeleti vagy hatalmi viszonyt használja ki. A tényállás nemcsak a már elkészült felvételekhez kapcsolódó magatartásokat fogja át, hanem kiterjed az előkészületi jellegű cselekményekre is, például az anyagi eszközök biztosítására vagy a kiskorú pornográf szereplésre történő felhívására. Jelentősége van annak is, hogy a törvény a pornográf felvétel fogalmát kifejezetten kiterjeszti a nem létező személyek valósághű ábrázolására is, ami az új technológiák, különösen a mesterséges intelligencia alkalmazása szempontjából bír kiemelt jelentőséggel.³⁹

A gyermekpornográfia tényállásához szorosan kapcsolódik a pornográf műsorokra vonatkozó szabályozás. A Btk. 204/A. § azokat a magatartásokat rendeli büntetni, amelyek során kiskorú személy pornográf jellegű élő előadásban, műsorban vesz részt, illetve ilyen szereplésre felhívják, vagy annak megszervezésében közreműködnek. A szabályozás így nemcsak a rögzített felvételekhez kapcsolódó visszaéléseket fedi le, hanem az élő, gyakran online közvetített tartalmakat is. Ez a tényállás különösen az internetes környezetben jelentős, ahol a pornográf tartalmak nemcsak rögzített formában, hanem élő közvetítések során is megjelenhetnek, ezzel fokozva a kiskorúak kitettségét.⁴⁰

4.2. Klasszikus elkövetési magatartások a digitális környezetben

A bírói gyakorlat alapján a gyermekpornográfiával kapcsolatos bűncselekmények több, jól körülhatárolható elkövetési formában jelennek meg. Ezek az esetek jól mutatják, hogy a tényállás a digitális környezetben is széles körben alkalmazható. Gyakori elkövetési mód, hogy az elkövető online kommunikáció során – sok esetben fenyegetéssel vagy nyomásgyakorlással – veszi rá a kiskorút arra, hogy magáról szexuális tartalmú felvételeket készítsen és azokat elküldje. A bírói gyakorlatban ismert olyan eset, amikor a terhelt közösségi oldalon

39 A Btk. 204. §-t lásd a Mellékletben.; Szomora Zsolt: Gyermekpornográfia. In: Karsai Krisztina: Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, 2025. július 1. időállapotú, 2025. évi Jogtár-formátumú kiadás.

40 A Btk. 204/A. §-t lásd a Mellékletben.; Szomora (2025) Gyermekpornográfia... i.m.

keresztül kényszerítette a gyermekkorú sértettet arra, hogy egyre intimebb képeket készítsen magáról, majd ezeket saját számítógépén tárolta, miközben további, internetről beszerzett gyermekpornográf felvételeket is birtokolt.⁴¹ Szintén tipikus elkövetési magatartás a tiltott felvételek internetes feltöltése és továbbítása. Előfordult, hogy az elkövető nagyszámú, kiskorúakat ábrázoló pornográf képfelvételt töltött fel online tárhelyre, illetve elektronikus levél útján továbbított más személyek részére, ezzel szélesebb körben hozzáférhetővé téve azokat.⁴² Tipikus elkövetési mód az is, amikor a terhelt másoktól kapott felvételeket ment le és tárol a saját eszközein. Ilyen ügyekben a terheltek több tucát, kiskorúakat szexuális cselekmény közben ábrázoló képet és videót tartottak számítógépeiken, amelyek különböző forrásokból – jellemzően internetes kapcsolatok útján – kerültek hozzájuk.⁴³

Ezek az esetek jól mutatják, hogy a hazai ítélkezési gyakorlatban egyelőre az ilyen jellegű, klasszikusnak mondható elkövetési magatartások fordulnak elő digitális környezetben.⁴⁴ Ez azonban nem jelenti azt, hogy a jogalkalmazásnak ne kellene felkészülnie a technológiai fejlődéssel együtt járó új jelenségekre, így különösen a mesterséges intelligenciával összefüggő elkövetési formákra.

4.3. A gyermekpornográfia új megjelenési formái a mesterséges intelligencia korában

A mesterséges intelligenciával összefüggő elkövetési formák megértéséhez szükséges röviden áttekinteni a gyermekpornográfia nemzetközi fogalmát és annak fejlődését. A gyermekpornográfia fogalmát a nemzetközi jogi dokumentumok is hasonló alapokon határozzák meg, ugyanakkor az egyes államok között bizonyos eltérések figyelhetők meg.⁴⁵ A Budapesti Egyezmény⁴⁶ és a Lanzarote Egyezmény⁴⁷ egyaránt abból indul ki, hogy gyermekpornográfiának minősül minden olyan vizuális tartalom, amely kiskorút ábrázol kifejezetten szexuális jellegű helyzetben, illetve ide sorolhatók azok az ábrázolások is, amelyek kiskorúnak tűnő vagy valósághűen megjelenített személyeket mutatnak be. A szabályozás

41 Egri Törvényszék 4.Bf.248/2015/8.

42 Ajkai Járásbíróság B.54/2014/18.

43 Nyíregyházi Járásbíróság 2.B.1190/2015/4.

44 2/2018. BJE szám.

45 Mezei (2021) i.m. 21–22.

46 Az Európa Tanács egyezménye a számítástechnikai bűnözésről; 2004. évi LXXIX. törvény az Európa Tanács Budapest, 2001. november 23-án kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezményének kihirdetéséről (a továbbiakban: Budapesti Egyezmény) 9. cikk 2. bekezdés.

47 Az Európa Tanács egyezménye a gyermekek védelméről a szexuális kizsákmányolás és a szexuális bántalmazás ellen; 2015. évi XCII. törvény az Európa Tanácsnak a gyermekek szexuális kizsákmányolás és szexuális zaklatás elleni védelméről szóló Egyezménye kihirdetéséről, valamint ezzel összefüggésben egyes törvények módosításáról (a továbbiakban: Lanzarote Egyezmény) 20. cikk 2. bekezdés.

ugyanakkor mozgásteret hagy az államoknak abban, hogy a kizárólag fiktív vagy mesterségesen előállított tartalmakat milyen körben rendelik büntetni.⁴⁸

A technológiai fejlődés következtében egyre inkább elterjed az úgynevezett virtuális és pszeudo-gyermekpornográfia. Előbbi körébe tartoznak a számítógéppel generált képek, rajzok vagy animációk, míg utóbbi esetben valós képek digitális manipulációjáról van szó, például amikor egy felnőtt testét úgy módosítják, hogy az kiskorúénak tűnjön. Új jelenséggént kell számolni a mesterséges intelligenciával létrehozott, úgynevezett „deepfake” tartalmakkal is, amelyek valósághűen képesek egy személyt pornográf helyzetben feltüntetni. Ezeknek a tartalmaknak a megítélése nem egységes, azonban egyre inkább az a szemlélet erősödik, hogy a valósághűen megjelenített, nem létező kiskorúakat ábrázoló felvételek is büntetőjogi relevanciával bírhatnak. Ennek oka, hogy bár közvetlen fizikai sérelem nem minden esetben mutatható ki, az ilyen tartalmak hozzájárulhatnak a gyermekek szexuális kizsákmányolásának normalizálásához, erősíthetik az elkövetői hajlandóságot, valamint szerepet játszhatnak a grooming folyamatokban is. Mindezek miatt a jogalkotás egyre inkább arra törekszik, hogy a technológiai fejlődés által létrehozott új formákat is a büntetőjogi védelem körébe vonja.⁴⁹

Igazodva a nemzetközi tendenciákhoz, a Btk. 204. § (8) bekezdése a pornográf felvétel fogalmát úgy határozza meg, hogy abba már nemcsak a valós kiskorúakat ábrázoló tartalmak tartoznak bele, hanem a nem létező személyek valósághű ábrázolásai is. Ez azt jelenti, hogy a büntetőjogi felelősség nem kerülhető meg pusztán arra hivatkozással, hogy a felvételen szereplő „gyermek” nem valós személy. A jogalkotó ezzel a megoldással kiterjesztette a védelem körét, a szabályozás így már nemcsak a hagyományos fényképfelvételekre vonatkoztatható, hanem minden olyan ábrázolásra, amely alkalmas a kiskorú felismerhető megjelenítésére. Ez azt jelenti, hogy valós személy esetében nem feltétel a teljes valósághűség: elegendő, ha az ábrázolt személy beazonosítható. Ennek megfelelően akár rajz vagy festmény is megalapozhatja a büntetőjogi felelősséget, ha azon konkrét kiskorú felismerhető módon jelenik meg. Ezzel párhuzamosan új elemként jelent meg a nem létező személyek valósághű ábrázolásának büntethetősége. A jogalkotó e körben a valósághoz megtévesztésig hasonló ábrázolásokat kívánja lefedni, vagyis azokat az eseteket, amikor nem állapítható meg egyértelműen, hogy a képen szereplő személy valós-e vagy sem. Ez a gyakorlatban elsősorban a mesterséges intelligenciával létrehozott, úgynevezett „deepfake” tartalmakhoz kapcsolódik.⁵⁰

A virtuális gyermekpornográfia elleni fellépés nem pusztán elméleti kérdés. Bár ezekben az esetekben jellemzően nem ér közvetlen fizikai sérelem egyetlen

48 Mezei (2021) i.m. 22.

49 Mezei (2021) i.m. 23.

50 Szomora (2025) Gyermekpornográfia... i.m.; A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény indokolása. A 204. §-hoz.

kiskorút sem, a jelenség mégis komoly veszélyeket hordoz. A virtuális tartalmak felhasználhatók a gyermekekkel való kapcsolatfelvétel során, és alkalmasak arra is, hogy a kiskorúakat fokozatosan bevonják szexuális jellegű kommunikációba vagy tevékenységekbe. Az elkövetők oldalán pedig hozzájárulhatnak a kiskorúak iránti szexuális érdeklődés megerősödéséhez, valamint csökkenthetik az ilyen magatartásokkal szembeni belső gátakat. A kutatások szerint az ilyen jellegű, akár mesterségesen előállított tartalmak fogyasztása hosszabb távon növelheti annak kockázatát, hogy az érintettek valós személyek sérelmére is hasonló cselekményeket kövessenek el.⁵¹

A jelenség társadalmi szinten is problémát jelent. A gyermekek szexuális célú ábrázolásának elterjedése hozzájárulhat ahhoz, hogy a gyermekeket szexuális tárgyként megjelenítő tartalmak iránti kereslet fennmaradjon, és ezzel közvetve a valós kiskorúak kizsákmányolásának piaca is életben maradjon. Emellett az ilyen tartalmak normalizálhatják a gyermekek tárgyiasítását, és gyengíthetik a társadalmi elutasítást a hasonló jellegű visszaélésekkel szemben.⁵²

A mesterséges intelligencia alkalmazása nemcsak új elkövetési formák megjelenéséhez vezet, hanem általánosabb kockázatokat is felvet a bűnözés szempontjából. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a generatív MI-rendszerek képesek részletes, logikusan felépített és akár kreatív válaszokat is adni olyan kérdésekre, amelyek bűncselekmények megtervezésére vagy végrehajtására irányulnak. Ez azt jelenti, hogy az ilyen rendszerek – akár közvetve, kifejezett szándék nélkül is – hozzájárulhatnak a jogellenes magatartások előkészítéséhez, miközben azok felderítését is megnehezíthetik.⁵³

Bár a fejlesztők folyamatosan törekednek arra, hogy az ilyen rendszerek kiszűrjék a káros vagy jogellenes felhasználási módokat, a gyakorlatban ezek a korlátok nem minden esetben bizonyulnak elégségesnek. A mesterséges intelligencia sajátossága, hogy ugyanaz az eszköz egyszerre szolgálhat hasznos és káros célokat: miközben számos területen elősegíti a fejlődést, egyúttal lehetőséget ad a visszaélésekre is.⁵⁴

Ez különösen indokolttá teszi, hogy a jogalkotás és a jogalkalmazás ne csak az egyes konkrét bűncselekményekre reagáljon, hanem a technológia általános kockázatait is figyelembe vegye. A gyermekpornográfia és más szexuális bűncselekmények esetében ez azt jelenti, hogy a mesterséges intelligencia által nyújtott

51 Ambrus István: A mesterséges intelligencia és a büntetőjog. Állam- és Jogtudomány LXI. évf. 2020/4. 4–23. 22. Elérhető: https://real.mtak.hu/118745/1/2020-04_AMBRUS-tan.pdf.

52 Mezei (2021) i.m. 24.

53 Solt Ágnes – Virág György: „Azt hittem, barátok vagyunk” Kódolt megtevesztés, avagy a mesterséges intelligenciafelhasználása a bűnelkövetésben. Kriminológiai Tanulmányok 62. Országos Kriminológiai Intézet, 2025, 30–47. 45. Elérhető: https://okri.hu/images/stories/KT/KT62_2025/002_Solt-Virag.pdf <https://doi.org/10.58655/KT.62.2025-2>

54 Solt – Virág (2025) i.m. 46.

új lehetőségeket a büntetőjogi védelem szempontjából is értékelni kell, és szükség esetén a szabályozást ehhez kell igazítani.

5. Záró gondolatok

Jelen írásomban kísérletet tettem annak bemutatására, hogy a számítástechnikai, illetve az internetes bűncselekmények milyen összetettek, megoldásuk milyen komplex lehet. Az elkövetők gyakran magasan kvalifikált, vagy az átlagosnál intelligensebb személyek, akik a virtuális világot kihasználva arctalanul tudnak több millió forintot, vagy akár dolláros károkat okozni, nem beszélve azon bűncselekmény típusokról – mint például a gyermekpornográfia – amelyek a sértett személyek egész életét tehetik tönkre. A technikai fejlődés rendkívül gyors, napról napra jelennek meg új technikai vívmányok, amelyeket ugyanilyen gyorsasággal találunk meg a bűnözők is, hogy cselekményeik eszközévé, színterévé tegyék azokat. A bűncselekményeket gyakran határokon átvélve követik el, a sértetteknek igen magas száma lehet, és rengeteg ország érintett. Így a jogalkotók és jogalkalmazók vállán hatalmas felelősség nyugszik, nem csak abban, hogy megfelelően lépést tartsanak a bűnelkövetőkkel, de abban is, hogy megfelelő nemzetközi egyezményekkel, és intézményekkel felvesyék a harcot a bűnözőkkel szemben. Erre láthatunk pozitív példákat, mint a Budapesti Egyezmény, vagy az Európai Kiberbűnözés Elleni Központ megalakulása. Azonban, ha valóban komolyan gondoljuk és mindenek felett érvényesíteni kívánjuk gyermekeink érdekeiket - a „The best interests of the child”⁵⁵ filozófiáját követve - a jogalkotásban is gyorsítanunk kellene, elfogadva a technikai világ száguldásának kihívásait.

Felhasznált Irodalom

Ambrus István: A mesterséges intelligencia és a büntetőjog. Állam- és Jogtudomány LXI. évf. 2020/4. 4–23. Elérhető: https://real.mtak.hu/118745/1/2020-04_AMBRUS-tan.pdf

Bezáková, Zuzana – Madleňák, Adam – Švec, Marek: Security Risks Of Sharing Content Based On Minors By Their Family Members On Social Media In Times Of Technology Interference. Media Literacy and Academic Research,

⁵⁵ ENSZ Gyerekjogi Egyezményének 3. cikkéből ered: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>.

Vol. 4, No. 1, April 2021. 64–65. Elérhető: https://www.mlar.sk/wp-content/uploads/2021/04/4_Bezakova_Madlenak_Svec.pdf

Csapucha Bernadett: A veszélyeztetési eredmény értelmezése a kiskorú veszélyeztetése törvényi tényállásában. Büntetőjogi Szemle 2021/1., 15-23. Online Szakcikk Adatbázis. Elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/6615031>

Hvg.hu: Megháttrált a Discord, egyelőre nem vezetik be a vitatott életkor-ellenőrzést. 2026.02.25. Elérhető: https://hvg.hu/tudomany/20260225_discord-eletkor-ellenorzes-bevezetes-halasztasa-valtoztatások

Kherkher, Steve: Suing Discord for Child Exploitation. November 25, 2025. Elérhető: <https://www.kherkhergarcia.com/suing-discord-for-child-exploitation/>

Kiss Annamária: A kiskorú veszélyeztetése büntettének első alakzatához kapcsolódó ítélkezési gyakorlat elemző bemutatása. Glossa Iuridica, 2025/1-2., 291-320. Online Szakcikk Adatbázis. <https://doi.org/10.55194/GI.2025.1-2.15> Elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1280009>

Makai Katinka: A gyermekek érdekeit sértő és a család ellen tanúsított magatartások büntetőjogi és polgári jogi vetületei I. rész, Büntetőjogi Szemle 2020/2., 57-65. Online Szakcikk Adatbázis. Elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2723906>

Meggyesfalvi Boglárka: Kockázati tényezők a digitális térben: A gyerekek internet- és közösségi média használata és az online áldozattá válás. Belügyi Szemle, 71. évf. 2023/12., 2163–2178. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.12.3>

Mezei Kitti: Az online gyermekpornográfia és a büntetőjog. Ügyészek Lapja 28. évf. 2021/4. 19–30. 19. Elérhető: https://real.mtak.hu/135281/1/mezei_UL_2021_4beliv.pdf

Nagy Nelli: A sharenting megakadályozása: A gyermekek jogainak érvényesítése a szülői felügyeleti jog korlátozásával szemben. Arsboni. 2025. május 12. Elérhető: <https://arsboni.hu/a-sharenting-megakadalyozasa-a-gyermekek-jogainak-ervenyesitese-a-szuloi-felugyeleti-jog-korlatozasaval-szemben/>

Police.hu: Grooming: Ragadozók a kibertérben | A Rendőrség hivatalos honlapja. Elérhető: <https://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/bunmegelozes/internet-biztonsag/grooming-ragadozok-a-kiberterben>

Pongrácz Ildikó: Gyermek a digitális világ útvesztőiben – veszélyek és lehetőségek. Miskolci Jogtudó 2019/2. 55–69. Elérhető: <https://jogtudo.uni-miskolc.hu/files/7394/MJ2019iss2art6Pongracz.pdf>

Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., Hasebrink, U. (2020). EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries. EU Kids Online. 45., 53. <https://doi.org/10.21953/lse.47fdeqj01ofo> Elérhető: <https://www.eukidsonline.ch/files/Eu-kids-online-2020-international-report.pdf>

Solt Ágnes – Virág György: „Azt hittem, barátok vagyunk” Kódolt megtevesztés, avagy a mesterséges intelligenciafelhasználása a bűnelkövetésben. Kriminológiai Tanulmányok 62. Országos Kriminológiai Intézet, 2025, 30–47. Elérhető: https://okri.hu/images/stories/KT/KT62_2025/002_Solt-Virag.pdf, <https://doi.org/10.58655/KT.62.2025-2>

Szomora Zsolt: Kiskorú veszélyeztetése. In: Karsai Krisztina: Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, 2025. július 1. időállapotú, 2025. évi Jogtár-formátumú kiadás.

Szomora Zsolt: Gyermekpornográfia. In: Karsai Krisztina: Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, 2025. július 1. időállapotú, 2025. évi Jogtár-formátumú kiadás.

Varga Árpád: A gyermekekre veszélyes online kihívások fogalma, jellemzői, okai és a hazai fiatalok érintettsége. Családi Jog 2023/4., 21-28. Online Szakcikk Adatbázis. Elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8258379>

Varga Árpád: A gyermekek online szexuális kizsákmányolása elleni küzdelem egyes szabályozási tendenciái és európai irányvonalai. Iustum Aequum Salutare XXI. 2025. 2. 175–190. XXI. 2025. 2. 175–190.178–179. Elérhető: https://publikacio.ppke.hu/id/eprint/2802/1/2025-02_10_Varga.pdf; <https://doi.org/10.69695/ias.2025.2.10>

WHO: One in six school-aged children experiences cyberbullying, finds new WHO/Europe study. 27 March 2024. Elérhető: <https://www.who.int/europe/news/item/27-03-2024-one-in-six-school-aged-children-experiences-cyberbullying--finds-new-who-europe-study>

Molnár Tamás
közjegyző, Debrecen
ORCID: -

SAJTÓSZEMLE

**Faragó Ambrus: A jogalap egyes dogmatikai kérdései a polgári perben című,
a Jogtudományi Közlöny 2026. 6. számában megjelent cikkéről**

PRESS REVIEW

**Ambrus Faragó's article titled: *Legal Dogmatic Issues Concerning the Legal
Basis in Civil Litigation* published in 2026 issue 6 of Jogtudományi Közlöny**

[DOI: 10.66103/KK.2026.3.6](https://doi.org/10.66103/KK.2026.3.6)

A szerző tanulmányában a kereset polgári perben való jogi megalapozottságát vizsgálja, kiemelve a háromtagú pertárgyfogalomból a jogállítás, a jogalap egyes elemeinek kérdéskörét.

A tanulmány első részében a jogállítás megjelenését mutatja be a magyar perjogtörténeten keresztül. A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényt (továbbiakban: Pp.) megelőzően a kéttagú pertárgyfogalom érvényesülése jelent meg. Ennek alapján a felperesnek csak a határozott kereseti kérelmet kellett megadnia, és bizonyos tényelődást kellett megtennie. Az érvényesíteni kívánt kereset jogszabályi alapját viszont nem volt szükséges megjelölni, azt a bíróság maga állapította meg.

A történeti kiindulópont a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában hozott 1868. évi LIV. törvénycikk, mely kimondta, hogy a rendes eljárásban meg kellett adni a jogalapot és a tényeket. Ez nem jelentette viszont azt, hogy a jogalapot jogszabály útján volt szükséges megjelölni.

A polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk (továbbiakban Plósz-féle Pp.) e téren jelentős változást nem hozott. Úgy rendelkezett a 129. §-ban, hogy a felperesnek a keresetlevélben meg kellett tennie a jog előadását, vagyis azokat amelyet a felperes érvényesíteni akart, valamint a határozott kérelmet,

azonban „a jog alakszerű megnevezése nem szükséges, hanem a jogállítást a keresetnek egész tartalmából kell megállapítani”.

Plósz Sándor az absztrakt keresetjog képviselője volt, akinek felfogása szerint az állam számára a kereset jogcíme közömbös és a bíróságnak a perbe vitt jogcímet kellett megállapítania. A jogot a felperesnek egyértelműen meg kellett határoznia, az állított jogot individualizálnia kellett. Magyary Géza szerint a Plósz-féle Pp. 129. § alapján úgy tűnhetne, mintha a felperesnek kötelezettsége lett volna a jog megnevezése, és a keresetet kitevő tények előadása nem lett volna a kereset alkotóeleme. Magyary Géza is azon az állásponton volt, hogy a keresetet individualizálni kellett, azaz a keresetből annyit kellett előadni, hogy az érvényesített jog más jogtól megkülönböztethető legyen. A jogállítás módját mások is hasonlóan határozták meg, köztük például Sárffy Andor is.

A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: régi Pp.) szintén nem írta elő a kereset alapjául szolgáló jogszabályi rendelkezés pontos feltüntetését. A bíróság a felperes által előadott tények és bizonyítékok alapján maga állapíthatta meg a kereset jogcímét és következtethette ki az alkalmazandó jogszabályhelyet. A bíróság a keresetnek akkor is helyt adhatott, amennyiben a felperes által előadott tények a kérelmet nem a keresetlevélben jogszabályhely feltüntetésével vagy szövegesen megjelölt, hanem más jogcímen alapozták meg.

A jogalap fogalmának meghatározása tárgyában a szerző megállapítása szerint a Pp. hatályba lépését megelőzően számos meghatározás fellelhető. Már a polgári eljárásjogi kódexeket megelőzően a jogalap a „törvénynek az ügyletre alkalmazását” jelentette. Az 1868. évi LIV. törvénycikk alkalmazásában jogalap alatt így nem a jogszabályt kellett érteni, hanem a jogviszonyt, vagyis a „tényállásnak egészben vagy részben való azonosságát”. Sem a sommás eljárásról szóló 1893. évi XVIII. törvénycikk, sem a Plósz-féle Pp. normaszövegében a jogalap kifejezés nem szerepelt.

A régi Pp. 121. § (1) bekezdése szerint a felperesnek nem kellett megadnia jogalapot, az érvényesíteni kívánt jog alapját képező jogszabályi rendelkezést, így a törvény nem is tartalmazta annak definícióját. A jogalap kifejezéssel a bírósági gyakorlat leginkább az alkalmazandó jogszabályhelyre való utalást értette, vagyis a „jogalap a jogilag releváns tények összességét” takarta. Ezzel ellentétben a Pp. a kereset alapjának jogszabályi rendelkezéssel történő feltüntetésének kötelezettségét vezette be.

A tanulmány következő része a történeti elemzést követően azt vizsgálja, hogy milyen jogszabályi rendelkezés lehet jogalap a polgári perben. Ezzel kapcsolatban kiemelni a szerző, hogy a Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pontja értelmében jogalap az az anyagi jogi jogszabályi rendelkezés, amely az alanyi jogot közvetlenül keletkeztető tényeket határoz meg és annak alapján az igény támasztására feljogosít. Ebből

következően jogalapként olyan jogszabályi rendelkezés tüntethető fel, melyből alanyi jog származik. Ez az alanyi jog a perben érvényesíteni kívánt jog. A szerző álláspontja szerint a keresettel érvényesített jog az az alanyi jog, amelynek érvényesítését anyagi jogi jogszabály biztosítja.

A tanulmány részletesen foglalkozik azokkal a jogi aktusokkal, amelyek a jogalap meghatározása során számításba jöhet. A magyar jogrendszerben a jogi aktusokat normatív és egyedi aktusok szerint oszthatjuk fel. A normatív aktusok normatív tartalommal vannak felruházva, mint például a jogszabály, a közjogi szervezetszabályozó eszköz vagy az alkotmánybíróági határozat, az egyedi aktus pedig egyedi rendelkezéseket tartalmaz, köztük például a bírósági határozatok.

A szerző álláspontja szerint a törvényi definícióból következően jogalapként csak valamilyen jogszabály rendelkezése tüntethető fel, mely alatt a tárgyi jogban (tételes jogban) megjelenő és a jogrendszerben jogszabályként meghatározott normákat kell érteni. A jogszabályok körét pedig az Alaptörvény T) cikk (2) bekezdése határozza meg.

A Pp. törvényi definíciója alapján a jogalap „anyagi jogi jogszabályi rendelkezés” lehet. A szerző állítása szerint ezt kétféleképpen tudjuk értelmezni: anyagi jogi tartalmú jogszabályi rendelkezés vagy a jogalapnak anyagi jogi jogszabály – példának hozható fel a Polgári Törvénykönyv – valamely rendelkezésének kell lennie. Olyan anyagi jogi rendelkezést, melyből alanyi jog eredhet, nem csak anyagi jogi jogszabály tartalmazhat, így a Pp., mely nyilvánvalóan eljárásjogi törvény, azonban annak 495-496. §-ai a sajtó-helyreigazítás iránt indított perek kapcsán anyagi jogi rendelkezéseket tartalmaznak.

A tanulmány utolsó része vizsgálja az egyéb jogi aktusok jogalapként való feltüntetésének lehetőségét. Elsőnek a preambulum és a jogszabály megalkotására irányuló javaslat indokolása eseteit említi. A preambulum önmagában nem norma, így nem hordoz normatív tartalmat, azokból alanyi jog nem eredhet. Ennek alapján a preambulum bekezdései jogállítás keretében nem jelölhetők meg. A törvények megalkotására irányuló javaslat indokolása szintén nem teremthet jogalapot egy keresetnek. A szerző hivatkozása szerint a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény (továbbiakban: Jat.) 18. § (7) bekezdése egyértelműen ki is mondja, hogy a jogszabály tervezetéhez tartozó indokolás kötelező erővel nem rendelkezik.

A jogegységi határozatot is vizsgálat alá veszi a szerző: leszögezi, hogy normatív jogi aktus. A jogegységi határozat meghozatalával a bíróság kvázi jogalkotó tevékenységet végez, azonban a jogegységi határozat rendelkező része tartalmazhat anyagi jogi rendelkezést, így nem zárható ki a jogegységi határozat a lehetséges jogalapok köréből. A szerző szerint a közzétett kúriai határozatot nem lehet jogalapként feltüntetni, és a jogszabályi rendelkezés nélkül közzétett kúriai határozatot tartalmazó jogállítás formailag sem szabályszerű jogállítás.

Utolsóként az Alaptörvény vizsgálatát végzi el a szerző. Az Alaptörvény nem jogszabály, így az Alaptörvény a bírósági eljárásban közvetlenül nem alkalmazható, annak valamely rendelkezésére bírósági eljárásban jogot alapítani nem lehet. Az alaptörvényi rendelkezés alapján bírósági eljárásban az Alaptörvény csak közvetett horizontális hatállyal bír, közvetlen hatállyal nem, alaptörvényi rendelkezést jogalapként feltüntetni nem lehet.

Zárásként a szerző kimondja, hogy a hatályos Pp. alapján a jogállítás során mind a kereset jogalapját, mind az abból eredő érvényesíteni kívánt jogot fel kell tüntetni. A Pp.-t megelőzően a magyar perjogban kizárólag a petitum és tények megjelölése volt elvárt. Jogalapként kizárólag jogszabályi rendelkezést lehet megadni ettől eltérő jogi normát, az Alaptörvényt, bírósági határozatot, jogszabály nem normatív részét, nem lehet jogszerűen ekként megjelölni. A megjelölt jogszabályi rendelkezés azonban nem minden esetben polgári anyagi jogi jogszabályban kerül szabályozásra, nem kizárólag tisztán polgári jogi jogviszonyt határoz meg, és nem feltétlenül anyagi jogi tartalmú rendelkezés.

Gráma Nikolett
közjegyzőjelölt, Debrecen
ORCID: -

SAJTÓSZEMLE

**Kiss Tibor: Az üzletrészek ipso iure öröklésének áttörése a bírói gyakorlatban
II. rész című a Magyar Jog 2026. 6. számában megjelent cikkéről**

PRESS REVIEW

**Tibor Kiss's article titled * The breakthrough of the ipso iure succession
of business shares in judicial practice, Part II* published in 2026 issue
6 of Magyar Jog**

[DOI: 10.66103/KK.2026.3.7](https://doi.org/10.66103/KK.2026.3.7)

A tanulmány azt vizsgálja, hogy az üzletrészek öröklése esetében a tagsági jogviszonyokban bekövetkezik-e automatikusan a jogutódlás, tehát megvalósul-e a gyakorlatban az ipso iure jelleg. A tanulmány első része az üzletrész szabályozási hátterét, fogalmát, illetve a társasági jog és az öröklési jog kettős természetét mutatta be, míg a második rész az elmúlt évek felsőbb bírósági gyakorlatát vizsgálja. A szerző a kérdést elsősorban a közelmúlt felsőbb bírósági gyakorlatának elemzésén keresztül vizsgálja, és arra a következtetésre jut, hogy a kialakult bírói gyakorlat több ponton dogmatikailag nehezen védhető.

A tanulmány jelentőségét az adja, hogy látszólag egy szűk társasági jogi kérdésről van szó, valójában azonban az öröklési jog és a társasági jog találkozásának egyik fontos problémáját érinti. A kérdés gyakorlati súlya különösen a családi tulajdonban lévő, kisebb és közepes méretű kft.-k esetében jelentős, ahol egy tag halála a társaság tulajdonosi és döntéshozatali struktúráját közvetlenül érintheti. A tanulmány a felsőbb bírósági döntések áttekintésével arra mutat rá, hogy az üzletrészek öröklésének jelenlegi bírói megközelítése számos bizonytalanságot hordoz.

Az elemzés kiindulópontja az úgynevezett ipso iure öröklés elve. Ennek lényege, hogy az öröklés az örökhagyó halálával, külön jogcselekmény nélkül megnyílik, és az örökös az örökséget a törvény erejénél fogva szerzi meg. A kérdés azonban

az, hogy ez az elv hogyan érvényesül az üzletrész esetében. Az üzletrész ugyanis nem egyszerű vagyontárgy: a kft.-ben fennálló tagsági pozíciót, az ahhoz kapcsolódó vagyoni és személyes jogosultságokat, valamint kötelezettségeket testesíti meg.

A szerző részletesen bemutatja a Kúria, valamint a Fővárosi, a Debreceni és a Pécsi Ítéltábla vonatkozó döntéseit. A többségi álláspont szerint az öröklés és a tagsági jogviszony létrejötte két külön jogi mozzanat. Az örökös tehát az üzletrész tulajdonosává válik, de tagsági jogait csak akkor gyakorolhatja, ha a tagjegyzékbe történő bejegyzését kéri.

A szerző szerint ez a megközelítés több szempontból problematikus. Elsősorban azért, mert a polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) az öröklés esetére nem írja elő kifejezetten, hogy a tagjegyzékbe történő bejegyzés iránti kérelem a tagsági jogviszony létrejöttének feltétele lenne. A Ptk. 3:170. §-a az örökös számára lehetőséget biztosít arra, hogy kérje a tagjegyzékbe való bejegyzését. A szerző értelmezése szerint azonban ebből nem következik, hogy az örökös csak a kérelem benyújtásával válik taggá.

A tanulmány egyik központi részeként a szerző a Kúria egy olyan eseti döntését¹ elemzi, amelyben a Kúria kiemelte, hogy a hagyatéki eljárásban meghozott hagyatékátadó végzés a hagyaték átszállását és az örökösi minőséget tanúsítja, de nem minősül az örökös olyan jognyilatkozatának, amely a tagjegyzékbe történő bejegyzési kérelemnek lenne minősíthető.

A szerző különösen vitathatónak tartja azt, hogy a bíróságok az üzletrész ügyleti úton történő megszerzésére vonatkozó szabályokat az öröklés esetére is alkalmazhatónak tekintik. A Ptk. 3:168. § (2) bekezdése ugyanis az üzletrész átruházására vonatkozik, és az üzletrész megszerzője számára meghatározott bejelentési, illetve nyilatkozattételi követelményeket állapít meg. Az öröklés azonban nem ügyleti, hanem törvényen alapuló jogszerzés. A szerző ezért úgy látja, hogy e szabályok öröklésre történő kiterjesztése lényegében contra legem jogértelmezést eredményez.

A tanulmány egyik legerősebb érve abból indul ki, hogy az üzletrész és a tagsági jogok egymástól nem választhatók el teljesen. Ha az üzletrész fogalmilag a tagsági jogok és kötelezettségek összessége, akkor nehezen értelmezhető az a helyzet, amikor valaki az üzletrész tulajdonosa, de az üzletrészhez kapcsolódó tagsági jogokat mégsem gyakorolhatja.

A tanulmány ezt egyfajta „kiüresített” tulajdonosi helyzetként értékeli. Az örökös ugyan tulajdonos, de nem vehet részt a taggyűlésen, nem gyakorolhatja szavazati jogát, és a tagsághoz kapcsolódó egyéb jogai sem érvényesülhetnek mindaddig, amíg a tagjegyzékbe történő bejegyzését nem kéri. A szerző szerint

1 Kúria, Gfv.30.099/2019/8.; BH 2020.19.

ez dogmatikailag nehezen védhető, hiszen az örökös olyan vagyontárgy tulajdonosává válik, amelynek tényleges tartalmát – a tagsági jogokat – átmenetileg nem gyakorolhatja, tehát így nem tisztázott az, hogy az örökös az ipso iure öröklés szabályai alapján megszerzett üzletrésszel tulajdonképpen milyen „vagyontárgy” felett szerez tulajdonjogot.

A Fővárosi Ítéltábla döntése² – melyben kimondta, hogy a tagváltozás a társasággal szemben az üzletrész öröklés jogcímén történő átszállása esetén is attól az időponttól válik hatályossá, amikor azt az örökös e minősége igazolásával a Ptk. 3:168. § (2) bekezdésében meghatározott alakban és tartalommal, a tagjegyzékbe történő bejegyzésére irányuló kérelem előterjesztésével együtt bejelenti a társaságnak – megegyezik a Kúria álláspontjával. Az örökös a bejelentéssel válik a társaság tagjává, bejelentés hiányában viszont az ítéltábla álláspontja szerint nincs olyan személy, aki az elhunyt tag üzletrésze vonatkozásában a tagsági jogviszonyból eredő jogok és kötelezettségek alanyának lenne tekinthető.

A Debreceni Ítéltábla döntésében kiemeli, hogy az ipso iure öröklési rend ellenére az örökös kizárólag akkor válhat a társaság tagjává, ha a társasági szerződés rendelkezéseit magára nézve kötelezőnek ismeri el.³

A fenti döntésekkel szemben a tanulmány ismerteti a Pécsi Ítéltábla döntését is melynek elvi tartalma szerint „az ipso iure öröklés alapján az örökhagyó vagyona az örökhagyó halála pillanatában átszáll az örökösre, illetve a dologi hagyományosra, ők ettől az időponttól kezdve tulajdonossá válnak, és gyakorolhatják a tulajdonos jogait, és terheli őket a tulajdonos kötelezettségei. Ebből következően az elhunyt személy vagyona nem válik uratlanná, azaz a magyar öröklési jogban nincs nyugvó hagyaték. Ha az örökös nem szerezne meg ipso iure az üzletrészt, akkor uratlan hagyaték jönne létre, ami pedig a magyar jogban nem lehetséges.”⁴ Ezen döntés azonban nyitva hagyja az abban történő állásfoglalást, hogy az örökös a tagsági jogait a tagjegyzékbe történő bejegyzés nélkül gyakorolhatja-e a társasággal szemben.

A tanulmány kifejti, hogy a tagsági jogok gyakorlásának azon többletfeltételhez kötése, miszerint a tagsági jogok gyakorlására az örökös tulajdonképpen csak a nyilvántartásba történő bejegyzéssel, illetve a bejegyzési kérelem ügyvezetőhöz történő benyújtásával válik jogosulttá, teljes mértékben ellentétes az ipso iure öröklés lényegével, annak tartalmát teljes mértékben kiüresíti, tekintettel arra, hogy az örökös tagjegyzékbe történő bejegyzés iránti kérelme annak tényleges tartalma szerint a hagyatékban lévő meghatározott tárgy, az üzletrész elfogadását jelenti, mert a tényleges tagsági jogok gyakorlása az örökös számára e nélkül nem biztosított.

2 Fővárosi Ítéltábla, 10.Cgf.47.061/2020/2.; ÍH 2020.125.

3 Debreceni Ítéltábla, Pf.20.123/2023/7.

4 Pécsi Ítéltábla, Pf.20.013/2023/6.

A szerző külön fejezetben erősíti meg álláspontját, miszerint a kft. tagjának halálával a tagsági jogviszony nem szűnik meg, „az örökös a tagsági jogoknak, mint egésznek az alanyává válik”⁵ A tanulmány a Ptk. 3:170. §-ából levezetve kifejti, hogy tag halála esetén az örökösnek, azaz a jogutódnak lehetősége van arra, hogy kérje a tagjegyzékbe való bejegyzést, ez azonban ez csak egy lehetőség és nem kötelezettség. Kifejti azt is, hogy a 3:170. § (2) bekezdése szerinti üzletrész megváltásának szabálya alapján is azt feltételezi a jogalkotó, hogy a jogutódlás, azaz az öröklés már a tag halálával bekövetkezik, hiszen a megváltás az örökösrel szemben történhet, és az üzletrész forgalmi értékének kifizetése is az örökös részére történhet meg.

A tanulmányban külön fejezet szól az ügygondnok kirendeléséről. A szerző álláspontja szerint amennyiben a tagsági jogok gyakorlására csak a tagjegyzékbe történő bejegyzési kérelem benyújtását követően van lehetőség, akkor ezen időpontot megelőzően az örökösnek nem lenne lehetősége a hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. törvény (továbbiakban: Hetv.) 32. § (2) bekezdése szerint ügygondnok kirendelésére sem. Ezen jogszabályhely szerint ugyanis a tagsági jogok gyakorlására a társaság vagy a működésében érintett más személy, szervezet indokolt kérelmére történik az ügygondnok kirendelése. Azonban, ha nincs a tagsági jogok gyakorlására jogosult személy, mert az örökös nem tekinthető annak addig, amíg a tagjegyzékbe történő bejegyzés iránti kérelmet be nem nyújtja az ügyvezetőhöz, azaz a társasággal szemben a tagsági jogviszonya a bejegyzés iránti kérelem hatályossá válásával kezdődik, akkor a társasággal szemben „nem létező” tag tagsági jogainak gyakorlására sem rendelhető ki ügygondnok. A gyakorlatban ráadásul a Hetv. 32. § (2) bekezdése szerint, mint a társaság működésében érintett más személyek, kifejezetten a még jogerős, teljes hatályú hagyatékátadó végzéssel nem rendelkező örökösök szokták kérni az ügygondnok kirendelését. A szerző álláspontja szerint, amennyiben őket nem tekinthetnénk a tagsági jogok gyakorlására jogosultnak, úgy ügygondnok kirendelése iránti kérelmet sem terjeszthetnének elő, így e vonatkozásban értelmetlenné válna a Hetv. 32. § (2) bekezdésének szabálya, illetve az csak arra a körre lenne szűkíthető, hogy a társaság kérje az ügygondnok kirendelését.

A tanulmány végezetül azt is taglalja, hogy a bíróságok fentiek szerint kifejtett joggyakorlata milyen jogkövetkezményekkel jár, illetve járhat. Ilyen problémaként említi azt, hogy abban az esetben, ha egy kft. többségi üzletrészesének tulajdonosa meghal, az örökös pedig még nem tudja igazolni örökösi minőségét, a többségi bírói álláspont szerint nem gyakorolhatja tagsági jogait. A társaság fennmaradó tagjai azonban tovább működhetnek, és akár taggyűlést is tarthatnak. Ennek következtében a társaságban olyan döntések születhetnek, amelyek

5 Kisfaludi András, Társasági tagsági jogok a hagyatékban. Magyar Jog, 1991. 3. 152.

az örökös érdekeivel ellentétesek. Különösen súlyos lehet a helyzet akkor, ha az elhunyt tag rendelkezett a társaság meghatározó részesedésével. A kisebbségi tag ilyen körülmények között – az örökös részvétele nélkül – olyan döntéseket hozhat, amelyek jelentősen befolyásolják a társaság vagyonát és az örökölt üzlet-rész értékét. A szerző példaként említi azt az esetet is, amikor az osztalékfizetés vagy a társasági vagyon alakulása miatt az örökös komoly vagyoni hátrányt szenvedhet.

A tanulmány végén a szerző konkrét jogalkotási javaslatot fogalmaz meg. Álláspontja szerint célszerű lenne a Ptk. Harmadik Könyvében egyértelműen rögzíteni, hogy az üzletész örököse a tagsági jogait már az öröklés megnyílásának időpontjától gyakorolhatja, és a tagságból eredő kötelezettségek is ettől az időponttól terhelik.

A javaslat jelentősége abban áll, hogy megszüntetné a jelenlegi bírói gyakorlatból eredő bizonytalanságot. Egyértelművé válna, hogy a hagyatékátadó végzés vagy a tagjegyzékbe történő bejegyzés nem a tagsági jogviszony létrejöttét eredményezi, hanem elsősorban az örökös minőség, illetve a társaság számára releváns változás igazolására szolgál.

A cikk egyúttal arra is rámutat, hogy a társasági jog és az öröklési jog szabályainak összehangolt értelmezése nélkül könnyen olyan jogi helyzet alakulhat ki, amelyben egy vagyontárgy tulajdonosa átmenetileg nem tudja gyakorolni az ahhoz tartozó alapvető jogokat. Ez nemcsak az örökös érdekeit veszélyeztetheti, hanem magának a társaságnak a működését és gazdasági stabilitását is.

Összességében a tanulmány fontos szakmai vitát kezdeményez az üzletész öröklésének joghatásairól. A szerző által képviselt álláspont szerint az ipso iure öröklés elvének következetes alkalmazása, valamint egy ezt egyértelműen rögzítő jogszabályi rendelkezés jelenthetné a legbiztosabb megoldást. A kérdés rendezése a jogbiztonság, az örökösök tulajdonosi jogainak védelme és a kft.-k zavartalan működése szempontjából egyaránt indokoltnak tűnik.

Felhasznált irodalom

Kisfaludi András, Társasági tagsági jogok a hagyatékban. Magyar Jog, 1991. 3. 152.

Balogh Tamás
intézetvezető helyettes, MOKK Közgazdász Intézet
ORCID: -

RECENZIO

**Schlosser Annamária: Egyházak és vallási közösségek a polgári jogban
című könyvéről**

REVIEW

**Review of Annamária Schlosser's book **Churches and Religious
Communities in Civil Law****

[DOI: 10.66103/KK.2026.3.8](https://doi.org/10.66103/KK.2026.3.8)

A Közgazdász Akadémia Kiadó gondozásában jelent meg dr. Schlosser Annamária PhD. *Egyházak és vallási közösségek a polgári jogban* című monográfiája.

Schlosser Annamária immár két évtizede foglalkozik az állami egyházjoggal, az egyház és a jog kapcsolódási pontjainak vizsgálatával, amelyről a témában publikált tanulmányai és doktori értékezése¹ egyaránt tanúskodnak. A 2026-ban megjelent monográfiájában ennek a széles körű kutatói munkának az eredményeit foglalta össze. Tekintettel arra, hogy az egyházak, vallási közösségek és a polgári jog viszonyrendszerét ilyen átfogó módon bemutató munka még nem született, a művet joggal nevezhetjük hiánypótlónak.

Amint azt a szerző a *bevezetésben* is jelzi, a kötet kettős célt szolgál. Egyfelől azoknak a gyakorló polgári jogászoknak, bírásoknak, ügyvédeknek, közgazdászoknak, jogtanácsosoknak kíván hasznos segítségül szolgálni, akik a munkájuk során egyházzal és vallási közösséggel találkoznak, másfelől maguknak az egyházaknak, egyházi vezetőknek, egyházak képviselőinek is segít eligazodni a polgári jog komplex világában.

A könyv az állami egyházjognak azon szeletét mutatja be, amely a polgári jog körébe esik. Kizárólag a polgári joggal foglalkozik, azaz nem tárgyal közjogi,

¹ Schlosser Annamária, Az egyházi jogi személy a régi és az új egyházügyi törvényben. Sapiencia Iuris Nr. 3., L'Harmattan, Budapest, 2012.

büntetőjogi és munkajogi kérdéseket. A kötet következetesen igazodik a Polgári törvénykönyv struktúrájához és a Ptk. egyes könyvei szerinti tartalmi rendben halad végig a tárgyalandó kérdéseken. Egyedül a családjogot nem érinti, miután az teljes mértékben az állami jog által szabályozott terület, és az egyházi és polgári házasságkötés elvi kapcsolódásait már több tanulmány részletesen feldolgozta. Az állami egyházjogon belül kizárólag a kollektív vallásszabadság körébe tartozó kérdéseket tárgyalja, ennek megfelelően az egyéni lelkiismereti- és vallásszabadsághoz való jog érvényesülése, az egyéni jogvédelem nem képezi a könyv tárgyát.

A szerző több olyan alapvető kérdést emel ki, amelyekre a kötetben választ kívánt adni. Ezek közé tartozik különösen az egyház és a vallási közösség polgári jogi fogalmának meghatározása, ügyleti forgalomban betöltött szerepük, a más jogi személyekhez képest őket megillető speciális többletjogok, továbbá az egyházjog és az egyházak belső normáinak érvényesülése a polgári jogviszonyokban.

A szerző a *II. részben* vizsgálja a téma szempontjából kiemelkedően fontos *egyházi autonómia kérdéskörét, valamint a belső egyházi szabály és a polgári jog viszonyát*. Az Alaptörvény VII. cikke alapján az állam és a vallási közösségek különváltan működnek. A vallási közösségek önállóak. Ennek az alkotmányos szabálynak a részletszabályait bontja ki az egyházügyi törvényünk². A törvény 8. szakasza rögzíti, hogy az állam a vallási közösségek irányítására, felügyeletére szervet nem működtethet, és nem hozhat létre. A vallási közösség belső szabályon alapuló döntését állami szerv nem módosíthatja vagy bírálhatja felül, a jogszabályban nem szabályozott belső jogviszonyokból eredő jogviták elbírálására állami szervnek nincs hatásköre. Az egyházak számára biztosított autonómiából, a belső szabályok tiszteletben tartásának elvéből ugyanakkor okszerű módon következik az is, hogy a vallási közösség belső szabálya alapján hozott határozat érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható, azt állami hatóság nem vizsgálhatja. Az állam által az egyházak számára garantált autonómiának tehát kettős vetülete van. Egyfelől az állam nem irányíthatja, felügyelheti a vallási közösségeket, akik szabadon alkothatják meg belső szabályaikat, másfelől a vallási közösségek sem vehetik igénybe az állami kényszert a belső szabályaik érvényre juttatására. Ezek a jogi alapvetések a kötet jelentős részét átszövik, és több alkalommal visszaköszönnek a szerző által bemutatott ítélezési joggyakorlatban is.

A szerző a *III. részben* mutatja be a vallási közösségek jelenleg hatályos négyes felosztását: bevett egyház, bejegyzett egyház, nyilvántartásba vett egyház és vallási egyesület. Amint azt kifejti, a változó jogszabályi környezet komoly kihívást jelent a jogalkalmazók számára, miután a rendszerváltás óta ez már az ötödik

2 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról (továbbiakban: Ehtv.)

kategóriarendszer, amellyel dolgoznunk kell. Ráadásul a hatályos szabályozásban szerepel a legtöbb vallási közösség típus, amely a szerző szerint nemcsak a jogalkalmazók munkáját nehezíti meg, hanem a vallási közösségek számára sem jelent számottevő előnyt. Schlosser Annamária jogtörténeti áttekintést ad, ismerteti a szabályozás legfontosabb időbeni változásait és röviden összefoglalja az egyes vallási közösségek főbb jogi ismérveit. Külön foglalkozik a szerző az egyházak „kettős” jogi személyiségének problematikájával. Bíróági joggyakorlaton keresztül vizsgálja meg azt a kérdést, hogy az egyházi jogi személy tekinthető-e egyúttal egyéb törvény szerinti jogi személynek is. Áttekinti a belső egyházi jogi személyek jogalanyiságával és az egyházi jogi személy jogképességével, tevékenységeivel kapcsolatos kérdéseket. Az egyházak képviselőire és tagságára vonatkozó szabályok rövid bemutatását követően vizsgálja meg azt a kérdést, hogy az egyházakat milyen mértékben illeti meg a személyiségi jogvédelem. A szerző rámutat, hogy a vallási közösségeket megillető jogvédelem köre szűkebb, mint más személyeké, ami részben azzal magyarázható, hogy e közösségek közszereplőnek minősülhetnek. Schlosser Annamária részletekbe menően elemzi az egyházakat érintő sajtó-helyreigazítási, valamint név- és titokvédelmi perekben született bíróági döntéseket. Külön említést érdemel a gyónási titokkal összefüggésben felmerült jogvita. A szerző szerint a vallási közösség oldaláról megközelítve a gyónási titok egy speciális magántitok-típus, amely különbözik más jogi személyek magán-, üzleti vagy hivatali titkaitól. A gyónási titokhoz fűződő jognak három alanya lehet: a magánszemély (gyónó személy), gyóntató, illetve a vallási közösség, amely közvetve a titok birtokosává válhat. Utóbbit is megillette a titokvédelem, tehát – akárcsak az egyházi személy – az egyház, mint jogi személy sem köteles a birtokában lévő információt az állami hatóság tudomására hozni. Az ismertetett jogesetben azonban a bíróság szerint a vallási szervezet adatkezelési tevékenységének vizsgálata során, adatkezelés jogszerűségének megállapítása érdekében az állami hatóság gyónási titkokat tartalmazó iratokat az érintettek hozzájárulása nélkül is vizsgálhat és lefoglalhat. A vizsgált jogeset kapcsán a szerző rámutat, hogy bár az adatvédelem és a polgári jogi titokvédelem között vannak érintkezési pontok, tárgyak, jogági hátterük és szankciórendszerük tekintetében elkülönülnek egymástól.

A dologi jogi aspektusokat elemző IV. rész középpontjában az egyházi vagyon problematikája áll. A szerző bemutatja, hogy a német jogrendszerben a szakrális és vallási célú vagyontárgyak (res sacrae) kiemelt alkotmányos oltalmat élveznek, ami a bíróági végrehajtás alóli mentességükben is testet ölt. Ezzel szemben a hatályos magyar tételes jog nem tartalmaz különös szabályokat a dolgok e speciális csoportjára nézve. Egyedül a Vht. 90. §-a körében részesülhetnek mentességben azok az ingóságok (pl. liturgikus eszközök), amelyek az egyházi személy hivatásának gyakorlásához szükségesek. A szerző kritikusan szemléli ezt a jogalkotási

hiányosságot, miként azt is, hogy nincsenek speciális rendelkezések az egyházak res sacrae körén kívül eső vagyonaára. Az Ehtv. ugyanis nem tartalmaz normákat a működő vallási közösségek javaira nézve, és kizárólag a megszűnő egyházi jogi személyek vagyonának sorsát rendezi.

Amint azt a szerző az *Egyházak, vallási közösségek polgári jogi szerződése*i címet viselő V. részben kifejti, az egyházi jogi személyek a polgári jogviszonyokban korlátozás nélkül részt vehetnek, teljes körű szerződési szabadságot élveznek. Több jogvita tárgyát képezte az a kérdés, hogy a vallási közösség sikerrel hivatkozhat-e a belső egyházi normák megsértésével kötött ügylet érvénytelenségére abban az esetben, ha a képviselő a felettes egyházi szerv kötelező jóváhagyása nélkül tett jognyilatkozatot. A bíróságok rámutattak, hogy a jogi személy szervezeti képviselőjének képviseleti jogköre fogalmilag teljes körű, annak harmadik személyekkel szemben történő korlátozása és nyilatkozatának jóváhagyáshoz kötése harmadik személyekkel szemben csak abban az esetben hatályos, ha a harmadik személy a korlátozásról vagy a jóváhagyásnak a szükségességéről és annak hiányáról tudott vagy tudnia kellett volna. A vizsgált esetekben a bíróságok azt állapították meg, hogy az egyház honlapján vagy más módon közzétett belső egyházi szabályok, korlátozások nem elegendőek annak megállapításához, hogy a szabályok tartalma a másik fél előtt ismert volt.

Az egyházi szolgáltatások nyújtására irányuló szerződésekre – az egyházi autonómia elvéből fakadóan – a polgári jog szabályai nem alkalmazhatóak, azok teljesítése állami kényszer útján nem kényszeríthető ki. Kivételt képezhet ez alól az az eset, amikor a felek visszatérő szolgáltatásban állapodtak meg. A szerző által ismertetett jogesetben a bíróság ennek fényében a halál évfordulójára, ellenérték fejében megrendelt emlékharangozásra irányuló megállapodást vállalkozási szerződésnek minősítette, és a teljesítés elmaradása miatt megállapította a szerződésszegést. A szerző ugyanakkor arra is rámutat, hogy az állam bizonyos polgári jogi szerződések esetében sajátos többletjogokat biztosít az egyházi jogi személyeknek.

A szerző az *Egyházak és vallási közösségek polgári jogi felelősségét és helytállási kötelezettségét* tárgyaló VI. részben rávilágít, hogy az egyházügyi törvény különös szabálya hiányában, az egyházak kontraktuális és deliktuális felelősségére a Ptk. szabályai irányadóak. Az egyházak széles körben folytatnak közcélú tevékenységet, ezért jogállásukat tekintve a magánjog és közjog határán helyezkednek el. Ennek ellenére közhatalmi jogosítványokkal nem rendelkeznek, így közigazgatási jogkörben okozott kárért való felelősségük fogalmilag kizárt. Az egyházak polgári jogi felelősségével kapcsolatos ítélkezési gyakorlat elemzése során a szerző jogalkotási hiányosságot azonosít: az egyházügyi törvényből ugyanis nem vezethető le az egyházak mögöttes helytállási kötelezettsége a belső egyházi jogi személyeik tartozásaiért. A fejezet részletesen kitér a vezető tisztségviselő,

az alkalmazott, illetve a tag károkozásáért való felelősség bírósági gyakorlatának ismertetésére is. Ugyancsak a bírósági ítéletek tükrében vizsgálja meg a vallási közösség felelősségének kérdéseit egyes polgári jogi ügyekben, így különösen az egyházi jogi személy tagja, alkalmazottja, képviselője által a jogi személy tevékenységi körében eljárva elkövetett személyiségi jogsértésekkel összefüggésben.

Az Öröklési jogról szóló VII. részben a szerző az öröklés és a vallás viszonyának tárgyalásakor rávilágít arra, hogy az öröklési jogintézményeink egy része közvetlen vallási eredetű. Igazán érdekes a szerző eszmefuttatását olvasni, amint bibliai történetek (pl. tékozló fiú, gyilkos szőlőművesek) tényállási elemeit felelteti meg a hatályos öröklési jogunk egyes jogintézményeinek. A szerző a nemzetközi öröklési jog felé is tesz egy rövid kitérőt, amikor az egyházi személyek után történő öröklés kapcsán Joseph Ratzinger hagyatéki ügyét ismerteti. A német-vatikáni állampolgár XVI. Benedek pápa halálát követően a német hagyatéki bíróságnak azt kellett vizsgálnia, hogy fennáll-e a joghatósága a hagyatéki eljárás lefolytatására. Miután a pápának harmadik államban (Vatikán) volt a szokásos tartózkodási helye és utána Németországban hagyatéki vagyontárgy nem maradt, a német bíróság megállapította joghatósága hiányát, figyelemmel arra, hogy az Európai Öröklési Rendelet (650/2012 EU r.) 10. cikkében foglalt kiegészítő joghatósági szabályok alapján sem járhatott el az ügyben.

A szerző azt a kérdéskört is elemzi, hogy a vallási közösségek örökölhetnek-e a tagjaik és a híveik után. Az egyházi jogi személyek végintézkedés útján történő öröklése kapcsán rámutat arra, hogy a gyakorlatban milyen nehézségekkel járhat az örökösként nevezett vallási közösség (pl. máltai lovagrend) egyértelmű beazonosítása. A termőföld öröklése kapcsán is megmutatkozik bizonyos vallási közösségek speciális helyzete, figyelemmel arra, hogy a földforgalmi szabályok szerint a bevett egyház vagy annak belső egyházi jogi személye végintézkedéssel megszerezheti a föld tulajdonjogát.

Schlosser Annamária a rövid összegzésében (*VIII. rész*) megállapítja, hogy a magyar állami egyházjog polgári jogi része a rendszerváltás óta eltelt időszakban jól elhatárolható joganyaggá állt össze. A jogszabályok által csak részben lefedett területeken (vagyonjog, személyiségi jog) az ítélkezési gyakorlat igyekszik betölteni az űrt, biztosítani a jogértelmezést és lefektetni az alapvető jogelveket. A joggyakorlat elemzését követően a szerző arra a következtetésre jut, hogy a bíróságok a forgalom biztonságát és a hitelezők védelmét szem előtt tartva az egyházi jogi személyek sajátosságait nem veszik kellő mértékben figyelembe, jogviszonyaikat sok esetben más jogi személyekével egyezően bírálják el. A bíróságok a szerződésszegésért való felelősség körében meglehetősen szűk körben ismerik el a belső egyházi szabályok alkalmazhatóságát. Számos elvi jelentőségű kérdésben még nem alakult ki bírósági gyakorlat, ugyanakkor előre látható, hogy a jogalkalmazói praxisban egyre több, az egyházakat érintő elméleti kérdés fog felmerülni.

A gyakorló polgári jogászok számára épp a fentiek miatt szolgálhat hasznos segítségül Schlosser Annamária monográfiája. A hosszú múltra visszatekintő kutatásainak megfelelően a szerző rendkívül gazdag és sokszínű forrásanyagot dolgozott fel. Hatalmas mennyiségű bírósági ítéletet vizsgált meg, elemzett és foglalt össze a könyvében.

Külön elismerést érdemel, hogy a szerző számos önálló, markáns és jól artikulált kritikai észrevételt fogalmaz meg mind a jogalkotói tevékenységgel, mind a bírósági ítélkezési gyakorlattal szemben. Éles látással mutat rá a szabályozási hiányosságokra és a jogrendszer anomáliáira, így többek között az egyházi jogi személyek túlságosan összetett, cizellált kategorizálására.

A kötet tudományos értékéhez érdemben hozzájárul a nemzetközi kitekintés. A téma meglehetősen szűkös hazai szakirodalmát kiegészítendő külföldi, elsősorban német és angol nyelvű szakirodalmat kutatott és ismertetett a művében. Számos aktuális külföldi cikk, érdekes jogeset, tanulmány feldolgozásával színesítette a monográfiáját. A szerző láthatóan mélyrehatóan ismeri a német szabályozást, amelyet szervesen állít párhuzamba a hazai jogi környezettel.

A mű gyakorlati hasznát jelentősen növeli a gazdag esetjog bemutatása, amelyben számos figyelemreméltó jogeset elemzése színesíti a gondolatmenetet. Említést érdemel a könyv esztétikai megjelenése is: a borítóválasztás és az igényes nyomdai kivitelezés egyaránt emeli a kötet színvonalát.

Mindenképpen tiszteletre méltó, hogy a szerző gyakorló közjegyzőként, hivatása mellett végzett komoly kutatómunkát és alkotta meg a monográfiáját, amely mind a jogalkalmazók, mind az érintett egyházi és vallási közösségek számára értékes és hasznos olvasmányként szolgálhat.

Ternováczy Bálint
főlevéltáros, Budapest Főváros Levéltára
ORCID: -

RECENZÍÓ

Rácz Balázs Viktor: Az Erdélyi Fejedelemség zálogjoga című monográfiájáról

REVIEW

Balázs Viktor Rácz's monograph *The Right of Pledge of the Principality of Transylvania*

[DOI: 10.66103/KK.2026.3.9](https://doi.org/10.66103/KK.2026.3.9)

Rácz Balázs Viktor az ELTE HTK Történettudományi Intézetének tudományos segédmunkatársa és az ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszék tanársegédje, illetve – a kötet elkészültekor – a PPKE Jog- és Államtudományi Kar abszolutóriumot szerzett jogászhallgatója. A monográfia vizsgálati tárgyát képező zálogügyletek a középkor és a kora újkor társadalmának mindennapi életében rendkívül fontos szerepet játszottak: nemcsak magánszemélyek kötöttek zálogszerződéseket, hanem városok, faluközösségek, egyházi intézmények, céhek és maga az uralkodó is. Ezáltal ezek az ügyletek nem pusztán jogtörténeti szempontból jelentősek: segítségükkel család-, birtok-, társadalom-, gazdaság- és helytörténeti kérdések is vizsgálhatók.

A szerző jelen kötettel azonos címen készített és megvédett doktori disszertációjának kiadása – a szerző megközelítése szerint – egyszerre jogtudományi és történettudományi vállalkozás: Rácz modern jogdogmatikai fogalmi keretet használ, de a rekonstrukció alapját széles körű levéltári forrásfeltárás adja. Vizsgálatának kezdő időpontját „a mohácsi csatát jelölő naptól” számítja, záró dátuma pedig a *Diploma Leopoldinum*, 1691. december 14. A kutatás földrajzi határait az Erdélyi Fejedelemség speyeri egyezményben lefektetett határai jelentik.

A szerző a kötet elején hangsúlyozza: a feldolgozott témát mind a jogi, mind a történeti szakirodalom mostohán kezelte, a kora újkori magyar zálogjoggal foglalkozó, áttekintő, széleskörű levéltári forrásokon alapuló munka mindeddig nem született; az ettől számos ponton eltérő Erdélyi Fejedelemségben alkalmazott zálogjog még elhanyagoltabb területe a kutatásnak. A 16–17. századi

magánjog ismerete elsősorban a Hármaskönyvre, korabeli törvényekre és helyi statútumokra, illetve 18–19. századi jogtudósok munkájára épül. Rácz hangsúlyozza: ezek alapján nem feltétlenül rekonstruálható a tényleges kora újkori joggyakorlat, annak leírásához a levéltári forrásokat is bevonta a kutatásba. A forrásfeldolgozás során nem törekedhetett a teljes áttekintésre, mivel, saját megfogalmazása szerint „nehezebb olyan kora újkori anyagot tartalmazó levéltári őrzési egységet találni, amelyben egyáltalán nem lelünk zálogjoggal összefüggő anyagra, mint olyat, amelyben igen” (ld. a 34. oldalon). Kutatómunkájához többek között okleveleket, zálogleveleket, végrendeleteket, bírósági jegyzőkönyveket, ítéleteket, városi (közigazgatási) és egyházi levéltári forrásegyütteseket használt fel. A monográfiában lefektetett tételek és megállapítások megalapozottsága miatt különösen fontos hangsúlyozni Rácz Balázs forrásfeltáró és -feldolgozó munkájának jelentőségét.

Kutatásához a történettudomány és a jogtudomány módszertanának párhuzamos érvényesítésére, a két tudományterület eltérő kutatómódszertanának összehangolására törekedett úgy, hogy a jogtudomány fogalomrendszerét és a jogtörténeti módszertant használva, a történettudomány forráskritikai és a történeti kontextusba helyezés szempontjait szem előtt tartva vizsgálta a kérdést. A felvetett kérdések kidolgozásakor a szerző kiemeli, hogy nem kívánja rekonstruálni, hogyan definiálta volna a zálogjog kérdéseit egy korabeli jogtudós, hanem arra törekszik, hogy a felhasznált gazdag levéltári forrásbázis alapján bemutassa, hogyan értelmezhető a kora újkori erdélyi zálogjog és alkalmazása. Itt természetesen felmerül az a módszertani probléma, hogy miként lehet egy modern jogi fogalomrendszert használni egy olyan korszak vizsgálatára, amelynek jogrendszerére még nem érvényesek a modern jogdogmatika kidolgozott kategóriái? A szerző a problémát úgy oldotta fel, hogy ahelyett, hogy a modern jogdogmatikát a kora újkori erdélyi jogi környezetre próbálná kényszeresen ráerőltetni, inkább rendszerező és strukturáló keretként tekint rá, a levéltári forrásokat viszont mindig saját korszakuk jogi, társadalmi és mentalitástörténeti kontextusában értelmezi. Ez a megközelítés különösen azért meggyőző, mert a jogdogmatikai kategóriák nem írják felül a források történeti sajátosságait, hanem azok rendszerezését szolgálják.

A szerző az előszó, valamint az eredményeit a kötet végén összegző *Konklúzió* mellett öt nagyobb egységben tárgyalja a témát. A jogdogmatikai és historiográfiai áttekintést is magába foglaló módszertani bevezető után a zálogjog alanyait vizsgálja – kitérve az alannyá válás feltételeire, a zálogjogosult és a zálogkötelezett személyére, valamint az alanyváltozás kérdésére –, majd a zálogjog tárgyát vizsgálja. Bár – Rácz eredményei szerint – „zálogjogi jogviszonyok alanya bárki lehetett, életkorra, nemre, rendi állásra való tekintettől függetlenül” (ld. 39. oldal), a rendi magánjog sokszínűségére hivatkozva megállapítását részletesen, forrás-

részletek citálásával is alátámasztja. Fontos megállapítása, hogy nem kizárólag azonos társadalmi helyzetű személyek között jöttek létre ilyen jogviszonyok: a szerző a zálogjogot tényleges társadalmi gyakorlatként is vizsgálja, kitérve arra is, hogy milyen szerepe volt az alanyváltozásnak. Hasonlóan bontja ki a zálogjog tárgyának kérdéskörét: annak ellenére, hogy az „bármely forgalomképes vagyontárgy” (ld. 71. oldal) lehetett, alapos vizsgálat alá veszi azt, hogy pontosan mely vagyontárgyak számítottak forgalomképesnek, így az ingóságok és ingatlanok, birtokok és birtokrészek, különféle vagyoni értékek és követelések, illetve olyan sajátos javak, amelyek mai szemmel kevésbé számítanak magától értetődő zálogtárgynak (például egy templomi ülőhely); a zálogtárgyak ezen sokfélesége önmagában is jelzi, hogy a zálogjog a kora újkori vagyoni és hitelviszonyok rendkívül rugalmas intézménye volt.

Ezt követi a zálogjog létrejöttének, majd megszűnésének részletes elemzése. Zálogjog alapvetően háromféleképpen jöhetett létre: az archetípusnak tekinthető szerződéses úton, bírói ítélet alapján, illetve törvény vagy szokásjog révén. A szerző vizsgálata nem áll meg a zálogjog keletkezésénél, hanem annak teljes jogi életútját rekonstruálja, ezáltal arról is képet ad, hogy a zálogügyletek hogyan működtek a gyakorlatban a kora újkori Erdélyben. A szerződéses zálog vizsgálata során Rácz arra is rámutat, hogy a zálogjog alkalmazása jóval szélesebb körű volt annál, mint amit a kölcsönügyletek biztosítására való használata alapján feltételezhetnénk. A források tanúsága szerint zálogot adhattak többek között vételár, adó, különféle szolgáltatások és egyéb tartozások biztosítékául is, ami a zálogjog gazdasági és társadalmi szerepének árnyaltabb megítélését teszi lehetővé. A bírói zálog tárgyalásakor a szerző az ítéletlevelek és a vármegyei parancslevelek alapján mutatja be, miként szolgált a zálog az elmarasztalt féllel szembeni követelés behajtásának biztosítékául. A törvényes zálog körében pedig többek között a női különjogok, így a leánynegyed és a hitbér biztosításának sajátos kérdéseit elemzi, érzékeltetve azt is, hogy a korabeli joggyakorlat és a jogi fogalmak nem minden esetben illeszkednek pontosan a későbbi dogmatikai kategóriákhoz.

Összességében elmondható, hogy Rácz Balázs Viktor keménytáblás, színvonalas kivitellű kötete jelentős vállalkozás a kora újkori erdélyi jogtörténet kutatásában. Elsődleges célközönségét természetesen a kora újkori jogtörténettel foglalkozó kutatók jelentik, a szerző által feltárt gazdag levéltári forrásanyag és a zálogügyletek társadalmi, gazdasági és birtoktörténeti vonatkozásai miatt azonban a tágabb értelemben vett történeti kutatás számára is hasznos és fontos olvasmány lehet. Sőt, a szerző szándéka volt a hatályos joggal foglalkozó jogászok megszólítása is azáltal, hogy a rendi korszak zálogjogát mai jogunk adekvát történeti előzményeként mutatja be. A kötet jelentőségét tovább növeli, hogy a szerző a zálogjogot nem pusztán normatív jogi szabályok összességeként, hanem a korabeli társadalom és gazdaság működésébe szervesen illeszkedő jogintézményként vizsgálja.

A kötet nyelvezete gördülékeny, fogalmazásmódja egyértelmű és világos, így a jogtörténeti kérdésekben kevésbé jártas olvasó számára is jól követhető; a számos közölt forrásrészlet amellett, hogy alátámasztja a szerző érvelését, érthetőbbé és érzékletesebbé teszi a kora újkori erdélyi mindennapi élet jogi sajátosságait.

A kezünkben tartott monográfia nem egyszerűen a zálogjog szabályainak összefoglalása, hanem egy olyan jogintézmény történeti rekonstrukciója, amelynek működését a szerző széles körű levéltári forrásfeltárás segítségével próbálja a maga társadalmi és jogtörténeti összefüggéseiben bemutatni. Mindez hiánypótló, ugyanis amellett, hogy a kora újkori erdélyi zálogjog ilyen részletességű monografikus feldolgozása korábban nem állt rendelkezésre, a levéltári forrásokon alapuló történeti kutatás és a jogdogmatika tudatos összekapcsolása módszertanilag is eredményes, sőt: minden bizonnyal úttörő vállalkozás. A szakma csak remélheti, hogy a levéltári anyag egyre alaposabb feldolgozottsága és hozzáférhetősége, valamint mind szélesebb körű digitalizálása további, ehhez hasonló monográfiák megszületésére ösztönzi a kutatókat.

Hajzer Anna Sára
közjegyzőjelölt, Budapest
ORCID: -

ESEMÉNYEK

Beszámoló a 2026. június 25. napján megtartott ELTE ÁJK Kari Könyvbemutatóról

EVENTS

Report on the ELTE Faculty of Law Book Launch held on 25 June 2026

[DOI: 10.66103/KK.2026.3.10](https://doi.org/10.66103/KK.2026.3.10)

Az Eötvös Loránd Tudomány Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara minden fél-évben megrendezi a kari kiadó gondozásában megjelent legújabb jogi szakkönyvek és monográfiák megismerését elősegítő könyvbemutatót. 2026. június 25-én dr. Vékás Lajos professor emeritus, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, dr. Gárdos-Orosz Fruzsina egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, dr. Koósné dr. Mohácsi Barbara egyetemi adjunktus, dr. Láposy Attila egyetemi adjunktus, valamint dr. Reines János egyetemi tanársegéd nemrégiben megjelent szakkönyvét ismerhette meg a hallgatóság a Kari Tanácsteremben. Az esemény moderátora dr. Szabados Tamás egyetemi docens, dékánhelyettes (*ELTE ÁJK*) volt.

A jogalkalmazói munka – különösképp a közjegyzőség – számos területén kiemelt jelentőséggel bír az öröklési anyagi jogi szabályok ismerete, azok értelmezése. Dr. Vékás Lajos idén megjelent Öröklési jog c. monográfiája újabb kapaszkodót nyújthat a nap mint nap felmerülő öröklési jogi kérdések megválaszolásában, a jogszabályok megfelelő alkalmazásában. A tankönyvnek is szánt művet Prof. Dr. Benke József egyetemi tanár (*Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar*), a Magyar Tudományos Akadémia doktora ismertette meg a hallgatósággal. A könyv méltatása során az előadó középpontban helyezte a nemrégiben megjelent mű összehasonlítását a szerző korábbi, 2007-ben megjelent Öröklési Jog c. jegyzetével, továbbá a monográfia kézikönyvként történő alkalmazásának vizsgálatát.

A professzor úr kiemelte, hogy a szerző előző öröklési jog területén kiadott művéhez képest a joganyag 30-40%-kal bővült, amelyre tekintettel szükségessé vált egy átfogó, kiterjedő, gyakorlati szempontból is alkalmazható tankönyv. Dr. Vékás Lajos idén megjelent művének kézbevételekor először a könyv szerkezeti egységeivel ismerkedhet meg az olvasó. Az öt fő egységre, és azonbelül húsz fejezetre tagolódó tankönyv, a lábjegyzetek terén takarékos – ezzel segítve az összetett joganyag nyomkövethetőségét –, számos jogesetet és számítási példát tartalmaz. Az előadó kihangsúlyozta, hogy az öröklési jog területén erőteljesen érvényesül a nemzeti jelleg, amelyből kifolyólag kihívást jelent a kutató számára az összehasonlító jog alkalmazása. Ennek ellenére a monográfiában számos külföldi, többek között német területről származó joganyag kerül ismeretetésre. A könyv bemutatója kitért arra is, hogy a mű részletesen tárgyalja az öröklési jog univerzálisan megjelenő négy alapproblémáját: az állam öröklését, a törvényes öröklés, a végintézkedés útján történő öröklés, valamint a kötelesrész viszonyát, az élők közötti halál esetére történő rendelkezések és a végintézkedés kapcsolatát, továbbá az élők közötti jog megkerülését. Ezen alapproblémák a mai jogrendszerben is fellelhetők, amelyeket tovább tarkítanak a magyar jogrendszer sajátosságai. Végezetül a könyv bemutatásból a hallgatóság megtudhatta, hogy a monográfia mindenre kiható figyelemmel, de a lehető legtömörebben veszi górcső alá a magyar öröklési jogot, tankönyvként elősegítve nemcsak a joghallgatók, hanem a jogalkalmazók munkásságát is.

Dr. Koósné dr. Mohácsi Barbara Büntetés-végrehajtási jog c. művét dr. Végh Marianna ügyész mutatta be. 2013-tól kezdődően a büntetés-végrehajtás területén jelentős jogszabályi változások figyelhetők meg. Az éveken keresztül tartó törvényi módosítások indokoltá tették egy új oktatás és gyakorlat területén egyaránt alkalmazható szakirodalmi mű megszületését. Dr. Koósné dr. Mohácsi Barbara jegyzete a büntetés végrehajtási törvény szerkezetét követve, számos gyakorlati példán keresztül segít eligazodni a megváltozott büntetés végrehajtási rendszerben. Jól olvasható, könnyen tanulható módon viszi végig az olvasót az alkalmazható szankciókon, kiemelve az elmúlt évek változásait, különös tekintettel a szabadságvesztés intézményére. A laudációban az előadó kiemelte, hogy a mű nemcsak meghatározza a jogterület lényeges fogalmait, hanem a gyakorlati életben is megtapasztalható helyzetekkel árnyalja, teszi érthetővé azokat. A jegyzet átfogó jellegű, nem korlátozódik kizárólag a büntetés végrehajtás területére, hanem nyitott a kapcsolódó jogterületek felé, így kitér alkotmányjogi és büntetőjogi kérdésekre is. Ez a nyitottság a könyv szemléletét is jellemzi. Már a mű előszavában találkozhat az olvasó azon szemléletformáló, humanista gondolattal, amely szerint az elítélt nem tárgya, hanem alanya a büntetés-végrehajtásnak. Ügyész asszony végezetül kiemelte, hogy a megjelent könyvért dicséret és köszönet jár a szerzőnek, hiszen nemcsak átfogja és szintetizálja a büntetés

végrehajtás rendszerét gyakorlati és tudományos szempontból, hanem segíti a megfelelő tudás elmélyítését.

Áttérve az alkotmányjog területére dr. Láposy Attila Egyensúlyban az autonómia és a védelem között? - A gyermek alapjogi jogalanyiségének, joggyakorlásának és jogvédelmének alkotmányjogi sarokpontjai c. – a szerző PhD. dolgozata alapján született – monográfiát dr. Zeller Judit habilitált egyetemi docens mutatta be. A mű az alábbi, a szakkönyv mottójaként is tekinthető Antoine de Saint-Exupéry idézettel vezeti be az olvasót a gyermekjogok világába: *„A nagyok semmit sem értenek meg maguktól, a gyerekek pedig belefáradnak, hogy örökös-örökké magyarázgassanak nekik”*. Az előadó kiemelte, hogy a mű hosszú évek tudományos kutatásának eredménye, amely elméleti keretet kíván rajzolni témája fölé. A laudáció során a hallgatóság a mű egyes fejezeteinek főbb pontjaiba, kérdéseibe nyerhetett betekintést. A kezdeti alapozó fejezet egy komplex elméleti, dogmatikai elemzés keretében mutatja be a gyermek sajátos, felnőttétől eltérő, alapjogi jogalanyiségének értelmezését, illetve a felnőttétől megkülönböztetett joggyakorlását, végigvezetve az olvasót a gyermekjogok kialakulásának legjelentősebb történeti állomásain. Ezt követően a mű részletesen, „mélyfúrás” -szerűen elemzi a gyermek jogalanyiségének kérdéseit, az életkori határhúzás által felvetett problémákat. A szerző a monográfiájában külön fejezetet szentel a gyermek-szülő-állam hármásának, elemezve a szülő neveléshez való jogát, illetve az állam szerepét. A mű utolsó érdemi fejezete a gyermekek jogainak érvényesítését részletezi, előtérbe helyezve a különböző jogvédelmi fórumok szerepét. Végezetül az előadó kiemelte, hogy a mű önálló dogmatikai keretrendszer teremtett gyermekjogok területén, nemcsak tudományos, hanem gyakorlatias, esetjogra fókuszáló elemzéseivel.

Prof. Dr. Papp Tekla egyetemi tanár (*Nemzeti Közszolgálati Egyetem*), a Magyar Tudományos Akadémia doktora dr. Reines János A franchise szerződés jogi szabályozása c. művéről tartott prezentációt a hallgatóság számára. A franchise szerződés a jelenlegi gazdaság egyik legösszetettebb magánjogi konstrukciója, amelyet bár szabályoz a magyar polgári törvénykönyv, a gyakorlatban mégis számos értelemezési bizonytalanságot és kérdést vet fel. A szerző doktori dolgozata alapján készült monográfia joggazdaságtani szempontból a külföldi joggyakorlati megoldásokat figyelembe véve ad a mindennapi kihívásokra átfogó, tudományosan megalapozott és kritikai igényű választ. A logikusan felépített mű a kutatási céltól indulva, elsőként körbejárja a franchise szerződés definícióját, elhatárolja a többi szerződéstípustól, kitérve a reguláció diszpozitív és kógens elemeire. A jogintézményre alkalmazandó szabályok ismertetését követően a szerző végigvezeti az olvasót a szerződéskötés szabályaitól kezdődően, az érvénytelenség, a szerződésszegés, a szerződésmódosítás kérdéskörén át a megszűnés és a megszüntetés témaköréig. A monográfia végén a szerző elhelyezi

saját művét a szakirodalomban, megvilágítja tudományos eredményeit. Az mű célja, hogy a magyar polgári törvénykönyvre fókuszálva, ugyanakkor a külföldi – többek között az USA-ban, Franciaországban, Oroszországban, valamint Japánban alkalmazott – gyakorlati és elméleti megoldásokat sem mellőzve segítse a jogalkalmazókat a franchise szerződések világában. A laudáció végén professor asszony gratulált a szerzőnek, kiemelte a monográfia nyitottságát az új jogi megoldásokra, reflexióját más véleményekre és leszögezte, hogy a franchise szerződések szakirodalmában megkerülhetetlen kötetlet lett gazdagabb a magyar jogi szakirodalom.

A könyvbemutató esemény zárásaként dr. Gárdos-Orosz Fruzsina tudományos akadémiai doktori értekezése alapján született Alkotmánybíróság(ok) veszélyhelyzetben c. művét ismerhette meg a közönség Prof. Dr. Halmai Gábor professor emeritus, a Magyar Tudományos Akadémia doktorának előadásában. A mű a középpontjába a magyar, a szlovák, a cseh és a lengyel alkotmánybíróságok jogállami válsághelyzetben történő működésének vizsgálatát helyezi. A monográfiában a szerző alkotmánybírósági határozatokon és számos jogirodalmon alapuló összehasonlító alkotmányjogi elemzésen keresztül ismerteti az alkotmánybíróságok Covid-19 világjárvány időszaka, valamint általános alkotmányossági válság alatti működését. Az általános alkotmányossági válság keretei között a szerző arra keresi a választ, hogy a visegrádi országokban mennyiben érvényesültek a rendszerváltáskor megfogalmazott elképzelések, az alkotmánybíróságok milyen mértékben voltak képesek ellenállni a mindenkor kormányzati akaratnak. E kérdéskörben kiemelte, hogy a magyar és a lengyel alkotmánybíróságok kis mértékű rezilienciát mutattak az illiberális kormányzati törekvésekkel szemben, ellentétben a cseh alkotmánybíróságok visszafogott és a szlovák alkotmánybíróság erős rezilienciájával. Az előadás második felében az előadó kitért a magyar alkotmánybíróságok helyzetére, majd a lehetőséget megragadva jó tanáccsal látta el az immár közjogi szerepet betöltő szerzőt.

Az esemény zárásaként dékánhelyettes úr gratulált a szerzőknek a megjelent műveikhez és köszönetet mondott a bemutatóknak a színvonalas prezentálásért. Összességében a 2026. június 25. napján megtartott könyvbemutatón a hallgatóság olyan nemrégiben megjelent jogi szakirodalmi művel ismerkedhetett meg, amelyek nemcsak a joghallgatók, hanem a jogtudomány művelői, valamint alkalmazói számára is kapaszkodót nyújthatnak. Legyen szó akár az alkotmányjog, a büntetőjog vagy a polgári jog területéről a bemutatott művek kiérdemelten foglalják el méltó helyüket a szakirodalomban.

Hajzer Anna Sára
közjegyzőjelölt, Budapest
ORCID: -

ESEMÉNYEK

Beszámoló a közjegyzői Nyári Egyetemről

EVENTS

Report on the Notarial Summer University

[DOI: 10.66103/KK.2026.3.11](https://doi.org/10.66103/KK.2026.3.11)

A Magyar Közjegyzőhelyettesek és Közjegyzőjelöltek Egyesülete 11. alkalommal rendezte meg a közjegyzői kar tagjai számára a „Nyári Egyetem” megnevezésű szakmai rendezvényét. A program idén 2026. július 24-én, Poroszlón, a Magyar Közjegyzők Egyesülete által szervezett „Tisza tavi napok 2026” elnevezésű közösségépítő hétvége keretében valósult meg. A résztvevők dr. Szikszai Erik közjegyzőhelyettes „Segédszemélyek a közjegyzői okirat-szerkesztési eljárásban” című, valamint dr. Prikidánovics Dóra kecskeméti közjegyző „Mentális egészség a közjegyzői hivatásban – Helyzetkép és közös gondolkodás pszichés kihívásainkról és megküzdési technikákról” című előadását hallgathatták meg.

Dr. Szikszai Erik közjegyzőhelyettes következetesen felépített előadása segítségével a közönség részletes betekintést nyerhetett a közjegyzői okíratszerkesztési eljárás ezen a szakirodalom által elhanyagolt, ám gyakorlati szempontból jelentős szeletébe. Az előadó a prezentációja felvezetéseként meghatározta az okíratszerkesztési eljárás fogalmát, kiterjesztően értelmezve azt a közokirati formában készülő letéti, bizalmi őrzési jegyzőkönyvi szabályokra (például végrendelet letétbe vétele). A bevezetést követően a hallgatóság megismerhette az egyes segédszemélyekre, így az azonossági tanúkra, az ügyleti tanúkra, a tolmácsra, valamint a jelnyelvi tolmácsra vonatkozó hatályos jogszabályi rendelkezéseket, többek között a közjegyzőkről szóló törvény által támasztott követelményeket, valamint az eljárásban betöltött funkciójukat. Az előadó kiemelte, hogy az adott eljárásban alkalmazandó segédszemély elsősorban annak a személynek

a felkérésére működik közre, akinek a személye miatt a jelenléte szükségessé vált, így biztosítva az ügyfél számára az őt megillető többletgaranciát a közjegyzői okiratszerkesztés során. Szerepüket tekintve az azonossági tanúk az ügyfél azonosításában, a tolmács és a jelnyelvi tolmács a közvetlen kommunikációban, míg az ügyleti tanúk az eljárás szabályosságának tanúsításában nyújtanak segítséget az ügyfél számára. Az egyes segédszemély típusok ismertetésének körében több érdekességet is megtudhattak a hallgatók. Többek között az előadó kihangsúlyozta, hogy bár a gyakorlat nem támaszt a tolmáccsal szemben az ügyféllel közös nyelv ismereténél többlet követelményt, a törvényi indokolás szerint mégis szükséges lenne a közjegyző felé a tolmácsolásra való jogosultság alátámasztása. Feltehetően a gördülékeny eljárás biztosítása érdekében a gyakorlat túllépett az igazolás bemutatásán, de amennyiben a nyelvi közvetítés nem tud teljeskörűen megvalósulni, a közjegyző megtagadhatja a közokirat elkészítését. Jelnyelvi tolmács igénybevétele kizárólag akkor kötelező, ha az ügyfél siketvak, illetve amennyiben az ügyfél hallássérült vagy beszéd fogyatékos abban az esetben kérheti jelnyelvi tolmács közreműködését. Hasonlóan a tolmácshoz, a jelnyelvi tolmács képesítésére sem támaszt előírást a törvény, ám ez esetben a rászoruló a megfelelő intézményi keretek között ingyenes igényelheti hivatásos jelnyelvi tolmács kirendelését. Az ügyleti tanúk alkalmazása több különböző esetben is felmerülhet az okiratszerkesztés folyamata alatt. Egyrészről részvételüket az eljárásban bármikor kérheti az ügyfél, másrészt viszont a törvény által meghatározott esetekben, ideértve például, ha nem érti a kérelmező az okirat nyelvét, kötelező a jelenlétük. Szerepüket tekintve a jogintézmény célja, hogy a közjegyzőn és az ügyfélen kívül további független fél is részt vegyen az eljárásban, ún. kontrollt gyakorolva az eljáró közjegyző felett. A közjegyzői iroda alkalmazottai is betölthetik ezt a szerepet a munkáltatói jogokat gyakorló közjegyző hozzájárulásával. Az engedélyt érdemes a közjegyzői okiratban is feltüntetni. Előadása összegzésében a közjegyzőhelyettes kiemelte, hogy a segédszemélyek közreműködési körében, a törvényre a fokozatosság elve jellemző, az eljárásban betöltött szerepük tekintetében, rétegzett garanciát valósítanak meg és erősítik a szubjektív bizalmat.

Dr. Prikidánovics Dóra közjegyző „Mentális egészség a közjegyzői hivatásban – Helyzetkép és közös gondolkodás pszichés kihívásainkról és megküzdési technikákról” címmel tartotta meg előadását és vonta be közös ötletelésbe a jelenlévőket. Az előadása a közelmúltban elvégzett empirikus kutatásának eredményein alapult, amelyben vizsgálta többek között az önkéntesen résztvevő közjegyző és közjegyzőhelyettes tagok kiegészi veszélyeztetettségének mértékét, stresszel történő megküzdési stratégiáit, lelki ellenállóképességét. Az előadó szerint a közjegyzői hivatást kettősség hatja át, egyrészről jellemzi a precizitás, a hatósági jelleg, másrészt az eljárás során a közjegyző támpillére is az

ügyfélnek, a tájékoztatási kötelezettség keretein belül segíti az ügyfelet eligazodni a jogi normákon. A kutatásban résztvevők stresszforrásként a konfliktusos, sokszor agresszívan kommunikáló ügyfeleket, a munkával járó anyagi és jogi felelősséget, a határidők szorítását, és a hibáktól való félelmet nevezték meg. Az előadó érdekességgként ismertette, hogy a legalacsonyabb stresszforrásként az érzelmileg megterhelő ügyek kerültek megjelölésre. Az előadásból kiderült, hogy a stressz leginkább a fiatalabb korosztályt, a 26-35 év közöttieket érinti. Az eredmény összhangban állt azzal, hogy az idősebb kollégák a szakmai tudásukat, tapasztalataikat nevezték meg olyan bástyaként, amelyből képesek gyűjteni a mindennapok kihívásaihoz. A szakmai tudáshoz hasonlóan a régebb óta pályán lévők esetében stressz csökkentő hatásként jelent meg a kialakult feladat delegálási képességük. Ezzel szemben a fiatalabbakra inkább az olyan negatív megküzdési stratégiák jellemzőek, mint a nassolás, vagy a cigaretta. A kiégés témakörén belül az előadó kihangsúlyozta, hogy a közjegyzőkre és a közjegyzőhelyettesekre a kimerültség jellemző, amelynek tünetei a reggeli fáradtság, a hibákon való rágódás, és a kifacsartság érzése. A nemek szerinti vizsgálatában a kutató megállapította, hogy a fiatal férfi és a szenior férfi kollégák sokkal kitettebbek a kiégés veszélyének, míg a nőknél egyfajta egyenletesség figyelhető meg e téren. E körben kiemelte azt is, hogy sokkal kevésbé érinti a lelki kimerültség azokat a kollégákat, akik ki tudtak alakítani egy ún. megküzdési stratégiát a mindennapi stresszel szemben, képesek lerakni a munkát a munkaidő végével. A hallgatóság tagjait több jótanáccsal látta el, hiszen a szakmai pályafutásunk alatt mindannyiunk lelki egészsége egyformán fontos és szükséges, hogy e tekintetben odafigyeljünk egymásra. Az előadás végén a résztvevők csoportokba rendeződve vitatták meg a mindennapok leggyakrabban felmerülő stresszfaktorait és kerestek rá közös megoldásokat. Az együttgondolkodás végeztével az előadó anonim módon olyan tanácsok megosztását kérte a jelenlévőktől, amelyeket mindenki haza tud vinni magával.

A szervezőknek és az előadónak köszönhetően a 11. közjegyzői nyári egyetem résztvevői nemcsak szakmai tudással, hanem közösségi élménnyel is gazdagabban távozhattak. Biztos vagyok benne, hogy a megosztott gondolatok, legyen szó akár a segédszemélyek jelenlétére a közjegyzői okiratszerkesztési eljárásban, akár a mentális egészségre sokáig velünk maradnak. Remélhetőleg jövőre hasonló keretek között, legalább ugyanilyen színvonalas előadások mellett találkozhatnak a kar tagjai a nyári időszakban.

Abstrakt | Abstrait | Абстрактный

Emőd Veress: Problematik des Nacherbens im ungarischen und im rumänischen Recht. Historischer Überblick und geltendes Recht

Die Studie untersucht mit Hilfe von historischen und rechtsvergleichenden Methoden die Entwicklung der Regelung des Nacherbens im ungarischen und rumänischen Recht, von den frühen gewohnheitsrechtlichen bzw. kodifizierten Lösungen bis hin zu den geltenden Zivilgesetzbüchern. Sie analysiert die Abgrenzung zwischen dem Ersatz- und dem Nacherben, sowie die Frage, inwiefern das Nacherben die Weitergabe des Vermögens über mehrere Generationen hinweg ermöglichte, während sie gleichzeitig die Verfügungsfreiheit des Vorerben und den Verkehr der Vermögenswerte einschränkte. Der historische Überblick zeigt, dass diese Institution sowohl im ungarischen Gewohnheitsrecht als auch in den frühen rumänischen Kodifikationen bekannt war, später jedoch durch das rumänische Zivilgesetzbuch von 1864 bzw. das ungarische Zivilgesetzbuch von 1959 im Interesse des freien Vermögensumlaufs und des Schutzes des vollständigen Erbbesitzes verboten wurde. Die geltenden Regelungen weichen voneinander erheblich ab: Das ungarische Bürgerliche Gesetzbuch behält das Verbot grundsätzlich bei und lässt nur zwei eng gefasste Ausnahmen zu, während das rumänische Bürgerliche Gesetzbuch die einmalige, einstufige Nacherbschaft innerhalb bestimmter Garantiegrenzen anerkennt.

Emőd Veress: Le problème de la succession par l'héritier subséquent en droit hongrois et roumain. Aperçu historique et droit actuel

Cette étude examine l'évolution de la réglementation de la succession par l'héritier subséquent en droit hongrois et roumain, depuis les premières règles coutumières et codifiées jusqu'aux codes civils actuels, avec l'application de la méthodologie du droit comparé et

de l'histoire du droit. Elle analyse la distinction entre l'héritier en substitution et l'héritier subséquent et elle présente comment la succession par l'héritier subséquent permettait la transmission du patrimoine d'une génération à l'autre, tout en limitant la liberté de disposition du pré-héritier et la transaction des biens. L'aperçu historique montre que cette institution était connue tant dans le droit coutumier hongrois que dans les premières codifications roumaines, mais qu'elle a été ensuite interdite par le Code civil roumain de 1864 et le Code civil hongrois de 1959 afin de protéger la libre disposition des biens et la pleine propriété de l'héritier. La réglementation actuelle diffère sensiblement: le Code civil hongrois maintient l'interdiction et n'autorise que deux exceptions limitées, tandis que le Code civil roumain reconnaît la succession par désignation d'un seul héritier subséquent sous certaines conditions garanties.

Эмёд Верешш: Проблема наследования последующего наследника в венгерском и румынском праве: исторический обзор и современное законодательство

В данном исследовании рассматривается эволюция регулирования наследования последующего наследника в венгерском и румынском праве, от самых ранних обычных и кодифицированных норм до современных гражданских кодексов, с применением методологии сравнительного права и истории права. Анализируется различие между замещающим наследником и последующим наследником, а также то, как наследование последующего наследника позволяло передавать имущество от одного поколения к другому, одновременно ограничивая свободу распоряжения предварительного наследника и сделки с имуществом. Исторический обзор показывает, что этот институт существовал как в венгерском обычном праве, так и в ранних румынских кодификациях, но

впоследствии был запрещен румынским Гражданским кодексом 1864 года и венгерским Гражданским кодексом 1959 года с целью защиты свободы распоряжения активами и полного права собственности наследника. Сегодня действующие правила существенно различаются: венгерский гражданский кодекс сохраняет запрет и допускает лишь два ограниченных исключения, в то время как румынский гражданский кодекс признает наследование по назначению единственного последующего наследника в пределах определенных гарантированных условий.

Lőrinc Bence Asbóth-Hermányi: Stelle der Treuhandverwaltung im Nachlass – rechtliches Schicksal der streunenden Ziege. Oder wenn der Treugeber und der Berechtigte in ihrer Person identisch sind, und der Vermögensverwalter eine Gesellschaft im ausschließlichen Eigentum des Erblassers ist

Die Studie untersucht die erbrechtlichen Folgen der Beendigung einer Treuhandverwaltung anhand der Erfahrungen aus einem konkreten Fall. Sie vertritt die Auffassung, dass das verwaltete Vermögen mit der Beendigung des Treuhandverhältnisses nicht automatisch Teil des Nachlasses wird, selbst wenn der Treugeber und der Begünstigte in ihrer Person identisch sind. Sie stellt die Bedeutung der dogmatischen Abgrenzung zwischen Nachlass, verwaltetem Vermögen und der dem Vermögensverwalter obliegenden Herausgabepflicht dar, sowie die Grenzen, die sich aus gesellschaftsrechtlichen und registerrechtlichen Gegebenheiten ergeben.

Bence Lőrinc Asbóth-Hermányi: La place de la gestion fiduciaire dans la succession - le sort juridique de la chèvre divagante. Ou lorsque le constituant et le bénéficiaire sont la même personne et que le fiduciaire est une société dont le propriétaire exclusif est le testateur.

L'étude examine les conséquences juridiques que la cessation de la gestion fiduciaire

entraîne dans la succession sur la base de l'expérience d'un cas concret. Elle fait valoir que les actifs gérés ne font pas automatiquement partie de la succession lors de la cessation de la gestion fiduciaire, même si le constituant et le bénéficiaire sont la même personne. Elle présente l'importance de la séparation dogmatique de la succession, des biens gérés et des obligations de dépenses qui incombent au fiduciaire, ainsi que les limites des règles en matière de droit des sociétés et de conditions d'enregistrement.

Бенце Лоринц Ашбот-Херманыи: Место управления трастом в наследстве – юридическая судьба заблудшего козла. Или, когда учредитель и бенефициар являются одним и тем же лицом, а доверительный управляющий – компания, полностью принадлежащая завещателю

В данном исследовании рассматриваются юридические последствия прекращения управления трастом на основе конкретного случая. Утверждается, что управляемые активы не автоматически становятся частью наследства после прекращения действия траста, даже если учредитель и бенефициар являются одним и тем же лицом. Представлены важность догматического разделения наследства, управляемых активов и обязательств оплаты расходов доверительным управляющим, затем ограничения в области корпоративного права и обстоятельств регистрации.

Péter Serfőző: Grenzen der einstweiligen Verfügung im Zivilprozess, unter Druck der Rechtsprechung

Die Studie untersucht die Anwendbarkeit des Rechtsinstituts der einstweiligen Verfügung im Lichte der geltenden Zivilprozessordnung und der Rechtsprechung. Sie stellt den Zweck des einstweiligen Rechtsschutzes sowie die gesetzlichen Voraussetzungen für dessen Anordnung dar und analysiert die in der Rechtsprechung entstandenen Grenzen, die den tatsächlichen Anwendungsbereich dieses Rechtsinstituts bestimmen. Anhand der Analyse von drei Entscheidungen des

Obersten Gerichtshofs und des Berufungsggerichts beleuchtet sie die Bedeutung der Bindung an das Klagerecht, des verurteilenden Charakters und der zeitlichen Geltung. Die Studie enthält zudem eine kritische Bewertung und zeigt auf, wie die restriktive Rechtsprechung die Durchsetzung eines wirksamen vorläufigen Rechtsschutzes beeinflusst.

Péter Serfőző: Les limites des mesures conservatoires en matière civile, face aux contraintes de la jurisprudence

Cette étude examine l'applicabilité de l'institution juridique des mesures conservatoires au regard du code de procédure civile en vigueur et de la jurisprudence. Elle présente l'objectif de la protection juridique provisoire, les conditions légales de son octroi et analyse les limites établies par la jurisprudence qui déterminent le champ d'application effectif de cette institution. Elle présente à travers l'analyse de trois décisions de la Curia et de la cour d'appel l'importance de la liaison à la demande, du caractère contraignant et de l'applicabilité dans le temps. L'étude propose également une analyse critique en soulignant l'impact de la jurisprudence restrictive sur l'efficacité de la protection juridique provisoire.

Петер Шерфёзо: Пределы защитных мер в гражданских делах в свете установленной судебной практики

В данном исследовании рассматривается применимость правового института защитных мер в свете действующего Гражданского процессуального кодекса и судебной практики. Представлены цель временной правовой защиты, законные условия её применения и проанализированы ограничения, установленные судом, которые определяют настоящую сферу действия этого института. На основе анализа трёх решений Курии и апелляционного суда показана важность связи с иском, обязательного характера и действия во времени. В исследовании также даётся критический анализ, подчёркивающий влияние ограничительной судебной практики на эффективность временной правовой защиты.

Kristóf Ormándi: Korruption und Rechenschaftspflicht im Naturrecht

Die Studie untersucht die historische und rechtsphilosophische Entwicklung des Korruptionsbegriffs vom naturrechtlichen Denken bis hin zu den modernen Korruptionstheorien, wobei der Frage der Rechenschaftspflicht besondere Aufmerksamkeit gewidmet wird. Es wird dargelegt, wie die moralphilosophischen Ansätze des heiligen Thomas von Aquin, Grotius und Kant durch die institutionelle Sichtweise der klassischen Soziologie (insbesondere Weber und Durkheim) abgelöst wurden, und anschließend werden das Principal-Agent-Modell, die Theorie des kollektiven Handelns und das Konzept der „State Capture“ analysiert. Die Studie gibt einen Überblick über moderne Instrumente zur Korruptionsbekämpfung, mit besonderem Hinblick auf die integritätsbasierte öffentliche Verwaltung, die Vermögensrückgewinnung und der internationalen Zusammenarbeit. Die Studie kommt zum Schluss, dass sich die moderne Korruptionsbekämpfung auf systemische Missbräuche und deren wirtschaftliche Nutznießer konzentrieren muss, während sie gleichzeitig die Grundwerte der naturrechtlichen Tradition bewahrt, die auf dem Gemeinwohl und der Verantwortung der öffentlichen Gewalt beruhen.

Kristóf Ormándi: Corruption et demande des comptes en droit naturel

Cette étude examine l'évolution du concept de corruption sur le plan historique et philosophique du droit, des principes du droit naturel aux théories modernes de la corruption, en s'intéressant plus particulièrement à la question de l'obligation de rendre des comptes. Elle développe comment les approches philosophiques morales de Saint Thomas d'Aquin, de Grotius et de Kant ont été remplacées par l'approche institutionnelle de la sociologie classique (notamment de Weber et Durkheim), puis elle analyse le modèle « principal-agent », la théorie de l'action collective et le concept de capture de l'État. L'étude passe en revue les outils modernes de la lutte contre la corruption, en particulier la politique d'intégrité dans

l'administration, le recouvrement d'avoirs et la coopération internationale. Elle conclut que la lutte moderne contre la corruption doit se concentrer sur les abus systémiques et leurs bénéficiaires économiques, tout en préservant les valeurs fondamentales de la tradition du droit naturel, fondées sur le bien public et la responsabilité des pouvoirs publics.

Криштоф Орманди: Коррупция и обязанность подотчётности в естественном праве

В данном исследовании рассматривается эволюция концепции коррупции с историко-философской точки зрения в праве, от принципов естественного права до современных теорий коррупции, с особым акцентом на вопросе подотчётности. Исследуется, как морально-философские подходы Святого Фомы Аквинского, Гроция и Канта были вытеснены институциональным подходом классической социологии (в частности, Вебера и Дюркгейма), а затем анализируются модель «принципал-агент», теория коллективного действия и концепция захвата государства (state capture). В исследовании рассматриваются современные инструменты борьбы с коррупцией, в частности, политика обеспечения добросовестности в государственном управлении, возврат активов и международное сотрудничество. В заключение делается вывод о том, что современная борьба с коррупцией должна быть сосредоточена на системных злоупотреблениях и их экономических выгодоприобретателях, сохраняя при этом фундаментальные ценности традиции естественного права, основанные на общественном благе и ответственности государственных органов.

Tünde Török: Zum Nachteil von Kindern begangene Straftaten und Kinderpornografie mit Hilfe des Internets. Gefahren im Onlineraum

Die Studie analysiert unlautere Handlungen in der Welt der Informatik und des Internets, wo der rasante technologische Fortschritt und die künstliche Intelligenz den Gesetzgeber ins

Hintertreffen gebracht und die Ahndung von Cyberkriminalität geschwächt haben. Anhand einer dogmatischen Untersuchung des ungarischen, EU- und internationalen Rechts – darunter auch des Budapester Übereinkommens – werden computergestützte Straftaten (Betrug unter Nutzung von Informationssystemen, Datenmissbrauch, Umgehung technischer Schutzmaßnahmen) sowie Straftaten zum Nachteil von Minderjährigen (Gefährdung von Minderjährigen, Kinderpornografie) untersucht. Sie weist darauf hin, dass Regelungsdefizite und die mangelnde Routine der Rechtsanwender häufig dazu führen, dass die Verantwortung aufgelöst oder die Strafen verharmlost werden, was Abschreckung und Prävention untergräbt, während der Geschädigte erheblichen Schaden erleidet; ein Freispruch kann sogar zu weiteren Straftaten ermutigen. Anhand der Darstellung europäischer Maßnahmen zeigt die Studie, dass durch grenzüberschreitende Zusammenarbeit der unbefugte Zugriff und verbotene pornografische Inhalte unter Strafe gestellt wurden. Die Schlussfolgerung lautet, dass der digitale Schutz von Kindern eine gemeinsame Verantwortung von Eltern und Staat ist.

Tünde Török: Infractions contre les mineurs et pédopornographie sur Internet. Les dangers en ligne

Cette étude analyse les infractions commises dans le domaine des technologies de l'information et d'Internet où le développement technologique rapide et l'intelligence artificielle ont devancé le législateur, affaiblissant ainsi la répression de la cybercriminalité. Elle examine les infractions informatiques (fraude à l'aide d'un système d'information, violation de données, contournement des mesures techniques de protection) et les actes contre les mineurs (mise en danger d'un mineur, pédopornographie) à travers une analyse approfondie du droit hongrois, européen et international, notamment de la Convention de Budapest. L'auteur soutient que les lacunes de la réglementation et le manque de rigueur dans l'application de la loi conduisent souvent à l'impunité ou à la dépréciation des sanctions pénales,

compromettant la dissuasion et la prévention, tandis que la victime subit un préjudice important; l'impunité peut même encourager la récidive. En présentant des exemples européens, il souligne que la coopération transfrontalière a permis de punir l'accès non autorisé et les contenus pornographiques illégaux. Sa conclusion est que la protection numérique des enfants est une responsabilité partagée entre les parents et l'État.

Тунде Тёрёк: Преступления против несовершеннолетних и детская порнография в интернете. Опасности в цифровой среде

В данном исследовании анализируются преступления, совершаемые в сфере информационных технологий и интернета, где стремительное технологическое развитие и искусственный интеллект опередили законодательство, ослабив тем самым борьбу с киберпреступностью. Рассматриваются компьютерные преступления (мошенничество с использованием информационных

систем, утечки данных, обход мер технологической защиты) и действия против несовершеннолетних (угрозы жизни несовершеннолетнего, детская порнография) посредством углубленного анализа венгерского, европейского и международного права, включая Будапештскую конвенцию. Автор утверждает, что пробелы в законодательстве и недостаточная строгость в правоприменении часто приводят к безнаказанности или девальвации уголовного наказания, подрывая сдерживание и профилактику, в то время как жертва терпит значительный ущерб; безнаказанность может даже способствовать рецидиву. На европейских примерах он подчеркивает, как трансграничное сотрудничество позволило наказывать за неправомерный доступ и незаконный порнографический контент. Он пришел к выводу, что цифровая защита детей — это общая ответственность родителей и государства.

Tisztelt Olvasók!

Értesítjük lapunk olvasóit, hogy

Dr. Kőrös András
nyugalmazott kúriai elnök,

bíróági tanácsos, címzetes egyetemi docens, Újpest város díszpolgára, a Közjegyzők Közlönye alapító szerkesztője életének 75. életévében, 2026. szeptember 1-én elhunyt. A következő lapszámunkban, emlékért megőrizve, cikkben fogjuk méltatni a jogtudományok érdekében végzett tevékenységét.

Közjegyzők Közlönye
szerkesztősége